1989. g. Nr. 11 (35)
NOVEMBRIS

AVOTS

ISSN 0235—1420

PROZA, DZEJA, DRAMATURĢIJA, PUBLICISTIKA, KRITIKA

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Avots 1989.11

Latvijas ĻKJS Centrālas Komitejas un Latvijas PSR Rakstnieku Savienības literāri mākslinieciska un sabiedriski politisks žurnals jaunatnei. Iznāk kopš 1987. g. reizi menesī. Izdod Latvijas KP CK izdevniecība Rīca.

failu izveidojis Imants Ločmelis imantslochmelis@inbox.lv

Redakcijas Kolēģija:

Aivars Kļavis (Galvenais Redaktors), Jānis Āboltiņš, Vilnis Bīriņš (Atbildīgais sekretārs), Ilmārs Blumbergs, Guntars Godiņš (Nodaļas redaktors), Māris Grīnblats, Edvīns Inkens, Vladimirs Kaņivecs (Galvenā redaktora vietnieks), Aleksandrs Kazakovs, Pēteris Krilovs, Juris Kronbergs, Jānis Peters, Baiba Stašāne, Ādolfs Šapiro, Viesturs Vecgrāvis, Imants Zemzaris. Redaktori: Jekaterina Borsčova, Rudīte Kalpiņa, Jeļena Ļisicina, Normunds Naumanis, Eva Rubene. Dzejas konsultante Amanda Aizpuriete. Prozas konsultants Aivars Tarvids. Korektore Mārīte Pupiņa. Tulkotāja Anta Skorova. Mākslinieciskā redaktore Sarmīte Māliņa. Tehniskā redaktore Ināra Jurjāne.

Manuskriptus pieņem divos eksemplāros mašīnrakstā, nerecenzē un atpakaļ neizsniedz.

ЛитературноХудожественныйиОбщественноПолитический журнал для молодежи «Авотс» («Родник»| На латышском и русском языках. Издание Цк Лксм Латвии И Союза Писателей Латвийской ССР. Издательство Цк Кп Латвии, Рига. Адрес Редакции: Рига, Баласта Дам-Бис, 3. Отпечатано В Типографии Издательства Цк Кп Латвии, 226081, Г. Рига, Баласта Дамбис, 5. Издается С 1987 Года Раз В Месяц.

Nodots Salikšanai 5.09.89. Parakstīts Iespiešanai 13.06.89. Jt 00136. Formāts 60x9018. Ofseta Papīrs Nr. 1., 2. Ofseta Tehnika. 10 + 0,5 Uzsk. Iespiedl., 21,5 Uzsk. Krasu Novilk., 14,7 Izdevn. L. Metiens 143 000 (Latviešu Valoda — 100 000, Krievu Valoda — 43 000). Pasūt. Nr. 874. Maksa 50 Kap. Redakcijas Adrese: Pasta Indekss 226081, Rīga, Balasta Dambī 3. Abonementa Kastīte 35. Telefoni: Galv. Red. 224166; Galv. Red. Vietn. 224100; Atb. Sekretāram Un Tehn. Redaktorei 225654; Publicistikas Nod. Vad. 229631; Kultūras Nod. Vad., Makslin. Red. 210030; Dzejas Un Prozas Nod. Vad., Konsultantiem 227208. Iespiests Lkp Ck Izdevniecības Tipogrāfija, 226081, Rīgā, Balasta Dambī 3.

-
- ROBEŽPĀRKĀPĒJS

- L A T VIJ A mmm
- notes
  - 1
  - 2

Avots 1989.11

LITERATŪRA

Aivars Tarvids. «Robežpārkāpējs» (1. lpp.)V Jānis Balodis. «Spoku neskarti un jauni jaunajā zemē» (13. Ipp.)

KULTūRA

Roberts Mūks. «Par ateismu un reliģiju»

(32. Ipp.)

8. Vispasaules latviešu jaunatnes kongresa rezolūcijas (37. Ipp.) Pēteris Bankovskis. «Jo vairāk padomju iestādes lamājas . . .» (44. Ipp.) Merabs Mamardašvili. «Ja uzdrīkstēties būt . . .» (47. Ipp.)

PUBLICISTIKA

«Latvija — maģiskais vārds» (52. Ipp.)

LITERATŪRA

«Viens dzejolis» (66. Ipp.) Ričards Oldingtons. «No Džeimsa Džoisa ietekmes» (68. Ipp.) T. S. Eliots. ««Uliss», kārtība un mīts» (68. Ipp.)

Aleksandrs Grīns. «Dveselu putenis» (70. Ipp.)

AIVARS TARVIDS

ROBEŽPĀRKĀPĒJS

ROMANS

(2. turpinājums.)

Un Arnolds aizgāja pa gaiteni, vēra dienesta durvis, šķērsoja taras kastu pilno pagalmu un iejuka ļaužu pūli uz ielas. Ik soli ausīs skanēja pilnu pudeļu klunkšķi *«diplomātā»* un Larisas ceļavēlējumi. Nu, ielasmeita, viņš vēl nodomāja. Kaut gan, piedzimtu sievišķis trīsdesmit gadus ātrāk, viņa vis negulētu ar Vitebskas zonderkomandas ze||iem, bet kaisītu skrejlapas, būtu sakarniece vai radiste, šautu, spridzinātu un mirtu Dzimtenes un Staļina uzdevumā.

. . . Bet laulības šķiršanas procedūra noritēja bez misēkļiem un dzimtenes svētuma piesaukšanas. Greznas konfekšu kastes vietā stikla *«pile»,* kura bija retums, dzimtsarakstu biroja priekšnieces vārajam vīratēvam ārkārtīgi nepieciešams retums. Sīks pakalpojums un litrīgo pienapu-deli varēja nodot tarā, bet garā izirušo ģimeņu rinda pie kabineta durvīm tika sekmīgi apieta. Tiesa, aizrādītājiem nācās atrūkt, ka te stāvēts jau vakar, darbvedes pieņemamais laiks beidzās un viņiem vēlēts ierasties pirmajiem — precīzi desmitos nulle, nulle, lai saņemtu zieģeli pasēs. Grūtības radīja valsts nodeva, pat uz cilvēku nelaimes rēķina humānā sistēma bija iemanījusies pelnīt naudiņu skolām, bērnudārziem un aizsardzības spējām.

Šķīrās viņi pie dzimtsarakstu biroja parādes lieveņa. Plauka kastaņas, uz kāpnēm fotografējās smejoši kāzinieki, līgava bija ar kuplu plīvuru un kuplu vēderu, ziedu un zeltlietu netrūka.

Arnolds, aizsmēķējis cigareti, gribēja būt jautrs:

— Notikums jāatzīmē. Ejam uz restorānu!

— Nevajag.

— Kādēļ? Mēs neesam pusdienojuši.

— Tevi nelaidīs iekšā. Tu neesi piemēroti ģērbies.

Un Iveta aizsteidzās uz parka pusi. Arnolds apsēdās uz tuvējā soliņa, smēķēja un vēroja, kā strādā precību konveijers. Jaunlaulātie nāca un gāja, kāzu limuzīni mirdzēja saulē, cilvēki smaidīja un rādījās bezgala līksmi. Bet viņš tik kūpināja cigareti pēc cigaretes, kratīja pelnus no džinsu starām un domāja, ka grib iedzert. Krietni iedzert, simt piecdesmit gramu vienā elpas vilcienā, kā to prot īsti miesnieki. Viņš tā arī izdarīja tuvējā ieskrietuvē, kur virs letes rotājās uzraksts *«Degvīnu bez sviestmaizes neatlaiž».* Apkaltusī desmaize palika šķīvī neēsta, bet dzēriens likās absolūti bezgaršīgs kā . . .

. . . dzēriens likās absolūti bezgaršīgs kā ūdens. Kad lūpu kaktiņi bija izslaucīti un blašķe nolikta pagalvī, Arnolds metās uz sāniem, juta vagonu trīcam un veltīgi pūlējās iemigt. Atkal viņa acu priekšā Iveta aizgāja pa saulaino parka celiņu, lai nekad, nekad neatgrieztos. Viņa iejuka vasarīgi ģērbto ļaužu pūlī, līdzpaņemot viņa, Arnolda, jaunību, to vienreizējo sajūtu, kad šķiet, notiekošais ir priekšspēle kam lielam un būtiskam, dzīve patiesībā nav sākusies, ko par niekiem uztraukties, pietiek gribēt, īsti gribēt un viss nostāsies savās vietās, piepildīsies katra vēlēšanās, sapnis zaudēs burvību un pārtaps realitātē. Nauda tad rādās kārtīgi apdrukāts papīrs, panākumi neizbēgami un iepriekš lemti kā ikgadējā dzimšanas diena, bet zūdošais laiks smieklīgi mazs, aritmētiskos lielumos izsakāms. Iveta aizgāja, vietā dodot dāsnu rūgtuma devu. Vai tiešām pasaule iezaigojas visās spektra krāsās, vienīgi skatoties tajā caur degvīna kristālu? Vai tiešām mūžs jānolauž kazarmās, kur zaldāti, gulēt ejot, izgriež lampu un labpatikā sauc: «День прошел, и черт с ним!» Vai tiešām vienīgā mundruma recepte ir ticība vārdiem, ka viss būs labi? Cik paaudzēm jaunība tā izzudusi maija saulē, mainījusies mode, apģērbu griezums un materiāls, bet pārējais palicis negrozāms. Skumjākais, ka solītā nākotnes bāka, kas rāda ceļu uz pārticību, kopīgām līksmām dziesmām un parādēm, patiesībā ir praulu ņirboņa kapsētas tumsā. Zini, jo neesi muļķis, tev galva uz pleciem un acis pierē, zini, un tomēr samierinies, jo tīkama, indulgencei līdzīga top doma, ka cilvēks neko nespēj mainīt, ja nu ielīst cilpā vai iedzert žurkuzāles.

1

C LKP CK IZDEVNIECĪBA, «AVOTS», 1989

Arī Ivetai aizejot, vieglākais bija teikt, muļķe gatavā, neprata novērtēt, zoss īstākā, kam klimpas vien prātā. Varēja vainot viņas māti, kas meitai nemitīgi borēja, cik otrs znotiņš Norberts ir nesalīdzināmi labāks, strādīgs, rūpējas par ģimeni, pelna, gādā, taupa. Ko visu nedara labie znoti, gan kanalizāciju prot saremontēt, gan radu pulkā pačomoties un parunāt, gan bērniem autiņus mazgāt un deputātos tikt. Bet viņam, Arnoldam, tik vien kā lepnība un iedomība, ciniska runa un ādā iesūkusies lazaretes smaka. Varēja, visu ko varēja. Pat sistēmu vainot, pat iekārtu zākāt. Viegli palīst tumsā zem segas un rādīt pigu Kremļa rubīnzvaigžņu virzienā, daudz sāpīgāk skaidri pateikt, ka sistēmas tīmeklis droši un neglābjami spēj žņaugt tautu, bet acis šim tīklam ir lielas un cilvēka gars varens, to nosmacēt nav sistēmas spēkos, tā kā elpo, elpo pilnu krūti! . . . Sameklē piemērus vēsturē un atzīsti, vainojams, vecīt, esi tu pats. Par maz pasludināt sevi par jlzīves saimnieku, tādam vienkārši ir jābūt. .

Arnolds joprojām gulēja uz kreisajiem sāniem. Likās, sirds sitas pret cieto matraci. Ko melot, Iveta aizgāja un šo pazemojumu viņš gadiem nespēja norīt. Pirms nedē-|as abi nejauši saskrējās uz ielas, tieši pie pamatšķiras vadoņa bronzas tēla. Arnolds satvēra viņu aiz elkoņa un . . .

. . . satvēra viņu aiz elkoņa un neattapās neko citu kā pavaicāt:

— Kur ziedi? Uz svēto vietu bez ziediem nenāk!

— Tev joprojām patīk ākstīties . . .

Šoreiz Iveta neatteicās no kopīgām pusdienām. Tuvējās viesnīcas ekspresbārs bija patukšs un virtuve ciešama. Viņi ēda liellopu fileju un runāja galīgus niekus.

— Zini, Iveta, es vēlreiz apprecējos. Noriskēju.

— Dzirdēju.

— Jā, Rīga ir maza pilsēta. Salātus nevēlies?

— Jā, lūdzu . . .

— Bet tu? . . . Esi precējusies?

— Nē. Bija viens . . .

— Draudziņš?

— Draudziņš.

— Un . . .

— Izrādījās padumjš.

— Paldies.

— J'ar ko, Arnold?

— Mani par dumju tu nekad netiki saukusi.

Atbildes vietā Iveta iesmējās.

— Reiz es solīju tevi apbērt ar pērlēm, tu smējies un apgalvoji, ka iepriekš tikšot apbērta ar zemi.

— Neesi aizmirsis.

— Ko vēl pasūtīt?

— Saldējumu.

— Un konjaku?

— Un konjaku.

Kad pagaisa viesmīlis, Arnolds brīdi sildīja plaukstā vēderaino glāzi un vēroja, kā Iveta ēd saldējumu. No platā loga pār viņiem spīdēja pēcpusdienas saulīte, un Arnolds redzēja, ka uz sievietes kakla iezīmējas sīkas krunciņas, šīs pirmās vecuma vēstneses, ko tik grūti izmasēt vai piekukuļot ar barojoša krēma triepieniem.

— Iedzersim, Ivetiņ!

— Uz tikšanos?

— Uz šķiršanos . . . Astotajā datumā es aizbraucu.

— Aizbrauc? — Iveta lika malā saldējuma trauku. — Vai tālu?

— Vēl neesmu izlēmis. Varbūt Kanāda, varbūt Rietum-vācija, varbūt Čīle. Apciemošu ģenerāli Pinočetu.'Bet'Dien-vidāfrikas Republikā ir augsts dzīves līmenis un eiropietim ideāls klimats.

— Ak tā . . .

Viņi iedzēra, un Arnolds sniedzās pēc citrona ripiņas. Pie blakus galdiņa sēdošie arābi sarunājās franciski, pa. durvīm zālē lūrēja divas priekameitas, gribējās smēķēt, bet citrons likās pagalam rūgts, ar biezu, grūti sakožļājamu mizu.

— Vai tevi, Arnold, nebaida . . .

— Baida! — viņš strikti pārtrauca. — Nav ko slēpt, kā vēl baida.

— Tu aizbrauc kā čemodāns.

— Ceru, vērtīgs čemodāns.

— Emigrants . . . Tas ir tik pazemojoši.

— Emigrants? Nu un . . . Bēdīgāk justies *savā* zemē, dzirdi, *savā* zemē kā emigrantam. Es, Iveta, nevēlos būt ieziemietis, kam saujā ber sarkanas krelles vai jauj paspēlēties ar spogulīti.

— Visi nevar braukt uz Izraēlu . . .

— Mani visi neinteresē!

— Tu nemainies.

— No malas labāk redzams.

— Mainies, tomēr mainies. Ļauns esi k|uvis.

— Viss varēja būt savādāk. Tu pati izvēlējies.

— Beidz, Arnold!

— Iedzersim pa malciņam. Konjaks un saldējums labi saderas kopā.

— Tu sen nestrādā?

— Būs gads riņķī. . . Ha, mani gribēja ielikt cietumā. Par kukuļņemšanu. Knapi atpirkos. Kas to būtu domājis, ka dzīve mani padarīs par ... Jā, ari Temīdai mums bod-nieces svari. Tagad lasu krievu žurnālos par *perestroiku,* skatos, kā latvieši pazemīgi ķēmojas nopaka|, mācos svešvalodas un divreiz nedēļā piestaigāju uz morgu, izvingrināt pirkstus.

— Bet tu pārdodies, Arnold, pārdodies kā . . .

— Man būs trīs automašīnas. Reprezentācijai *mersedess.* Tālākiem braucieniem *porše.* Pilsētai kāda taupīga japāņu blusiņa. Prīmā, vai ne? . . . Protams, pārdodos.' Mēs visi to vien darām, kā cenšamies sevi dārgāk iztirgot. Un man nav jākaunas, jo nepūlos kādam iesmērēt lietotu *žiguli.* Pārdodies, to vien dzird! Bet kas. vietā? Tukšas p|āpas, valgums acis un nenovīdība. Pat veselas tautas asinis neglābj mirstošu ideju. Amizanti, nu man vēlē bada nāvi vai sāk skaust miljonus, kurus tur nopelnīšot. Un piedevām runā par pārdošanos. Mīlu mūsu patriotus, viņi ir galējību cilvēki. Par gaļas gabalu vai dzīvoklīti gatavi gan rīkli

pārkost, gan pakaļā ielīst. Stāstām anekdotes un mierīgi samierināmies, ka šo anekdošu varoņi sūta dēlus svešā zemē šaut un mirt, pateicamies par demokrātiju, jo nu savā zemē drīkstēsim runāt dzimtajā valodā. Tā kā visi esam vienādi.. .

— Atkal es, es . . .

— Jā, es! Kāpju pāri robežai, par kuru vairumam bail iedomāties ... Kā citādi? Es jūtu dvašu pakausī. Senču paaudzes man vaicā, vai mēs gadu simtiem esam dzimuši un miruši, lai tu, pats pēdējais, gļēvi ļautos straumei? Kā mēsls? Kā lupata? . . .

— Tu, šķiet, attaisnojies.

— Kukuļoju sirdsapziņu. Jau teicu, man bail, pār nabu ložņā salti tirpuļi. Maz prieka kailam izrausties uz Vīnes stacijas perona, kad kabatā sūda simt dolāri. Zini, kā negribas neko mainīt. Sak', gan nokārtosies, gan būs labi.

— Bet tu esi stiprāks par savu vājumu?

— Protams. Kā redzi, pat nodzēries neesmu.

— Labāk paliec Rīgā.

— Skrienu nodot biļeti.

— Paliksi un saglabāsi galveno mierinājumu. Varēsi dzīvot pārliecībā, ka tevi šeit pazudinājuši, izmainījuši sīknaudā . . .

— Es par to esmu domājis, — Arnolds pārliecās galdiņam. — Un, pilnīgi iespējams, visa mana karjera būs furunkulu šķēršana kādā provinces slimokasē.

— Kādēļ tu smejies?

— Tu varētu ar mani izstrādāt fantastisku cūcību. Pazvanītu uz kompetentiem orgāniem un ziņotu, tas frukts Arnolds grasās nogādāt aiz kordona traki vērtīgu pastmarku. Nu, anonīmus signālus vairs nerespektējot, tomēr pastmarka paliek pastmarka, valūtas valstij trūkst kā tautai šņabis, mani uz robežas izģērbtu līdz ādai, noplēstu zābakiem zoles, sūtītu caurskatlties rentgenā.

— Paldies, Arnold, par pusdienām! Man jāiet.

— Pasēdi, kur tev jāskrien? Varbūt šampanieti, kausu atvadu šampanieša?

— Nepūlies. Man tiešām jāiet.

— Klausies, Iveta! Es tevi izvilkšu no šis peļķes. Pacieties gadiņu, es kādu atsūtīšu. Vēl nezinu, jeņķi, žīdu, nēģeri vai pederastu. Piekritīsi bildinājumam un aizbrauksi kā lielmāte. Ar *«boingu»* . . .

Bet Iveta rīkojās ar lūpzīmuli. Beigusi viņa vēl mirkli lūkojās pūdernīcas spogulīti un smīnēja.

— Tātad atsakies no *brivās pasaules*?

— Atsakos.

— Žēl. Parīze ir modes un mīlas pilsēta.

— Man pietiek ar franču zeķubiksēm.

— Skaidrs. Tiksimies *GUMā* pie strūklakas.

— *Pulksten sešos vakarā pēc kara . . .*

Arnolds nomaksāja tēriņu. Promejot viņš lūkojās uz pudelēm bāra vitrīnā, kuras, sasēdušies augstajos ķebļos, pielūdza apskurbuši, bļaustlgi skandināvi. Arnoldam bija kauns, i par mu|ķīgo sarunu, i par savu mokošo vēlmi iedzert. Vestibilā, stāvot pie spogu|a, viņš vēl noteica:

— Mēs tomēr bijām viens izskatīgs pāris . . .

Iveta aizgāja pa aleju. Zem viņas kājām čaukstēja kļav-lapas — lielas un košas kā Kanādas karogā. Pie hoteļa ieejas citu braucamo vidū nīka *mersedess.* Kādreiz dižciltīgais limuzīns bija nodzīts, rūsas un laika saēsts, pat radiatora restes un aplī ieslēgtā firmas zvaigzne zaudējusi niķeļa spožumu. Kāds tur *mersedess,* viņš nodomaja, dod Dievs pēc nedē|as atlicināt naudiņu maksas atejai. Parāvis piedurkni, viņš redzēja . . .

LATVIJAS PSR FINANSU M I N IST RI JA • М И Н И С ТЕ РС Т В О ФИНАНСОВ ЛАТВИЙСКОЙ ССР

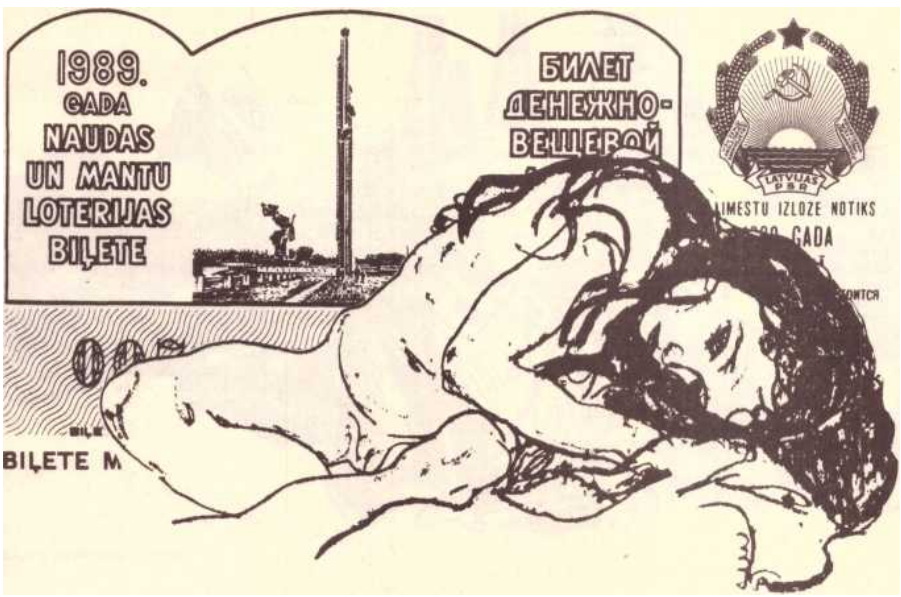

. . . Arnolds redzēja, ka pulkstenis rāda tikai pusdivi naktī. īstais brīdis klusiņām norausties no lāvas un vienās zeķēs doties paložņāt pa svešām kabatām un svešiem čemodāniem. Ātrvilciens nepaguris šķēla tumsu, un Arnoldam, kas, pieplacis vēsajam stiklam, vērās logā, šķita, viņš traucas pa bezgala garu tuneli dziļā pazemē, kur deg retas spuldzes. Dunēja sliedes, vēl nedaudz un sastāvs bremzēs, aiz logiem iemirdzēsies bronzas kroņlukturi, redzēsies stacijas ņudzīgais perons, marmora kolonnas, strādnieku, zemnieku, sarkanarmiešu un citu izcilnieku skulptūras, kas mēmā pacilātībā raugās pāri Maskavas metropolitēna pasažieru galvām. Šņāks durvis, [aužu straume

izraus no vagona, nesīs eskalatoru virzienā, bet aizmugurē vēl skanēs «осторожно, двери закриваются» . . . Bet slīdošās kāpnes jau nes tūkstošus augšup dienasgaismā, pretimbraucēji stingām sejām grimst aizvien dziļāk pazemē, gar eskalatora brīvo malu, lēkādami kā zaķi, uz vagoniem diedz kavētāji un neirastēniķi, ap nēģeriem pat biezākajā drūzmā veidojas brīva sanitārā josla un Krievijas badciešu rokas lejup velk smagas pirkumu somas. Arnolda atmiņā caur stacijas durvīm pelēkā ļaužu masa kā izvemta šļācās lielpilsētas ielās, kuras nabaga provinciālim liekas tik vienmuļas, bezgalīgas un gurdinošas, ka atliek panīkumā iestenēties «Москва большая деревня» un sapņot par ātrāku glābiņu no šī valsts galvenā skudrupūžņa ņudzekļa. Galu galā apriebjas Gorkija ielas solīdums, rindas pēc impresionistu gleznām un *«Berjozkas»* lupatām. Stundīgie pār-braucieni taksometros un kooperatīvie dzīvokļi ar arābu mēbelēm un Katrīnas Lielās laika antikvāru. Tāpat atēdas pusdienas *«Intārista»* restorānos un mājas viesībās, kad pie galda Savienības mēroga slavenības gremo *Kopējā tirgus* produktus, strinkšķ ģitāra, videomagnetofons mirkšķina sarkanu kontrolspuldzīti, var izlaisties dīvāna mīkstumos un lasīt pagrīdes žurnālīti vai klausīties metropoles baumas vai vērtējumus par Brežņeva meitas mīļākajiem, Mihaila Sergejeviča sievas rotām, Afganistānas smiltīs zaudēto naudu un dzīvībām, jaunumiem otrpus barjerai 5e-remetjevas lidostā, antisemītisma recidīviem Maskavā un elitārajiem, Rietumos iepirktajiem, importa prezervatīviem. Un sevišķi apnīkstas cilvēki, kam Parīze ir tikai pilsēta trīs stundu lidojuma tālumā, bet Latvija vieta, ko pagodināt ar divnedēļu atpūtu jūras malā. Beigās visi kārtīgi iemet un apvēlies Maskavas cirka menedžers, kas izvadājis dresētus lāčus pa abām puslodēm, grib sadzert un bučoties, piedevām kareivīgi činkst: «Ну скажи мне, скажи, почему вы все нас, русских, не любите?» . . . Jautā biedrs pilnā nopietnībā, te neizlīdzēsies ar jociņu atbildes vietā, sak', nevar nemīlēt tautu, kas cilvēcei devusi šņabi un Puš-kina ģēniju. Arī kasīties muļķīgi, jo spēks allaž paģēr sev pieskanīgu aklu mīlestīb-u, godkārīgo nieku, ko nevar ne nopirkt, ne izspiest ar varu. Un atbilde tādās reizēs ir īsti krieviska — nākas pacelt glāzi par tautu draudzību, un šovinisma ekspromts ātri vien noslīkst eksporta degvīnā. Tā ir Maskava, ar galvaspilsētas attālumiem un cenām, vērtību skalu un iespējām, valdības un vēstniecību tuvumu, mūžīgiem gaidītājiem pie *Mauzoleja* un ārzemju veikaliem, maišelnieku un ierēdņu miljoniem, varas un pasaules lēmēju apjausmi. Tikai šeit iespējams noskūpstīt primabalerīnas roku, kas reiz žilbinājusi pasauli, mirstot kopā ar Kamila Sensansa mūziku, kaulaino roku,

ko pirms tevis bučojuši neskaitāmi pielūdzēji un vairāki monarhi, tikai šeit gadās sadzert ar staltu ekrāna varoni, kurš sakās esam paguris, jo jaunība brāzusies trauksmaina, kā nekā vajadzējis izjāt pusi Maskavas, tikai šeit var parunāt ar vīru, kas trīsdesmit gados aizstāvējis doktoru, pelnījis pensiju, slēgtos institūtos padarot bumbas vēl postošākas, un pirms nedēļas pārradies no *sarkoļāga* inspekcijas Černobiļā. Tā ir metropole, kuru par arodbiedrības dāvātu

ceļazīmi mūžam neredzēs ierindas ekskursants, par zagtiem vai pelnītiem tūkstošiem neizgaršos provinces jaunbagātnieks, metropole, kur varas koridoros maldās guberņu kalibra politiķi, tā arī par solīti nesaīsinot kalpības aukliņas, kuru cilpās tiem lemts tirināties.

SERGEJA DAVIDOVA KOLA2AS

Arnolds apmetās uz muguras un, labpatikā aizžmiedzis acis, iedzēra. Par Slavika veselību. Lai viņam ilgi mūža gadi! . . . īstenībā Arnolds jutās Slavika parādnieks, kaut gan nē, viņu morālie parādi savstarpēji dzēsti, svītroti kā banku abpusējie rēķini, lieki necilājot zelta stieņus no seifa uz seifu. Tomēr jāatzist, Slaviks reiz iekustināja pirmo ķieģelīti, kas, ļogot citus, pārvērta biogrāfiju drupu kaudzē, no kuras atlūzām beigu beigās viņš glābās guļamvagonā, lai nu nakts tumsā teiktu atvadas Krievijai. Bet pirmo reizi viņi tikās ***Ligo*** vakarā. Pilsēta izmirusi, puspiedzērusi. Pilna ar dziesmām un milicijas patruļām. Pulkstenis varēja būt vienpadsmit vakarā, gada garākā diena pamazām dzisa, kad . . .

. . . gada garākā diena pamazām dzisa, kad pie durvīm skanēja neatlaidīgi klauvējieni:

— Dakter, dakter! Vai jūs te esat?

Arnolds slinki pacēla galvu no kušetītes. Klaigātājs bija sanitārs Juris, saukts ***plancku Juritis***, kurš, visticamāk, ticis pie spirtotajām

tinktūrām un nu meklē dzīvu cilvēku, ar ko parunāt.

— Ko bļausties? — atkliedza Arnolds. — Mobilizācija izsludināta?

— ***«Ātrie»*** vienu atveda. Knapi elpo . . .

— Eju!—sauca Arnolds un pieliecies noskūpstīja kailo medmāsiņu. — Piedod, darbs pirmajā vietā.

— Nekad nav miera, — čukstēja skuķe un uzrava sev pāri paladziņu.

Bet Arnolds telpas puskrēslā gramstīja bikses un apavus. Ilgi mocījās ap kurpju aukliņām. Beidzot, paķēris УВЧ aparāta ragos uzsviesto halātu, slēdza fizioterapijas kabineta durvis.

Steidzoties pa tukšo gaiteni, Arnolds bija pārliecināts, ka tūdaļ ieraudzīs tradicionālu svētkudienu pacientu — autoavārijas upuri, slīkoni, kam dūņu pilnas plaušas, sirds-slimnieku, kas pavairāk iedzēris un nopelnījis miokarda infarktu, velns zin', varbūt banāla saindēšanās ar pārtikas produktiem un kuņģis izgriezts uz āru kā kabata, tāpat insulta ķēmota seja, nieru mazspēja, tutenis vēderā, va-' riantu atliku likām, ar tiem pilnas medicīnas enciklopēdijas, kuru lakoniskākās ilustrācijas ir uzvārdi melnajos nekrologu rāmjos vakara avīzēs.

Uzņemšanas nodaļa bija ļaužu pilna. Dakteru istabā vīta jāņuzāles māla podos, krūzītēs dzisa kafija un dziedāja visu aizmirsts tranzistors. Šaurajā koridorltl riņķī trinās nepazīstami cilvēki civildrēbēs, dežurējošais personāls, pāris interesentu flaneļa pidžamās, pat milicijas seržants ar kuplām ūsām un pistoles maksti pie sāniem. Ja nebūtu kārtībnieka, varētu domāt, ir algas diena un klīnikā kārtējais spekulants ienesis importa parfimērijas vai apavu kravu. Durvīs Arnolds saskrējās ar ***«ātrās palīdzības»*** brigādes dakteri, zināmu kadru, kas institūtā bija mācījies divus kursus zemāk.

— Ko atvedi?

— Pats redzēsi.

— Brežņevs? Vai kāds kriminālists?

— Maskavas slavenība. Oh, sūdi! . . .

— Diagnoze?

— Iekšējā asiņošana ...

— Kāpēc pie mums? Uz republikānisko vajadzēja fīrēt, ja slavenība.

— Baigi vajag, lai viņš mašīnā izdziest. Es dzīvot gribu.

— Un es ne? .

— Liktenis, draudziņ! Izsaukums bija no teātra. Trīs kvartāli līdz jūsu lazaretei. •

Arnolds izlamājās un spraucās cauri murdošajam pūlim, kas aplenca uz kušetes gulošo slimnieku. Tas bija vīrietis vizītsvārkos un lakkurpēs. No kabatas ņirbēja pensneja stikls, seja šķita grimēta, bet kazbārdiņa līmēta. No teātra, viņš piepeši atcerējās pārbaidītā kolēģa

vārdus. Kaut gan, smiet ir viegli. Ja slimnieks eksitē mašīnā, klīnika mironi pretī neņem, jādzenas uz morgu, kur gaida daudzstundu

formalitāšu mocības, lūgšanās un diedelēšana, paskaidrojumi un rindā nīkšana. Kā pie teātra kasēm kverņot, jo uz ielām izkārtas spilgtas afišas, viesizrādēs iebraucis galvaspilsētas akadēmiskais — kur vārds, tur slavenība, tautas mākslinieki, nopelniem bagātie, Staļina un visu nākamo prēmiju laureāti. Lai justu viņu talanta strāvojumu, vērts divas dienas kūkot rindā, skriet atzīmēties sarakstā, pēdējā naktī pie slēgtajām kases durvīm dzert tēju no termosa, tīstīties vilnas drēbēs un šausmās .gaidīt rītu, kad, lodziņam veroties, pie kases līdzīgi ordai sabruks tie, kam apliecības un vēlme izmantot privilēģijas; kuru dēļ pēdējā tēvijas kara frontēs, partizānu un pagrīdnieku vienībās, lijušas viņu asinis. Beidzot veiksminieki' ar bezgala - dār- • gajiem biļešu papīrīšiem rokās triumfēs, sēdēs frizētavās un sies kaklasaites, lai zāles tumsā gaidītu aizslīdām priekškaru un dzīvē redzētu savus mīluļus. Nu viens no elkiem banketa zāles vietā iekļuvis slimnīcā. Protams, Arnolds viņu pazina. Vjačeslavs Safronovs. Maskavas premjers. Kinozvaigzne. No trešā stāva lecot bez kaskadiera. Piedevām jautru kupleju dziedātājs televīzijā. Sapņu princis, kam vidusskolnieces sūta vēstules vagoniem, bet valdība, jādomā, uzšķiņķojusi ordenīti. Varoņa *«zvaigznei»* mākslinieks vēl par zaļu. Piecdesmit vis nebūs. Tiešām, totālie sūdi. Arnolds lādēja dežūru, ko viņam kā jaunam darbiniekam iešķieba svētku reizē. Gatavs, slazds aizkritis. Nomirs spēlmanis, un līdz mūža galam cilvēki, zinošie cilvēki, grūdīs pirkstu acī. Neiestāstīsi, ka slimnieks bijis neglābjams, audzējs, slēpta forma, mira, nenākot pie samaņas. Labākajā gadījumā, pieklājīgi klausīsies, klanīs galvas un dzīvos pārliecībā, ka nejēga dakteris, sīkas, netīras slimnīciņas miesnieks provinciālā pilsētā, nav izglābis, kas zina, varbūt savām tizlajām, nemākulīgajām rokām pats kapā ielaidis.

Bet mazais konsilijs apstāja vājinieku drūmām un ziņkārām sejām. Tik platmales galvā un lūgtum pozēt Rembranta gleznai ar svaigi uzšķērsto līķi. Ņu Arnolds redzēja, ka gulošā veste un krekls ir atpogāti, bet piedurkne uzlocīta. Droši vien *«ātrie»* sirdsdarbību stimulējuši.'

— Kādēļ panika? Manā dežūrā nemirst, — skaļi sacīja Arnolds.

— Наш второй хирург![1]—Arnoldu civilistiem priekšā stādīja dežurējošā terapeite daktere Bite, kura bija tik korpulenta, ka dažkārt, strauji mainoties atmosfēras spiedienam, pati izdzēra vai visas nodaļai atvēlētās sirds-drapes.

— Labvakar! — te Arnolds viegli paklanījās pret galvenajiem

līdzjutējiem — sievieti ar pārsauļotu seju un iesirmu vīrieti dārgā uzvalkā un pletkreklā. Viņu skatieni liecināja, ka glābēja tēlam maskaviešu saprašanā ir cits veidols, droši vien iznesīgs, slavens profesors no Kremļa slimnīcas, kurš ārsta dzīvi ziedo, lai sagādātu valdībai nemirstību.

Arnolds jau turēja aktiera karsto roku un juta sirds drudžaino, izmisīgo steigu. Pulss zem viņa pirkstiem sitās tikko manāmi, varētu domāt, Arnolds tausta delmu caur vateņa piedurkni. Arī manometra šautriņa. rādīja kritiski zemu spiedienu. Ne velti slimnieks, par spīti treknajam grimam, likās pelēks un izdilis vaigā. ,

— Tātad? ... — Arnolds lūkojās kolēģē.

— Akūtas sāpes vēderā. Pēc kurām iestājās .. . ., .

— . . . bezsamaņa, — pabeidza Arnolds. Palīdziet!

Viņa rokas jau atbrīvoja slimnieka augumu: Kostīms,

šķiet, bija pavisam jauns, pogcaurumi neievalkāti. Cik dīvaini — pēc gadsimtu mijas modes šūdinātajās drēbēs uziet rietumvācu rāvējslēdzēju.

— Kas viņi ir? — liekot malā kaklasaiti, prašņaja Arnolds.

— Tā ar auskariem — sieva, tas biedrs ir . . . ir teātra vadītājs.

— Skaidrs, — atteica Arnolds un, pasmīnējis par pauzi, jo vārdiņš *direktors* tomēr internacionāls, vērsās pie maskaviešiem:

— Как это случилос, товарищи?

— Как второй раз закрыли занавес, так и свалился. Сказал, жуткая боль, словно функой ударили.

— Что давали?

— «Дядю Ваню».

— Здес боль? — Arnolds rādīja uz slimnieka vēderu.

— Да. Доктор . . .

— Рвота, рвота была?

— Когда «скорую» ждали . . .

— С кровю?

— Да. Доктор . . .

— Язвой не страдал? — Te Arnolds pievērsās sievai.

— Как все . . . Таблетки глотал, лечится ему советовали. Санаторий предлагали. Он неважно себя чуство-вал ... О, господи! . . ,[2]

— Māsiņ, ātri noņemiet asinis. Noskaidrojiet grupu un gatavojiet . . . divreiz pa trīssimt mililitriem, — Arnolds pagriezās pret pūli. — Un nestāviet kā stabi. Te nav skatuves mākslas meistaru tikšanās ar tautu. Товарищ милиционер, помогите освободить приемный покой, ей богу. Сорочинскую ярмарку тут устроили, да и вы, уважаемые, подождите в коридоре.

Через пять минут я к вам выйду! . . .[3]

Pats apbrīnojamākais, milicis azerbaidžānis tik tiešām attapās un nokratīja dienvidnieku laiskumu, lai, sajūtot komandieri, ieplestu spalvainās rokas un runātu parasto «проходите, граждане, проходите»[4], bet ziņkārīgie un piederīgie kā gana dzīti auni kārtībnieka dzimtajā Ļenkorānā kāpās uz durvīm. Arnolds lūkojās kolēģos, paskats bēdīgs, likās, viņi vislabprātāk tobrīd mestos zvanīt *«ātrajiem»* vai izsauktu sanitāro aviāciju.

— Kur Miša? — prasīja Arnolds, kad durvis beidzot aizvērās.

-

Apjukums. Neizpratnes pilni skatieni. Mirējs uz galda.

— Atkal kādu bābu jāj! — Arnolds jau lamājās. — Jurka, lai pēc piecām minūtēm tas žīdiņš būtu klāt! Mēs svētkos pašancēsim, uh, kā pašancēsim! . . .

— Skaidrs, šef! — Jurka, nosmaržojot pēc māteru tinktūras, izmetās no nodaļas.

— Kolēģi! ... — ieteicās ķirurgs Saliņš, aiz muguras saukts *Ķūkums*. •

— Uz galda! Spēlmanim kuņģa čūlas perforācija. Tas pat pūšļotājam skaidrs.

— Bet te nav lauku ambulance! — *Kūkums* bija gatavs dumpim. Viņu drosmīgu darīja gadu starpība un latvieša lunkanā daba, ko vairoja iedzimts laucinieka mulsums, domas par sievu, trim bērniem un nenomaksāto kooperatīvo dzīvoklīti. Šis Saliņš, kas ticēja avīzēm un cilvēkiem, likās taisnprātīgs letiņu amatnieks, īsti piemērots plānotām brukām, krīzes momentos viņš klausīgi skatījās priekšniekiem mutēs, bija gatavs dežurēt sarkanajos datumos, balsot sapulcēs un priecāties par godarakstiem. — Tev, puika, vēl slapjš aiz ausīm!

— Par to bikses sausas! . . . Peretonītu sagribēji? Manā dežūrā nemirst, skaidrs! — kliedza pretī Arnolds. Viņš juta paisumu, to lielo, vareno vilni, kas atraus no stiegajām krasta smiltīm, nesīs pāri sēkļiem un akmeņu krāvumiem, tikai uz priekšu, uz priekšu vien, pretī mūžīgajai horizonta māņu svītriņai pamalē. Šim nelaimīgajam ar asiņu pie-recējušo vēderdobumu Dievs stāvējis klāt, jo.līdzās ir viņš, Arnolds, kam netrūks mākas šonakt piesmiet pašu kaulaino, būs gana uzņēmības, lai izšķirtos un atļautos samērot savu prasmi ar mirēja reibinošo slavu.

— Profesors Bokums aizbraucis uz laukiem līgot! — nākot no blakustelpas, daktere Bite paziņoja sēru vēsti. — Atgriezīsies pirmdien . . .

— Bet docents Jansons? — ar pēdējo cerību vaicāja *Kūkums*.

— Meita bija pie aparāta. Teica, papus šovakar pārdozējis šņabi un lauku alu . . .

— *Johaidi,* — nočukstēja Saliņš. — Varbūt zvanīt uz hospitāli vai *«speceni»?*

— Pats ministrs un viņa sievastēvs šobrīd nelīdzēs. Glābt varam vienīgi mēs! — teica Arnolds, lūkojot pulsu. — Saliņ, tu asistēsi! Māsiņ, gatavojam slimnieku operācijai! Un, lūdzu, mērkaķa tempā, te nav Novģorodas veče, bet ģenerāļa vārdā saukta ātrās palīdzības slimnīca!

— Вот черт! Доигрался . . .[5] — tas bija anesteziologs Miša. Mazs, bet muskuļains kā cīkstonis, viņš stāvēja maliņā un acīm taustīja nemaņā gulošā cilvēka vaibstus.

— Miša, tikai uz tevi šajā bardakā varu paļauties, — klusu teica Arnolds, kad māsiņu stumtie ratiņi izstūrēja pa stiklotajām durvīm.

— Što?

— Kuņģa čūla . . .

— Jā . . . Atkal kāds latvietis grib tikt načaļņikos, — viltīgi smaidot, Miša ar pirkstu badīja Arnoldam krūtīs. — Bet teātrim būs jāatceļ izrāde, man ar biļete dabūta.

— Man nav alternatīvas. Man viņš jāizvelk. Tā, lūk, Miša, Miķel, Maikl, Mikaele, Miguel, Moiša! . . .

— Klausies, Arnold! Если это опухоль, если . . .[6]

— Намек понял . . .[7] Tu par narkozi domā. Lai būtu dzelžaina. Kā pie stomatologa.

— Piederīgajiem jādod piekrišana! — Acis Saliņam zibēja kā sēņotājam, kas no biežņas laimīgi ar visu skalu kurvi izkūlies uz ceļa.

— Jūs labi ziniet, ekstrēmos gadījumos tas nav obligāti .. . Ar piederīgajiem tūlīt parunāšu, — vēsi attrauca Arnolds, kaut gan itin labi apzinājās, ka Saliņa gaidas var izrādīties pamatotas. Iecirtība un muļķība uzsprāgs scēnā, līdzjutēju mudināta, laulene spītēsies, cerēs uz brīnumu vai profesoru un mājup aizvedīs Baltijas iedegumu un cinka zārku. Bet pagaidām vīrs ir dzīvs, izģērbts, un māsa ar žileti skuj no viņa slimās pavēderes rudas, rupjas spalvas.

Teātra darbinieku grupiņa saspringti pīpēja pie skārda mēslu tovera gaiteņa galā. Jaudās mentola cigarešu aroms, dārgu smaržu un konjaka izgarojumi. Arnolds skatīja sejas, kuru vairums tik bieži ņirbēja zilajos ekrānos un, pataustījis kabatas, vilka smēķi. Pretī stiepās rokas ar iedegtām šķiltaviņam.

— Что, доктор?[8] — izgrūda teātra direktors.

— Положение хуже губернаторского,[9] — Arnolds runāja klusi kā kapličā un pievērsās aktiera sievai, kuras pirkstos

drebēja gara dāmu cigarete. — Прошу вас на пару слов![10]

Viņi apsēdās uz dermantīna dīvāniņa zem gumijkoka galīgajām lapām. Asaras sievietes grimu nebija samaitājušas, bet garie, manikirētie nagi likās īsti piemēroti, lai izskrāpētu acis lempīgam dakterim.

— Значит так,[11] —iesāka Arnolds un, īsi informējis par diagnozi, paziņoja, ka slimnieku jau gatavo operācijai. Tā ir vienīgā izeja. — Единственный шанс.[12]

Te sieviete saguma, stingums acīs pašķīda kā kristāls, vaigi kļuva slapji, kalsnais augums drebēja drudzī kā mazai, mazai meitenītei, cīnoties' ar malārijas lēkmi. Viņa nesakarīgi runāja, ka nule izsaukts Maskavas speciālists, viņš ir vienīgā cerība, ģimenes draugs, strādā institūtā, vajag gaidīt, līdz Rīgai stundas lidojums, iespējama taču kļūda, operācijas ir šausmīgas, vīram sirds mēdzot streikot, ko viņa viena iesāks, bērnam vajadzīgs tēvs . . .

Arnolds minūti pacietīgi stāstīja, ka runā ar gudru, inteliģentu sievieti, kura skaidri apzinās, ko nozīmē plīst kuņģa čūlai. Viss šī ēdiena maisa saturs ieplūst vēdera dobumā, sirds strādā pēdējiem spēkiem, no brūces klāt jaucas asinis un slimniekam draud noasiņošana, vēl ļaunāk, sepse, kad sākas pūšanas procesi, topot neatgriezeniski, aptver veselos orgānus, un nekas, itin nekas nav glābjams, diemžēl šoreiz Dievs kungs viņas vīram daudz tuvāks kā Maskava ar visiem galvaspilsētas slimnīcu labumiem, un nekas cits neatliks, būs vien jāuzticas provinces dakterim.

— Но вы же такой молодой . . .|[3] — vārgi bilda sieviete.

— Генералы должны быть молодыми,[14] — Arnolds centās mundrinoši smaidīt un lūdza, lai sieviete saglaba mieru, viņš darīs visu, vārdu sakot, nepieļaus, ka laulātais draugs nopelnīs Moljēra godpilno likteni — nāvi uz skatuves dēļiem.

Asaras joprojām rasināja rožu virtenes kabatslakatiņa batistā, bet Arnolds slējās kājās ar vārdiem, ka jāpārģērbjas un jāmazgā rokas. Sieviete piekrītoši māja galvu un šņukstēja. Nelaime viņas pasē un apziņā bija svītrojusi Maskavas pierakstu, darījusi līdzīgu tūkstošiem citu, kas nakts viducī ar šausmām vai cerībām lūkojas operāciju bloka apgaismotajās durvīs. Tālāk ir cita pasaule, ar sterilu gaisu, reibinošu narkozes dvesmu, maigiem, klusiem soļiem, tēraudu un asinīm. Vieta teātrim, kura tribīnēs dzīvība un nāve spēlē totalizatorā, mainās dekorācijas un gadsimti, vienīgi likmēm nav lemts kristies, un baiļu kods neizbēgami ceļo no paaudzes uz paaudzi.

Arnolds apdzēsa cigareti sausajā smiltājā starp gumijkoka saknēm. Pie durvīm viņu panāca vairāki uzbudināti vīrieši.

Direktors likās zaudējis profesionālo savaldību, viņš žestikulēja, un laureāta nozīmīte pie svārku atloka zibēja līdzi katrai rokas kustībai:

— Вы понимаете, что на себя берете? Не дай, бог . . .[15]

Jau iesmilkstējās durvju viras, un Arnolds izmeta, ka visu «прекрасно понимает»[16], viņš nav kamikadze, bet profesionālis, kas pilda savu pienākumu.

Jauns, blonds cilvēks — gatavais Romeo bez grima, — satraukti ķērās halāta stērbelēs, prašņāja, vai nevajadzēs asinis, un solījās būt donors. Arnolds atbrīvoja piedurkni un, negribot iesmējies, teica, asinis viņš nu nedzer, bet labu konjaku ar labiem cilvēkiem — pēc operācijas jebkurā vietā un katrā laikā.

Izlietnē šļācās karsta ūdens strūkla, saziepētā birstīte pa kārtai kņudināja pirkstus. Arnolds zināja, šajās plaukstās nu viņa nākotne. Un kauliņi mesti uz zaļā, nē, baltā galda .. . Rokas tīras, āda rādās maiga, maiga kā īstenam aristokrātam. Māsa pasniedz sterilus cimdus, uzvelkot tie viegli gurkst un apspīlē delmus līdz elkoņiem. Arnolds vingrina pirkstus, pārliecinās, vai gumija ērti pielipusi locītavām un nekavē kustības. Jā, šajā vietā gumijas cimdi nepaslēps nozieguma pēdas un nepaglābs vainīgo. Arnolds sev uzsmaida. Pāri marles maskai no spoguļa noraugās viņa piemiegtās acis, bet soļi drēbes zābakos klusi un nedzirdami kā slepkavniekam.

Zālē brigāde ir savās vietās. Operāciju māsa Anna no sterilizatoru traukiem ceļ laukā instrumentus un liek uz salvetes. Laime, ka Annai ziemā negaidot miris vīrs, nu atraitne nespēj viena mājās nosēdēt, ir ar mieru dežurēt ik svētkus, kad cilvēki dzied jautras ziņģes. Mācījusies viņa vēl Latvijas laikā, *Sarkanā Krusta* skolā, pedantiska un rūpīga līdz riebumam. Divas citas ir Baltkrievijas draiskules, dabūjušas diplomu, nu cer dzemdēt bērnus un tikt pie dzīvokļiem Baltijā. *Kūkums* kā liels, lempīgs sargkareivis staigā riņķī galdam, pa brīdim sperdams malā kabeļu čūskas, kas lokās uz grīdas flīzēm. Bet Miša buras ap narkozes aparātu, šī mašīna moderna varēja būt Josifa Visarionoviča dzīves laikā. Arī tagad aparāta melnā gumijas plauša apstājas, sūknis pārstāj dzīt reibinošo gāzi, un Miša lietišķi ar kulaku gāž pa korpusu.

Slimnieks guļ uz galda, šobrīd tas nav slavens aktieris, bet aiz rokām un kājām piesiets vājinieks, sīks un nevarīgs kā Jēzuliņš Golgātas virsotnē. Pazudis, pazudis apjūsmotais elks, vietā atstājot vīreli ar kaulainiem ceļgaliem un nepiedienīgi sīkām ģenitālijām. Maska slēpj seju, vēnās sadurtas mākslīgās asinsrites pievadcaurulītes, no locītavām uz elektrokardiogrāfu stiepjas vadi, un ekrānā zīmējas sirdspukstu līknes.

Arnolds ņem pinceti, un jodā samērcēts tampons slīd pa pavēderi. Pēc skūšanas gl.udā āda top brūngana kā krāsotam nēģerim lētā kabarejā. Māsiņas — Ņina un Maņa — pienes zaļos palagus, apsedz kailās kājas. Arnolds tver pasniegto skalpeli, un tūdaļ tērauds dzīs pirmo asiņu vagu dzīvajā miesā. Traucē vienīgi jaudīgā lampa virs galda, tā izstaro neciešami spožu gaismu, kas . . .

. . . kas dedzināja acis līdz sāpēm. Arnolds samiedza plakstus un redzēja, ka vilciens lēni, lēni ripo garām nomaļai stacijai. Te sliežu atzarojumā bija piedzīts ešelons, ko apspīdēja starmeši torņos. To žilbumā varēja skaidri izšķirt karavīru un virsnieku stāvus, uz platformām novietotos tanku un bruņumašīnu plūdlīniju siluetus. «Непобедимая, несокрушимая»,[17] ausīs vai prasījās dziesma, ko valsts svētku reizēs *Kolonnu* zālē it bieži izbļāva nobarojušies tēvaiņi ar konservatorijas diplomiem un ierindnieku uzplečiem. «Derētu saskaitīt tankus, būtu ko pārdot speciālajiem dienestiem,» Arnolds vēl nodomāja, iztēlojoties kāpurķēžu armādas dūri triecamies Reinas virzienā. Putekļu mākoņi, sarkanas zvaigznes uz bruņām, vienkāršā darba-tauta pasniedz atbrīvotājiem ziedus, visi gavilē, un sociālistiskā revolūcija triumfē, lai sūda dāņi un beļģi aizmirstu gaļu un sviestu . . . Tikmēr starmeši, ešelons ar sauszemes karaspēka galveno triecienspēku un lauka virtuvēm palika iepakaļ, bet kupeja nu grima tumsā. Pēc uzbāzīgās gaismas logā tā likās necaurredzama kā fotolaboratorijā. Šis aklais melnums, maigais līķauts pasaulei. Pārdeg drošinātāji, vāra sveces liesmiņa pretojas naktij un cērt melno tumsas samtu garos ēnu gabalos. Starp pirkstiem gail cigaretes oglīte, krāsns mūrītis kā uzticams suns silda muguru, un muskuļi pilni ar nogurumu. Smaržo karstvīns, vesels katls ar karstvīnu, sūrst marta saulē iedegusī seja, ir baigais slinkums celties un iet pagalmā savākt aizmirstās slēpes, arī jeņķu runāšana īsviļņos par cilvēktiesībām rādās lieka un ne-, vajadzīga, jo dumpības tvaiks atdzisis sviedru lāsēs.

Kas zina, vai atkal lemts kāpt uz slēpēm un šauties lejā pa krauju nogāzi, pagriezienos šķiest zilganās pavasara sniega vērpetes un traukties pretī varenajām mežmalas eglēm, kas ātruma rādās draudīgas kā dzelzsbetona siena. Skaidrs, tas mūžam nenotiks Vidzemes Šveicē, bet, paldies Dievam, ir vēl pasaulē kalni un īstā Šveice. Ar Šveices neitralitāti, Šveices sieru, Šveices pulksteņiem, pareizi, Šveices bankām. Vai tonakt, sildoties pie krāsns, varēja izzīlēt, ka pienāks brīdis un no tiesas būs jādomā par rēķinu bankā, īstā bankā, kur dolārus maina pret zeltu, markas pret sterliņiem, bet uz rubļiem skatās platām acīm kā mēs, nejauši krāmu kaudzē atrodot saburzītu, nevienam

nevajadzīgu desmitlatu kredītbiļeti. Tonakt, iespraustā tukšā vīna pudelē, lēni izdega svece, un Šveici tiešām pieminēja, visi apskauda Armandu, kurš bija nopircis polsterētus slalomista cimdus *«Made iri Swizeland»*. Pēc pusnakts un karstvīna sacēlās mazs skandāliņš, jo Žanete atteicās gulēt ar cimdu īpašnieku, meiča puskaila nobēga lielajā istabā un klaigāja, ka Armands ir piņņains duraks, kas piedzēries viņu provējis pavest vai izvarot. Beigās abi gan apprecējās, kāzas bija lepnas, un Žanete dzemdēja ar plānotu ķeizargriezienu. Slēpošanu viņi sen pametuši. Armands iestājies partijā, sēžot metodiskā kabinetā, rūpējas par tautas veselību un spējīgs par naudu sagādāt zāles, kuru izrakstīšanai vajadzīga ministra vīza. Tikt pie disertācijas un godam reprezentēties starptautisko saietu kuluāros ar plāksnīti *«Dr. A. Vilks. USSR»* pie krūts viņam, jādomā, bija vieglāk kā nodzīt pinnes no vaigiem. Šādas sejas un cilvēkus gribētos izdzēst no apziņas viegli kā sveces atspulgu redzokļos. Uzspļaut pirkstu galiem, saspiest dakti, un darīts. Rokas nomazgāt viegli. Cik daudz miroņu dziļi, dziļi guļ zemapziņas stūros, gaida augšāmcelšanās stundu, lai parasti nevietā un nelaikā atmiņa tos rautu laukā no aizmirstības un rīkotu gatavās mirušo piemiņas dienas. Un rokas top nevarīgas, nespēj dzēst uguntiņas, kas gail pagātnes pēdās. Te par maz vilkt gaisu plaušās kā stāvot pie dzimumdienas kliņģera, zudušo nenopūst līdzīgi vārai svecītei, kam . . .

. . . kam pietiek ar mazāko vēja pūsmu. Bet vakars bija rāms, jo vecāmāte četras baltas sveces aizdedzināja ar vienu vienīgu sērkociņu. Liesmiņas kautri mirguļoja mijkrēslī, atspīdēja kupenās un pulētajā marmorā. Blakus svecēm vecāmāte nolika salmenēm rotātu sūnu vainadziņu.

— Vecomamm, kāpēc sveces ir tik lielas? Eglītē dedzina mazākas, — vaicāja Arnolds.

— Lielās ilgāk deg . . .

— Ā . . . Bet kāpēc viņš nekad nenāk laukā?

— Ko? … — vecāmāte atlieca muguru. — Kas nenāk?

— Tu vienmēr saki, brauksim pie vecātēva, viņam dzimšanas diena. Brauksim pie vecātēva, viņam vārda diena . . . Bet dāvanas tu nepērc. Vai tad puķes ir dāvanas? . . . Mēs pie viņa atnākam, bet viņš nekad nenāk ārā.

— Arnold, taVs vecaistēvs ir miris! Jau sen. Mirušie nestaigā apkārt.

— Bet kāpēc es viņu nekad neesmu redzējis?

— Tu biji pārāk mazs.

— Mani veda ratiņos?

— Jā.

— Es tagad arī esmu mazs. Man jāguļ diendusa. Nesaprotu, kāpēc jāiet, ja neviens negaida.

— Vai tad tu pie manis nenāksi, kad es nomiršu?

— Nākšu, tikai tu nedrīksti darīt kā vecaistēvs.

— Labi, labi.

— Man sniegs zābakos.

— Nečīksti! Kas tu, memmis esi, vai? — Un vecāmāte dauzīja sniegu no viņa filcotajām kājām ar egļu zaru saišķi, ar kuru iepriekš tika slaucījusi pakāpienus un piemiņas plāksni. Burtu tajā nebija daudz, un Arnolds visus pazina.

Bet tumšajā kapsētā mirgoja daudzas jo daudzas uguntiņas. Starp pieminekļiem, krustiem, dzīvžogiem un koku stumbriem locījās cilvēku stāvi. Kuplastes vāverītes nemanīja, laikam gulēja savās midziņās. Klajākajās vietās brīžiem pūta ass vējš, bet sniegputenis bija mitējies. Arnolds ciešāk ieķērās vecāsmātes plaukstā. Viņam gribējās, lai tornī pie vārtiem skanētu zvans. Tas ir tik skaisti, smagas, smeldzīgas skaņas, lēni dunēdamas, pāri koku galiem aizveļas uz zvērudārza pusi. Cilvēki apstājas, paliek klusi un noņem cepures.

— Nesalst?

— Ne-e . . .

— Dod, paraudzīšu snīpi!

Vecāsmātes pirksti likās auksti kā ļāstekas. Lēnā solī viņi izbrida uz platas alejas. Tā bija gludi nopēdota. Pretī bariņiem nāca cilvēki. Arnolds necentās ielūkoties viņu sejās — tad nāktos pacelt galvu, sajust vēju pļaukājam vaigus un malkiem rīt vēso novembra gaisu. Tā nu viņš klusējot tecēja līdzās vecaimātei un redzēja vienīgi cieši aizpogātus mēteļus, kažokus, somas, egļu zarus ar čiekuriem, papīros tītas puķes un cimdotas plaukstas. Viņi nolika svecītes pie Kārļoņkuļa un Martastantes kapiem. Atkal celiņi, cilvēku rēgi un svecītes, svecītes.

Liepu alejas galā slējās piemineklis, tā melnā, varenā siena vai saplūda ar naksnīgo debesi, bet pakājē te dega milzums sveču. Cilvēku pilnās kāpnes veda pie kapa. Te liesmiņas, vienojoties uz īso sveču mūžu, saplūda gatavajā ugunsjūrā. Kūstošs parafīns un siltums, tik jaušams aukstajā vakarā. Sarkana atblāzma sejās un onkuļa bargajā akmens vaigā, kas no pieminekļa augstuma noskatījās, kā vecāmāte vēra somu, izvilka kārtējo sveci, aizdedzināja no citas, pilināja karstos taukus uz granīta un lika to pagātnes godasardzē.

— Vecomamm, kas te paglabāts?

— Čakste.

— Kāds Čakste?

— Valstsvīrs.

— Kas tas ir — valstsvīrs?

— Prezidents.

— Tad mums ir . . . valstsvīri?

— Kad nebija krievu, viss bija … Nu ejam, citādi pavisam tumšs paliks!

— Vecomamm, es čurāt gribu! — Arnolds iečinkstējās, kad viņi nokāpa atpakaļ vakarkrēslā.

— Pacieties.

— Vecomamm! …

Arnoldu aizveda kaut kur sāņus. Tumsā. Kupenā. Nolaida bikses. Pirmais sniegs klusi čaukstēja.

— Žigli! Citādi apsaldēsi krāniņu, — komandēja vecāmāte. — Mājās es tev cikreiz prasīju, vai pirms braukšanas negribi . . .

. . . negribi aiziet uz mazmājiņu? Gribu, sev atbildēja Arnolds. Bija slinkums rausties lejā no lāvas, meklēt bikses un apavus, lai diebtu pa garu vagona gaiteni. Tipiska latvietība, sak, pacietīsimies, varbūt pāries . . . Bet toreiz, svecīšu vakarā, vajadzēja klausīt vecaimātei un aiziet arī pie Meierovica. Bez niķošanās un pretīrunāšanas ģeņģerēt līdz nākamajai sērojošai latvju zeltenei, kuras matu pīni apspīdēja vāras tricelīgas liesmiņas, bet tikumību sargāja drūmi onkuļi siltajās dienesta apakšbiksēs. Nedrīkstēja pateikt, ka visi šie valstsvīri, mirušā režīma sprāgušie politiķi jau līdz kaklam, Zigfrīds Anna Meierovics it īpaši. Ak Dievs, cik sen tas bija! Jā, Gagarina smaids vēl piederēja vienīgi jauniņā lidotāja sievai, Hruščovs nebija sadomājis naudaszīmēs svītrot liekās nullītes, un bradāt pēc negaisa peļķēs likās tīrā bauda. Zudušos pienazobos izsakāms mūžs, pirmie grēciņi un pirmās nelietības, no kurām jāsarkst un jākaunās. Ar katru dienu tās neglābjami vairojas, kļūst riebīgākas, baigākas vai triviālākas, līdz, gadiem krājoties, sāk vajāt un šantažēt, un katrs bēg visu palikušo dzīvi, bēg aizelsdamies, tramīgi atpakaļ glūnot, kamēr atpestīts finišē un rauj sēru lentīti. Šis nolādētais, kopīgi lemtais maldu ceļš, kad vienus spēcīgāk balsta labais, citus ļaunais. Un, minot mūža dienas, visi izrādās riņķojuši pa apli vien. Apkārt iedomātam centram, šim netveramajam punktiņam uz apvāršņa līnijas, muļķīgajam un spožajam brīvības vilinājumam, kas i nedomā dzist. Galu galā paaudžu soļi atkal un atkal gulstas kroplajās pagātnes pēdās, kuras dažkārt laiks nepaspēj aizskalot no kraujā tagadnes krasta. Savādi, to mirušo piemiņas dienu Arnolds atcerējās pārsteidzoši labi — ar negaidīti agro ziemu, svecīšu un vainadziņu pirkšanu un likšanu, jautājumiem un atbildēm, sarunām, deguna šņaukšanu un braucienu tramvajā pāri Brasas tiltam, kur dzelzceļ-malā, starmešu ielenkts, drūms un baiss

redzējās Termiņ-cietums. Tāpat laiks pasaudzējis pārsēšanos pilsētas centrā pie diētiskā veikala. Šeit vecāmāte nopirka turzu šokolādes konfekšu. Iesākumā rūgtumu saldina ar «Vāverītēm», vēlāk šķīdina šņabi, domāja Arnolds. Pārnācis mājās, sapratu, kaut kas ir noticis. Kāpēc? Nelaimes maņa, šī cilvēka bezgala jūtīgā viduslīnija tvēra to aparātiem neizmērāmo spriegumu, kas zvēram liek glābties no zemestrīces vai plūdiem, spriegumu, kas karsē nervus līdz baltkvēlei, tā iededzinot sūras atmiņas zīmes. Tovakar uz grīdas dēļiem koridorā acīs krita kurpes nospiedums. Viena pati balta pēda ar smailu purngalu, papēdis slīdot izsmērēts. To atceros skaidri, it kā manā vietā aizgājību būtu fotografējis tiesu eksperts nozieguma reizē un šobrīd es lapotu putekļainu, arhīvā glabātu lietu, kur citu vidū šis attēls. Par recidīvistiem, afēristiem un izvarotājiem tolaik nenieka nezināju, dzīvoju ticībā, ka zagļi, kurus varonīgie miliči noķer un sēdina Termiņcietumā, laupa naktīs, mīkstās čībās klusi iekāpj pa logu un, kamēr mājinieki guļ, pievāc mantību. Bet vecomāti, bezgala stingro un kārtīgo vecomāti šī pēda neuztrauca, viņa izlikās, ka baltais nospiedums ar izsmērēto papēdi bijis vienmēr. Kā gan varēju zināt, ka, stiepjot un pārbīdot mēbeles, steigā dažkārt gadās aizķert durvju palodu, dun siena, birst kaļķu drumslas no apmetuma, un tajās nemanot iekāpj smagā skapja nesējs. Bet pašu mēbeļu istabā nebija. Nebija grāmatskapja, pulēta rakstāmgalda, ar ādu pārvilkta krēsla. Tagad teiktu — bija pazudusi kulta laika kabineta iekārta. Skapja vietā pie sienas sirmu putekļu zīmēts taisnstūris. Tajā, netīrumu pūkām aplipuši, gulēja gumijas bumba. Zils pūslis ar divām krusteniski vilktām sarkanām līnijām. Mīļā rotaļlieta, kuru tik nesekmīgi biju meklējis, ar kuru, futbolu spēlējot, sasitu caurspīdīgo porcelāna tasīti, tā pašķīda smalkās drumslās, un vecāmāte mani iepļaukāja ar mitru trauku lupatu. Bet tovakar viņa nerunāja. Kāds psiholoģiskām kolīzijām bagāts mirklis! Puika, kas tic Salavecim, un sieviete, kuras acīs deguši triju krievu revolūciju ugunsgrēki, maršējuši divu pasaules karu zaldāti un cits citu mainījušas varas standartu krāsainās lupatas . . . Mēs abi stāvējām, gaidījām, kurš pirmais pārtrauks klusumu. Varbūt kļūdos, šķiet, apjukumā neizturēju, sāku bailēs raudāt un metos pie vecāsmātes. Kā parādījās māte, neatceros. Pat mani pratinot *gestapo* vai *NKVD,* vienalga, neatcerētos. Liekas, vecāmāte skandēja pārmetumu pantiņu:

— Nu, ko es tev teicu, ko es tev teicu . . .

— Liec tak mani mierā! —pretī dīca māte un raudāja.

Saņēmis tasi karstas tējas, bombongu un svēto melu porciju, tiku aiztriekts gulēt, lai turpmākos mēnešos neviļus

klausītos telefoniskas apspriedes ar juristiem, abu sieviešu skauģēm un draudzenēm, dzirdētu prātojumus par tiesu darbiem, alimentu piedzīšanu, kopējās mantas dalīšanu, svešām kucēm vai padauzām, manu angīnu, viņa cietsirdību, miltu trūkumu, Edgaru Zveju muzikālajā komēdijā, netaisnību, ārzemju pakām, mēnešreizēm un rāvējslēdzējiem.

Arnolds negaidot šāva roku zem segas, tramīgiem pirkstiem rīkoja tvarstīšanu krūšu spalvās, un atviegloti uzelpoja. Nervi, nervi. , . Maz prieka, lai par savu naudu sakož blusas vai blaktis. Viņā pusē vēl izģērbs kailu un sūtīs uz dezinfekciju kā karagūstekni, gūs mazītiņu gandarījumu par noskrandušo, izkāmējušo zaldātu kolonnu, kas nolaistām galvām karstā vasaras dienā locījās cauri Maskavas ielām, atstājot aiz sevis sviedru, netīrumu un tuvas uzvaras smaržas. Bet tēvs joprojām oda pēc «*Šipra*Viņi tikās pēc vairākiem gadiem. Bija rudens, māte, pasteigusies otrreiz apprecēties un sagādāt vēderā bērnu, spriedelēja, kur sagādāt labus bērnu ratiņus, un nemitīgi izprašņāja, vai Arnolds vēlas brālīti vai māsiņu. Bet viņš jau gāja skolā, un šeit Arnoldu gaidīja tēvs, dienā, kad beidzās pirmais ceturksnis un deva liecības. Kopā ar tēvu bija sveša sieviete. Arnolds atcerējās, ka pēc viņas zaglīgā un reizē vērtējošā skatiena bija nopratis — tā ir viena no padauzām un staigulēm. Bet padauza bija smuka, ar spīguļiem. Trijatā ilgi nīka pie skolas vārtiem. Garām spurdza brīvlaistie bērni, un Arnolds nodurtu galvu atbildēja uz jautājumiem. Kā tev iet? . . . Labi. Kādas sekmes? . . . Labas. Mani atceries? . . . Atceros. Mammai klausi? . . . Klausu. Tēvs bužināja viņa matu cekulu, bet svešā sieviete iesmērēja šokolādes tāfelīti. Arnolds stīvējās, negribēja ņemt, tik un tā iesmērēja. Paps teicās atnākt vēl. Gods un slava, divriteni par labu liecību pavasarī viņš nesasolīja. Bet doto vārdu neturēja, un jaunajā *«Moskvičā»* tā ari neizvizi-nāja. Zēl, tolaik neviena pazīstama puikas fāterim nepiederēja savs autiņš. Tā nu *«Moskvičs»* lēni aizripoja, zibinādams saulē hromētos bamperus, un Arnolds lēni soļoja uz māju pusi, soloties tāfelīti ielidināt tuvākajā miskastē, līdz neizturējis padevās kārdinājumam, plēsa foliju un gremoja riekstu šokolādi. Lūpas viņš kārtīgi noslaucīja žaketes piedurknē. Mājās vecāmāte brīnījās, kādēļ mazdēlam galīgi zudusi ēstgriba, bet Arnolds ar karoti dzenāja frikadeles šķīvi un bija pietiekoši gudrs, lai par notikušo klusētu.

ŠI klusēšanas dižā māksla. Smaids Būdas lūpās. Stingums Sfinksas vaigos vai apbrīna Jūdas acīs. Mocekļu paaudzes mūžīgajos varas kazemātos un valdoņu portretu prasītā ticība un padevība. Klusuma akā slēpta ņirga, kad turi muti, un ausu bungādiņām joprojām pielipis jautājums . . .

. . . ausu bungādiņām joprojām pielipis jautājums:

— Klausies, vecīt, vai tev nav pienācis bridis domāt par stāšanos partijā?

Te nu Arnolds mulsi klusēja. Ķērās pie banālākā līdzekļa laika stiepšanai — cigaretes un sērkociņiem. Dūmu strūkliņa itin drīz aizplūda kabinetā, prozaiskā kabinetā, kur vieta lētam rakstāmgaldam, sēžu galdam ar karafi, krēslu ducim, dzelzs kastei biedrunaudas glabāšanai un skapim ar desmitiem vienādu sējumu plauktos, kuru sacerētāja ģīmetne karājās godavietā pie sienas. Tehnikas progresu un dzīves-līmeņa augšupeju apliecinot, stūrī mundri runāja televizors, tiesa, krāsas likās sliktas un cilvēku sejas tuvplānā rādījās zilganas kā kariķētiem žūpām. Ekrānā tobrīd bija redzama zāle, kurā aicinātie biedri vētraini aplaudēja un, vienotas trauksmes dzīti, atrāva sēžamvietas no polsterētajiem padirkšņiem, lai stieptos uz prezidija pusi, gluži kā visiem zināmajā monumentā, stumjot nākotnē sirpīti un āmuriņu, to dara strādnieks ar kolhoznieci.

Arnolds izpūta jau otro dūmu un klusēja.

— Nu, kāds ir tavs viedoklis? — neatlaidās partorgs.

Arnolds paskatījās aģitatorā un rija krietnu riebuma

malku. Tik pazīstamais ārsta tips, uzsācis studijas tūdaļ pēc kara, kad apdziedāja pirmo ūdenspili krānā un sūrojās par mediķu katastrofālo trūkumu. Vieni lopu vāģos bija aizripojuši pretī lēcošajai saulei, citiem veidojās privātprakses trimdas zemēs, pie visa ebreji saņēma Dāvida zvaigznes uz krūtīm un Rumbulas smiltis acīs, no palikušajiem vairums likās aizsargu vai šucmaņu Siāmas dvīņi, kurus gaidīt gaidīja Stabu ielā vai labākajā gadījumā buržuju diplomu apstiprinošs pēceksāmens marksismā. Bet darbatau-tas jaunā audze jau sēdēja auditorijās, līdz pirmie padomju varas izlaidumi deva stabilu kadru plejādi, kas uz gadu desmitiem iesēdās nomenklatūras krēslos, radīja, vadīja un organizēja tautas veselības aizsardzību. Arī docentam Brē-meram taisnīgais sociālisms deva iespēju, diemžēl prostitūtas daba liedza talantu. Viņš bija vietējas nozīmes politiķis baltā halātā, kaut gan šajā kabinetā docents nodarīja mazāku ļaunumu kā senāk, aktīvi mēģinot pārvarēt mazvērtības kompleksus pie operāciju galda. Nu partijas darbs vairoja viņa pašapziņu un deva iespēju abonēt žurnālu «АМЕРИКА»[18]. Pats stulbākais situācijā bija apstāklis, ka Brēmers no tiesas domājās parādām tālredzību un manī-gumu, viņam šķita, ka rīkojas gudri un rafinēti, izdara pakalpojumu, kuru neaizmirst, par kuru jūtas parādā.

— Pozīcija? — novilka Arnolds. — Mana pozīcija ir skaidra. Partija vada visas valsts dzīvi un . . . celtniecību.

— Mums vajadzīgi jauni, aktīvi biedri.

Ekrānā tobrīd redzējās mazs tēvocītis, kura krūšukurvis bija izspīlēts kā alusmučele. Sirmgalvis rausās lejā no tribīnes, un tuvplāns parādīja, ka viņu moka elpas trūkums kā Everesta iekarotāju.

— Jan Karlovič! Nepārprotama plaušu embolija, — Arnolds rādīja uz televizoru. — Baidos, jums drīzumā būs jāatklāj kārtējais sēru mītiņš.

Atbildes vietā Brēmers vienīgi sāji novaibstījās. Pat viņš zināja — anekdotes par ga|as trūkumu un valstsvīru bēru pārbagātību stāsta visi. Pietika reproduktoram čīgāt skumīgāku meldiņu, kad cilvēki jau gluži ierasti sāka gaidīt valdības aicinājumu tautai un rūca, ka atkal samainīs televīzijas programmu, trīs vakarus no vietas rādīs karogus pusmastā, kallas un stīgu kvartetus. TādēJ partorgs Arnolda pēdējo frāzi laida gar ausīm, svarīgi sakārtoja acenes un lika priekšā būtiskāko argumentu:

— Kaufmanis formē dokumentus. Pats saproti, pensionārs nevar būt noda|as vadītājs.

— Jan Karlovič, padomājiet loģiski. Manai sievai ducis radu Palestīnā, kā viņu . . . троюродный брат[19] aiztriecies līdz Dienvidāfrikas Republikai . . .

— Arnold, nav tie laiki . . .

— Nezinu, nezinu. Nodalu, lūk, bez biedrakartes kabatā vadīt man tomēr neuzticēs.

— Ir, Arnold, aizspriedumi, ir. Ko man slēpt. No daudziem večiem jātiek vaļā. Padomā, bet zinātne! Materiālus vāc, tikai kā tu aizstāvēsies?

— Man šodien bija smaga griešana. Un vispār — es neko netaisos aizstāvēt.

— Kāpēc nē? — Tie bija Brēmera pirmie patiesie vārdi visā sarunas laikā.

Arnolds klusēja un ļāva par nākotnes uzdevumiem runāt tribūnam televizora kastē. Gribējās pateikt sulīgu riebeklību par šīm aizstāvēšanām. Par dziļdomīgajiem zinātņu vīriem, kam grāds nozīmēja algas pielikumu, garantētus braucienus uz simpozijiem un veikaliem kapvalstīs un vietu godasardzē pie ārdurvīm, kad svešzemju delegācijas iepazīst padomju īstenību. Kur vēl kopības brīnišķā sajūta, elkonis skar elkoni, vasarnīcas celtas vienā kooperatīvā pudurī un krēsli prezidijos likti līdzās, sievas ir sirdsdraudzenes, bet bērni grupasbiedri mediķos. Noslēpumu nav, pēc medībām cits citu plikus gana ir skatijuši pirtī, un savstarpējā uzticība tiek apliecināta, sakot izjustas runas pie oficiālu, apaļu jubileju galdiem, kur daudz delikatešu, vai blakus svaigi aizbērtam kapiņam, kur vainagu un skumju

pārpilnībā.

— Arnold, es saprotu, tas ir negaidīti, pēkšņi ... Tu zini, cik maz rajona komiteja atvēl vietu. Padomā labi! Varbūt tev vajadzīgs apdomas laiks, es jau nedzenu kā slieku zemē.

— Jā, sociālismā zilās asinis ož pēc mašīneļļas vai vircas. Tikai es, Jan Karlovič, laikam esmu par bailīgu, lai izmantotu vienīgo privilēģiju un starp pirmajiem ietu kaujā .. .

— Kolēģi, es domāju, jūs daudzkart nožēlosiet šo pārsteidzību. Variet būt drošs, partija bez jūsu personas bojā neaizies! — Nu labvēlība Brēmera skatienā zuda, baltais, stērķelētais halāts likās gatavais formastērps, bet acis spīdēja kā naidā ielenkta cietokšņa aizstāvim, kas līdz kaulu smadzenēm pārliecināts par savu taisnību.

Arnolds aizgāja klusējot. Politiskā vervēšana bija notikusi vienā sērijā, atbilde dota, un mierinājuma vietā skaidrība, ka šīs runas nestiepsies jautājumu un atbilžu vakaros, nenāksies izvairīgi pētīt ceļgalus, vilkt laiku un spriedelēt par šāda soļa nozīmību un svarīgumu. Nu varēja mierīgām acīm vērot aicinājumu stendā ar sapulču vietu un laiku, izteikt līdzjūtību kolēģiem, kam tuvojas mācību gads polit-pulciņā, un instinktīvi sargāt muguru . . .

. . . muguru, kura tik nežēlīgi niez. Arnolds slējās sēdus un drudžaini kasīja kreiso lāpstiņu. Vai tiešām kādi kukaiņi? Brīnums nebūtu, tajā valstī viss iespējams . . . Tajā valstī, viņš piepeši aptvēra, ka līdzīgi — vienaldzīgi un kūtri — varētu domāt vai runāt par jurtām Mongolijas stepēs, kabatzagļiem Lisabonas pūlī un dizentēriju Kairas ūdensvadā. Vai tiešām nabas saite ar ģeogrāfisko un politisko izcelsmes punktu ieplīsusi arī zemapziņas līmenī? Tas ir būtiskāk kā saņemt Izraēlas vīzu Holandes vēstniecībā PSRS galvaspilsētā varoņpilsētā Maskavā. Un patīkamāk kā redzēt vēstniecību uzraugošo milici atbrīvojam ceļu līdz durvīm. Kārtībnieks klusē un viņa zēnīgo seju ķēmo formas cepure un naida grimase. Gribas taču seržan-tiņam, vai kā gribas izcelties, noķert Dzimtenes nodevēju un izcelties. Nīkst zēns lietū un vējā, saradis ar pagonām un pavēlēm, vēro svešus limuzīnus, dzird svešu valodu, un milicēnam sirds kāro vienlīdzību, šo bezgalīgo ierindu no Klusā okeāna līdz Baltijas jūrai, kurā viņam — izredzētajam! — ir dotas tiesības gādāt par drošību un likumību. Kā kaimiņzēnam Guntim, šim īstenajam latvju bāleliņam ar zilzilajām acīm un gaišiem matiem kā linu kodaļa. Guntis skaitījās visa apriņķa nekronētais *«karalis»,* trakā ātrumā dzenāja *«javu»,* mūždien staigāja ar kautiņos nodauzītām dūrēm un zemē notriekto pretinieku spārdīšanu pamatoja ar nacionālajām jūtām, sak, *«mēs, letiņu čali, mēs tiem sieriem*

parādīsim». Laimīgā kārtā izvairījies no ieslodzījuma, Guntis aizsoļoja karadienestā, lai pēc gadiem pilnīgi nejauši apsēstos līdzās Arnoldam pie Jūrmalas bāra letes. Nu Guntim bija tetovētas rokas un milicijas leitnanta uzpleči, kuru dēļ bufetniece konjaku iekšlietu darbiniekam lēja kafijas tasē. Guntis tik dzēra, grauza sāļās mandeles, klapēja Arnoldam pa plecu un nemitīgi atkārtoja: *«Klausies, tas mauka domā aizlaisties, idiots gatavais, mēs pakaļ, iedzinām sētā, un pa tauri, pa tauri!»* Viņš runāja, ka var atjaunot par dzeršanu noņemtas «*pravas*», bet skuķes, tās godīgās, kuras negrib ielaisties, savāc mašīnā un aizrauj uz triperbāru pārbaudīties. Acis Guntim joprojām bija zilas kā Latgales ezeri un matu cekuls blonds kā folkloras kopas koklētājam. Beigās milicijas leitnants paģiras salāpīja tiktāl, ka vedināja Arnoldu uz ateju, kur solīja parādīt pistoli, īstu pistoli. Kļuva kašķīgs, draudēja un nemitīgi plijās virsū ar jautājumu: *«Tu netici, tu man, letiņu puikam, netici?»*

Mēsls, kanalizācijā slīcināms mēsls, nodomāja Arnolds, īsti neiedziļinoties, vai lamuvārda zīmogu šoreiz uzspiež milicijas leitnantam vai medicīnas zinātņu kandidātam. Laikam jau pēdējam, jo tieši Brēmers no biroja kulisēm vadīja viņa publiskās ķengāšanas leļļu teātri, savu iespēju robežās centās piešķirt biedru tiesai sarkanajā stūrītī politiska procesa garšu, vismaz panākt, lai izspiedējam atņem diplomu par profesionālo neatbilstību. 5ī daiļrunība sapulcēs, lētās tenkas un ņirdzīgs jautājums, kad upuris vieglu roku uzrakstījis atlūgumu un piepulcinājis sevi inteliģento bezdarbnieku pulciņam: *«Kur jūs, kolēģi, esat pazudis? Neko vairs nedzird . . .»* Tikās viņi ne akadēmiskā teātra pirmizrādē vai prominentā jubilejā, bet Centrāltirgus gaļas paviljonā. Apkārt sestdienas rīta kņada, kautķermeņi un kūpinājumi. Vienkāršie pircēji izstāvēja rindu pēc saldētiem subproduktiem un ziliem putniem, mazāk skopie un vairāk turīgākie pirka cepešus un karbonādes pie privātajiem. Arnolds skatījās, kā papīrā tiek ievīstīts viņa izmeklēts vērša filejas gabals, un atbildēja, ka nekur nav pazudis, vakarā viņš ēdīs tatārmaizītes, dzīve rādās jauka kā Andersena pasaka, pēc pieciem gadiem viņam piederēs privātklīnika, bet bijušie kolēģi varītēm prasīsies tajā stažēties. Brēmera seja likās trula kā stendā uz tērauda āķa pakārtā te|a galva, viņš ilgi staipīja savu kartupeļu tīklu, līdz attapās un pratās reaģēt politiski pareizi, stāstot, ka *tur* zinātņu kandidāti, docenti un līdzstrādnieki itin bieži kaujas dē| sanitāru un laborantu vietām, gatavi cits citam asinis nolaist, bet vakaros raksta žēlīgas vēstulēs uz Maskavas avīzēm. Arnolds manīja tatārmaizīšu garšu mutē un bija lieliskā garastāvoklī, viņš tencināja partorgu par jauno domāšanu,

piekrita tēzei, ka vairāk sociālisma nozīmē vairāk demokrātijas, un gribēja sarakstīties, sak, tomēr pazīstams cilvēks dzimtenē. Te Brēmers atsprāga malā un neatvadījies stiepa prom savas bailes un piecus kilogramus valdības kartupe|u. Laiki nu bija mainījušies, varēja lepoties ar tēvabrāli latviešu čekistu, kuru talantīgie skolnieki pielika pie sienas trīsdesmit septītajā, un nosodīt stagnācijas gadu dumbrāju, par kuru atbildība brālīgi gulstas uz visiem komunistiem.

Mēsls tāds, atkārtoja Arnolds un taustīja pagalvī liktās bikses. Ilgi mīcījās tumsā, kamēr, izliecis muguru kā par-terā nogāzts cīkstonis, iestūma ciskas starās un aizvilka rāvējslēdzi. Klusi kā zaglēns laidās zemē no plaukta, sameklēja zābakus un vēra kupejas durvis.

Auksta gaisa strava no vaļējā loga sitās tieši sejā. Arnolds sūca cigareti un skatījas naktī. Mākoņi tumšajās debesīs milza un dalījās, asam rudens vējam pūšot, tie vairojās kā amēbas mikroskopa optikā. Mēness, šis apaļais dāmu spogulītis, ņirbināja kosmisku ceļu skrējušo saules zaķīti ezeru drēgnajos ūdeņos, bet Arnoldu mocīja nožēla. Nē, drīzāk grūtsirdība par paša dzīvi, kad tik daudz skaistu eglīšu dedzināts jaungados, sīkas rieviņas ieskicē sejā nākamo grumbu grebuma vietas, cik vairs tālu līdz dižciltīgam sirmumam vai komiskai plikpaurībai, bet nekā jau būtībā nav, vien grabošs vagons, ateja, vējbrāzmu saltais glāsts vaigos, cigarete, saņurcīts avīzes gabals podā, un uzmācīga riteņu klaboņa ausīs. Allaž varēja sevi mierināt, ka reāli notiekošais, pretstatīts aizgājušo laiku kataklizmām, tāds čiks vien ir. Lūk, bloķētajā Ļeņingradā, bada vārdzinātam un distrofiskam, medīt suņus vai tundrā, bada vārdzinātam un distrofiskam, bēgt no suņiem bija baigi. Te nepilnas divas dienas, un savām acīm varēs skatīt valšu dzimto pilsētu, austriešu policisti pret *NKVD* karaspēku ir gatavās aukles, bet lielā pasaultļ paēdusi un iedzīvojusies turībā, savs kumosiņš, savs stūrītis atradīsies arī viņam. Vienalga, īstenība ar atejpodu un ordeņiem uz avīzes gabala likās nožēlojama un apkaunojoša. Doma, ka citas iespējas patiesībā nav, atvieglinājumu nenesa. Varēja sāji smīnēt, ka sociālisms viņa personā izveda savus atkritumus, bet viņš — Arnolds — ir par sīku, lai spētu aizdambēt kanalizācijas caurules. Vējš nerimis pluinīja matus, seju palaikam slacīja smagas lietuslāses, un viņš juta to absolūto nolemtības melno apsēju uz acīm, kad nekas, itin nekas vairs nav atkarīgs no cilvēka saprāta, naudas un gribasspēka, kad jāapjēdz patiesība — tu esi bezgala sīks un nevarīgs, nožēlojams un rokām kājām saistīts. Šādās reizēs atskārsti, no kurienes nāk ļaunums, kas vienā vai otrā pasaules malā uztriec maniakus uz jumta, liek rokās snaipera

ieroci, pavēl dzīt patronu stobrā un šaut. Šaut bezjēdzīgi un cietsirdīgi, šaut ar vienīgo domu — līdz pašam lemtās lodes triecienam galvā, krūtīs vai vēderā, aizraut nebūtībā pēc iespējas vairāk sev līdzīgu nevarīgu un pretīgu radījumu. Šīs neprātīgās vēlmes vadīta, roka snaipera acī uzliek melno krustiņu uz kārtējā, panikā skrejoša silueta, pirksti jut sprūda izliekumu, un plecs bauda laidnes atdevi pēc katra šāviena. «Kādas muļķības,» sev teica Arnolds un pasmaidīja, jo no tiesas iedomājās, cik smieklīgs izskatītos ar lielkalibra ložmetēju rokās, viss patronlentēm nokāries. Bēgšanas vai jaunu ceļu meklējumu varbūtības taču milzīgas, pasaule galu galā plešas tālumos, no austrumu līdz rietumu, no labās līdz kreisajai puslodei globusā un smadzenēs. Un cerību putniņš nepaguris sitas pret paša galvaskausa sienām, laužspārnus, dziedē brūces un sitas atkal.

Bet Arnolds joprojām skatīja sevi uz džungļu fona, kad trasējošo ložu kārta caursit helikopteru kā konservu kārbu, tas eksplodē, sārtu liesmu mutulī, aizraudams nāvē duci vjetkongiešu zaldātu un krievu instruktoru. Jā, īsts supermens, vārdā *Rembo* . . .

. . . vārdā *Rembo,* kas nolika uz kantora galda tīras glāzes un divus citronus un klusējot aizgāja. Veroties durvīm, skaļāk dzirdējās mūzika, kas nenorimstot dārdēja bāra zālē.

— Mjā . . . Augums divi metri, kultūrista muskuļi, — novilka Arnolds. — Viņš pie tevis strādā?

— Vāc traukus, pasniedz mēteļus, met laukā piedzērušos, — atbildēja Edvīns, izvilka no kastes konjaka pudeli un, ar profesionālu kustību atrāvis korķi, pildīja glāzes.

— Dzer? — prašņāja Oskars.

— Ne piles, — atteica Edvīns. — Iedzeram, vīri!

Viņi lietišķi nomēģināja konjaku.

— Šito uz letes tu vis neliec, — runāja Oskars. — Par *«Rembo»* skatīšanos arī pie *Gorbača* var dabūt gadus .. . Tas zellis tiešām dienējis vai ar špricītēm būtu uzpumpējis?

— No viņa grūti vārdu izplēst. Vienreiz sakās, bijis *«afgāņos»,* citreiz — sēdējis desanta lidmašīnā un gaidījis, vai nevajadzēs palīdzēt ģenerālim Jaruzeļskim. Pēdējā versija, ka sargājis Hesu Špandavas cietumā ... Es nezinu, un patiesībā man vienalga. Naudu viņš te nopelna godīgi . . .

— Mes te esam nolasījušies godīgākie pelnītāji! — pa-ņirdza Arnolds, griežot citronu ar savāžamo nazi. — Viens spiedis naudu no slimniekiem, otrs prostituējies avīzēs, trešais tirgojis kreiso šņabi un šķaidījis konjaku ar vīnu . . .

— To ne, Arnold! — pilnīgi nopietni iebilda Edvīns. — Ir negodīgi cilvēkam par viņa kapeiciņām smērēt atlietu dzērienu.

Bet negodīgums finansiāli nerentējas . ... Ziniet, mums te klīst visādi. Prasa naudu, draud sievu izvarot, mašīnu aizdzīt vai *«dāču»* nosvilināt. *Rembo* ar trijiem sētā parunājās . . .

— Vai traumatologiem darbs? — jautāja Arnolds,

— Viens komas stāvoklī. Beigta galvaskausa pamatne. Draudziņam lauzto ribu gali sadūrušies plaušās. Trešais pēc amnestijas. Nu sēž izolatorā un godīgi atzīstas.

— Nu, un puisim?

— Ko puisim? . . . Divas dienas noturēja un palaida. Tagad obehaesņiks vai jālūdzas, lai bāž savu aploksni kabatā.

— Nudien nesaprotu, kamdēļ man jātriecas uz Čikāgu, — smēja Arnolds. — Jūs nebūt nedzīvojat sliktāk.

— Par to arī iedzersim! —Edvīns pacēla glāzi.

— Tu allaž teici, darbā kā stikliņš. Citādi pats paliksi par savu galveno klientu ... — runāja Arnolds, kad glāzes bija tukšas.

— Pareizi. Aiz letes sausais likums. Šodien maiņu nodevu. Lai Nikolajs vergo . . .

Viņi kvernēja kokteiļbāra noliktavā, smēķēja un pelnus birdināja tukšā ananasu sulas bundžā. Virs galvas aizrestotajā lodziņā žužināja ventilators, gar sienām slējās kastu krāvumi ar pepsikolam, šampaniešiem, liķieriem un konjakiem, līdzās uz galda gulēja bieza kantorgrāmata un japaņu kalkulators, no krāšņā puspornogrāfiskā kalendāra viņiem uzsmaidīja kaila nēģeriete. Ienāca Nikolajs, mazs un tik apaļiem vaigiem, it kā viens noēstu apmeklētājiem domāto šokolādi. Nikolajs nesa paketi ar importa prezervatīviem.

— Cik grib? — lietišķi vaicāja Edvīns un lasīja: — *Made in West Germany* . . .

— Piecpadsmit.

— Skaidrā?

Nikolajs noliedzoši kratīja galvu.

— Cēneri, jeb lai staigā.

Nikolajs aizgāja. Viņš nēsāja apavus ar mīkstām zolēm. .

— Nevaru sagaidīt, kad beidzot kāds piedāvās granātmetēju, — teica Edvīns.

-— Kā jūs, bārmeņi, mīlat zelta zīmoggredzenus, — pa-ņirdza Oskars.

Nikolajs tiešām stiepa pirkstā vismaz piecpadsmit gramus dārgmetāla.

— Tā ir, — piekrita Edvīns. — Kad nākas kārtot štelles, ari es maucu riņķi pirkstā. *«Pečatka»* pieder pie lietas, norāda uz pakāpi kā zvaigznes pulkveža pagonās. Līdzīgais, draudziņ, pazīst līdzīgo . . . Tādēļ mana *«lada»* no-karināta ar stulbām plastmasas bļembām, jakai papagai-liskas uzšuves, bet mājās vidiķis un

kasetes, kurās jājas trīs stundas no vietas . . .

— Socreālisms, — teica Oskars. — Krogā, aiz letes, ar idiotiem . . . Paģirās tev noteikti rādās tiesa, konfiskācija, nāras kolonijā . . . Vai tev, Edvīn, nepietiek? . . . Visas pasaules grāmatas neizlasīsi, sievietes neizdrātēsi, naudu nenopelnīsi . . .

— Un šņabi neizdzersi! — Edvīns jau pildīja glāzes.

— Sākumā es, cilvēks ar izglītību, šarmu un inteliģenci, domāju līdzīgi, Skolotājas vienīgais dēls. Barots ar runām par gara bagātībām, vērtīgām grāmatām un ētiku. Mamma vēl tagad sēž līdz pusnaktij, labo skolnieku sacerējumus un domā, ja bērni zinās trīs dzejolīšus vairāk, viņi izaugs par krietniem pilsoņiem, kuri pat mušai pirms nosišanas lūgs piedošanu. Bet es . . . Es jau uzkalpojos par vecāko ekonomistu. Plāni, pretplāni, algu fonds, izcenojumi, likmes un sociālistiskās sacensības uzvarētāji. Skaitļotāji strādā, perfolentes tinas, un man sāk likties, arī es drukāju naudu. Zaļi, čaboši papīri un *Ifjičs* kā dzīvs. Tādus pašus man iedod algas dienā, bet mājās mutere šķirsta dzejoļu krājumus un gatavojas rītdienas stundai vai arī sūdzas, ka atkal krānā nav spiediena, un pasniedz vakariņas. Es gremoju kulinārijas pankūkas un domāju par iespējamo caureju un to, ka skuķi nav kur aizvest . . . Nospļāvos, aizpumpēju divus stabus, iegrūdu ķepā un sāku maisīt kokteilīšus . . . Domāju, pieci gadi, sarūpēšu dzīvei pamatu, un sveiki. Šancēju. Kā nigers. Galvā nemitīgi darbojas kompjūters. Nauda, prece, nauda. Peļņa man. Nauda, prece, nauda. Kā tā Trlras žīda grāmatā. Pagāja pieci gadi. Var mani iesēdināt. Visu atņemt jau grūtāk. Bet es jaucu kokteiļus, kalkulēju un nedomāju apstāties . . .

— Iepatikās? — drūmi prašņāja Arnolds, kurš bārmeni regulāri apgādāja ar trankvilizatoriem un gluži labi zināja, ka tabletes Edvīns rij vai saujām, piedevām negausīgi smēķē. Katru cigareti līdz filtram.

— Iepatikās . . . Peļņa sen kritusies. Pret dzeršanu cīnāmies. Bet es pildu glāzes un pētu cilvēkus. Priecājos, jo nekļūdīgi protu noteikt, kurš dos dzeramnaudu, kurš vāks kopā melnās kapeikas. Zinu, kam droši var liet trīs-zvaigžnieku un kurš ir lietpratējs, mīl dārgo, piedevām neizmetīs stopku, bet taisīs skandālu. Tupu aiz letes, cilāju pudeles, dārdinu mūziku un visu redzu. Nabaga studentiņus, valūtas spekulantus, ielenītes, zēniņus, kas pasūta pliku kafiju, bet kaktos pēc viņiem mētājas tukšas tablešu paciņas. Man pietiek ciešāk ģīmī ielūkoties, lai noteiktu, stukačs, obehaesņiks, pederasts . . . Atšķiru zagtu mantu no tās, kuru grib elementāri nodzert. Такие дела![20] Bet tu, intelektuālis, prātvēders — vai tev, Edvīn, nepietiek?

— Bet jēga, kāda tam jēga? — nelikās mierā Oskars.

— Un tālāk? Pensionēts bārmenis? . . . Skan lepni.

— Klausies, *zvejnieka dēls*\ — iejaucās Arnolds. — Vai tev nav apnicis? Edvīns vēl izlems, ka tu savu normu esi uzņēmis, lieka glāzīte, un līdīsi kauties . . .

— Sitas nekaujas, — teica Edvīns. — Sitas piedzēries sēž kaktā un raud. Prasa, lai saprot un pažēlo. . . Un nevajag, Oskariņ, runāt par augstām lietām, tas piederas krievu inteliģentam. Spriedelēt par plūmju dārzu un vecenīti ar ielauztu pauri. Kad tu gribēji dzert uz krīta vai rīta agrumā te klapējies pie melnajām durvīm un lūdzies, lai sapohoju, tu runāji citādi, aizmirstot, ka tobrīd tavā labā izdaru vairāk kā padomju vara savas pastāvēšanas laikā ... Es smagi šancēju, un nevajag man čakarēt smadzenes ar vārdiem, ka cilvēks radīts laimei kā putns lidojumam.

— Baigais darbs. Stērķelētā kreklā laistīt dzeramos, — zem deguna rūca Oskars.

— Jā, stērķelētā kreklā. Desmit sutkas no vietas. Divpadsmit stundas dienā. Negribi pagaršot? Tā teikt, dzīves izpētei. Uz vienu vakaru *Rembo* vieta. Kvarts tev rokā plus dzeramnaudas.

— Kā puišeļi . . . Viens, kam pilna pakaļa naudas, cenšas iegalvot, ka nauda viņu nav samaitājusi. Otrs, kam plika pakaļa, pierāda, ka nauda dzīvē nav galvenais . . .

— Tu, Arnold, taču dēļ tiem smirdīgajiem dolāriem dezertē! — sauca Oskars. — Atradies šķīrējtiesnesis, par trīsdesmit sidraba grašiem māti pārdosi!

— Dezertēju? — pārjautāja Arnolds. — Mani izgrūda pasaulē noteiktā vietā un noteiktā laikā. Bez manas piekrišanas. Es nevienu zvērestu neesmu devis, solījumus nelaužu, es piederu sev, savā vienīgajā dzīvē.

— Līdz šim domāju, ka mēs visi esam latvieši, mums ir pienākums pret savu zemi.

— Savas zemes labā esmu izdarījis vairāk, kā tu iespētu trijos mūžos, — te Arnolds pastiepa plaukstas pret galda vidu kā piedāvājot uzlikt viņam rokudzelžus. — Ar šīm rokām es glābu dzīvības, lai cik operetiski tas skan, glābu dzīvības un atdevu cilvēkiem veselību. Šīs rokas, vecīši, ir mana bagātība. Gudri vīri strīdas, kam jūtīgāki pirksti — vijolniekam, ķirurgam vai kabatzaglim. Bet ķirurgi, īsti ķirurgi, ir jauni. Kā dzejnieki un fiziķi teorētiķi . . .

— Teorētiski lēšot, tev būs jānosprāgst no alkoholisma vai nostaļģijas.

— Kad es vel strādāju valsts darbu, aptvēru vienu likumsakarību. Lūk, ieguļas slimnīcā vājinieks. Karotājs. Medaļas žvadz līdz nabai. Mes viņus saucām par metālistiem. Veterānam

ir nopelni, ir prasības. Ārsts krievs? Neder! Pazīstam mes krievu dvēseli. Slinki, nevīžīgi, mīl iedzert . . . Ebrejs? Pasarg Dievs! Zīds nozāļos vai prasīs milzu naudu .. . Хочу латыша![21] Latvietis, re, strādīgs un godīgs. Muļķības, protams. Lopiskumā mēs ejam kopsolī ar visām kultūrtautām. Bet man no šī *godīgs un strādīgs* vemt gribas. Salīdzinot ar to, nostaļģija ir bezgala elegants, pat aristokrātisks nacionālais pazemojums.

— Pareizi, pareizi! Paši liecam muguras, paši dezertējam un brīnāmies, ka katrs vaņka mums sēžas uz kakla.

— Ielej, Edvīn, ielej! — teica Arnolds. — Lai vairojas mūsu tautiskā pašcieņa. Vienu šļuku, un dziedāsim *pūt vējiņi caur pilsētas vecajiem vārtiem* . . .

Glāzes viņi dzēra sausas, slaucīja lūpas un spļāva citronu sēkliņas skārda pelnutraukā. Arnolds ērtāk izlaidās krēslā un tvēra cigareti. Viņam tovakar bija viena vēlēšanās. Krietni iedzert, izšķīdināt ilgi krāto žulti un neziņu konjakā, sagaidīt reibumu, kas nākotnei piešķir dziļumu, kaut uz vienu vakaru vairo spēkus un pašapziņu. Sildīt rokā glāzi, aizmirstot mocības nākamajā rītā, kad šķiet, galva cauru nakti dauzīta ar kuvaldu, kuņģis jēls un mute pilna kaķa mēsliem. Lai piedzertos, apkārt nedrīkst būt pašapmierināti ģīmji, svešas nelaimes mierina, vedina pret tām atgrūsties un tikt laukā no muklāja, ļauj lepni atgāzt galvu un runāt, ka neveiksminieka sūtībai derīgs jebkurš vecums. Caur dūmu plīvuru Arnolds redzēja, ka Edvīns no termosa paņemtos ledus klucīšus met sulas glāzēs. Uz viņa jakas krūtežas trakoja *«Ferrari»* kleperis, un rokas, ar kurām Edvīns pelnīja naudu un infarktu, viegli drebēja. Bet Oskars pēdējos gados bija nonēsājis svīteri līdz cauriem elkoņiem un, tapis makten drosmīgs, skaļi vilka vienlīdzības zīmi starp Ādolfu un. Josifu, sludināja tuvo saimniecības sabrukumu un neatteicās iedzert uz sveša rēķina.

— Oskar, tu esi prātīgs cilvēks. Trūcīgs, toties salasījies eksistenciālistus un dzenbudistus. Arī es pašizgllto-jos. Lapoju amerikāņu žurnālīšus. Interesanti, ļoti interesanti. Resnās zarnas plastika, ļaundabīgie audzēji un imu-noloģiskā sistēma, vārdu sakot, pasaule soļo uz priekšu. Sākumā lauzos angļu mēlē, jo gribēju *šeit* būt tas gudrākais, vēlāk kļuvu vēl centīgāks, jo sapratu, muļķiem *tur* nav vietas . . . Svētku reizē es tev augstsirdīgi piedodu tās dumlbas par sidraba grašiem, dezertēšanu un nostaļģiju. Gribu ieteikt vienu . . .

— Ko?

— Aizej vakarā, kad neviens neredz, uz kapiem un pieliec spogulīti *Mātei Latvijai* pie lūpām. Varu derēt, tu redzēsi, akmens ir miris, no lūpām dvaša neplūst. Tā teikt, medicīna nolaiž rokas,

dod vietu patanatomijai. Es apzinos savu nevarību, savu bezspēcību. Man neatjaunot brīvvalsti no Liepājas līdz Zilupei. Tāpēc arī aizbraucu.

— Tu, dakter, esi . . .

— Ļauj pabeigt, skribent nelaimīgais! Saprotu, esi nodrukājis vienu grāmatiņu, caur pirts lodziņu parādījis, kādā vircas mucā vēsture mūs iesēdinājusi. Un tālāk? Atkal ņirgsim? Stulbuma jau šeit pietiek. Varbūt atzīsi, nav ceļa, ir vieni vienīgi tupiki?

— Paskaties, kas apkārt darās? Vai tev acu pierē nav? Atmoda, tā ir nacionālā atmoda . . .

— Kalendārā *Piektais* gads?

— Vienotībā ir spēks.

— Spēks, draudziņ, ir tankos. Tāpēc vienīgi varam palūgt, lai upītē nelej petroleju, nečurā senču kapsētās un katra šņabja tirgotāja prastu pateikt «lūdzu un paldies», mans latviešu brāli. Dakterim reizēm jāmāna mirējs, jāsola izveseļošanās, ja cilvēkam no tā kļūst vieglāk. Bet nevar taču krāpt veselu tautu. Sapulču musinātāji. Frontes un kustības, aicinājumi un rezolūcijas. Un ļautiņi tic, sprauž nozīmītes virs sirds, vicina krāsainas lupatas, domā — nu tik būs, nu tik būs . . . Garīgais onānisms! Baigā atdzimšana, ja vadoņi jāūjina caur avīzēm. Nē, Napoleoni atļauju neprasa, viņus nemeklē, viņi vienkārši atnāk. Bet tev līdzīgie muļķo cilvēkus, kas grib kaut kam ticēt. Tā ir nelietība. Jo tu baidies pateikt, skaļi atzīt, mēs savus rentgenus esam saņēmuši, šis starojums galē smadzenes, pazudina gribasspēku . . .

— Es — baidos?! Mani uz čeku ir saukuši! .. .

— Par anekdotēm, par dzērumā stāstītām anekdotēm. Saki godīgi, dikti gribas sēdēt uz diviem krēsliem? Vēlies būt liels brīvdomātājs un vēlies kaudzi naudas un dzīvokli ar logiem uz parku? Varu derēt, dienā, kad pie Brīvības pieminekļa dauzīja cilvēkus, tu snaikstījies līdzās, bet uz mēles tev bija sagatavots attaisnojums, gludi apsma-dzeņots alibi, sak, es kā radošs cilvēks gribēju savām acīm redzēt izlēcienus, man, biedri milici, jāzina, ko īsti nosodīt. Politikā nesanāk ar steriliem cimdiem, politikā nomūrējies mēslos līdz ausīm.

— Ar kādām tiesībām, Arnold, tu runā cūcības! Es nevienu neesmu mānījis, nodevis.

— Esmu pillā. Bet tu, Oskar, cīnies, cīnies par nākotni!

— Laiks mūs izšķirs.

— Dievs pasarg, Oskar, es taču tevi nestiepju uz karātavām, iztiksim bez saukļiem. Ja tu zinātu, kā esmu noguris no saukļiem un sarkanas krāsas . . . Mums vēl ir ko iedzert, Edvīn? Galu galā svētku diena. Man vīza izsniegta, Oskaram grāmata izdota.

— Dzeramā pilna noliktava, — teica Edvīns, ceļot no kastes

nākamo pudeli. — Tā mēs, letiņi, strīdamies, strīdamies, liekam cits citu pie sienas, paraudam par likteni un strīdamies atkal. Nē, ar latviešiem štelli neuztaisīsi, vienmēr kāds gribēs būt ļoti godīgs.

— Vispār uz mani tas neattiecas, — runāja Arnolds, sniedzoties pēc glāzes. Viņš manīja, ka dzēriens beidzot smadzenes tin biezā, durnā miglā. — Bet tevi, Oskar, man žēl . . .

— Zēl?

— Zel. Uz mužu pieķedets izmirstošas tautas valodiņai. Vienīgā alternatīva — pārpeldēt Irbes jūras šaurumu, lai palīdzētu celt *«Brivās Eiropas»* latviešu redakcijas skolniecisko līmeni . . . Bija tāds večuks, Jāņonkuls vārdā. Viņš prašņāja, kas tu būsi, *Noldiņ,* kad izaugsi liels? Gagarins, es atteicu bezgala lepni. Vai, dēliņ, labāk mācies arodu, bez kura cilvēki nekad un nekur nevar iztikt. Gudrs vīrs bija, paldies viņam. Nekad un nekur! Vienkāršs kurpnieks, bet, kamēr tos smalkos un skolotos dzina taigā kokus gāzt, Jāņonkuls laboja oficieriem zābakus, jā, lika papēžus un palika dzīvs . . .

— Tu ar vilcienu brauksi? — vaicāja Edvīns.

— Ar čukčukbānīti. *Riga—Viļņa* . . .

. . . Viļņa bija klāt. To gaitenī griezīgā balsī vēstīja pavadone. Vilciens jau samazināja ātrumu, aiz loga redzējās priekšpilsēta. Arnolds izsvieda cigaretes galu naktī un vēra durvis.

(Turpinājums sekos)

[1] — Mūsu otrais ķirurgs! (Krievu vai.)

[2] — Kā tas, biedri, gadījās?

— Kad otrreiz aizvēra priekškaru, tad arī nokrita. Teica, kādas baisas sāpes, it kā ar dūci sadurts.

— Ko devāt?

— «Tēvoci Vaņu».

— šeit sāpes?

— Jā. Dakter . . .

— Vemšana, vai vemšana bija?

— Kad «ātros» gaidījām . . .

— Ar asinīm?

— Jā. Dakter . . . ■ .

— Ar čūlu neslimoja?

— Kā visi . . . Rija tabletītes, viņam ieteica ārstēties, piedāvāja sanatoriju. Viņš nelāgi jutās . . . Ak, kungs! . . . (Krievu vai.)

[3] — Biedri milici, palīdziet atbrīvot uzņemšanas nodaļu, Dieva vārds. Soročinas gadatirgu sarīkojuši, un jūs. cienitk', jūs arī pagaidiet gaitenī, pēc piecām minūtēm es iznākšu!... i K r i < • -. vai.)

[4] — Ejiet, pilsoņi, ejiet! (Krievu \;n.i

[5] — Va velis! Nodzīvojies... (Krievu vai.)

[6] — Ja tas ir audzējs, ja . . . (Krievu vai.)
[7] — Mājienu sapratu . . . (Krievu vai.)
[8] — Kas ir, dakter? (Krievu vai.)
[9] — Stāvoklis draņķīgs. (Krievu vai.)
[10] — Es palūgšu jūs uz dažiem vārdiem! (Krievu vai.)
[11] — Tātad. (Krievu vai.)
[12] — Vienigā iespēja. (Krievu vai.)
[13] — Bet jūs taču esat tik jauns . . . (Krievu vai.)
[14] — Ģenerāliem ir jābūt jauniem. (Krievu vai.)
[15] — Vai jūs apjēdzat, ko uzņematies? Nedod, Dievs . . . (Krievu vai.)
[16] «Brīnišķīgi saprot». (Krievu vai.)
[17] «Neuzvaramā,_ nesagraujamā» — tā dziesmā slavēta Sarkanarmija. (Krievu vai.)
[18] «Amerika» — USIA izdevums krievu valodā.
[19] Attāls radinieks. (Kriev. vai.)

JĀNIS BALODIS

Jams Balodis dzimis 1950. gadā Austrālijā, audzis tropiskajā Kvinslendas štatā, kurā latviešu ģimenes tikpat kā neapmetās, raksta angļu valodā, šobrīd strādā Melburnas teātra sabiedrībā kā režisors un dramaturgs.

SPOKU NESKARTI UN JAUNI JAUNAJĀ ZEMĒ

Luga divās daļās
Darbība notiek
Ziemeļkvinslendā 1948.-1950. g. vēl:
Ziemeļkvinslendā 1845. g. vēl:
Štutgartē 1947. g. vēl:
Dipīši:
L ILZE (28 g. v.)
RUTA (32 g. v.|
O LIDIJA (25 g. v.)
KĀRLIS (22 g. v.)
M OTO (26 g. v.)
EDVARDS (34 g. v.) A LEONĪDS (32 g. v.)
ENDZIJA (35 g. v.)
BERKS (23 g. v.) MAKVEIDS (45 g. v.J
LEIKHARDS (34 g. v. GILBERTS (32 g. v.) MERFIJS (16 g. v.)
Amerikāņu kareivis SEMS Amerikāņu kareivis D20

FILIPS (35 g. v.)

Tas, ka vienam aktierim jāiemieso vairāki tēli, paredzēts speciāli, jo tam ir svarīga nozīme lugas struktūras un jēgas izpratnei.

Lugas darbība notiek Zieme|kvinslendas apkārtnē 1845. un 1948.—1950. gadā, kā arī Štutgartē 1947. gadā.

AUTORA PIEZĪME

Lugā ir daudz *strauju pāreju no viena darbības laika uz citu. Skatuves ietērpam vajadzētu būt tādam, lai* tas veicinātu šīs *pārejas, netraucējot darbības* plūdumu *ar nevajadzīgām gaismas nodzīšanām un citiem ārējiem līdzekļiem. Kostīmi var būt vissarežģītākā problēma — aktieriem nav laika izdarīt darbietilpīgas pārģērbšanās un vienam* kostīmam *jākalpo dažādiem laika periodiem, dažādiem tēliem, dažādās darbības vietās. Iespējams, to var atrisināt ar pašas darbības izveidi —* L*eikharda* cejojums *un* dīpīšu *laiks štutgartē ir kā sapņi, kurus dīpīši redz Austrālijā 1948.*—1950. *gadā. Tad Leikharda Austrālijas izpētes ekspedīcija varētu būt ģērbta tāpat kā dīpīši. Varētu arī visa aktieru trupa* būt *ģērbta vienādos, stilizētos tērpos.*

Svarīgs *ir runas stils — kad dīpīši sarunājas savā starpā, viņi runā loti tekoši un* bez *akcenta. Kad viņi mēģina runāt angliski, viņu runa ir ar* **akcentu un joti** *apgrūtināta. (Spēlējot lugu latviešu valodā, acīmredzot labākā izeja ir tās replikas, ar kurām dīpīši griežas pie angļu valodā runājošiem personāžiem, teikt angliski, dažkārt tās vēl atkārtojot latviski, tā arī darīts tulkojumā, saglabājot visas tās* **angļu** valodas nepareizības, *kādas ir oriģinālā.* **— Tulk. plez.J**

PROLOGS

Dīpīši (silueti) dzied:

Pūt vē-ji-i-ņi, dzen lai-vi-ņu,
A-iz-dzen ma-ni sve-Ju-mā-S . . .
(šīs rindas tiek atkārtotas trīs reizes.)

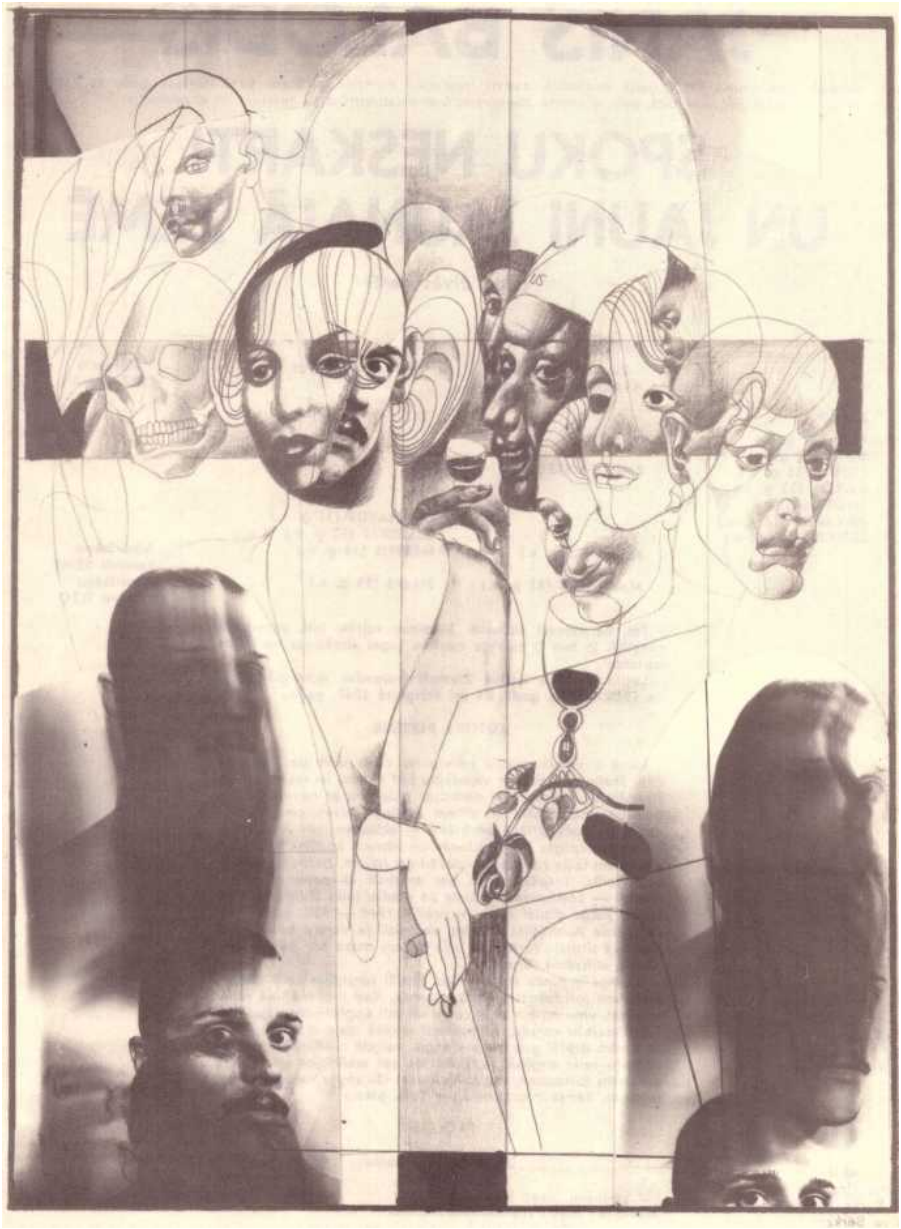

NORMUNDA BRASLIŅA ILUSTRĀCIJA

PIRMĀ DAĻĀ Pirmā aina

Ziemeļkvinslendā, 1948. gads. Rievotā skārda cukurniedru vācēju barakas, nakts. Ienāk Bērks, viņš nes laternu. Bērkam seko Kārlis, Ilze, Edvards, Ruta, Lidija, Oto un Leonīds. *Ilzei ap pleciem ir latviešu* seģene.

Bērks. Nu, te nu mēs ir. Jūs' jaunās mājas. Kādas nu tas i'. No rīta cikurniedr' audzētāj' domās, ko ar jums darīt. Sie plānoja vienu precētu pāri uz baru vīrieš', sieviete tad vārītu ēst. Ar malk' kurinām'

krāsniņa i' tur *(pamāj)*. Mazliet pakarstāks vasarā i', bet ziemu uzsilst kā biskvīt' kārba. Mjā, nu es nesāk', ka es pats tā būt' gribējis — vien' sieviete uz pusduc' vīru. Dievs ar tā nav iecerējis.

Kārlis. Te ir tikai divas gultas.

Lidija. Mēs esam septiņi.

Ilze. Tas ir sliktāk kā uz kuģa.

Ruta. Tad mums būs jāguļ pēc kārtas? . . .

Oto. Te vajadzētu būt kādai gultai.

Leonīds. Uzgriež gaismu.

Edvards. Nav elektrības. Nav spuldžu.

Bērks. Es domāj', jums būt' vajadzēj's prast angliski. Jūs nekad nebūs' mūsējie, ja nerunājat. Kā lai cilvēks pasak', ko jums darīt. Jūs runājat angliski, vai ne?

Kārlis. Yes. I talk.

Bērks. Tas būt' viss, tā? Ne pārāk daudz. Jums jāiemāc's valoda, citād' mūsēj' smies par jums vienā gabalā un sauks jūs par spiegiem un bastardiem. Jūs labi pamatīg' kritīs viņiem uz nerviem, jo nav ne itāļi, ne grieķi.

Ilze piesit sienai. No *trokšņa daži saraujas.*

Ilze. Pataustiet sienas. Viss no dzelzs. Maza, maza istabiņa, skārda sienas, skārda jumts, skārda pavards ... kā dūmkam-barī.

Bērks. Apbrīnojat celtni, ja? Nav slikt', ne? Nerūsējošs skārds. Labak's celtniecīb's veids. Var uzcelt māj' nedēļ's laikā! Ko gan vēl cilvēks var gribēt? Jūs runā, runā *(ar žestu),* nu, sav' starpā; es var sarunāt' ar sev' visu nakti.

Pauze.

Ilze. Kā mēs pirksim ēdienu? Viņš ir zemes īpašnieks. Mums būs jāpērk no viņa? *(Kārlim.)* Pajautā viņam.

Kārlis. Es nezinu. Kādi vārdi . . . *(Vēršas pie Bērka ar mīmiku, liekot pirkstus mutē un runājot ar akcentu.)* Ead! Eadl

Bērks. Tu domā ēst? Ēst. Bet jūs tikko padzērāt tēju. Pat neapēdāt visas ceptās pupiņas. *(Ar aizdomām.)* Jūs taču nedomājat, ka es esmu skops?

Kārlis *(liek roku pie Bērka laternas)*. I show. Es rādīšu! *(Kā piemēru minot, cenšas paņemt Bērka laternu.)* Es pērku. I buy.

Bērks. Ej nost. Jums pašiem ir pāris nolāpītu lukturu. Es tak neieš' uz mājām tumsā.

Leonīds. Parādi viņam naudu.

Visi dīpīši meklējas pa kabatām.

Bērks. Pat vairāk kā desmit dolāri, ja? Jūs ir bagāti! (Smejas.) Drīz jūs varēs' labi nopelnīt, ja palocīsiet savas pakaļas. Cukurniedres — prīmā darbs!

Kārlis *(rādot naudu un atkal ķeroties pie* gaismekļa). I buy. Eat. Ēst.

Bērks *(atbīdot viņa roku).* Es jau vienreiz saku. Tur nav daudz petrolejas. *(Uzjautrinās.)* Tu grib' dzert petroleju?

Ilze. Viņš ir muļķis. *(Nostājas starp abiem.)* Me.

Bērks *(smejoties).* *Ja* tu iedod man šiliņ' un sav' sievieti, tad tu noteikt' var' ņemt lukturi.

Viņš ņem šiliņu un dod Kārlim lukturi.

Kārlis (sajūsmā). Jūs redzat! Viņš saprot!

Bērks *(pamirkšķinot Ilzei).* Labāk' tirdzniecīb' nemaz nevar būt.

Ruta. Tu nupat iemainīji lukturi pret Ilzi.

Ilze. Suns spalvu met, ne tikumu.

Viņi smejas.

Edvards. Okei. Lielisks finansiāla brīnuma piemērs!

Ilze atdod Bērkam atpakaļ laternu, paņem šiliņu.

Bērks. Neiet cauri, ja? Pārāk lēti?

Ilze Bērkam rāda, ka viņa iet gulēt, tad pieceļas un *gatavo brokastis.*

Ilze. Food.

Bērks. Ahal Nu es saprot'. Brokast's. Tur ir kaste ar traukiem. Uz galda. Maize. Džems. Olas. Tēja.

Ilze. Cik jāmaksā? How . . . much is?

Bērks *(pārmērdīdams arī runā ar akcentu).* Jūs ņem. Maksā vēlāk. Rīt. Sūdi. Mēsli. Gulētlaiks. Gulēt. (Ar *mīmiku.)* Okei. Viens jūs' pār's paliek teitan, pārējie man līdz', man līdz', okei. (Viņš *taisās iet. Dīpīši izskatās apmulsuši.)*

Edvards. Okei.

Bērks. Paldies Dievam! Vismaz viens runā cilvēku valodā!

Edvards. Es domāju, ka viņš grib, lai mēs viņam sekotu.

Visi *ņem savas mantas.*

Bērks. Na, na, na, nal Ne visi! *(Atdala Kārli un Ilzi no* pārējiem.) Jūs div' *(runā ar akcentu)* paliek teitan, a laps nakt'l

Ilze. Ar labu nakti.

Kārlis *(spiež Bērka roku).* Ar labu nakti!

Arī *Ilze paspiež Bērka roku, tā liekot viņam samulst.*

Ilze. Good night.

Bērks. *Ar* labu nakti. Citi seko man.

Lidija. Kur viņš mūs vedīs?

Edvards. Nevaru iedomāties. Okei. Viņš ir viens pats, viņam nav šautenes un priekš Sibīrijas te ir par karstu.

Leonīds. Edvards kā vienmēr joko.

Ilze un Kārlis paliek. Atlikušie seko Bērkam. Lidija raud.

Otrā aina

Ziemeļkvinslendā, *1845. gads. Austrālijas izpētes ekspedīcijas* nometne. *Diena. Leikhards* no/asa *sekstanta rādījumu. Viņam galvā tropu cepure. Mērfijs stāv aiz viņa ar* ekspedīcijas *žurnālu, spalvu, tint* i.

Leikhards iedod sekstantu Mērfi-jam un gatavojas rakstīt. Viņš klusi pārlasa iepriekšējos pierakstus. Tikmēr nometnē *Gilberts plēš* no *zariem mizu un liek to katliņā.*

Leikhards *(viņš runā ar vācu akcentu).* Aha! Ko tas nozīmē? *(Vēlreiz* nolasa *sekstanta rādījumu.)* Tu neesi gar to krāmējies?

Mērfijs. Nē, ser, doktor Leikhard.

Leikhards. Kaut kas nav kārtībā. Vai arī mēs kopš vakardienas būtu gājuši atpakaļ? Savādi, ne? Var viegli pēc saules noteikt, kur ziemeļi, kur dienvidi, kur austrumi, kur rietumi. Bet uz ziemeļiem no kurienes, austrumiem no kurienes, tas ir kas sarežģītāks, ne?

Mērfijs (cerīgi). Varbūt jūs varēt' pamēģināt vēlreiz?

Leikhards. Šodien ne. Mēs zinām, ka mēs esam te, tātad mēs nevaram būt pazuduši.

Mērfijs. Jā, bet kur tas i[1] «te»?

Leikhards. To mēs uzzināsim rīt.

Leikhards paņem savus pierakstus, spalvu un tinti un iet atpakaļ uz nometni. Mērfijs cenšas *nolasīt, ko rāda sekstants.*

Gilberts. Šorīt, kad šķērsojām pāreju, bija tāda sajūta, ka saožu jūras smaržu. No ziemeļrietumiem.

Leikhards. Dažkārt man liekas, ka saožu savas mātes puķu dārziņu un svaigu maizi pieliekamajā. Bet tas bija Austrijā, turklāt mana māte mirusi pirms vairākiem gadiem.

Gilberts. Es esmu pārliecināts, ka mēs esam daudz tuvāk līcim, nekā jūs domājat.

Leikhards. Austrijā mēdz teikt: «Ņem acis rokās, un deguns tev parādīs ceļu.» Tad tu domā, man vajadzētu sekot tavam degunam? *(Gilberts neko neatbild.)* Tā ja. *(Paņem cirvi un dziedādams iet uz koku pusi.)*

Draugs, nejautā, kādēļ es projām steidzu, —
Un tavā sirdī skumjas atstāju,
Draugs, nejautā, kādēļ par mīlu teicu,
To tagad tiešām saprast nespēju.
(Dziesma pamazām apklust.)

Mērfijs *(rādot Gilbertam sekstantu). Jūs var'* nolasīt, ko rāda, mister Gilbert?

Gilberts. Nē, Džonij.

Mērfijs. Tad mēs paties[1] esam pazuduši.

Gilberts. Aiz mums palikusi iezīmētu koku līnija līdz pat Dārlingdaunzai. Atpakaļceļš gaida, iezīmēts ar punktiņiem, kā bērna uzdevums.

Mērfijs. Sī ir liela zeme — lielāk' kā domāju — un lielu tās daļu esmu redzēj's astoņos mēnešos. Es labprāt redzēt' vēl vairāk. Bet mirt nekurienes vidū gan man negribētos. Ja mēs tagad iet' uz mājām, es ietu uz mājām kā vīrs.

Lūstoša zara troksnis. Mērfijs metas pie šautenes.

Stāti Kas nāk?

Filips *(aiz skatuves)*. Sābas ķēniņiene. Ko tu, mērkaķi, domāji? Liec šaujamo nost, tu, stulbais idiots, vēl nošausi kādu. (Uznāk.)

Mērfijs. Atvaino, Filip.

Filips. Tu ir vēl jūtelīgāks kā nevainīga jaunkundze. Un kur tad mūsu lieliskais vadonis?

Gilberts. Atstāj savu gara vēsti kādā jaunā kokā.

Filips *(ironiski)*. *L* — tūkstoš astoņi simti četrdesmit pieci! Lai katrs zina — «tas esmu es, kas te gājis». Un pagājušogad bija L — tūkstoš astoņi simti četrdesmit četri, un būs L — tūkstoš astoņi simti četrdesmit seši . . .

Gilberts. Progress. Kāpēc tu tik nervozs?

Filips. Melno nometne, mister Gilbert. Apmēram jūdzi no šejienes. Varbūt mums kas sanāk. Derētu pamēģināt.

Gilberts. Ja tu gribi, lai tiešām kas sanāk, tev labāk iet, pirms doktors Leikhards atgriežas. Tu arī vēlies iet, Džonij?

Mērfijs. Jūs neies', mister Gilbert?

Gilberts. Man jāpabeidz darbs. Es 'informēšu mūsu labo doktoru, kad viņš būs izcīnījis uzvaru pār koku.

Filips. Iesim, zēn, man paka|a vairs nevar nosēdēt biksēs.

Mērfijs. Es centīšos sadabūt jums ko ēdamu, mister Gilbert!

Gilberts. Paldies tev, Džonij.

Mērfijs un Filips iet.

Filips (uz *Mērfija* šaujamo). Tev vajadzētu uzmanīgāk ar šo velna lietiņu.

Tikmēr Ruta uznāk tieši iepretim Gilbertam. Viņa apstājas, brīdi skatās, tad taisās iet. Gilberts paspēj redzēt tikai brīdi, kad viņa aiziet. Viņš izbrīnījies skatās. Tikmēr Leikhards atgriežas nometnē. *Viņš nomet savu cirvi,* slauka sviedrus, dzer no *katliņa.*

Leikhards. Laba tēja. Consomme'. Noteikti arī visnotaļ ārstnieciska?

Gilberts. Jā. Tai vajadzētu būt labai tavām iekšām. Es gatavoju miecvielu putnu ādiņām.

Leikhards. LieliskiI Tev vajadzēs izgatavot to vairumā! Tā uzturēs mūs spirgtus ceļā, kas mums vēl priekšā.

Gilberts. Man liekas, ka nupat es kādu redzēju.

Leikhards. Jā. Mani.

Gilberts. Nē. Tas bija agrāk.

Leikhards. Tiešām? Un kas tad tas bija?

Gilberts. Es īsti nesaskatīju.

Leikhards *(ņirdzot)*. Un kas tas bija, tas, ko tu redzēji tad, kad tu neko nesaskatīji. *(Pauze.)* Tāds ir viss, ko tu saki. *(Smejas.)*

Gilberts. Varbūt tas bija iezemietis.

Leikhards. Bet varbūt tu redzēji melno Vini-vini?

Gilberts. Vini-vini varam būt tikai mēs. Esmu pārliecināts, viņi domā — tie ir gari, kas klejo pa šo, viņu zemi.

Leikhards. Tu varētu kolekcionēt garus putnu vietā. Turklāt gari ir vieglāki. Citādi, ja tu turpināsi tādā pašā ātrumā, manos kokos drīz nebūs nevienas dzīvas radības, bet tavas kastes pārlauzīs vēršiem mugurkaulus, pirms mēs vēl sasniegsim Port Essingtonu.

Gilberts. Ja mēs to sasniegsim.

Leikhards. Es to sasniegšu. Pat ja tas būtu mans gals. *(Viņš smejas un dzer no katliņa.)* Lielisks padzēriens, mister Gilbert.

Aiz skatuves dzirdams sauciens.

Kārlis *(aiz skatuves)*. Eil

Gilberts. Tie ir viņi! Viņi atraduši iezemiešu nometni.

Leikhards. Ahal Padomā! Kā apsolītajā zemē — barība mētājas zem kājām.

Gilberts. Nu, debesu manna tā gluži nav.

Leikhards. Kā uz to paskatās. Es arī iešu paraudzīties.

Gilberts. Apmēram jūdzi tajā virzienā. (Rāda.)

Leikhards iet, pat nepapulijies paskatīties, uz kurieni Gilberts rāda.

Leikhards. Jā. Jā. Mans deguns man parādīsi *Gilberts paliek nometnē viens.*

Trešā aina

Pārvietoto personu nometne štutgartē. 1947. gads. *Uznāk* Kārlis, *nesot lielu, nobružātu* čemodānu. Viņš *ģērbts lētā uzvalkā.*

Kārlis *(sauc)*. Heil Eil Te ir kāds? (Atpakaļ.) Dieva dēļ, Edvard, nāc iekšā. Tu vēl atkal pazudīsi. Pietiekoši ilgi par tevi nekas nebija zināms.

Ienāk Edvards. Viņš nes koka kasti ar maziem cāļiem. Edvards ģērbts bēg/u standartdrēbēs — vecā, *zili pārkrāsotā amerikāņu* armijas formā. Viņa gaita ir neveikla, *viena sejas puse sakrop/ota.*

Edvards. Okei, okei. Ko darīt ar šiem cāļiem?

Kārlis. Liec taču tos zemē.

Edvards. Tu esi pārliecināts, ka šī ir īstā vieta?

Kārlis. Protams. Tiešām nesaprotu, kur visi palikuši. Tiešām viņus būtu pārvietojuši uz citām barakām?

Edvards. Varbūt pagaidām atstājam visu šo tepat, un . . .

Kārlis. Nē. štutgartē mudž no zagjiem. Un še ir visa mana nākotne. Vienīgais, kas man pieder. Pirms mani savāca, es strādāju pie jeņķu armijas kvartīrmeistara, veikaliņā. Es esmu paspējis nodibināt daudzus kontaktus! Es tagad varu nodarboties ar biznesul Ja kaut kā nav. Es varu to dabūt. Par attiecīgu cenu, protams. Ja tev kaut ko vajag . . .

Edvards. Kā būtu ar pudeli stiprā?

Kārlis. Pēc tam, kad būsim uzmeklējuši mūsējos.

Edvards. Varbūt viņi paspējuši emigrēt, kamēr tu biji cietumā.

Kārlis. Es tur iepazinos ar tādiem zēnieml Man būtu pateikuši.

Edvards. Varbūt tu ej, paskaties, okeil Es pagaidīšu. Sargāšu tavu nākotni.

Kārlis noliek savu čemodānu.

Kārlis. Tepat kaut kur viņiem jābūt. Traki veiksmīgi, ka mēs tā nejauši satikāmies. Es neticēju savām acīm. Mums tagad ir viņiem pārsteigums ar diviem stobriem.

Edvards. Viens self made un otrs — citu salāpīts.

Kārlis. Ņem cigareti. Lucky Strike. Pašas labākās. Viss būs labi.

Edvards. Es jūtos kā vērsis, kuru kāds jokdaris savācis kopā ga|as veikalā. Kā lai notic, ka cilvēku var salikt kopā no tik daudziem gabaliem. Okei? Es esmu redzējis līķu kaudzes, tāpēc nevaru būt pārliecināts pat, ka visi tie gabali ir mani. Roka no viena, kāja no kāda cita . . .

Kārlis. Jā, doktors Frankenšteins labi pie tevis piestrādājis. Un tomēr man jāsaka, ka tu tagad izskaties kā viens vesels.

Dzirdams, ka tālumā *dzied.*

Edvards. Okei. Paldies, ka tu gribi mani nomierināt.

Kārlis. Klusul Klausiesl Nāk.

Dziedāšana kļūst skajāka — dziedātāji tuvojas. Draugs, nejautā, kādēļ es projām steidzu Un tavā sirdī skumjas atstāju,

Draugs, nejautā, kādēļ par mīlu teicu,
To tagad tiešām saprast nespēju.
Draugs, nejautā, kādēļ par mīlu teicu,
To tagad tiešām saprast nespēju.
Es nezinu, vai tā bij' ziedoņvēsma,
Kas lika mūsu sirdīm mīlā degt?
Kādēļ man sirdī tagad rudens dvesma,
To nejautā, draugs, es to nezinu.
Kādēļ man sirdī tagad rudens dvesma,
To nejautā, draugs, es to nezinu.

Izdzirdējis pirmās rindas, Edvards nodzēš un nomet savu *cigareti.*

Kārlis. El Tu neizsmēķēji līdz galaml Tā ir amerikāņu, grūti dabūt. *(Pace/ cigareti.)* Tā ir mana peļņa par veselu paciņu.

Edvards *(uztraukti).* Okei, okei. Man vajag iedzert. Nē, es labāk iešu prom.

Kārlis. Ņem vēl cigareti. Man ir daudz. Tu nedrīksti tagad tā aiziet. Visi tevi uzskatīja par mirušu, un te nu tu esi. Brīnums.

Edvards. Kļūda.

Kārlis. Tu paliksi te un satiksi Rutu. Viņa neticēja, ka tu esi miris,

viņa palikusi tev uzticīga. Tu gribi, lai tik brīnišķīga sieviete kļūst par mūķeni? Kurš man ticēs, ka esmu tevi redzējis, ja tu tagad gribi aizslīdēt kā spoks.

Edvards. Okei. Bet viņu vismaz vajag brīdināt.

Kārlis ieved Edvardu (tādā *istabā un atstāj tur kopā ar* čemodānu un cājiem.

Kārlis. To atstāj manā ziņā.

Edvards. Tu pasaki viņai, ko viņa ieraudzīs. Okei?

Kārlis. Nomierinies. Varbūt tā nemaz nebūs viņa. Tu, draugs, esi satraucies trakāk kā līgavainis! Gaidi.

Kārlis iziet no istabas un tūlīt sāk ska|i dziedāt *to pašu dziesmu, ko nācēji. Pirmais, visiem pa priekšu, uznāk* Oto.

Oto (sauc pārējiem, aiz skatuves). Va velnsl Ei! Te ir Kārlisl *Uznāk Ruta, Lidija,* Leonīds, *Ilze.*

Ko es jums teicul Tikai viens cilvēks tā var dziedāt! Karlo Ka-ruzol *(Spiež Kārlim roku, vēršas pie pārējiem.)* Dieva dēļ, taču paskatieties uz šo uzvalku!

Kārlis. Tu esi resnāks palicis, Oto!

Oto. Tas no tās govju barības, ko mums te dod. Spināti un auzas! Drīz es sākšu dot pienu.

Kārlis (sasveicinoties). Lidija . . .

Lidija. Hello, Kārli! Viņi tevi ātri izlaiduši? . . .

Kārlis. Divus mēnešus ātrāk. Par labu uzvedību.

Ruta. «Labu uzvedību», lover boy?

Kārlis. Tu mani pazīsti. Bet tu izskaties kā miljons dolāru! Pag, pag, tūlīt tu redzēsi, kāds man priekš tevis ir pārsteigums! Tu būsi mana mūžīgā parādniece.

Ruta *(smejas)*. Mūsu lielais darbonis atkal atpaka|. Nu visiem atkal viss būs lieliski.

Oto. Kur tu rāvi šitādu uzvalku?

Leonīds. Tā, šķiet, ģērbjas jeņķu cietumos? . . . Gangsteri. Mēs to visu esam redzējuši. Filmās. (Kārlim.) Ruta man ir stāstījusi par jums.

Ruta saņem Leonīda *roku.*

Mēs ar Rutu precēsimies.

Kārlis. O ... ā ... tu domā . . . bet. . . nu, pie velna.

Ilze. Es laikam esmu kļuvusi neredzama? . . .

Kārlis pieiet pie viņas un griež riņķī apskatot.

Kārlis. Četrus mēnešus būrī iesprostotam sapņot ... Un ne reizi tu neatnāci mani apciemot. Kad tu mani noskūpstīsi, es varbūt sākšu ticēt, ka tu esi reāla.

Kārlis mēģina viņu noskūpstīt. Ilze smejas un izvairās.

Ilze. Pats tu vēlējies iet tur. Kādēļ tad man vajadzētu par to uztraukties?

Kārlis. Un tiešām tev manis nepietrūka? Man tevis trūka.

Ilze. Tu esi kā bērns.

Kārlis *(cenšas saglabāt aukstasinību)*. Bērns. Kā jums tas patīk? Bērns. *(Ilzei.)* Lūdzu, uzcienājies. Lucky Strike.

Oto. Amerikāņu tabaka! Septītās debesis.

Divi amerikāņu kareivji — Džo un Sems iet garām. Viņi izskatās tā, it kā nupat nāktu no kaujas lauka, tikpat nodriskāti kā Austrālijas pirmatklājēji. Džo svilpo.

Sems. Hi, girls! Nebūtu labāk jums uzspļaut šitiem te zaudētājiem un nākt līdzi mums labi pavadīt laiku?

Kārlis (pamāj *kareivjiem)*. Hi, Joes.

Džo. Džo esmu es. Viņš ir Sems. Bet tu ir pretīgākā rie-beklība, kādu esmu redzējis. Mēs grib' runāt ar tām, kurām divas bumbas ir šeit. (Rāda uz *krūtīm.)* Comprendy?

Ilze. Viņi noslepkavoja Elmāru Kārkliņu.

Kārlis. Cst!

Ilze. Viņi ne vārda nesaprot.

Dio. Nu, redzēsimies vēlāk, girls!

Kārlis. See yous, Joes, *(Savējiem.)* Būt pieklājīgam nekad nav par skādi.

Ruta. Tie ir tikai divi nezināmie kareivji.

Kārlis. Nezināmie?

Ilze. Tu zini kareivi, kurš sievietei teiktu savu īsto vārdu?

Sievietes smejas.

Kārlis. Viņi noslepkavoja Elmāru?

Leonīds. Nošāva. Bet ne jau šie divi.

Oto. Kad tevi ieslodzīja, Elmārs pārņēma tavu štelli. Bet viņa pēdējais brūvējums nokāva vienu vīru, piecus padarīja aklus, bet kādu duci vajadzēja ievietot slimnīcā. Jeņķi gribēja viņu nodot tiesai, bet Elmārs bija iedomājies, ka viņu grib atdot krieviem. Tā nu viņa domas strādāja. Laikam jau tāpēc, ka viņš pats dzēra savu brūvējumu.

Lidija. Oto.

Ilze. Viņš mēģināja bēgt, un tie viņu nošāva. Gluži kā kino. Tāds ir visu blēžu gals.

Kārlis. Stulbais idiots. Jeņķi ir lāga Džoji.

Ruta. Elmārs arī nebija slikts.

Ilze. Tiem, kas nedzer.

Oto izvelk nelielu blašķīti.

Oto. Negribat pagaršot?

Kārlis. Nē, paldies.

Oto dzer.

Lidija. K ur tu to ņēmi? Tu traks esi palicis?

Oto. Tas nav pēdējais. Tas ir viens no pirmajiem brūvējumiem. Nav slikts. Bet nav arī tik labs, kā Kārlim. (Kārlim.) Pamēģini.

Kārlis. Nu, ja tu tā saki . . . Okei.

Oto, sniedzot blašķi Kārlim, it kā viņu vairs neredz un sāk meklēties pa gaisu.

Oto. Kur tu paliki? Vai te kāds ir? Kāpēc jūs visi slēpjaties.

Visi *smejas.*

Lidija. Tas nav smieklīgi, Oto.

Ruta. Pirms jūs visi nodzeraties akli, es tomēr gribu saņemt savu solīto pārsteigumu.

Kārlis. O, jā, jā. Bet man vajag mirklīti, lai to sagatavotu. Pagaidi, tūlīt es tevi pasaukšu.

Kārlis ieiet *telpā, kurā* atrodas *Edvards.*

Edvards *(stāv pret ienācēju ar muguru).* Okei. Ruta?

Kārlis. Viņi tūlīt nāks.

Edvards. Tu viņai pateici?

Kārlis. Iznāca tāda maza aizķeršanās.

Edvards. Okei. Es došu tev vairāk laika. (Grib *iet projām.)*

Kārlis. Paklausies. Tas nav tik vienkārši, tā . . .

Edvards. Gaidīt ir pārāk grūti. Okei. Tu izsūti viņu ārā. Es tad zināšu, ka tu esi viņai pateicis. *(Iziet ārā.)*

Kārlis. Dieva dēļ, nāc atpakaļ.

Ruta *(citiem pa priekšu,* ienāk *istabā).* Es nāku, vai nu tu tur esi gatavs, vai nē. Nu! Kaut kā tavs pārsteigums pretī nenāk.

Kārlis. Cāļi. Vesela kaste ar cāļiem. Pārsteigums visiem.

Ruta. Es, jāsaka, biju iedomājusies ko eksotiskāku.

Ilze *(smejas).* Vismaz pāvus!

Kārlis. Jūs viņus varēsiet barot, kamēr tos varēs ēst.

Lidija. Kas vēlas, var ņemt manējo. Es nespēju aukstasinīgi lemt kādu nāvei ... uf.

Leonīds. Cāļi paši izlems tavā vietā. Kad tie būs izcīnījušies par kārtību, kādā tie knābā barību, tu droši vari ņemt vājāko, nokaut un apēst.

Lidija. Drausmīgi radījumi.

Rūta. Kādam gan jābūt vīrietim, lai nospriestu pārsteigt sievieti ar cāļu baru . . .

Kārlis. Jābūt biznesmenim. Viens fermeris cietumā palīdzēja man nodibināt kontaktus ar cāļu biznesu.

Ruta. Un kas ir tajā čemodānā?

Kārlis (atver čemodānu). Priecājos, ka tu tā pajautāji. Lūk, mans veikals. Apakšveļa. Konservi. Cigaretes. Šokolāde. Viss priekš pārdošanas. *(Izņem pudeli un dažas glāzītes.)* Un te mazliet paša ražotā dzēriena, ko man izdevās noslēpt. Četrus mēnešus vecs.

Oto. Nē, nu Kārlis ir nepārspējams. Viņš nonāk cietumā kā mazs kandžas spekulants un iznāk kā liels biznesmenis uzvalkā. Ja es būtu tik veiksmīgs!

Kārlis, *(salejot).* Kāda tur īpaša veiksme. Es gāju cietumā, lai

atrastu īstos kontaktus. Bet par šo uzvalku es samaksāju ar zelta zobu.

Lidija. Kopš kura laika tev ir zelta zobi?

Kārlis. Pirms gada visa zeme bija nosēta ar zobiem.

Oto. Tu gribi teikt, ka ņēmi tos no līķiem?

Kārlis. Tā ir vieglāk. Dzīvs cilvēks var iekost. Turklāt mirušajiem nav vajadzīgi. Viņi neēd tārpus. Tārpi ēd viņus. *(Smejas.)* Pamēģiniet labāk šito, lai pazūd sliktā garša no mutes. (Visi *dzer.)* Es esmu atgriezies biznesā, tā ja, ja sadomājat, ko vajag, lai dzīvi padarītu panesamāku, kamēr esam šeit. . .

Lidija. Mēs vairs te nebūsim ilgi. Tu vari savus drausmīgos cāļus pārdot. Kamēr tie būs tik lieli, ka tos varēs ēst, mēs jau būsim Austrālijā, paldies Dievam.

Kārlis. Austrālijā?

Oto. Jā. Mēs braucam uz Austrāliju.

Kārlis. Kas? Kuri «mēs»?

Leonīds. Mēs visi. Galīgās atbildes gan vēl nav.

Kārlis. Bet kāpēc ne Amerikā? Kāpēc nepalikt šeit? Austrālija?

Ruta. Viņš jau pamazām sāk pierast pie šīs domas.

Leonīds. Divus gadus mēs esam te gaidījuši, kad jeņķi atbrīvos mūsu mājas no krieviem. Bet kāda velna pēc lai viņi to darītu. Mēs cīnījāmies vācu pusē. Ja paliksim šeit, beigu beigās varam nonākt Sibīrijā. Austrālija ir droša vieta. Uz turieni var braukt un godīgi strādāt.

Kārlis. Bet mans darbs ir šeit. Pirmo reizi kopš kara es skaidri redzu, kā iestrādāt bišķiņ naudiņas. Bet kas ir tur? Tik spilgta saule, ka jāpaliek aklam.

Ilze. Tas pats var notikt arī šeit no sliktas kandžas dzeršanas.

Kārlis. Tu arī brauc?

Ilze. Ja mani ņems. Lai gan neprecētas sievietes viņi pieprasījuši. Tātad darbs acīmredzot būs.

Kārlis. Neprecētas sievietes. Jums tas neliekas nedaudz savādi?

Oto. Viņi ņem gan neprecētas sievietes, gan neprecētus vīriešus. Bet mēs šos iznesīsim cauri! Mēs apprecēsimies, kad būsim jau nonākuši tur.

Lidija. Dubultkāzas. Es un Oto. Ruta un Leonīds. Bet varbūt trīskāršas? ... Tu un Ilze . . .

Kārlis. Bet Edvards?

Ruta. Es beidzot esmu samierinājusies ar viņa nāvi. Es tagad esmu atraitne. Nākt šeit vairs nav nekādas jēgas.

Ruta un Leonīds apkampjas.

Kārlis. Jā, nu . . . ja . . . Ja jums tik traki gribas uz džungļiem . . . vienīgais, kas atliek, parakāties manos krājumos . . . tur droši atradīsies katram kas jauks, kas padarīs jūsu ceļojumu panesamāku . . .

Kamēr citi skatās Kārļa čemodānā, viņš paved *Ilzi sānis. Tev būs kas* svarīgs *jāizdara . . . (Paskatās uz to* pusi, *kur* gaida *Edvards.)* Bet vispirms. Mans pārsteigums tev. Aizver acis.

Ilze. Tu atkal centīsies mani skūpstīt.

Kārlis. Un kāpēc gan ne?

Ilze. Es esmu veselu pusduci gadu vecāka par tevi.

Kārlis. Man patīk vecākas sievietes.

Ilze. Pieņemsim. Bet tu jau izturies pret mani kā pret mazu meitenīti.

Kārlis. Tas ir vienīgais veids, kā neļaut tev izturēties pret mani kā pret dēlu. Nāc šurp. Aizver acis.

Ilze aizver acis. Kārlis atritina latviešu seģeni un uzliek to viņai uz pleciem.

Lidija. Ak, Ilze. Latviešu sagša!

Ruta. Tik skaista.

Oto (iesvilpjas). Tā būs maksājusi veselu žokli!

Kārlis. Tagad tu vari atvērt acis.

Lidija. V irieši neko nesaprot. Jums vienmēr vajag visu redzēt. Bet viņa jūt to ar savu ādu.

Oto. Tā viņai laikam kož, ja viņa raud.

Kārlis. Tā ir tikai dāvana, Ilze. Atver acis, Dieva dēļ.

lize. Ak, Kārli.

Ruta. Vismaz pasaki paldies. Es esmu gatava mainīties ar tevi jebkuru mīļu brīdi. Sieviete nevar iet uz balli ar pārīti cāļu ap kaklu.

Oto. Tiešām nē. Jāsaka, ka katrai sievietei vajadzīgi vismaz trīs cāļi. .

Leonīds. Tas viss ir pārāk skaisti, lai iederētos te. Tas ir kā saule murga vidū.

Gaismas maiņa.

Ceturtā aina

Z/emeļkvinslenda, 1948. gads. Cukurniedru novācēju barakas.

blakts.

Ilze *(mierīgi).* Sīs tad nu būs mūsu jaunās mājas. Mums pīles un vistas dzīvoja labākos apstākļos. Es biju domājusi, ka ļaudis ieradušies šeit, nesot sevī Eiropas kultūru, kas ir simtiem gadu veca. Bet te no tās nav ne miņas. Vai varbūt mēs esam nonākuši starp izsūtītajiem, kas aizraidīti no civilizācijas, cik tālu vien iespējams. Tiešām tas, ko te redzam, būtu tas labākais, ko viņi spējuši paveikt simt piecdesmit gadu laikā? Viņi dzīvo tā, it kā nedomātu te palikt.

Kārlis. Es vismaz noteikti nedomāju. Kamēr viņi te aizņemti ar to, ka nevar izšķirties, ko saukt par savu, es varu iztaisīt mazliet naudas.

Jo, ja viņi nezina, ko grib, viņiem var pārdot jebko. Tikai jāizlūko tirgus.

Ilze. Tiešām katram, kurš atbrauc uz šo zemi, noteikti jāsāk no galējās nabadzības. Te viņiem vajadzēja aprīkot tādu līniju, lai, pārejot robežu, arī zināšanas un atmiņas tiek izdzēstas. Ar mani tas nav izdarīts. Es atceros pārāk daudz.

Kārlis. Mums šeit jāpaliek tikai kontraktā minētos divus gadus. Ja Latvija tad jau būs brīva, mēs atgriezīsimies mājās, un es atgūšu savas tēva mājas.

Ilze. Es ne mirkli neticu, ka jelkad vēl redzēšu Latviju.

Kārlis. Tas ir mans vienīgais sapnis. Es kļūdījos, braukdams šurp. Ļoti kļūdījos.

Ilze. Jau pēc trim nedēļām tu nožēlo, ka esi apprecējis mani?

Kārlis*. Vai tad tās bija kāzas, kurās nebija laika pat kārtīgi iedzert. Un lai būtu kārtīga fotogrāfija — tikai mēs abi, nevis šī avīzes skranda. *(Izvelk avīzes izgriezumu.)* Vai es varu to aizsūtīt savai mātei?

Ilze. Mēs taču varam nopirkt fotoaparātu un nofotografēties.

Kārlis. Jā, nu, avīzēs mēs iekļuvām — «jaunu austrāliešu trīskāršas kāzas». *(Skatās attēlā.)* Kā smaidošas lelles. It kā mēs nezinātu, kas mūs gaida. Tiešām nezinām. Pilnīgi pareizi.

Ilze. Kādēļ tu gribēji, lai es tevi apprecu?

Kārlis. Kādēļ tu teici «jā»?

Pauze.

Ilze. Diviem pazudinātiem cilvēkiem > kopā tomēr ir vairāk cerību, nekā katram atsevišķi.

Kārlis. Ļoti jauki teikts.

Ilze. Nevajadzēja jautāt.

Kārlis. Tu varēji atteikties. Kad pirmo reizi bildināju, tu tā izdarīji.

Ilze. Apstākļi mainījās. Godīgi sakot, man šī lieta bija izdevīgāka kā tev. Es zinu, uz ko eju.

Kārlis. Un tas būtu?

Ilze. Es zinu, ka uz tevi nevar paļauties. Tas manā dzīvē ir pilnīgi skaidrs. Liels risks liek būt modram — labs veids, kā ieiet svešā valstī.

Kārlis. Tu nu gan māki likt cilvēkam justies «labi».

Ilze. Tu esi dabūjis pat vairāk, kā cerēji ietirgot. Tu meklēji māti, es devu tev vēl sievu! Bet, ja vēlies, varu tevi tikai mierināt, kā mātes to dara.

Kārlis. Nē, nē, paldies. Es maksāšu visu savu atlikušo dzīvi. Tiešām nezinu, par ko varēju smaidīt šajā fotogrāfijā.

Ilze. Es tajā brīdī kutināju tavu gailīti, vai tad neatceries?

Ienāk Ruta.

Lūk, mēs tieši aplūkojam kāzu fotogrāfiju, atceramies, cik bija jauki.

Ruta. Jums ir savādāk. Man tas viss nebija reāli.

Ilze. Kārlis arī sāk vēlēties to pašu.

Kārlis. K ur tu gulēsi?

Ruta. Citā dzelzs aplokā. Ar Edvardu. Tur viss ir tieši tāds pats kā šeit — ne labāk, ne sliktāk.

Kārlis. Es aiziešu apskatīties.

Ilze. Viņam vajag iezīmēt savu teritoriju kā kaķim.

Kārlis iziet ārā.

Ruta. Tumsā te viss izskatās briesmīgs un auksts. Dzelzs noraso. Varbūt no rīta viss rādīsies labāk.

Pauze.

Jau sākat kasīties?

Ilze. Turpinām.

Ruta. Nekad nebūtu domājusi, ka tā iespējams — gulēt vienā gultā ar vīrieti un nepieskarties viņam. Pat kad guli, kāds gaidošais staigā starp jums . . . Edvards to it kā neievēro. Viena viņa puse vairs nejūt neko, otras nervi savērpušies, visas sajūtas sapinas, Es gu|u kā nomodā.

Ilze. Ko tu darīsi ar Leonīdu.

Ruta. Ak, Ilze, es esmu tik vientu|a. Kad vilciens mūs te atveda, kad tas apstājās naktī, pašā nekurienes vidū, man likās, tūlīt kāds nāks, izvilks mani laukā un atstās tepat pie vilciena. Vienu ar neko. Sieviete bez vērtības. Tā krievi izlika vecas māmuļas ceļmalās un ietaupīja lodi. Un tad vilciens aizietu, bet Leonīds logā skatītos uz mani kā uz nazi savos sānos.

Ilze. Saki viņam, lai brauc projām.

Ruta. Tad es aizbraukšu kopā ar viņu.

Ilze. Uz kurieni?

Ruta. Reiz mēs kopā iekāpsim vilcienā un kaut kur kopā izkāpsim . . . Tad, kad mums būs pietiekoši daudz .naudas. Divi cilvēki spēj pazust tik milzīgā zemē.

Ienāk Leonīds ar savu somu.

Leonīds. Šeit, šķiet, ir tā vieta, kur varētu atrasties brīva gulta. Tikai uz šo vienu nakti. *(Ruta izstiepj roku pret Leonīdu.)* Viņiem ir telpa, bet tā pilna ar mēsliem. Asinis un kauli. Mēs rīt to iztīrīsim. *(Ruta un* Leonīds *apkampjas.)*

Ilze. Es jūs uz brīdi atstāšu vienus.

Ienāk Kārlis.

Kārlis *(Leonīdam)*. AI Tu šeit! Un man jau likās, ka esam tevi pazaudējuši.

Gaismas maiņa.

Piektā aina

Stutgarte. 1947. gads.

Edvards. Rūtiņ?

Oto. Arā kāds ir.

Edvards. Ruta.

Kārlis *(atbildot Rutas* skatienam). Jā, tas ir Edvards. Bet. . . pagaidi . . .

Edvards jau iet projām, kad Ruta iziet ārā. Rutai seko Oto, Lidija, Ilze. Leonīds un *Kārlis paliek istabā.*

Oto *(cenšas jokot).* Tagad uzminiet, kurš te pie mums atgriezies no mirušajiem?

Ruta. Edvard!

Edvards. Neskaties, Rūtiņ.

Ruta pieiet tuvu viņam, viņš *aizsedz* viņai *acis.* Neskaties. Okei?

Leonīds. Tev vajadzēja viņai pateikt uzreiz.

Kārlis. Es mēģināju ... Es gatavojos . . . Bet viņa tik ļoti . . . visa bija ar tevi. Kā es visu priekšā būtu teicis: liec šim cilvēkam iet projām. Tavs vīrs atgriezies pēc nāves ar pusi savas sejas.

Leonīds. Tādam būtu jābūt man. *(Ejot ārā pie citiem.)* Tas būtu vienkāršāk.

Ruta noņem Edvarda roku un maigi pieskaras viņa sejai.

Edvards. Tas nesāp. No pieskāriena nē, nejūtīgs. Okei. Tu esi skaistāka kā jebkad, bet es esmu cilvēku salipināts, gandrīz pēc cilvēka ģīmja un līdzības.

Ruta. Nerunā tā.

Edvards pagriežas pret citiem.

Edvards. Tie visi ir tavi draugi?

Lidija *nespēj skatīties uz* Edvardu.

Ruta. Jā. Lidija un Oto.

Oto. Tiešām esmu priecīgs, ka tu izkārpījies. Vienmēr esmu gribējis satikt īstu varoni.

Edvards. Diemžēl tu esi pieķēries zirgam pie netīrā gala, mans draugs. Varoņi izskatās kā, piemēram, Kārlis. Okei?

Ruta. Tā ir Ilze un Leonīds.

Ilze. Sveicināts, Edvard!

Ilze noskūpsta Edvardu uz vaiga un tad saņem Rutas roku.

Leonīds. Priecājos iepazīties.

Edvards (visiem). Paskatieties tagad uz mani labi kārtīgi un tad vairs nežēlojiet mani. Okei. Vai, vislabāk, domājiet par mani kā par divsejaino dievu Janusu. Viena seja skatās uz priekšu, otra atpakaļ. Kura ir kura? Mīkla. Tikai atbilde nebūs tāda, kā jums liekas. (Norāda uz *nesakroploto pusi.)* Šī ir mana pagātne, bet šī *(sakropļotā)* mana nākotne. Tā neizskatās tik labi.

Edvards smejas. Citiem kļūst *vieglāk. Kārlis arī* iznācis ārā.

Oto. Nākotne te nav nolādēti jauka nevienam.

Edvards. Okei. Tad te nu mēs visi esam, divus gadus pēc kara. Joprojām uzvarētāju uniformās. Pārvietotās personas. Dīpīši. Bez

pagātnes, bez nākotnes, šajā ziņā es esmu pat laimīgāks par jums.

Lidija. Musu nākotne tāpat apzīmogojusi musu sejas, kā tava tavējo, bet tas nenozīmē, ka mēs grasāmies pavadīt visu atlikušo dzīvi ar zābaku uz kakla.

Edvards. Jā, nu mēs esam problēmiņa. Okei. Neviens nezina, ko ar mums iesākt. Vienīgi krievi žigli visu atrisinātu, kā vācieši risināja žīdu jautājumu.

Viņš *smejas.*

Okei. Paskatieties paši uz sevi. Caidat, kad kāds nāks un jūs glābs.

Lidija *(Edvardam).* Jūs varat gaidīt, ko gribat. Mēs ar Oto brauksim uz Austrāliju.

Edvards. Braukt. Projām. Uz jebkurieni. Okei. Kārli, man vajag iedzert. Bēres beigušās. Neuztraucies. Es samaksāšu. Okei.

Kārlis (ejot *iekšā).* Nē, nē. Viss kārtībā. Uz krodzinieka rēķina.

Oto *(Kārlim).* Tā pudele ir tukša.

Lidija. Tev jau pietiek. Es gribu iet projām.

Edvards. Kārli, tu atnes tik, lai pietiktu visiem. Un es nepieņemšu labdarību. Es varu samaksāt. *(Izņem no* mutes *zobu plati un sadrupina to ar papēdi.)*

Leonīds. Jēzus Kristus, ko tu dari!

Oto. Liekie zobi. Zelta.

Tikmēr Kārlis atgriežas ar pudeli. Edvards ņem pudeli un dod Kārlim zobu.

Edvards. Lūdzu, atver man kredītu.

Kārlis (dod zobu *atpakaļ).* Es nevaru pieņemt. No tavas mutes nē. Samaksāsi vēlāk. Es zinu zobārstu, kurš visu salabos.

Edvards *(zobu neņem).* Šie liekie zobi man slikti derēja. Tie lika man nedabīgi smaidīt. (Viņš dzer.) Zobi cilvēkam der, lai atplēstu gaļu no kauliem vai lai iekrampētos mīļākajā. Okei. Te, kā redzu, visi kaķi un suņi jau apēsti un es atkal esmu precēts cilvēks. *(Apkampj Rutu.)*

Kārlis. Ruta, ņem tu tos. Varbūt tu varēsi atdot tos salabot.

Edvards. Nē. Okei. *(Kārlim.)* Vai varbūt tu prasi, lai maksāju skaidrā naudā? Bet, ja es pārdošu tos melnajā tirgū, es nedabūšu tik labu cenu, kā tu. Tu tikai izdarīsi labu darbu, ja viņus paņemsi.

Kārlis. Tu liec man justies kā pēdējam mēslam.

Edvards. Biznesmenis un sirdsapziņa. Kāpēc? Okei. Bet pret mēslu garšu ir labs pretlīdzeklis. Piedzersimies. Man būs daudz ko atcerēties. *(Edvards apliek roku Rutai un sāk iet projām. Visi, izņemot* Leonīdu, *seko.)*

Sestā aina

Zieme/kvinslenda. 1845. gads. Diena. Gilberts preparē putnu un raksta piezīmes savā žurnālā. Leikhards *uznes* beigtu

dingo.

Leikhards. Es esmu atpakaļ.

Gilberts *(nepaceļot* acis). Es redzu. Un saožu. Kur tu atradi to suni?

Leikhards. Es neatradu. Es nomedīju to uz takas, kas ved pie ūdens. Suns nāca elšot, ļoti lēni . . .

Gilberts. Varbūt to nesa projām mērkaķi?

Leikhards. Es nositu to ar akmeni.

Gilberts. Un tavs deguns nesaka tev, ka viņš ļoti nelāgi ož?

Leikhards. Pēdējās dienas viņš acīmredzot būs slikti ēdis.

Gilberts. Tātad tagad, kad mums nav ko ēst, mēs priekš vietējiem smakojam tikpat pūstoši kā šis suns. Nav nekāds brīnums, ka viņi kaukdami bēg. *(Pauze.)* Tu neesi domājis par to, ka vajadzētu griezties atpakaļ?

Leikhards. Nē!

Gilberts. Mans uzdevums šajā ekspedīcijā ir paveikts, šajā žurnālā nav vairs nevienas nepierakstītas lappuses.

Leikhards. Tad jau tev vairs nav kur fiksēt manus trūkumus.

Gilberts. Man nav kur fiksēt ziņas par saviem paraugiem.

Leikhards. Ļoti labil Citādi tu vienmēr pārāk ilgi gribēji sēdēt uz vienas vietas, skatoties cāļu iekšās. Tu pacel reiz galvu un paskaties uz horizontul Tev nemaz nav iztēles, cilvēk, šī zeme ir kas mazliet vairāk, kā viens krūmājs un aiz tā vēl otrs.

Gilberts. Mēs vienkārši redzam visu dažādi un dažādi vērtējam to, ko redzam. Tu drāzies no kaut kā viena pie vēl kā cita un, tā kā tu noej lielus attālumus, tev liekas, ka esi daudz redzējis. Patiesībā tu nepiešķir nekādu vērību tam, ko redzi, tevi neinteresē, kā viena lieta saistās ar otru. Tu gribi redzēt visu un tomēr neredzi neko. Citi, kas nāks pēc tevis, būs pārsteigti, cik daudzkam esam pagājuši garām. Tu labāk apsēdies uz brīdil Ieskaties, kā šis koks aug šajā augsnē, kāda vabolīte atrodama uz šī koka mizas, kāds putns ēd tā ogas, tad paskaties vēl dzi|āk — atver putnu, pārcērt koku, iero-cies zemē. Tikai tā tu vari izzagt dabai noslēpumus. Tik daudz var iemācīties, sēžot šajā vienā vietā, bet paej piecdesmit jardus jebkurā virzienā, un viss atkal būs citādāks. Mana pasaule ir tas, kas nonāk manā redzes lokā. Ja es iešu skatīties, kas ir tur, — tad es vairs neredzēšu to, kas ir šeit. Šī klajuma ainu es varu radīt, tikai saliekot kopā visas tās mazās lietas, kas to veido. Visas Austrālijas ainu var radīt, tikai saliekot kopā visus šādus klajumus. Es esmu laimīgs, vienīgi žēl, ka nekad neredzēšu to visu. Es nevaru pietiekoši ātri pārstaigāt šo zemi.

Leikhards. Bet es saku, ka tā jāpārstaigā, cik ātri vien iespējams. Jo tālāk horizonts, jo labāk.

Gilberts. Tik ilgi, kamēr redzes lokā ir vēl kāds koks, uz kuru virzīties.

Leikhards. šis nav parasts piedzīvojums, mister Gilbert. Mēs esam jaunā zemē, jaunā laikā. Tu skaties, tu redzi izpētes objektus, tu redzi,

kas mums draud. Tu aiz kokiem neredzi mežu. Es — atklāju ceļu, un tad tie citi, tev līdzīgie, varēs sekot, bet koki, kurus es esmu iezīmējis, stāvēs kā mūsu sasniegumu pieminekji. Un tad tūkstoši nāks no sastingušās Eiropas civilizācijas, kur cilvēki nogalina viens otru zemes saujas dēļ. Viņi nāks ar savām simtgadu zināšanām un kultivēs šo Ēdenes dārzu. Nākotne ir visapkārt, tā ir lielāka kā dzīve, nevainīga un bez noslēpumiem. Eiropā katrā skapī slēpjoties spoks, kā saka angļi, bet šeit spoku nav.

Gilberts. Ja mēs ignorējam iedzimtos un viņu garus. Veselu garu spietu.

Leikhards. Hāl Melnie un šo vini-vini? Tūkstoš gadu tie bijuši šeit, bet vai to var redzēt? Vai kaut ar vienu vagu viņi iezīmējuši šo zemi?

Septītā aina

Stutgarte, 1947. gads, diena. Kārlis un Ilze kopā iet pa nometni. Kārlis skūpsta Ilzi. Viņa atraujas.

Kārlis. Es domāju, tu priecāsies, mani redzot. Es domāju — tu esi mīļa pret mani.

Ilze. Es arī mazliet padomāju, kamēr tu biji projām.

Kārlis. Un tagad cilvēks nevar tevi pat noskūpstīt! Un pat šī villaine tev neko nenozīmē?

Ilze (noņem *villaini un dod to atpakaļ)*. Tiešām, par ielasmeitu tev nav tik daudz jāmaksā.

Kārlis. Ko tu ar to domā! Kāpēc tu apgalvo to, ko es neesmu teicis. Es tā nedomāju. (Viņš *tuvojas viņai, skūpsta, Ilze* nepretojas.) Tā ir tava. Bez kādiem nosacījumiem. Es četrus mēnešus sēdēju savā kamerā un domāju tikai par tevi.

Ilze. Par mani. Un vēl par Lucky Strike. Un vēl par kandžu. Un par melno tirgu un zelta zobiem. Tādā pasaulē es esmu iespējama vienīgi kā . . .

Kārlis. Ko tu, velns parāvis, par mani domā? Man patīk tava klātbūtne. Tas ir dabīgi. Tu zaimo Dievu. Katram Ādamam vajadzīga sava Ieva.

Ilze. Ieva esi tu, jo ābols ir tev.

Kārlis atkal dod viņai villaini.

Kārlis. Lūdzu, lūdzu, ņem to.

Ilze. Un tātad es iekodīšu ābolā, ko gan es uzzināšu?

Kārlis *(smejoties)*. Tu vēlies, lai pasaku, ka mīlu tevi?

Ilze. Runāšana neko nenozīmē. Daudzi tā mīlējuši mani, tāpat kā viņi mīl arī vēl citas sievietes.

Uznāk Džo un Sems.

Dio. Viņa joprojām ir šeit ar uzvalkaino. Nāc, Sem. Nekautrējies. (Viņi tuvojas.)

Kārlis. Hi, Joes.

Dio. Džo esmu es. Viņš i' Sems. Kā iet, Frici? Jauks uzvalks. Par cik iet melnajā tirgū? *(Ilzei.)* Tu varētu kotēties augstāk. Nāc, Sem, parādi, ko māki. Es grib', lai viss i' pieklājīgi.

Sems. Tagad? Kad šit's uzvalks ir te!

Dio. Kāda starpība. Viņš i' lāga zēns. Okei, Frici?

Kārlis. Okei, Džo.

Sems *(nedaudz nervozi)*. Hiya, llsa. Es gribu tevi iepazīstināt. šis te ir Džo Halarans. Džo, šī ir llsa.

Džo. Paldies par to pašu, zēn. Kā vīrs, kurš lauz's pirmo ledu, tu gan varēj' būt dzelžaināks. *(Ilzei.)* Helo, mis's llsa. Šit's te Sems man i' daudz stāstījis par tev', paties, es i' laimīgs iepazīties. Tu i' tiešām skaista.

Džo *pastiepj roku, Ilze to* neņem.

Kārlis. Viņš grib iepazīties.

Ilze. Viņš grib mauku.

Kārlis (Ilzei). Tev domas šodien kaut kā strādā tikai vienā virzienā. (Visiem.) I think hers . . .

Dio. Es redz' Frici. Viņa i' kautrīga. Jūs, div' džeki, tagad padod cilvēkam vairāk telpas! (Ar *žestiem rāda, lai Kārlis un Sems aiziet nost no Ilzes.)*

Ilze *(Kārlim)*. Kur tu! Robežpārkāpējs ir viņš.

Džo. Na, mis's llsa. Nesaproti mani nepareizi. Es nav slikts Džo. Es no sirds grib' iepazīties. (Piedāvā *viņai mazu pudelīti.)* Pour vous maamselle.

Ilze nepieņem dāvanu.

Sems. Tas ir franču valodā, Džo.

Dio. Es arī nāku via Paree.

Sems. Viņa laikam nav francūziete.

Dio. Bet mīlestības valodā runā, vai ta[1] ne? Parfum!

Pauze.

Okei, Tas i' ellīgs amerikāņu pēcskūšanās odekolons, tak vāc' skuķi kļūst traki tā dēļ.

Kārlis *(Ilzei)*. Viņš grib tev uzdāvināt amerikāņu odekolonu.

Ilze. Pajautā viņam, kad amerikāņu Džoji izdzīs Džo Staļinu no manām mājām, tā vietā, lai parakstītu paktus. Jeņķi ticot, ka esot viens likums un viena taisnība visiem. Bet, kad viņi apsēžas pie viena galda ar krieviem un sāk taisīt likumus, tad izrādās, ka tie ir likumi nevienam. Zirgāboli nolādētie.

Kārlis. Es nezinu, kā to pajautāt. Par laimi.

Džo. Liekas, arī man lemts drīz lauzt ledu! Viņa divreiz teica «Džo».

Sems. Droši vien nosaucot mūs par paka|as caurumiem.

Dio (Kārlim). Frici? Ko fraūlein sprechen?

Kārlis. She . . . patīk . . . likes amerikans . . .

Ilze. Jeņķu kareivji. *(Nospļaujas.)* Mēsli.

Dio (ar *pirkstu* baksta *Kārli)*. Viņai nepatīk amerikāņi, tiesa? Labi, tu ej un saki viņai, lai šī iet un pati sevi izvaro uz dzeloņdrāšu žoga un tad ripo taisnā ceļā atpakaļ uz Sibīriju. *(Ilzei.)* Tu domā, mums traki gribēj's karot šitanī sūd' karā? Kur tava pateicība? Kā maz' nazīš' mēs izgriezāmies līdz šejienei no Normandijas. Pirmo reiz' ko tād' piedzīvoju. Lab', māsiņ, sav' galvu esmu lie's pietiekoš' daudz klēpjos, pie šitād's atnešanās neesmu pieradis. *(Ar varu grib Ilzi noskūpstīt. Viņa tam iekož, Džo atsprāgst nost, Sems un Kārlis nostājas vidū.)* Tā slampa sakoda mani! Nolādēts!

Sems. Miers, miers, Džo.

Kārlis (samierinoši). Atvaino, sorry, Džo. She okei. Sorry.

Dio cīnās *ar Semu.*

Dio. Viņa okei? Viņa ir dull' mātīt'. Viņ' gandrīz atkod' man lūpu. Kanibālene nolādētā.

Sems. Viņa varēja atkost arī ko citu.

Dio. Tu domā, tas i' smieklīg[1]? Tu domā, tas ir nolādēti jauki? Man gribas vemt.

Sems. Es zvēru, kā te stāvu. Es nav vienīgais, ar ko šī gājusi. Bet tu neko nav zaudējis. Viņa tikai gulētu kā dēlis, kamēr tu irtos ar savu laivu.

Dio. Yeah! Nolādēts. Mani būt' atsēdinājuši manā, paša teritorijā?!

Sems. Nomierinies. Nāc. Lai tas uzvalks aizrijas ar viņu.

Džo *(Kārlim)*. Tu uzmanies, Frici, viņa paņems tev' priekšā savās nolādētās brokastīsi *(Ilzei.)* Kuņai *(Kopā ar Semu aiziet.)*

Kārlis. Kāda velna pēc tev bija tā jādara. Viņš bija tik draudzīgs.

Ilze. Viņi uzskata jebkuru sievieti par savu. Tikai pastiep roku. Nolādētā uzvarētāju izlaidība. Kāpēc tu viņu neapstā-dināji?

Kārlis. Es domāju, tu viņus pazīsti. Sems tevi zināja.

Ilze. Tas gailītis rīt var arī vairs nedziedāt.

Kārlis. Es negaidīju, ka tu esi tik viltīga. Tu izplēsi šim asinis, viņš tagad nevienam neteiks, ka to izdarīji tu. Viss kritīs uz mani. Un, ja kaut vārds nonāks līdz kvartīrmeistaram, es neatdabūšu savu darbu.

Ilze. Kāda traģēdijai Tev nu būs jākjūst par godīgu cilvēku.

Kārlis. Tas, ko es daru, i r godīgs, ja arī nav gluži legāls. Nestrīdēsimies, ja! Mēģini saprast. Kaut uz brīdi. Četrus mēnešus es gaidīju tavu apciemojumu. Tu neatnāci. Bet katru nakti, katru rītu es sacīju sev — es tevi mīlu.

Ilze. Jā, kad paskatījies spogulī.

Kārlis. Es teicu to tev. Tev vajadzēja mani dzirdēt.

Ilze. Nē. Es neklausījos.

Kārlis. Labi. Tad es saku to tev tagad. Es mīlu tevi.

Ilze. Un tu domā, ka tas mani uzreiz notrieks augšpēdus.

Kārlis. Lai to panāktu, man vajadzētu tanku.

Ilze. Tu tātad jau esi licis lietā savus visspēcīgākos ieročus, bet es joprojām stāvu.

Kārlis. Uz kādu mazu plaisiņu tavā aizsardzībā es tomēr ceru.

Ilze. Es jau sen sastāvu no vienām plaisām. Mans brālis, kurš tā mīlēja brīvību, krita, vienam tirānam cīnoties pret otru. Kad bijām bērni, mēs spēlējāmies ar viņu zem lieliem, skaistiem bērziem, tagad to ēnas pilnas noslepkavoto veļiem. Lauki tika mēsloti asinīm un kauliem, un viss mīlestības dēļ. Nekad es vairs neredzēšu savu ģimeni, jo viņi ir vergi. Katros vārtos, pie katrām durvīm stāv smirdošs krievu zaldāts smagos zābakos. Un viņš stāv tur mīlestības vārdā. Un es bēgu no tā savas dzīvības vārdā.

Kārlis. Tad es vismaz drīkstu tev teikt, ka tu joprojām man patīc? Klausies! Brauc man līdzi uz štatiem. Ar savu izskatu tu kļūsi par filmzvaigzni. Filmzvaigznēm nevajag nevienu mīlēt! Tu būsi otrā Garbo.

Ilze. Tu tiešām ņemtu mani līdzi?

Kārlis. Es varēšu vēlāk tevi izsaukt. Tā būs vislabāk. Kad es būšu iestrādājies kādā mazā, jaukā biznesā.

Ilze. Tātad man būs jāgaida šeit.

Kārlis. Tas nebūs ilgi. Amerikā par biznesmeni var kļūt jebkurš. Mazs laiciņš, un naudiņa ripos kā pa reni. Man būs smalkvilnas uzvalks, es smēķēšu Havanas cigārus un dzeršu Burbonu bez ledus no kristāla glāzēm.

Ilze. Tu joprojām runā kā kandžas tirgotājs.

Kārlis. Sausais likums beidzies. Tas beidzās jau AI Kapo-nes laikā.

Ilze. Es dzirdēju, ka viņš miris. Tātad jaunam blēdim vieta brīva. Ja tikai tu vēl tiksi uz to zemi.

Kārlis. Viņiem nav iemesla man atteikt.

Ilze. Ja par iemeslu neuzskata to, ka nupat esi sēdējis viņu cietumā.

Kārlis ņem savu čemodānu.

Kārlis. Es neesmu ne zaglis, ne slepkava, lešu un painteresēšos par darbu. Mēs vēl vakarā redzēsimies.

Ilze. Es nebūšu te, būšu Austrālijā.

Kārlis. Mēs aiziesim mazliet padejot. *(Noskūpsta viņu.)* Tikai vairāk nekod amerikāņus. Viņi tomēr ir mūsu pusē. *(Iet.)*

Ilze. Viņi ir tavā pusē, Kārli.

Astotā aina

Ziemelkvinslenda. 1845. gads. Izcirtums. Diena. Tālumā dzirdama tāda kā *kaukšana. Filips uzskrien, viņš ir aizelsies, viņš apstājas, ieklausās,*

dzirdams, ka kāds spraucas caur krūmiem.

Žagatas brēciens. Arī savādā kaukšana turpinās.

Filips. Džonijl Džonij! šurp, zēn, pa kreisi.

Mērfijs uznāk ar šauteni, viņš ir loti uztraukts.

Mērfijs. Nolādēts. Es pazaudēju ēdamo, ko nesu misteram Gilbertam.

Filips. Pie velna ēdamo. Kur sievietes?

Mērfijs. Es biju tieši viņām aiz muguras.

Filips. Tad tu domā, es viņas esmu noslēpis? Tu, stulbais mērkaķi! Ja nu šīs tagad sēž kādā nolādētā gumijkokā aiz trim jūdzēm!

Krūmos dzirdama tāda kā čaukstoņa.

Mērfijs. Tās i' viņas. Viņ's ir te. Te, tuvu.

Filips, *(riņķo uz vietas).* Tu paliec te. Nosprosto ceļu. Tu skaties! Ja neizdarīsi to, kā nākas.

Mērfijs *(ar šauteni).* Neuztraucies! Es viņas apstādināšu. **Filips.** Liec šauteni mierā. Beigta sieviete vairs neder nekam.

Viņš *iet.*

Mērfijs. Es tikai ievainošu!

Filips iebrēcas un skrien prom. Uzskrien Ruta. Viņas drēbes un mati nekārtībā, viņa *ar kurpi cenšas atkauties, tad ierauga Mērfiju un apstājas.*

Mērfijs *(lēkājot).* Kū! Kū! Mums viena ir rokā. Mums viena rokā!

Filips *(aiz skatuves).* Krūmos bija divas! Esi gatavībā!

Uzstreipu/o Ilze.

Mērfijs. Ak Dievs. Ak Dievs, paskaties uz viņām.

Ilze pagriežas, lai ietu atpaka), bet Filips ir viņai aiz *muguras un gana vinu uz priekšu.*

Filips. Noliec taču šauteni. Kāds prieks milet sievieti, kura nošauta. Mēs negribam, ka šīs atkal ieskrien mežā. Tāpēc tagad kusties lēni. Ļoti lēni. *(Sievietēm.)* Mieru, tagad mieru. Viss ir labi. Mēs nedarīs jums neko ļaunu. *(Mērfijam.)* Parādi viņām savas rokas.

Mērfijs. Tās ir netīras.

Filips. Tu nav baznīca. *(Sievietēm.)* Mēs ir draugi. Viesi. No tālienes. Mēs nav vini-vini, lēdijas. Mēs ir balti cilvēki ar baltiem gailīšiem. Jūs jutīsiet. Mēs esam pilnīgi reāli.

Mērfijs. Kā mēs divi viņas saturēsim?

Filips. Rīkojies pareizi un nemaz nevaj'dzēs turēt. Tu runā ar viņām, nomierini, pielabini kā satrauktu zirgu. Lēni un jauki. Viegli un vienkārši.

Mērfijs. 0, jā, zēn . . . Nē, es sak'$_{f}$ lab' meitene, laba meitene.

Filips. Parādi šām, kas tev ir. Ieinteresē viņas. Ne jau nazi, idiot. Gribi, lai tev pautus nogriež? *(Uznāk Kārlis, rokā viņam* čemodāns, viņš apstājas un skatās.)

Ruta. Ko tu gribi?

Mērfijs. Jēzus, šīs krūtis. Es vairs nevaru gaidīt.

Ilze. Tas ir tikai zēns. Zēns, kas vēl spēlējas pats ar sevi. **Ruta.** Ko viņi grib?

Ilze. To pašu. Liec, lai šie maksā.

Filips. Viņas i' mums rokā! Dod šīm savas pogas. Tev tās vairs nevajag. Norauj tās.

Mērfijs. Jēzus, Jēzus. Mēs nevaram jau sākt?

Filips. Pavirzi šīs atpakaļ mežā.

Mērfijs rupji sagrābj Rutu. Sieviete pretojas.

Glāsti šās. Glāsti šās.

Kārlis pagriežas, lai aizietu.

Ilze. Kārlil **Ruta.** Kārlil **Ilze.** Kārli!

Filips. Kā nolāpītās vārnas.

Kārlis apstājas un noskatās, kā Filips izstumj sievietes no viņa *redzes loka.*

Mērfijs. Ak Dievs, ak Dievs, ak nē.

Filips. Slikti, zēn. Svaki. Ļoti švaki. Skaties, kā to daru es! **Ruta.** Kārli!

Ilze. Kārli!

Ruta. Kārli, Kārli!

Filips *(krekšķ).* Kārli. Kārli. Kārli.

Kārlis aiziet atpakaļ uz to pusi, no kurienes atnācis.

Devītā aina

Zieme/kvinslenda, 1948. g. Cukurniedru plantācija. Diena. Niedru griešanas troksnis. Tad pamazām tas noklust, vēlāk

atkal kļūst *dzirdams un* beidzas tieši *pirms* tam, kad *parādīsies vīrieši. Uznāk Ilze un Ruta. Viņas nes grozus ar ēdamo un* katliņu *ar tēju.* '

Lidija *(aiz skatuves).* Pagaidietl Tiešām. Taču pagaidiet! Es nevaru tik ātri!

Ilze *(apstājas).* Tev vajadzēja uzģērbt kājās ko piemērotāku.

Lidija (aiz skatuves). Ko tādu kā tev? Nu, nu! Paldies! Nekad, visā dzīvē neesmu redzējusi neko pretīgāku. Tavas pēdas tagad izskatās kā plekstu pāris. Kā Kārlis var ļaut tev tā staigāt.

Ruta. Tu gribi teikt, ka tevi tā ģērbties spiež Oto?

Ilze. Pat Latvijā neviens pa lauku nestaigāja tādās kurpēs.

Ruta. Ja nu vienīgi piedzērušies, kas nāk mājās no dejām.

Lidija *(uznāk).* Es arī nestaigāju pa lauku. To darīja zemnieki. Man bija mazs veikaliņš Madonā, kurā pārdeva porcelānu un vissmalkākās glāzes. Ja kāds pārāk lempīgs ienāca veikalā, es liku viņam stāvēt istabas vidū, lai viņa mētelis un raupjās rokas neapdraudētu preci. Viņi varēja norādīt uz to, ko vēlas apskatīt, es tad

ņēmu preci no plaukta un turēju viņiem priekšā. (Ruta pasviež Lidijai uz virves savērtas skārda *krūzītes.)*

Ruta. Tad tu būsi īstā, kas var parūpēties par šīm.

Ilze. Tagad, kad tu esi tā, kas spiesta ar pirkstu norādīt uz precēm veikalos, tu vari just, ko izjuta tie zemnieki.

Lidija. Dzelzs. Viss no dzelzs. Dzelzs mājas. Dzelzs šķīvji. Dzelzs krūzītes. *(Nosviež krūzītes, tās nožvadz.)* Tās nav iespējams saplēst. Pat gribot tu nevari no tām atbrīvoties.

Ruta. Tāpēc jau nevajag mest tās netīrumos.

Lidija. Bet ja mes dzīvojam netīrumos. Manam Oto bija respektabls darbs. Viņš bija grāmatvedis, bet tagad loķa muguru kā vergs.

Ilze. Vienmēr jābūt kādam lempīgam zemniekam, kurš pilda verga lomu. Ēdiens tavam galdam, šķiet, neauga tavā mazajā pilsētas veikaliņā.

Sievietes izklāj drānu un izliek ēdienu.

Lidija. Vai tā . . . nu, tas graustu kopojums ... kas tur tālāk pa ce| u ... es pat nevaru nosaukt to par pilsētu. Puse tās ir no dzelzs, kā mūsu barakas. Vai tajā ir viens kaut vismazākais stūrītis, kur pieķerties sirdij? Vācijā mēs dzīvojām barakās. To varēja saprast. Bet pat tās bija labākas kā šitās bleķa bungas. Kad līst, nevar sarunāties. Ne vārdu nevar dzirdēt. Kad spīd saule, tā ir pirts. Un naktī. Visi griesti ūdens lāsēs. Visu nakti pil uz galvas. (Viņa *ir tuvu asarām, izmisumā.)*

Ruta. Tu pieradīsi pie tā. Kara laikā bija jāpierod pie daudz kā sliktāka.

Lidija. Ja šāds ir miers, es daudz labāk vēlētos būt nošauta. Es negribu pierast pie kaut kā tāda. Varbūt zemniekiem tas viss var likties normāli.

Ilze. Es nejūtos šeit vairāk mājās kā tu. Un džungļi un smirdoši dubļi, un asinssūcoši insekti man nepatīk vairāk kā tev. Es nesaprotu šo zemi un tā nesaprot mani. Man nepatīk, ka vīrieši te kļūst kaulaini un vulgāri, un man bail, ka varu kļūt dzīves apnikusi, sarūgtinājuma pilna, kā viņu sievietes. Bet dzelzs aizgaldā es dzīvot varu, un ēst no dzelzs šķīvjiem es varu, jo zinu, ka vienmēr tas tā nebūs. Reiz es atgriezīšos pilsētā pie porcelāna un kristāla. Es nevēlos cīnīties ar vējdzirnavām.

Ruta (Lidijai, *samierinoši).* Te nav viegli, bet tas nav tik slikti, kā tu domā.

Lidija. Tu vari tā runāt, jo tava galvenā problēma ir, kā no vienas gultas tikt otrā tā, lai tevi neviens neredzētu. Edvards tiešām ir akls.

Ruta. Es zinu, kā jūs visi domājat: ka es gribētu, lai Edvards būtu miris, jūs cerat, ka es aizbēgšu no šejienes, pirms vēl notiks nenovēršamais, un jums tas nebūs jāredz.

lize. Klusu! Tu neapjēdz, ko runā.

Lidija. Piedodiet. Pie visa esmu vainīga es. Es . . . nezināju, kā pateikt jums, ka pārcelšos uz pilsētu, tiklīdz Oto man atradīs mazu dzīvoklīti. Tur būs elektrība. Tur būs labāk kā šeit.

Ilze. Tu mūs pamet.

Lidija. Tu vari nākt līdzi.

Ruta. Te ir vīrieši, par kuriem jārūpējas.

Lidija. Vai nu nedēļu viņi neiztiks paši, bet sestdienās lai nāk uz pilsētu.

Ruta. Nē. Es varu satikties ar Leonīdu tikai te, jums zem deguna.

Ilze. Tāds dzīvoklītis maksātu pārāk dārgi.

Lidija. Labi. Tātad jūs nāksiet mani apciemot. Mēs tad dzersim kafiju, ēdīsim kūkas, uz galda būs linu galdauts un zem katras tasītes būs apakštasīte.

Ilze. Tas, protams, būs jauki. Tikai mēs nevarēsim to darīt bieži. Tu ļoti daudz būsi viena, ja nesaiesies ar pilsētas sievietēm.

Lidija. Ar viņām es jūtos kā smaidošs, idiotisks bērns, kurš neko nesaprot.

Ruta. Mācies angļu valodu, Lidij!

Lidija. Es runāju angliski tā, kā to mācīja mums kāds holandietis, bet te neviens to nesaprot. Varbūt es runāju holan-diski?

Ilze. Varbūt mēs visas runājam holandiski?

Lidija *(ar akcentu).* G'dey. Hows ares yous todays?

Ruta. Bloody crooks in za guts.

Ilze. Tas nav angliski. Tā ir kaut kāda bastardu valoda. Tagad es runāšu angliski. «Ziss is the chair». Ne? (Apsēžas.) Lūk tā. «Ziss is the floors. Zat is a doors. Zet teas is on the tables». Tikai tas viss nemaz nepalīdz, ja tev jāparāda gaļas tirgotājam, kuras žāvētās desas tu gribi pirkt. Jums vajadzēja redzēt, kāda bija viņa seja.

Lidija. Tev vajadzēja viņam nodejot to aborigēnu deju. Tad no tiesas viņš būtu augšpēdus. *(Viņas dzied ar akcentu, izpildot* dziesmā piesauktās darbības.)

You put the right hip in,
You put the right hip out,
You put the right hip in And you *shake it all about.*
You do the hokey-pokey And *knees-bend,* knees-bend.
That's what it's all about.[1]

Ilze un Ruta smejas un pievienojas dejai, tā kjūsf *aizvien pikantāka* un *atbrīvotāka, viņām rādot priekšpusi un mugurpusi un beidzot gandrīz sabrūkot smieklos. Deju* pavada *cukurniedru ciršanas troksnis, strādniekiem tuvojoties. Viņi uznāk pēdējā panta* laikā melni no *kvēpiem un grauzdēta cukura. Acis balti spīd.*

Edvards. Okei. Jūs, sievietes, skatos, lieliski pavadāt laiku.

Ruta. Kādēļ gan ne.

Sievietes pienes viņiem mitras lupatas, lai tie varētu noslaucīt rokas un sejas. Leonīds *apsēžas un sāk vīlēt savu mačeti.*

Kārlis. Kur jūs iemācījāties šādu deju?

Ilze. Angļu valodas stundās. Tu būtu pārsteigts, tik daudz uzzinot par savu ķermeni.

Kārlis. Mans ķermenis man pats iemāca visu, kas man jāzina.

Ilze. Tikai tik ilgi, kamēr tu esi apmierināts.

Kārlis. Es tev pateikšu, kad tā vairs nebūs.

lize *(pieiet* Leonīdam, *notīra viņa seju).* Tu neesi notīrījies. Ļauj man. Tā tu jutīsies labāk.

Leonīds. Ja tu nerūpētos par mani, to, liekas, nedarītu neviens.

Ilze. Tieši tāpēc es to daru. Tev nevajag dzīvot, it kā dzīvotu vienai dienai.

Vīrieši, apsēdušies zemē, ēd un dzer. Sievietes stāv kājās.

Oto. Jums vajadzētu redzēt to lauku. Visas niedres veldrē, pa vidu akmeņi, tik lieli kā cilvēka galva. Tā ir slepkavība, manas rokas ir kā nedzīvas, visas vienās tulznās.

Edvards. Starp visām trīs fermām, kurās esam strādājuši, okei, šī ir absolūti vissliktākā. Kārli, Bērgs tevi apvedis ap stūri.

Kārlis. Pastrādājis trīs fermās un jau lielais eksperts.

Edvards. Vērsim arklu vilkt iemācīt grūtāk, kā vīram iemācīties liekt muguru un vicināt nazi.

' Tu liec labo gurnu uz iekšu, Tu liec labo gurnu uz āru, Tu liec labo gurnu uz iekšu Un tad visu sakrati.

Tu taisi hokey-pokey Un loci ce|us, loci cejus.

Un tas ir ar7 viss.

Lidija. Alga ir par zemu, ja Oto jāmaksā ar savu roku ādu.

Kārlis. Man un Leonīdam neliekas tik grūti.

Leonīds. Kā arī nebūtu, bankā krājas naudiņa.

Edvards. Okei. Divi ērzeļi pret vienu grāmatvedi un vienu vīru no slikti samontētām rezerves da|ām. *(Kārljm.)* Un tomēr, tu ieskaidro man, šim stulbajam, kāpēc mēs nesagriežam tik daudz tonnu kā parasti.

Ilze. Tāpēc, ka tu biji piedzēries pagājušo nakti.

Ruta. Kandžu pirka Kārlis, Ilze.

Edvards *(Kārlim).* Tu esi algas līdzējs. Pārspried to. Okei. Tu esi tas, kurš ticis piekrāpts.

Kārlis. Ja tu tā gribi teikt, mūs visus piekrāpuši.

Leonīds. Varbūt. Varbūt ka tā. Bet varbūt tu atkal sāc savus vecos trikus un nosmel krējumu. Tu jau nu nebūsi tas, kurš par velti kādam atdos savu alu.

Kārlis. Atceries šos vārdus nākošreiz, kad to dzersi.

Ilze. Var taču izskaidroties ar Bērku. Viņš drīz būs klāt. Tā ka pasteidzieties ar ēšanu, tas ir spējīgs otram kumosu no mutes izraut.

Lidija (piedāvā sviestmaizes). Lūdzu, Oto, lūdzu, ņemiet, ņemietl

Vīri *ņem sviestmaizes,* dažas *paliek uz šķīvja.*

Edvards (ēd *sviestmaizi).* Nu nē, paldies. Tas nav šķiņķis. Okei. Viens sāls.

Oto. Ja šī ga|a ir govs gaļa, tad tā bijusi jūras govs.

Ruta. Ko visu mēs ar to nedarījām . . . cepām, sautējām, šmorējām, pat uz iesma likām. Ko gan vēl varēja darīt? Vārīt?

Leonīds. Nepirkt to nākošreiz. Tā ir mūsu nauda, ko tu izķēzī.

Ilze. Atstāsim sviestmaizes misteram Bērkam. Redzēsim, ko viņš par tām teiks.

Bērks (aiz skatuves). Hello, there missus.

Ilze. Yes. Good day.

Uznāk Berks. Aiz astēm viņš nes divus bandikofus.

Bērks. G'day, boys.

Vīri ēd. *Kārlis pamāj.*

Ladies.

Ruta. Hows ares yous?

Bērks. Varen nolādēti labi.

Bērks pacel bandikofus. Lidija *iespiedzas, paslēpjas aiz Rutas.* Kā jums tīk šie bandikoti? Es vienmēr izlieku pārīti slazdu, kad dedzinu niedru lapas pirms ciršanas.

Lidija. Žurkasl Kādas milzīgas žurkasl Tādas var aiznest bērnu!

Bērks tuvojas. Ruta un *Lidija spiedzot un smejoties atkāpjas.*

Ruta. Nē. Novāc viņas! Uh! Nenormāli lielas. Kas tā par tādu žurku sugu?

Bērks. Ļoti labs ēdamais. Ar vien' man pilnīgi pietiek. (Pret *Ilzi.)* Ko jūs teiktu, misis? Nebūtu jauki nogaršot tādu?

Viņš *sniedz vienu, Ilze atkāpjas, purinot galvu.*

Ilze. Ko viņš grib, lai es daru ar to?

Leonīds. Ko darīt ar žurku? *(Pret Bērku.)* 2urkal Rati

Bērks (smejoties). Žurka. Ne. Bandikots. Svaig' gaļa. Laba ēšanai.

Leonīds. Nē. Nē. Lūdzu. No. Please.

Bērks. Kā vēlaties. (No*liek* bandikofus *ēnā, zem niedrēm.)*

Ilze *(smejoties).* Viņš ēd žurkas? Tad mums veicies, ka pirmajā naktī mūs cienāja tikai ar ceptām pupām un grauzdētu maizi. Mums varēja tikt žurkas! To mēs nebūtu pārdzīvojuši.

Visi smejas.

Edvards. Un man tas šķita kā liels posts, kad kara laikā ēda kaķus un suņus.

Lidija. Tas vīrs ir galīgi traks.

Bērks. Kur ir tas lielais joks, par ko jūs smejaties, e?

Smiekli izbeidzas.

Ilze. Jūs ēdat žurkas! Eat rats!

Bērks. Ha, nolādēts, nē. Bandikotus. Jā!

Dīpīši smejas, neticīgi purina galvas.

Jūs neapjēdz', no kā atsakāties. Cilvēks šai zemē var dzīvot pilnīg' no nekā.

Ruta. Jūs nevēlaties tēju?

Bērks. Jā. Neatteiktos no krūzītes.

Ruta ielej viņam tēju.

Oto. Tagad dod viņam sviestmaizi.

Ilze. Nē. Pagaidi. Pagaidīsim, lai viņam vairāk sagribas. Kā pusdienu laiks, tā viņš ir klāt. Ja jums vajadzīgs jauns dūmenis vai durvju eņģes, viņš nav atrodams.

Leonīds. Jau tā sazin cik prasa par savām barakām, vēl mums viņš jābaro.

Kārlis. Ko tu darīsi ar visu naudu, ko krāj?

Leonīds. No tevis jau nu nepirkšu neko.

Bērks (*griežas pie viņiem).* Runājiet cilvēku valodā! Vervelējat kā mērkaķi. Pretīgi rupji. Vēl nesmukāk kā ēst viesu klātbūtnē.

Oto. NūĻŽēlojamais skopulis. Pat no miroņiem pirdienu izspiedīs.

Bērks. Tiešām sasodīti labi, ka nenolīgu jūs sarunām. Ir liel' kļūda turēt jūs vis' kopā. Iesviest' jūs starp itāļiem vai dienvidslāviem, uzreiz pārstāt' būt tik šerpi. Lai gan strādā jūs lēti. Kārlis ir man īsts atradums.

Ilze (piēdāvā viņam sviestmaizi). Mister Bērk. Ēdiet! Eat.

Bērks *(ņem vienu).* Jau domāju, ka vispār nepiedāvās. Nu. Nu.

Ilze. Est daudz. Eat.

Bērks ņem vēl otru sviestmaizi.

Bērks. Paldies, mis. Ļoti cēli no jūsu puses. Bet tie skopie veči. *(Visi skatās uz viņu.)* O! Liellopu gaļa. *(Sirsnīgi iekož sviestmaizē,* pakošjā, *ievelk elpu, izskatās, ka tūlīt sp/aus ārā, bet tad atceras, ka uz viņu skatās.)*

Ilze. Labs? Ja? Good?

Bērks *(sāpēs).* Jā! Labs! Nolādēti sātaniski sāļš.

Dīpīši klusi smejas. Viņi ēd, dzer un skatās.

Ruta. Eat! Eat!

Bērks. Es ēdu! Redzat. Ak Dievs! Kā jūs to gatavojat? Tīrā sālī? (Lieliem malkiem rij *tēju.)*

Ilze *(piedāvājot vēl vienu sviestmaizi).* Ņemiet vēl! Ēdiet vairāk! Eat!

Bērks *(paņem vēl vienu sviestmaizi).* Ļoti labi! Es apēdīšu to vēlāk. Paldies. *(Domājot, ka atradis izeju.)* Cīp-čīp-čīp. Kādi ma?i, jauki putniņi!

Pusi sviestmaizes pamet putniem.

Ilze. Nē, nē. Jūs ēdat! You eat!

Dīpīši smejas un uzmundrina vinu: «eat», «eat»l

Lidija. Jusu cukurniedres. Cane. No good.

Bērks! Jā? Ko tu no tā saproti, dubļu princese!

Oto *(rādot savas rokas).* Samudžinājušās. Akmeņi! Izlauzt rokas! Skatieties!

Bērks. Jā. Varenas tulzniņas. Jūs turat mačeti pārāk cieši. Pārāk cieši. (Viņš rādot *saspiež* savu *roku.)* Vislabākais tulznām, pardon, kā saka franči, ir «piss».

Dīpīši *skatās viens* uz otru galīgā neizpratnē.

Ko es tādu pateicu?

Edvards. «Piss»?

Bērks. Jā! «Piss». Es domāt, jums ķermen's var darīt to pašu, ko cilvēkiem. Pirmā lieta. Jūs zināt. Numero uno? AI Nāc šurp, Kārli. (Kārlis *pieiet* pie Bērka, viņi atiet *sānis.)* Te paturi šos sendvičus brītiņu. *(Bērks attēlo, kā viņš attaisa bikšu* priekšu, izņem attiecīgo *lietu,* un rokas, saliktas turziņā, *tur apakšā. Viņš svilpo.)*

Kārlis. Viņš mazgā rokas. Oto. Čurā virsū.

Dīpīši smejas.

Lidija. Jā, nu es arī redzēju pietiekoši daudz.

Kārlis (skaidro Bērkam). «Piss» manā valstī nozīmē «fucks».

Bērks. Ko, ak tā? *(Parausta plecus.)* Varbūt ka tas palīdz tikpat labi. (Kārlis grib *atdot* sviestmaizes.) Paturi tās pats. Jūs savu mazo jociņu i' iztaisījuši. Laiks pie darba. (Uz *debesīm.)* Rādās, būs lietus. *(Visi skatās.)* Lietus. Jūs griezt niedres ātrāk. Presto, presto.

Leonīds. No.

Bērks. No? Kā? Kā jūs to domā? No.

Visi skatās uz Kārli, tas parausta plecus.

Edvards. Niedres ir veldrē. Cane is (rāda ar žestiem). Daudz akmeņu. Stones. Alga nav laba.

Leonīds. Price no good.

Bērks. Buļļa mēsli! Jūs dabūjat nolādēti labu algu. Un tas tur vienkārši nemāk strādāt ar niedrēm.

Leonīds. Cane inspektor. Būs. Nāks. Cane inspektor.

Bērks. Nav vajadzības. Ja arī tur, niedrājā, pavārtījušās dažas meža cūkas. Nekas vairāk. Nu, ja jūs grib' strādāt lietū. Man vienalga. Kārli, taču apvald' šos bastardus. Liec pie darba. Kāda vein' es tev maksāju.

Leonīds (Kārlim). Tu noteici algu. Pārspried to.

Pauze.

Edvards. Kā jums tas patīk. Mūsu blēdis negrib līgt ar viņējo.

Kārlis. Es nezinu. Ko jūs no manis gaidāt. Es viņa valodā nerunāju labāk kā jūs. Vācijā es varēju runāt vāciski. Es tirgojos melnajā tirgū, kas bija vācisks. Ir pienācis laiks jums pašiem par sevi rūpēties. Es nevaru vienmēr būt klāt, lai visu nokārtotu.

Grupā visi sāk runāt vienlaicīgi.

Leonīds. Tu tikai pasaki, ko esi nokārtojis pats priekš sevis.

Ilze. Pajautā viņam par dūmeni pavardam.

Oto. Alga nav laba. Price no good.

Edvards. Durvju eņģe salauzta. Durvis nav labas. Door no good.

Ruta (Leonīdam). Prasi viņam jaunu matraci.

Lidija. Oto! Es gribu iet dzīvot pilsētā, cik ātri vien iespējams.

Leonīds. Maksa par barakām. Par lielu. For barracks. Too much!

Bērks *(māj ar rokām)*. All right! All right! Jesus Christ! Jūs, izrādās, var' parunāt tīri labi! Kārlis jums ir galvenais, ja?

Dīpīši pamāj.

Tātad *(apliek* roku *Kārlim)* . . . Mēs arī kopā izspriežam algu. Labu algu.

Kārlis. Tu maksāsi par tonnu sešus pensus vairāk. Siks pence more a ton. Okei?

Bērks. Nekad. Nekad, visā tavā nolādētajā mūžā. (Sāņus, *Kārlim.)* Ja tu ir ar šiem, Kārli, tu vari aizmirst mūsu mazo norunu.

Kārlis *(citiem)*. Viņš saka, ka tā ir godīga alga, kas mums ir. Es arī domāju, ka tā nemaz nav tik slikta. Mēs taču gribam sezonu beigt solīdi. Ja turamies pie viņa, vēlāk rastos iespēja lēti noīrēt barakas ielejā.

Lidija. Es nepalikšu te ne nedēļu ilgāk.

Leonīds. Sauksim cane inspektor. Cane inspektor. We talk.

Bērks. Pārāk daudz nolādētas runāšanas. Nolādētie boļševiki! Leonīds *sāk iet virsū Bērkam. «Boļševiks» ir viņam lielākais apvainojums.*

Edvards. No bolsheviks! We no workl Call cane inspektor!

Bērks *(Kārlim)*. Tava vadonība ir pintes čuru vērta, Kārli. Tu nupat ir zaudējis visu. Visu prēmiju. Kopš šī brīža tu dabūs' to pašu, ko viņi. Tu man' sauc par blēdi, kad es tev devu tik labu daļu. Visa valsts atver jums sirdis, bet jūs tur kaisāt sāli. Labi, plēšiet, plēšiet tagad visu, ko varat, izmantojiet pēdēj' iespēju. Bet nākošgad jūs vairs nebūs tik nolādēti veiksmīgi. Labs darbs, lab' nauda. Tik labs! Es līgšu ar angļiem, lai kā viņus ienīstu! Bet viņ' vismaz runā cilvēku valodā! Skaidrs! Nākošgad. Jūs negriezīs cukurniedres. Nebūs vieglas naudas. Angļu migranti griezīs cukurniedres. Jūs ies' ubagot.

Kārlis. Mums ir kontrakts.

Bērks. Jūs to ir lauzuši. Jūs dev' man vārdu griezt. Jūs nestrādājat.

Kārlis. Mums ir divu gadu kontrakts. Two years contract.

Bērks. Jums i' kontrakts ar valdību. Ne ar mani. Lai viņ' meklē

jums ko citu. Dzelzceļus. Cu-cū. Meža darbus. Čop-čop. Šogad jums bija paveicies. Sātaniski labs darbs. Aizsviests. Nav nekāds brīnums, ka jūs zaudējāt karu. (Grib *iet* prom.)

Kārlis. Mēs iesim runāt ar <;ane inspektor.

Bērks. Ejiet pisties!

Edvards. Eil Tu aizmirsi! Žurkas! (Met *Bērkam pakaļ ban-dikotus.)*

Mazliet kopīgu, *rūgtu smieklu un tad īss klusums.*

Ilze *(Kārlim).* Ko viņš tev teica par kādu prēmiju?

Kārlis. Kāda tev tur darīšana.

Ilze. Tā ir visu darīšana.

Kārlis. Tā kā mēs nestrādājam, nekādu prēmiju mēs nedabūsim. Vienkārši.

Leonīds. Pirmo reizi dzirdu par prēmiju.

Oto. Tā līdz šim nekur netika minēta.

Edvards. Jo mūsu mazais biznesmenis būtu vienīgais, kas to dabūtu. Okei. Par labo darbiņu, ko viņš izdarījis Bērkam.

Kārlis *(parausta plecus).* Jūs vienmēr saņēmāt no manis labu naudu. Pamēģiniet, kur jūs dabūsiet ko labāku. Tad tāda ir pateicība par visām manām pūlēm.

Leonīds. Ja neskaita to, ka tu jau esi nogrābis pa virsu.

Edvards. Labi. Pagaidīsim. Atnāks inspektors un mēs dabūsim visu, kas mums pienākas. Bērks bez mums tikpat nevar iztikt.

Kārlis, šogad jā. Bet nākošgad?

Leonīds. Zāģētavām vienmēr vajag cilvēkus.

Oto. O, nē. No nūju griešanas uz koku gāšanu.

Kārlis. Tas būs tas, ko tu gribēji, Oto. Mūsu vārdi cukurniedru audzētāju ausīs tagad skanēs tāpat kā «sūdi». Nu, ja runājam par zāģētavām, to, protams, ir daudz.

Ruta. Un kas notiks ar mums?

Edvards. Jūs dzīvosiet pilsētā. Jums tas patiks. Okei. Mēs dzīvosim nometnē un nāksim uz pilsētu nedēļas beigās.

Ruta. Mums tātad būs jāsēž un jāgaida.

Kārlis. Jūs visas esat ļoti labas gaidītājas.

Oto. Ja tu nebūtu mēģinājis mūs piekrāpt.

Kārlis iet.

Ilze. Uz kurieni tu?

Kārlis. Es būšu mūsu motelī. Kad viņi būs noteikuši cenu, viņi zinās, kur mani atrast. (Prom.)

Edvards. Es vismīļāk pagaidītu inspektoru ar pudeli rokā. Nāc, Leonīd. (Oto arī grib iet viņiem līdzi.)

Lidija. Otol

Oto. Kad man būs iekšās pāris alu, es varēšu izgatavot zāles priekš savām rokām. *(Vīri smejoties aiziet.)*

Sievietes dzied.

Draugs, nejautā, kādēļ tā izgaist mīla,
Varbūt to kādreiz sapratīsi tu.
Draugs, nejautā, kādēļ tā sirdis vīla,
Es arī, draugs, to zināt gribētu.
Draugs, nejautā, kādēļ tā sirdis vīla,
Es arī, draugs, to zināt gribētu.
Skanot *pēdējām dziesmas rindām, sievietes aiziet.*

OTRĀ DAĻA Desmitā aina

Ziemeļkvinslenda, 1948. gads. Kārlis stāv, smēķē. Uznāk Lidija.
Lidija *(klusi sauc)*. Oto! Tu esi te? Kārlil

Kārlis. Jā?

Lidija. Tu neesi redzejis Oto?

Kārlis. Nē.

Lidija. Es uzmodos, un viņa nebija.

Kārlis. Neuztraucies. Nekur tālu viņš nevar būt. Esmu pārliecināts — drīz parādīsies. Paliec te ar mani.

Lidija. Ko tu dari? Beidzi Kārli! *(Paiet nost.)*

Kārlis. Tu nevari būt laimīga ar to augu valsts pārstāvi.

Lidija *(sauc).* Oto!

Uznāk *Ilze.*

Ilze. Kas noticis?

Kārlis. Lidija pazaudējusi Oto.

Ilze. Kā — pazaudējusi?

Lidija. Viņš kur aizgājis; nav vairs gultā.

Kārlis, šo būs pievākuši melnie.

Ilze. Nerunā kā muļķis. Iesim, atradīsim viņu.

Ilze kopā ar Lidiju iet. Kārlis *parausta plecus un seko.*

Leikhards *(aiz skatuves).* Turpini taču, idioti Skrien tālāk, apkārti *(Uzstreipujo Oto, dzirdams* zirgu *pakavu troksnis.)* Aizšķērso taču viņiem ceļu! Nekad neesi redzējis zirgus? Grāb tos cieti Aiz krēpēm! Aiz astes!

Oto *iet uz priekšu ar izstieptām rokām.*

Oto *(nervozi). Tā,* tā. Te tu esi. Laiks iet pie darba. Lauki jāapar. Tu nevari visu dienu stāvēt bez darba, audzēt sev vēderu. *(Viņš apstājas.)* Hei! Nebēdzl

Leikhards *(aiz* skatuves). Ko tu stāvi, idioti Tu vari tā gaidīt visu dienu, tie paši nenāks pie tevis. Skrien tiem pakaļI Skrien! Arrgh!

Dzirdams, ka zirgi zviedz un skrien projām. Uz skatuves tiek izmesti veci sedli.

Leikhards *(uznāk saliecies).* Tu, stulbais, trulais mēsli Tevis dēļ man iespēra pa kuņģi. Ja skrien, skrien. Pat dzīvnieki ir gudrāki par tevi.

Oto. Es nemaz neprotu apieties ar zirgiem.

Leikhards. Tas ļoti sāpīgi noskaidrojies. Tagad tu viņu saņemsi ap kaklu un turēsi ciet, līdz es būšu uzlicis sedlus. Ja tu viņu palaidīsi, es piespiedīšu tevi asiņainām kājām drasēt pāri visai Austrālijai. Stāvi mierīgi. Es atvedīšu zirgu pie tevis. *(Sāk skriet,* vicinot pa gaisu *sedlus.)* Arrghl Jā! Stulbākie radījumi zemes virsū! Surp! AI (Nomet *seglus.)*

*Uznāk citi dīpīši. E*dvards un Oto stāv kā iemieti zemē, *redzot, kā zirgi aizslīd projām.*

Edvards. Zirgi.

Leonīds. Kā var būt, ka vairs nepazīstam pakavu klaboņu?

Ilze. Cik brīnišķīgi tie ir mēnesgaismā. Tieši kā mājās . . .

Lidija. Otol Oto! Kas ar viņu iri

Ruta. Viņš ir mēnessērdzīgs. Mēs nedrīkstam viņu pēkšņi pamodināt.

Edvards *(smejas)*. Tūlīt es viņu atgriezīšu dzīvē. *(Komandē kā seržants.)* Ierindniek Oto Bernhard! Mierā!

Oto *nostājas miera stājā.*

Leonīds. Redzējāt?

Lidija. Viņš atkal tēlo klaunu. Oto!

Edvards. Varbūt arī netēlo. Jūs nevarat iedomāties, ka vīri frontē miegā var iet, bet viņi to dara. Okei. Viņi gana govis, lasa malku, pļauj pļavas. Un, ja viņiem laimējas, jūs varat ar runāšanu atmānīt tos atpakaļ ierakumos. *(Saucot Oto.)* Apkārt grieztiesl Soļos marši Viens divi! Viens divi! Viens divi! Uz la-bo! Viens divi! Viens divi! Okei.

Kārlis. Es nemaz nezināju, ka viņš to visu dara tik labi! Uz kreiso! Viens divi! Viens divil

Vīri smejas. Visi sāk *komandēt, un Oto lien no ādas, mēģinot visas komandas izpildīt.*

Lidija. Oto! Beidz! Nāc atpakaļ. (Vīriem.) Lūdzu, beidziet! Beidziet, lūdzu.

Edvards. Stāt! Padodies! Tu esi ielenkts.

Oto *pacel rokas.*

Ruta. Atdabū viņu atpakaļ, Edvard. Leonīd, Dieva dēļ, saki, lai viņi beidz!

Edvards. Nu, taču. Nedaudz pajokojām.

Lidija iet pie Oto.

Lidija. Oto, mostiesl Spēle beigusies. *(Maigi* pliķē *viņa vaigu.)* Mosties.

Oto. Kas! Tu . . . Kur zirgi?

Lidija. Kur ir zirgi? Patiešām. Tur, tālumā.

Leonīds (smejas). Viņš vienkārši muļķojas.

Oto. Man jānoķer zirgi tam vācietim.

Vīri *smejas.*

Ilze. Aizved viņu uz gultu. Tas bija tikai sapnis.

Ruta un Lidija *aizved Oto prom.*

Kārlis. Jauki spēlēts, Oto.

Ilze (vīriem). Jums būtu jākaunas.

Kārlis (smejas). Kāpēc? Ko mēs tādu darījām? Viņš taču tīšām ākstās.

Leonīds. Rīt viņš atkal kaut kā pasmiesies par mums.

Ilze. Protams. Tas visu «izlīdzina». Kad kādam no mums nepatikšanas, citi stāv maliņā un smejas. Jo rīt lomas mainīsies. Bet kur mēs citur varam iet, kā viens pie otra. Taču pretī ņirdzīgu seju

rinda. Bezjēdzīgi klukstoši cāļi.

Edvards (mēda *Ilzi)*. Oto! Lai neviens nemet pirmo akmeni! Viens divil Viens divi!

Vienpadsmitā aina

Abas *nometnes. Zieme/kvinslenda, 1845. Štutgarte, 1947.*
Nakts.

Filips *(aiz skatuves)*. Hello nometnē! *(Uznāk kopā* ar *Mēr-fiju.)*

Leikhards. Mednieki atgriezušies. Tukšām rokām.

Filips *(osta gaisu)*. Kas te vārās?

Gilberts. Sprādzis suns.

Mērfijs. Fu. Kāda riebeklība.

Filips. V iņš ir galīgi ļumīgs. Jus neesat pārliecināts, ka viņš nebija slims, doktor?

Leikhards. Neviens tevi nespiež to ēst. Tur arī ir par maz četriem vīriem.

Gilberts. Tikai mums nekā cita nav.

Leikhards. Tu vari ēst savus paraugus. Tikai kāpēc vienmēr mazmazītiņi putniņi. Pusmutītes lielumā. Kam tu nevarētu reiz izķidāt ziloni?

Gilberts. Ziloni? Tad mēs jau būtu Āfrikā? Ar tavām orientēšanās spējām mēs pēc mēneša varam būt arī Londonā. Diez vai tomēr nav kāds vieglāks ceļš uz Port Esingtonu, kā aiziet līdz pašam Austrālijas galam un tad pagriezties pa kreisi.

Leikhards. Tu acīm redzami neesi pietiekoši izsalcis. Izsalcis cilvēks vienmēr domā tikai par to, kur atrast barību.

Filips. Tikai tad, ja ir kur atrast, ser.

Gilberts. Pienācis laiks jums atzīt faktus: mums izbeigušās rezerves, medījumi gadās ļoti reti, un turklāt tu nezini, kur mēs atrodamies.

Leikhards. Tu ceri panākt, lai es grieztos atpakaļ? Bet mani tik viegli nevar piemuļķot. Es zinu, par ko tu sapņo — par jūras krastu, par kuģiem, par vieglām baudām. Un tomēr. Paradīzē neviens vēl nav badā nomiris. No kā tu baidies?

Gilberts. No muļķīgas un bezjēdzīgas savas dzīves un darba aizsviešanas. Tas, ko mēs esam iemācījušies, zaudē vērtību, ja mēs tajā nedalīsimies ar cilvēkiem.

Leikhards. Ja runa par tavām putnādām, par kurām tu esi tā satraucies, tu vari uzsiet tās uz muguras un lidot turp, kur ceri būt drošībā. Bez tavas nastas mēs ātrāk tiksim uz priekšu.

Gilberts. Filips un Mērfijs arī ir tiesīgi lemt savu likteni.

Leikhards. Notiesātais un tīrais zēns, kuri pievienojušies man

tikai tāpēc, ka nekas labāks viņiem nespīdēja. Par visu, kas tev ir, tu esi parādā man, Filip. Tev jāpaliek pie manis, lai izpelnītos piedošanu.

Filips. Piedošana man neko nedos, ja gulēšu miris purvā, doktor. Es esmu mistera Gilberta pusē.

Leikhards. Un tu, Džonij? Liec viņiem sarkt! Parādi, kā zēns padara vīrus par gļēvuļiem. Esi ar mani.

Mērfijs. Es vairs neesmu zēns. Un es esmu par to, lai ejam atpakaļ, no kurienes nācām.

Leikhards. Mani koki nav domāti kā atkāpšanās ceļš.

Gilberts. Mēs esam trīs pret vienu. Tātad mēs ejam atpakaļ.

Leikhards. Stulbās utes! Cietpauri! Tik sīkas sūda dzīves tik dižā vietā. No rīta turpināsim iet. Lai jūs disciplinētu, es nedalīšu ar jums savu medījumu. *(Ņem suni un* iet *prom.)*

Filips. Ja jūs grib' mūs disciplinēt, drīzāk piespiediet ēst to smirdošo suni.

Mērfijs. Mēs nevar' atgriezties bez viņa. Tur teiks, ka esam viņam ko nodarījuši.

Gilberts. No rīta izdomāsim. Ja esat izsalkuši, man ir nedaudz putnu atlieku, varam izvārīt vāļu ouljonu. Gaismas stars pāri skatuvei kā no atvērtām durvfm. Akordeons spēlē *valsi. Kārlis un Ruta iedejo gaismā. Ruta paklūp uz nelīdzenās zemes un apstājas. Kārlis tur viņu ciet. Gilberts* skatās uz Rutu.

Ruta. Es esmu apreibusi. Tu gluži neko neesi zaudējis no sava deju gara, kamēr biji cietumā. Ar ko tu tur praktizējies? Ar zaldātiem?

Kārlis. Ar savu spilvenu. Nav nekāds labais siltas sievietes rokas aizstājējs ... Kā būtu ar skūpstu?

Ruta *(viegli nobučo viņu uz vaiga).* Te ir.

Kārlis. Un tas būtu viss?

Ruta. Es iznācu ārā paelpot svaigu gaisu. Kā būtu tev, ja nāktos maksāt par katru elpas vilcienu.

Kārlis. Man vēl nav izdevies dabūt licenci šādai tirdzniecībai! Kad dabūšu, es varēšu nogalināt.

Ruta. Diezgan daudzus, ņemot vērā tavas cenas.

Kārlis. Tu, ceru, vienmēr būsi pietiekoši mīļa, lai saņemtu atlaidi.

Ruta. Kārli! Nedari tā. Tu esi piedzēries.

Kārlis. Nu un tad? Vai es uzkāpu tev uz kājas? Nē. Es dejoju labāk, kad esmu piedzēries. Daudz ko daru labāk, kad esmu piedzēries.

Ruta. Beidz. Ilze ir mana draudzene.

Kārlis. Arī es esmu tavs draugs. Neuztraucies par Ilzi. Brīžam viņa ir karsta, tad atkal kļūst auksta.

Ruta. Sargies! Es nebūšu tā, kas tevi silda. Es esmu precēta.

Kārlis. Gandrīz divreiz.

Ruta. Tu tomēr esi cūka no cilvēka.

Ruta *pagriežas, lai ietu atpakaļ. Gaismā ienāk Ilze.*

Ilze *(Rutai)*. Leonīds gaida tevi. Tur, zem kokiem.

Ruta iet pie Leonīda. Viņi apkampjas.

Kārlis, ē, kur tad viņil

Ilze. Tas nav bizness tev, biznesmen.

Kārlis. V iņa aiziet ar Leonīdu. Kad Edvards atgriezies!

Ilze. Un aiziet. . . aizvien vairāk piedzeroties un sākot uzvarēt karā. Vēl daudzas kaujas viņš izcīnīs, pirms meklēs gultu.

Kārlis. I esim iekšā un dejosim.

Ilze. Es gaidīšu Rutu.

Kārlis. . . . Kādu laiciņu viņa būs aizņemta . . . (Skatās uz *Ilzi.)*

Leonīds un Ruta sāk iet prom.

Mērfijs *(aptur viņus)*. Mister Gilbert?

Kārlis un Ilze tikmēr, tuvu sakļāvušies, dejo. Ruta gaida. Mister Gilbert, es nevaru ēst jūsu zupu. Es jau ēdu iedzimto nometnē. Es nesu ēdamo jums, bet nozaudēju.

Gilberts. Neuztraucies par to. (Osta gaisu.) Tu savādāk od.

Mērfijs. Es nomazgājos.

Gilberts. Jā. Iespējams, ka tādēļ.

Mērfijs. Es nomazgājos lagūnā. Noģērbu visu un kārtīgi nomazgājos no galvas līdz kājām.

Gilberts. Un tādā veidā pazaudēji visas savas pogas. Manā sainī atradīsies dažas liekas.

Tikmēr Leonīds iet pie Rutas.

Mērfijs. Mister Gilbert ... es sakārtošu jūsu guļvietu.

Gilberts. Paldies, Džonij.

Kārlis un Ilze pārstāj dejot. Leonīds noguļas Gilberta *guļvietā. Ruta apsēžas viņam jāteniski virsū. Viņi mīlējās.*

Kārlis. Cik brīnišķīga ir tava kleita. Man ļoti patīk, kā svārki apakšā šūpojas, kad tu dejo. Tomēr nav labi dejot uz zemes. Tā var sabojāt kurpes.

Ilze smejas, ātri noskūpsta Kārli, viņš noglāsta viņas krūtis. Brīnišķīgi pieskarties. Kā bumbieri.

Ilze maigi saspiež Kārļa pautus.

Ilze. Āboli.

Kārlis *(ievaidas)*. Tu zini, kam tie domāti. Un kas var pateikt, cik ilgi tie būs svaigi.

Ilze. Tu vēlies noteikt laiku?

Kārlis. Ne jau ar pulksteni.

Ilze. Nē. Ne ar pulksteni, (/zdara tā, *lai Kārlis* sarautos.) Tev piestāvētu būt kavalērijas virsniekam. Tavas bumbas vienmēr sedlos ļoti labi izceltos. (Kārlis novelk *žaketi un* noklāj uz *zemes Ilzei, viņš* nometas *uz ceļiem.)* Ja šī zeme var sabojāt manas kurpes, ko vēl tā izdarīs ar manu muguru. Gulies tu apakšā.

Kārlis. Mana mugura, tavi ceļi. Tu sabojāsi zeķes. (Nobrauc ar roku *augšup pa viņas kāju.) Tās* ir tās, kuras es tev devu?

Ilze *(pagriež muguru un saliecas)*. Sādi. Stāvot. Tā es varēšu skatīties, vai nenāk Ruta.

Kārlis atpogā bikšu priekšu un paceļ viņas svārkus.

Kārlis. Ehe! Kur tu dabūji šito zeķturi!

Ilze. Tu rīko inventarizāciju, vai ko?

Kārlis. Nē, nē. Bet tas ir ļoti labs. Ļoti augsta kvalitāte, tāpat kā tev pašai. Cilvēks nemaz nevar neievērot.

Ilze. Turpini tak. Četri mēneši bez tā un tu tagad gribi pļāpāt. Varbūt tu esi aizmirsis, kā . . . (Iestenas.) Pagaidi . . .

Kārlis. Jā, nē . . . Pagaidi, jā. Ak Dievs!

Tikmēr *Ruta atpūšas blakus* Leonīdam.

Mērfijs. Mister Gilbert!

Gilberts. Kas noticis?

Mērfijs. Es atlīdzināšu jums, mister Gilbert. Es tik daudz esmu jums parādā, un, kad domāju, ka pazaudēju jūsu ēdienu ... un pat nepameklēju . . .

Gilberts. Kad nav ko ēst, labāk par to nedomāt. Tas pats attiecas uz alu, tabaku, sievietēm.

Ilze *(Kārlim)*. Viss labi. Tu nesteidzies.

Mērfijs. Es domāju tikai par sevi, saviem priekiem ... ar iedzimto sievietēm. Es iedevu viņām pogas . . . par ... nu jūs zināt. . .

Gilberts. Kulturāla apmaiņa.

Mērfijs. Tā bija man pirmā reize.

Gilberts. Tad tu to ilgi atcerēsies.

Mērfijs. Es negribēju nodarīt tām sāpes . . .

Kārlis *(vaidot)*. Es nevaru .. .

Ilze. V iss labi.

Gilberts. Kad esi tuksnesī, tu gribi ūdeni. Jūrā tu skumsti pēc krasta. Pilnība. Tādēļ Dievs deva Ādamam sievieti. Ej gulēt. Vīrs. Rīt mums agri jādodas ceļā.

Mērfijs. Ar labu nakti, mister Gilbert.

Leonīds *iet kopā ar* Rutu. Viņa atspiež muguru *pret* koku, un *viņi mīlējās stāvot.* Leonīda *mugura ir pret mums. Mērfijs un Filips noliekas gulēt.*

Ilze. Iedod man savu kabatslakatu. Kādi plūdi!

Kārlis. Ekstraklases apakšveļa.

Ilze. Tu vēl par to pašu.

Kārlis. Es neesmu to visu tev devis.

Ilze. Es ietirgoju. Tu neesi vienīgais Stutgartes melnā tirgus darbonis.

Kārlis. Skan pat pārāk pareizi. Kad es gāju apjautāties par savu darbu, es redzēju divus jeņķus ar mūsu sievietēm.

Ilze. Daudzas no «mūsu sievietēm» iet ar zaldātiem.

Kārlis. Es zinu. Bet es agrāk nepievērsu tam uzmanību.

Ilze. Tā viņas iemācās nedaudz angliski, dabū kādu smaržu pudeli un, ja nelaimējas, arī bērnu.

Kārlis. Tev tas viss liekas joks?

Ilze. Joks, kas ir sievietes liktenis.

Kārlis. Tas izskatījās netīri un rupji.

Ilze. Dažiem no mums karš vēl nav beidzies.

Kārlis. Es gribu tevi precēt, Ilze.

Ilze. Nē.

Kārlis. Nē. Kāpēc nē?

Ilze. Sievietēm un vīriešiem jādzīvo atsevišķi šajā nometnē. Priekus viņi zog kā zagļi.

Kārlis. Kāda atšķirība — vīrs un sieva, vai mīļākie?

Ilze. Mēs gan esam līdzīgāki satracinātiem suņiem, kas saķeras tumsā zem kokiem.

Kārlis. Es patiešām runāju nopietni.

Ilze. Nav nekādas jēgas te par to strīdēties. Es braucu uz Austrāliju, bet tu uz Čikāgu dzert Burbonu no Gretas Garbo kurpes.

Kārlis. Es esmu pārdomājis.

Ilze. Kāpēc? Vai tad tu nedabūji atpakaļ savu darbu?

Kārlis. Es negāju. Kad redzēju tās divas sievietes ar jeņķiem, es nevarēju . . . Man brīdi šķita, ka viena esi tu. Tu un Ruta.

Ilze. Nu, un ja tā arī būtu bijusi es? Kad tie zaldāti šodien caurumoja mani kā govi laidarā, tu mierīgi stāvēji malā un rēķināji, kādu peļņu varētu gūt no šī darījuma. Un tagad, kad bizness nesanāca, tu prasi, lai precu tevi tā, it kā tu visu laiku būtu bijis šīs govs saimnieks. «Mūsu sievietes». Tu darbojies kā savedējs.

Kārlis. Tu esi kādreiz bijusi ar viņiem?

Ilze. Tu gribi zināt, kā ieguvu šo apakšveļu? Tieši tāpat, kā dabūju šo kleitu, tāpat kā tu dabū cigaretes un žiletes, un viskiju.

Kārlis. Es tirgojos, lai to visu dabūtu.

Ilze. Ar zelta zobiem. Bet sievietei savi zobi jāpatur mutē, jo tad viņa saglabā savu izskatu, bet, ja viņa saglabā savu izskatu, viņa var pārdot kādu mīkstāku sevis daļu, lai gan vīrieši ir pārliecināti, ka arī tai ir zobi.

Kārlis. Kamēr es biju cietumā?

Ilze. Un pirms tam.

Kārlis. Tev vajadzēja . . . ēdienu, drēbes.

Ilze. Man nevajadzēja neko.

Kārlis. Viņi tevi izvaroja!

Ilze. Nē. Es gāju pati.

Kārlis. Es tev neticu.

Ilze. So pēcpusdienu tu gribēji noticēt, ka tā esmu es un Ruta. Par

mani tu vari ticēt. Rutu liec mierā.

Kārlis. Kāda nolādēta starpība, ja viņa tagad ir ar Leonīdu.

Ilze. Tieši tā. Kliedz! Pastāsti visiem!

Kārlis. Visi.jļļfta, izņemot Edvardu. (Pauze.) Visi zina arī par tevi. Visi, izņemot mani. *(Iepļaukā viņu.)* Saki, ka tevi izvaroja.

Ilze. Es izvaroju viņus. Es gribēju izvarot. Bet tā bija zaudēta kauja. Es gribēju salauzt viņus uz sava ķermeņa, bet vienīgi liku viņiem apjukt.

Kārlis (iepļaukājot *viņu).* Saki! Stāstil

Ilze. Kā māte, mauka, mīļākā vai sieva? Nav viegli būt sievietei laikā, kad zēni kļūst par vīriešiem nogalinot. Viņi nekad nezina, ko viņi grib.

Kārlis. Es tevi nositīšu, tu, ielene!

Ruta un Leonīds *ienāk atpakaļ* gaismā.

Ruta! Ilze! Kārlil Kas te notiek? Nomierinieties.

Kārlis. Tu labāk turies tālāk! It kā tu nezinātu. Lover boy. Kāda jautrība, ne?

Leonīds (no *tumsas).* Ej iekšā un iedzer, pirms esi uzmodinājis visu nometni.

Kārlis *(Leonīdam).* Protams, tas tev nepatiktu, ne. Baidāties uzmodināt mirušos, ko, Rūtiņ? Bet es tikšu ar viņiem galā. Es savēršu viņu pakaļcaurumus uz žoga kā sakaltētus ābolus. Nolādētie nezināmie kareivji. *(Prom.)*

Ruta. Dieva dēļ, ko tu viņam teici?

Ilze. Ne pārāk daudz.

Gaismas stars nodziest. Deju mūzikas vietā tagad dzirdama *klusa iedzimto sieviešu kaukšana. Leikhards iznāk no kokiem.*

Gilberts. Te mūsējiem kas bijis ar iedzimto sievietēm. Es domāju, šonakt nometnē vajadzētu izlikt sardzi.

Leikhards. Vai tas tā ir pieņemts, ka ierindnieks dod padomus savam ģenerālim?

Gilberts. Es te neesmu nekādā nolaistā armijā.

Leikhards. Malacis, tev veicas, jo tādā gadījumā tu tiktu nošauts kā dezertieris. Vadonis joprojām esmu es.

Gilberts. Cilvēks, kurš apēd sapuvušu suni un tad gandrīz stundu vemj pamežā, nav vairs tiesīgs būt par vadoni.

Leikhards. Tas ir mans liktenis, ne jau nu tu būsi tas, kas man to izkrāps.

Gilberts. Tā kā kļuvis pilnīgi skaidrs, ka tu esi nojucis, mēs tomēr būsim spiesti ieviest nedaudz vesela saprāta visā šajā lietā . . .

Leikhards. Ar ļaundarībām pret iedzimto sievietēm? Kāds skaists sākums.

Gilberts. Es nerunāju par ļaundarībām.

Leikhards. Ja traks esmu es, kā tad nākas, ka murgus redzi tu? Es

vēlu tev saldākus sapņus, mister Gilbert!

Leikhards liekas gulēt. Gilberts arī dara to pašu ugunskura otrā pusē. Kad vīri iekārtojušies, tumši silueti ar koka nūjām tuvojas, žogoties starp kokiem. Sākas uzbrukums. Tas ir tā, it kā šķēps būtu iemests *nometnē. Mērfijs* iekliedzas *un mēģina aizrullēties prom. Uzbrucēji pazūd.*

Pulveri! Atri! Pulvera radziņus! Uzbrukums! Mums uzbrūk!

Visi ķer pēc šautenēm. *Apjukums un lielas jukas.*

Mērfijs. Mana šautene nav pielādēta.

Gilberts. Pielādē to, Dieva dēļ!

Gilberts nok/ūst starp Mērfiju un uzbrucējiem un mēģina savest kārtībā savu šauteni. Leikhards šauj *uz uzbrucējiem.*

Leikhards. Uguni! Es trāpīju vienam.

Gilberts nokrīt *uz* ceļiem, *ķeroties pie krūtīm.* Leikhards *un Filips šauj pakaļ uzbrucējiem.*

Gilberts. Te, Džonij. Ņem manu šauteni! Tas bastards nogalināja mani. *(Iesmejas.)*

Viss kļūst mierīgs. Gilberts guļ pie ugunskura. Viņš gārdz.

Mērfijs *(iet pie viņa).* Man žēl. Mister Gilbert! Mister Gilbert!

Leikhards (asi). Ej prom no gaismas, ēzeli. Gribi mirt?

Mērfijs. Misters Gilberts ir miris.

Leikhards (noliecas pār Gilbertu). Viņš nevar būt miris. Mums jānolaiž viņam asinis. Padod man nazi.

Filips dod Leikhardam nazi. Mērfijs paceļ Gilbertu uz rokām. Leikhards uzgriež Gilberta locītavas, atliec atpakaļ galvu, *atver artēriju.*

Asiņu nav. Par vēlu. Viņa sirds apstājusies.

Mērfijs. Nabaga misters Gilberts.

Filips. Kas notika? Viņu sašāva?

Mērfijs. Mana šautene nebija pielādēta.

Leikhards. Sķeps. Tas būs izslīdējis, kad viņš krita. Es neredzēju.

Mērfijs. Mana šautene nebija pielādēta.

Leikhards. Te nekas nav darāms. Vācam kopā mantas un atstājam nometni. Strādājiet žigli, gribat, lai arī jūs noslepkavo?

Filips. Kurp mēs ejam?

Leikhards. Uz Port Esingtonu.

Filips. O, nē, mēs neies'l Nupat, šonakt mēs nolēmām iet atpakaļ. Mēs joprojām esam divi pret vienu.

Leikhards. Šonakt misteru Gilbertu noslepkavoja iedzimtie. Kāds šos iedzimtos bija satraucis. Es saku, ka mēs ejam tūlīt.

Mērfijs. Nestrīdies, Filip! *(Mierīgi sāk vilkt Gilbertu projām.)*

Leikhards. Ko tu dari! Viņam viss jau beidzies.

Mērfijs. Es viņu neatstāš'. Es viņu apbedīš' no rīta. *(Iet.)*

Leikhards *(Filipam).* Paņem tikai nepieciešamāko. Un mistera Gilberta paraugus.

Stutgarte, 1947. gads. *Nakts. Kārlis gaida. Viņš redz,* ka *Oto uz pirkstgaliem zogas tumsā. Kārlis satver viņu, norauj zemē.*

Kārlis. Nāc šurp, klauns!

Oto. Tas esi tu!

Kārlis. Tikai atkal neapslapinies! Ko tu teiksi Lidijai par savām biksēm?

Oto. Es teikšu, ka gāju mājās piedzēries un iekritu peļķē.

Kārlis. Te, Stutgartē, nedēļām nav lijis. Pat riebjas domāt, kāds vīrs no tevis iznāks. Pat pārliecinoši melot tu nespēj. Un ko tu teiksi, ja mūs sauks pie tiesas par slepkavību. Nostučīsi?

Oto. Tev vajadzēja Edvardu apstādināt, kad viņš sāka spārdīt to jeņķi kājām.

Kārlis. Kur citi?

Oto. Mēs nolēmām nākt šurp pa vienam, lai nebūtu tik uzkrītoši.

Kārlis. Ja arī citi tā uz pirkstgaliem riņķo ap šo vietu, kā tu, mēs būsim aiz restēm ātrāk, kā tu vari iedomāties.

Uznāk Leonīds. Viņš klusē.

Oto. Tagad jāsagaida Edvards.

Kārlis *(Oto)*. Ej, paskaties, vai nevar viņu atrast! Citādi vēl viņš kaut kur uzsāks trešo pasaules karu.

Oto. Tu to iesāki. Jā, protams, es eju. Pie velna! *(Iet.)*

Kārlis (Leonīdam). Ko tu domā darīt ar Rutu?

Leonīds. Kāda tev tur darīšana?

Kārlis. Edvards ir mans draugs. Man nepatīk, ka kāds labi padzīvojas ar viņa sievu zem dzīvžoga, kad viņš vēl pat dienu nav mājā.

Leonīds. Jā, tu tiešām esi īsts draugs, sastāstot viņam, ka amerikāņi piesmējuši viņa sievu, kas vēl turklāt nav taisnība.

Kārlis. Tu vari par to būt pārliecināts? *(Pauze.)* Kā rādās, es tieši tev esmu izdarījis pakalpojumu. Runājot tieši, tagad tu vari iznākt no pagrīdes.

Leonīds. Es gribēju Rutu precēt. Kas zina? Ja Edvards tiešām nogalinājis to jeņķi, varbūt viņš no tiesas atkal pazūd.

Kārlis. Tā mums nevajag domāt. Ja nogrims viņš, mēs visi aiziesim līdzi.

Uznāk *Edvards un Oto.*

Oto. Te nu mēs esam. Nedomāju, ka mūs kāds redzēja.

Edvards. Rietumu frontē viss mierīgi. Okei.

Leonīds. Karš ir beidzies, Edvard.

Edvards. Pēc vienas mazas sadursmītes. Tātad ejam mājās. Okei.

Oto. Tu tiešām nositi to jeņķi.

Edvards. Latvju divīzijas gūstekņus neņem.

Kārlis. Ak Dievs! Mēs gājām dažiem saprātīgiem jeņķiem paskaidrot, lai viņi liek mieru mūsu sievietēm, un tikai tādēļ, ka tu nevari saturēt sevi rokās, tagad mēs varam nokļūt uz apsūdzēto sola par slepkavību.

Edvards. Kā man rādās. Okei. Ja reiz kādam sadot sutu, tad to vajag izdarīt pamatīgi.

Kārlis. Es nevaru atļauties vēlreiz nokļūt cietumā. Ne par kādu naudu.

Oto. Bet ja viņi mūs nošauj?

Edvards. Tad tu nomirsi. Okei. Tas nu tad ir uz visiem laikiem.

Kārlis. Vienīgais, kas mums jādara, jātur mute ciet un jādzīvo, kā līdz šim. Mēs neko nezinām. Bijām uz dejām. Piedzērāmies līdz nemaņai. Atgriezāmies barakās. To var pietiekoši viegli atcerēties.

Leonīds *(tieši Kārlim).* Un kad kādu nakti kāds piedzēries sāks bļaut . . .

Kārlis. Kam kāda daļa! Mēs tad jau būsim Austrālijā.

Oto. Tu arī brauksi?

Kārlis. Rīt iesniegšu pieteikumu.

Leonīds. Bet kā ar Rutu un Edvardu? Precētus pārus viņi neņem.

Kārlis. Es dabūšu Edvardam viltotus papīrus.

Leonīds. Ruta atkal kļūs par atraitni.

Kārlis. Ne uz ilgu laiku. Viņa un Edvards atkal apprecēsies. Austrālijā.

Oto. Jauna dzīve jaunā zemē ar jaunu sievu. Tāpat kā man un Lidijai.

Edvards. Es gan domāju, ka Rutai vairāk patiktu citas kāzas . . . Tad tāda nu būtu nākotne. Okei.

Kārlis. Vienīgais, kas mums atliek — atrast sievu Leonīdam.

Trīspadsmitā aina

Ziemeļkvinslenda, 1949. gads. *Klajums,* kuram *apkārt pārplūdusi upe. Leikhards stāv un skatās uz saullēktu. Gilberts uznāk, kamēr Leikhards runās,* un *nostājas viņam aiz muguras. Leikhards nezina par Giiberta klātbūtni, līdz tas sāks runāt.*

Leikhards. Rīta lieliskums pirms un pēc saullēkta. Oaiss tik tīrs un caurspīdīgs. Apsolītā zeme vienmēr ir austrumos. Tu ej uz rietumiem un nokļūsti viskarstākajā ugunī. Ar sauli aiz muguras es tā gāju tālāk katru rītu. Es redzēju, kur katra diena beidzas. Naktī es nokritu uz zemes tik nejūtīgs kā akmens. Un, kad pacēlu galvu, mana āda bija sakususi ar zemi. Manas acis neredzēja neko. Dienas sarkanums un nakts melnums. Kļuvis akls. Zirgi nokrita un nomira. Viņu mēles piepampa tik lielas, ka viņi nosmaka. Mans ķermenis izžuva, mana mute piepildījās ar smiltīm. Pirms cilvēks mirst, viņa elpa svelpj ar viņa ribām tā, it kā viņš būtu jau skelets, kas pakārts kādā teiksmainā dārzā. Vēja zvani. Es esmu dzirdējis savus paša

kaulus dziedam.

Gilberts. Tu pameti mani. Tu nošāvi mani un pameti kādā Dieva aizmirstā klajumā.

Leikhards. Es iededzu uguni virs tava kapa, lai iedzimtie neredzētu, ka tajā vietā zeme tikusi rakta.

Gilberts. Mani izskaloja plūdi. Iedzimtie atrada mani pēc tam, kad ūdens bija nokritis. Līdz šim viņu nagos vēl nebija gadījies tik mierīgs vini-vini, un viņi atvēra mani tik rūpīgi, kā man pašam būtu paticis to darīt, lai uzzinātu savus visiek-šīgākos noslēpumus. Cik gan vīlušies tie bija, kad redzēja, ka gari tik līdzīgi viņiem. Viņi nomazgāja manus iekšējos orgānus un ietina aromātiskās lapās, viņi sapildīja tos atpakaļ manā ķermenī un tad vēlēja man atpūsties pītenī, kas iekārts koka zaros. Viegli, gaisīgi un silti. Sava veida debesis, tikai putni nelika man mieru, un beigās manus kaulus aiznesa savvaļas cūkas. Es dzīvoju bailēs no lietus un plūdiem. Naktī, lai sasildītos, es sēžu siltos pelnos, līdz paceļas saule.

Leikhards. Uguns un plūdi! Tik tiešām — tāds ir šīs izcilās zemes īpašais raksturs, galējības te tik bieži satiekas. Krasts ir tik bagātīgi zaļš, iekšpuse izdedzināta sarkana.

Gilberts. Es to daudzkārt jau esmu dzirdējis. Tas neapšaubāmi kļuva par daļu tavas uzvaras runas Sidnejā. Tikai vai tu pateici arī, kā nošāvi mani un atstāji sapūt?

Leikhards. Tieši tāpēc es esmu atnācis. Lai aizvestu tevi atpakaļ uz Sidneju. Taču vispirms man jāpadzeras. Vai šeit tuvumā ir upe?

Dzirdams, ka brauc airu laiva.

Gilberts. Lieli plūdi. Vesela iekšzemes jūra.

Leikhards. Tas bija man apsolīts. Gaidi šeit. Es tagad esmu fiksējis tavu atrašanās vietu.

Gilberts. Ar savu parasto precizitāti? Vai pie tava horizonta ir redzams kāds koks?

Leikhards (skatās tālumēj.Tagad, kad tu to pieminēji, es redzu. Jā, ir.

Gilberts *(ejot prom)*. Tas ir viens no tavējiem.

Endžiļa (aiz *skatuves)*. Tu esi pārliecināts, ka mēs ejam pareizi?

Makveids *(aiz skatuves)*. Tas ir vienīgais ceļš, pa kuru var tikt uz augšu. Lejupce|š jau ir zem ūdens.

Endžija. Mes jau pusjūdzi ejam pa ūdeni. Kalna gals arī būs zem ūdens. (Mazliet skaļāks š|aksts.) Cūcība. Es atkal iekritu bedrē. *(Makveids smejas.)* Ļauj man sēdēt laivā.

Leikhards I Edvards skatās tālumā uz gājējiem, kas tuvojas.

Makveids (aiz *skatuves)*. Tā slīd pa dibenu. Tālu vairs nevar būt. Kļūst seklāks.

Edvards *(sauc)*. Hei, dakter! Where yous go?

Makveids *(aiz skatuves)*. Edijs! Mēs esam tuvāk kā domājām. Nāc

te, caur kokiem!

Edvards *(smejoties).* Vai jūs ejat zvejot? Go fishing?

Uznāk Makveids un Endžija. Makveida bikses ir uzrotītas, Endžijas svārki uzsprausti un slapji.

Makveids. Yeah, mēs zvejojam cilvēkus nometnē pie kokzāģētavas.

Edvards. Mums jābrauc uz pilsētu? Go to town?

Makveids. Nav nekādas vajadzības. Pilsēta ir pārāk garlaicīga padarīšana. Endžija un es domājam, ka tev te ir par sausu, tāpēc atvedām šo to rīkles apslapināšanai.

Makveids uznes kartona kārbu ar rumu un alu.

Endžija. Hello, Eddie! Tu esi labākais kompanjons dzeršanai, kāds viņam jebkad bijis. Neviens cits nedzer pietiekoši smagi.

Edvards. Ūdens ceļas. Okei.

Makveids. Yeah, šausmīgs dzeramais. Viens pats es to nevaru pievārēt.

Oto, Kārlis *un* Leonīds *uznāk ar smilšu maisiem* un *tos nomet.*

Vīri izskatās loti noplīsuši.

Kārlis. Good day, doktor! And Angie. (Paspiež viņai roku un *tad noskūpsta viņu.)*

Endžija. Kāds smalks, ārzemniecisks paradums.

Oto un Leonīds smaida *un pamāj ar galvu.*

Makveids *(smiedamies).* Viņš gan te ir vienīgais, kas to praktizē.

Kārlis *(Endžijai).* Tu esi slapja.

Endžija. Ļoti. *(Paskatās uz savām kājām.)* Ah, Docl Man piesūkušās dēles. Docl

Makveids. Kārlis par tām parūpēsies.

Endžija pacel brunčus. Kārlis nosēžas zemē un lasa dēles no viņas kājām. Makveids attaisa jaunu pudeli un padod to pa riņķi. Viņš sēž un smagi dzer.

Edvards *(Oto).* Paskaties uz viņu. Sieviete paceļ brunčus, bet viņš tikai sūc veco, labo no kāda smirdoša trauka. Nekāda lepnuma.

Oto. Liec dakteri mierā. Viņam tik maz bijis iespēju nodoties iemī|otajai praksei šajās dienās.

Endžija. Oh! Tu esi īstais šim darbam. Tik maigs.

Leonīds. Lieli plūdi. Big flood. Ūdens ceļas.

Makveids. Nav ko uztraukties. Mūžīgi tas necelsies.

Kārlis izgriež ūdeni no Endžijas brunčiem.

Kārlis. Nāc. Mēs tevi izsausēsim.

Endžija saņem pudeli no Makveida.

Endžija. Kārlis solas mani izsausēt.

Makveids. Tas tev nenāks par ļaunu.

Endžija *(atdod viņam pudeli).* Tu manis dēļ vari tā nesteigties.

Leonīds *(Kārlim).* Iesim, atnesīsim vēl kādu smilšu maisu.

Kārlis. Kāda jēga rakt kalnu no vienas puses, lai pārnestu uz otru pusi. Mēs neko neiegūstam.

Leonīds. Bet kas notiks, ja mūs aizskalos?

Kārlis. Es vismaz uzkāpšu kokā.

Leonīds. Es saku, mums vēl vajadzīgi smilšu maisi. Es joprojām esmu tas, kurš atbild par šo nometni.

Kārlis. Tad tu varēsi palikt šeit, kad mēs brauksim projām laivā. Tad arī nes maisus priekš sevis.

Kārlis un *Endžija aiziet.*

Edvards. Viņam taisnība. Mums tagad ir laiva.

Oto (noskatoties pakaj *Kārlim).* Un kā tas nākas, ka viņam mūždien laimējas.

Edvards. Uz to var skatīties ari tā — sliktākais, kas piemeklēs tevi, ir paģiras, bet viņš reiz dabūs sifilisu. Padod man pudeli. Okei.

Leonīds. Nāciet, atnesīsim vēl kādu maisul

Edvards. Es esmu gatavs iet tikai kroplo parādē. Manas locītavas atsakās man kalpot. *(Ierīvē nedaudz ruma sev plecā.)*

Oto. Ja ūdens vēl celsies, es tiešām labprāt došos prom. Viņi taču nemaksā par to, ka sēžam šeit. *(Leonīds aiziet.)*

Makveids. Man maz gadījies redzēt kara ievainojumus. Bet nekas par tiem nav iespaidīgāks, šrapnelis?

Edvards (Makveidam). English bomb. (Rādot savu *seju,* kuņģi, krūtis.) Here. Here. Here. (Tālāk viņš daļēji kavējas *atmiņās, da/ēji stāsta Makveidam. Pirmajā gadījumā viņš runā latviski, ar Makveidu runā angliski.) Tā* sasmalcināja šo plecu un āda karājās lēveriem pie manas sejas un rokas. Es uzvilku ādu atpakaļ. Es ar vienu aci redzu, bet skata punkts ir it kā no augšas. Es peldu. I float. Outside. See myself. Okei. Nāk sanitārs. Medic comes. Viņš atrod dažus mazus caurumiņus, ieliek tamponus. Viņš pieceļas un redz, ka viņa bikses samirkušas asinīs. Okei. My blood. On knees. Viņš ierauga manu muguru. Liels caurums. Viņš iestūķē savu kreklu caurumā, un tad es jūtu, kā mans ķermenis piepildās asinīm, tās piepilda manu rīkli. Es slīkstu. I drown in blood. My blood. Es redzu pats sevi. Miers. Es guļu uz nestuvēm. Sanitāri zagšus nes mani prom, viņiem sejas sedz maskas un ir asiņainas rokas. Viņi dod man dzīvību. They give me life. Augstākais soda mērs.

Monologa laikā tālumā dzirdamas laivas motora skaņas. Leonīds *uznāk ar smilšu maisu.*

Leonīds. Dzirdat! Laiva!

Motora skaņa apklust.

Makveids. Kādai fermai kaut ko pieveda. Skaņa pār ūdeni izplatās ļoti tālu. Pat no fermām. Kas lejā.

Oto *(Makveidam).* Tu esi ārsts? Doktor? No?

Makveids. Jā.

Oto. Mēs atradām kaulus. Old . . . bones we find. Vīrieša vai sievietes.

Makveids. Tu tā saki.

Oto. Un koku. Datum on tree.

Makveids. Pat aklais varētu te atrast koku.

Oto *kaut ko raksta smiltīs, Makveids lasa.*

L — viens — astoņi — četri — pieci. Jā, nu . . . tas varētu arī būt svarīgs atradums.

Oto. I show.

Makveids. Vēlāk, vēlāk. Vispirms iedzersim.

Oto iet prom.

Leonīds. Ūdens joprojām ceļas.

Edvards. Mēs esam tikai cilvēki. Okei. Mēs nevaram pagriezt ūdeni atpakaļ. Ejam uz nometni, tur vismaz ir krēsli. Lai vai kā, pēdējais, ko varam darīt, okei, ir iedzert, skatoties, kā mūsu kuģis grimst. (Leonīds *pakrata galvu.)* Dari, kā gribi ...

Makveids. Pagaidi mani, Edij. Neatstāj mani ar šito. Viņš tak nedzer. *(Abi ar Edvardu prom.)*

Leonīds *skatās tālumā. Dzirdams, ka pa ūdeni brien cilvēki.*

Ķērks *(aiz skatuves).* Jums vajadzēj' palikt laivā, mis.

Nav jēg's jums sevi sapūlēt. Es negribu, lai jūs man uzkraut[1] vēl tagad bērniņu. -

Ilze (aiz skatuves). Viss kārtībā. Paldies. Es varu iet pati.

Bērks. Ohei, nometnē! *(Uznāk Ilze un Ruta, brunči viņām* uzsprausti, *Ilze jūtami stāvoklī.)*

Ruta (Leonīdam). Tu paskaties uz sevi! Ko tu esi darījis! Divas nedēļas prom no civilizācijas, un tu jau esi mežonis! Oto uznāk un *redz, ka Ruta un* Leonīds *apkampjas. Uznāk*

Bērks.

Oto. O, paskatieties! Kas te ieradies pašā laikā pie atkorķētām pudelēm. Good day, Bourkie.

Bērks. G'day, Oto. Atvedu jums šādas tādas rezerves. Jūs' sieviet's man' pierunāja, kad satik' viņ's pilsētā.

Oto paņem somu ar pārtiku.

Oto *(Ilzei).* Tev būs jāpasauc Kārlis, lai atbrīvo tevi no dēlēm. *(Sauc.)* Kārli! Lidija nebrauca?

Ilze. Nē. Viņa domāja — tas ir pārāk bīstami.

Oto. O! Kas jauns! Līdz šim viss bija pārāk netīrs, pārāk mazs, pārāk rupjš, tagad pārāk bīstami! *(Iet prom.)*

Bērks. Ja ūdens turpinās celties, mums visiem labāk braukt atpakaļ uz pilsētu.

Kārlis un Endžija nāk no koku puses, viņi smejas, nezinot par *jaunpiebraucējiem. Endžijai mugurā viens no Kārla krekliem* — tas ir *pietiekoši garš un plats, lai derētu* viņai *kā kleita.* Kad

viņi ierauga *atbraucējus, tie izšķiras. īss klusuma brīdis.*

Bērks. Hello, mis Makveida! Tiekat noķerta nolaistām biksītēm?

Endiija *(līdzeni)*. Kas jauns fermā, Olij?

Bērks. Ļoti nolāpīti mitrs. Tāpat kā tava pakaļa.

Kārlis. Hello, Ilze! Tev gan nevajadzēja būt šeit tavā stāvoklī.

Ilze. Ar manu stāvokli viss kārtībā. Tu gan izskaties pārāk sarkans.

Kārlis. Tas nav tā, kā tu domā.

Ilze. Es zinu.

Kārlis. Es rādīju Endžijai koku.

Ilze. Pēdējā laikā būs izaudzis, ne? Kad tu rādīji man to pēdējo reizi, tas bija tikai tāds noļucis zariņš.

Kārlis. Es rādīju Endžijai koku.

Endžija. Jā. Viss ļoti normāli, misis. Tur no tiesas ir koks, kurā iecirsts tūkstoš astoņi ... un vēl kaut kas.

Bērks *(vedina Endžiju prom)*. Iesim labāk, pirms sāk lidot mati un zobi. *(Abi prom.)*

Ilze. Tu domā, ka es esmu stulba. Kad tu mani precēji, es izdarīju visu, lai tu zinātu, ko tu dabū, bet kopš tā brīža tu diez vai kādu pieklājīgu vārdu esi man pateicis. Un tas mani nepārsteidz. Arī ne tās naktis, kad tu gulēji man virsū piedzēries, izšļāci savu īgnumu manī un aizrullējies prom. Krākdams. Es nesu sevī tavu bērnu, kas, pēc tavām domām, dzimst maukai un kura tēvs ir savedējs. Es pazīstu tevi. Bet tu nu nāc smiedamies no krūmiem ar sievieti, kurai mugurā krekls, ko esmu mazgājusi. Un tu vari stāvēt šeit cilvēku priekšā un stāstīt, ka rādīji viņai koku.

Kārlis. Bet tā ir.

Ilze. Man kauns par tevi.

Leonīds un *Ruta iet projām.*

Kārlis. Neejiet. Jums nav jājūtas te neērti manis dēļ.

Leonīds. Meli tikai padara visu sliktāku.

Kārlis *(pārskaities)*. Tu vēl tagad lasīsi man spredikļi? Tu, kas strādā, ēd, dzer blakus cilvēkam divus gadus, un visu šo laiku, burtiski zem viņa deguna, ņemies ar viņa sievu!

Ruta. Nē, Kārli, beidz! (Raud.)

Kārlis. Tu pat palīdzēji viņam noslepkavot cilvēku, lai tad varētu krāpt viņu.

Leonīds. Es nekad neesmu melojis, viņam acīs skatoties.

Kārlis. Nē. Tu melo ēnā, zem kokiem, vai atspiedies pret kādu sienu.

Uznāk Edvards un *Makveids.*

Tu zodz no viņa gultas tumsā, kamēr viņš turpina gulēt, neko nezinādams.

Leonīds. Apklusti! Aizver savu sūdaino muti!

Edvards. Es zinu. Okei. Es zinu kopš pirmās nakts. Es, cilvēku salipinātais. Ar visām cilvēku nepilnībām. Pustraks. Pusskaists. Puspretīgs. Un impotents. Bet ne akls. (Leonīdam.) Tu darīji Rutu laimīgu. Kad viņa atgriezās no tevis, siltums atkal ienāca atpakaļ manā gultā. No pašas pirmās nakts mana svētība bija ar tevi. Ja tu arī krāpi sevi, tu nekad neesi krāpis mani. Ja mēs patiešām nositām to jeņķi Štutgartē, mēs to izdarījām Kārļa dēļ. Viņš bija tas, kurš nespēja piedot savai sievietei. Viņš mums ir ļoti mazs varonis, šis jaukais zaglis un gangsteris. Un tomēr es viņu mīlu. Un mēs tāpēc varam stāvēt visi kopā.

Ruta raud. *Edvards pieiet viņai un aizved viņu prom.* Leonīds iet uz laivu *pusi.* Bērks uznāk, nesot iedzimto *zārku, taisītu no koku mizas.*

Bērks (uztraukti). Patiešām tur i' koks. «L — tūkstoš astoņi un . . .»

Makveids. Yeah. Es zinu. Oto man teica.

Bērks. Kas te noticis?

Makveids. Es nezinu. Es tikai saprotu, ka viens otrs te tā vai citādi izspiedīs kādu pudeli.

Bērks. Kā tu domā, kas tas i'?

Makveids. Kāda veca melnā kauli, ietīti mizā. Lai viņš atdusas mierā. (Ielaiž kaulus ūdenī, tie aizpeld.) Nu mums ir iemesls apstāvēšanai.

Bērks. Es arī iedzeršu par godu viņam.

Ilze un Kārlis paliek vieni.

Kārlis. Nu? Ko tu vēl gaidi?

Ilze. Tevi.

Kārlis. Tu mani smacē nost.

Ilze. Es iešu.

Kārlis. Ne tikai tu. Visi jūs, nolādētie, visa šī nolādētā vieta. Tik ilgi Leonīds vazājis mani aiz deguna. Nebūtu sācis, nekas nebūtu izteikts. Viss būtu palicis apslēpts.

Ilze. Nevienam nekas vairs nav jāslēpj. Tev arī. Un mums, sievietēm, vairs nav jāizliekas, ka mēs nezinām, kas notika ar to kareivi Stutgartē.

Kārlis. Nerunā ar mani par Štutgarti.

Ilze. Tas nav Leonīds. Tā esmu es, ko gribi sāpināt. *(Raudot.)* Bet es neraudāšu. Vismaz ne tevis dēļ.

Kārlis. Lūdzu. Es atvainojos. Man žēl.

Ilze. Ka tevi noķēra.

Kārlis. Es nezināju, ka tu brauksi uz šejieni.

Ilze. Katrs te zina, uz ko tu esi spējīgs. Tikai tu vari domāt, ka esi vienīgais, kas te kaut ko zina. Patiesībā tieši tu esi tas, kurš nezina neko. Laiks tev kļūt pieaugušam. Man tagad būs jārūpējas par bērnu.

Kārlis. Kādēļ tu mani vienkārši neaizdzen?

Uznāk *Leikhards, viņš uz muguras nes Gilbertu.*

Ilze. To nu tu gribētu gan. Kļūt brīvs. Bez kādas atbildības. Tu domā, tā tev būs labāk. Vienam pašam. Ja vēlies, tu vari nostāties pats uz savām kājām un staigāt. Es tevi tiešām vairs nenesīšu.

Kārlis. Nav, uz kurieni iet. Es . . . Šinī zemē es esmu kā pazudis ... Es baidos iet un baidos palikt. Mana laime pametusi mani. Es vairs nezinu, ko darīt.

Ilze. Dzīvo.. Tāpat kā tu to darīji Eiropā.

Kārlis. Tur bija vieglāk. Tur es biju viens pats.

Ilze. Es neprecēju tevi, lai padarītu nožēlojamu tavu vai savu dzīvi. Un ne tādēļ es esmu braukusi uz šo zemi. Man tagad tu esi vajadzīgs, Kārli.

Kārlis. Vai tu vispār mīli mani, Ilze?

Ilze. Nē. Šodien nē. Varbūt rīt. Varbūt pēc divdesmit gadiem.

Kārlis. Es nekad nevarēju iedomāties, ka tas būs tā kā tagad. Tu padarīsi mani traku, Ilze.

Ilze. Ja es tev nāktu viegli, tu tikai darītu man ļaunu. *(Pauze.)* Es tagad esmu nogurusi. Es iešu uz nometni.

Kārlis. Atbalsties uz manas rokas. Zeme ir slidena. Tev tik tiešām nevajadzēja būt šeit. Kas notiks, ja bērns tev piedzims te, krūmājā.

Ilze. Viņš jutīsies labi. Kā mājās. Arī ārsts ir te.

Kārlis. Viņš ir dzērājs. Man jāaizgādā tevi atpakaļ uz pilsētu. (Viņi iet uz nometni.)

Gilberts. Atrodi manus kaulus.

Leikhards. Tu taču teici — tos izvazājušas meža cūkas.

Gilberts. Jā. Cūkas izvazāja manējos, bet es atradu svešus. Tiem bija labi gulēt blakus. Šie iebrucēji izmeta tos plūdos.

Leikhards. Pēl Kāda izsususi, sačokurojusies melna sieviete.

Gilberts. Kāpēc tu atvedi mani šurp!

Leikhards. Es gribu, lai tu parādi man manu koku. Tu tagad esi manas acis.

Gilberts. Es tagad redzu tikai ūdeni. Palaid mani vaļā.

Leikhards. Kas nu atkal?

Gilberts. Atrodi manus kaulus! Ko tu gribi darīt?

Leikhards. Man tikpat maz ļaunu domu, kā kad apskāvu tevi pēdējo reizi.

Gilberts. Tas bija tieši pēc tam, kad tu mani nošāvi. Laid mani! (Viņš *atbrīvojas pats.)*

Leikhards. Bija pienācis tavs laiks. Tavā žurnālā nebija vairs tukšu lapu. Bet tā visa ir pagātne. Šie migranti tagad atraduši manu iezīmēto koku. Pašu pēdējo. Tas ir tas, ko es gribu, lai tu man parādi. Tā ir cerības zīme.

Gilberts. Brīdinājumā zīme. Tikai viņi nesapratīs. Nesaskatīs tur jēgu.

Leikhards. Viņu sapņi nav brīvi. Tos spiež Eiropas šausmas. Bet viņi taču ir izrāvušies, izbēguši, viņi aizmirsīs. Viņi ir jauni un stipri. Viņi — šīs zemes ieguvums, nācijas kodols. Un pašā centrā mans koks.

Gilberts. Viņiem nav piesaistes. Viņi ir salauzti, uz šīs zemes nejūtas mājās. Viņi neredz to, kas šeit ir, viņi ilgojas pēc tā, kā šeit nav.

Leikhards. Mans pirmais ceļojums bija veiksmīgs.

Gilberts. Otrais bija izgāšanās. Un trešajā tu nomiri no slāpēm. Un nu tu joprojām klejo apkārt, tāpat kā es. Nezināmi kareivji, krituši neko nenesušā kaujā, neglābjami pazuduši.

Leikhards. Tu mūžam esi pesimists, jo visu mūžu skatījies tikai mirušu lietu iekšās. Parādi man manu koku! Tajā ir dzīvība. Un tad es atradīšu tev tavus kaulus.

Gilberts. Es atradīšu tos pats.

Leikhards. Es iznesīšu tevi caur ūdeni.

Gilberts. Es neuzticos tev. (Ieiet ūdenī.)

Leikhards. Pagaidi, pagaidi!

Gilberts. Neuztraucies. Tava atrašanās vieta iezīmēta man prātā kā kartē. *(Viņš jau ir prom.)*

Leikhards. Tu nedrīksti mani tagad pamest. Nāc atpakaļ!

Uznāk *Ruta. Viņu jūtami pievelk* laivas.

Ruta *(klusi sauc)*. Leonīd!

Edvards. Rūtiņi *(Ruta iet pie viņa.)* Es esmu tik noguris.

Ruta. Tu pārāk daudz strādā. Apgulsties. Noliec savu galvu man klēpī.

Edvards *(paklausa Rutai)*. Leonīds nav slikts cilvēks.

Ruta. Kuš!

Edvards. Tu mani nekad neatstāsi?

Ruta. Guli!

Edvards Mēs visi smagi strādājam. Mēs visi esam labi cilvēki. Katrs savā vietā.

Ienāk Leonīds.

Ruta. Viņš ir aizmidzis.

Leonīds. Nekas vairs nebūs tā kā agrāk. Es nevaru te palikt. *(Ruta pamāj.)* Nāc man līdzi!

Ruta. Atpakaļ uz pilsētu? Tas nav nekas. Viņi sekos.

Leonīds. Mēs paņemsim vienu laivu. Laidīsimies lejup pa upi. Man ir viss, ko mums vajag. Man iekrāts daudz naudas. Mēs varam sākt visu no jauna. Kopā.

Ruta maigi nolaiž zemē Edvarda galvu un iet projām kopā ar Leonīdu. Edvards sakustas.

Edvards *(kā sapnī)*. Nevaru. Aizskārt viņu. Nevaru viņu aizkavēt. Varētu kliegt. Es varu tikai skatīties, kā viņa aiziet. (Viņš *pamostas tajā brīdī, kad* sāk *darboties motors, piece/as sēdus.)* Ruta! Leonīd! Pagaidiet!

Pagaidiet! Ņemiet mani līdzi! Jūs nedrīkstat tagad mani pamest. Nāciet atpakaļ! Atpakaļ!

Uzskrien Kārlis un Ilze. Kārlis satur Edvardu.

Kārlis. Edvard, kāds velns . . .

Edvards. Viņa ir prom. Laid mani . . .

Uznāk *pārējie.*

Makveids. Kas ar viņu? Jau kārtībā?

Kārlis. Jā. Laiva. Leonīds un Ruta.

Makveids. Mana laiva! Viņi paņēmuši manu laivu! *(Bērkam.)* Sekojam viņiem!

Edvards (velk *Bērku* pie *viņa laivas.)* Take me. Rutai Atrodi Rutu! Take me.

Bērks. Taču apturiet viņul Man pietiek degvielas tik' līdz pilsētai.

Kārlis. Nav degvielas, Edvard.

Edvards. Es strādāju contract. Smagi strādāju. Hard. Hard. No pay- Atrodi Rutu! Tu atdod Rutu! *(Skrien prom.)*

Bērks. Kur viņš tagad? Mums visiem jābrauc uz pilsētu. Viņi izsūtīs meklētājus.

Ilze. Rūtiņ!

Kārlis. Leonīds. Neesi stulba.

Kaut *kur tālāk* dzirdams *koka ciršanas troksnis.*

Bērks. Ko viņš dara!

Oto. Edvards strādā.

Endžija. Viņš cērt nost to veco koku.

Bērks. Pie velna. Mums jāaptur.

Leikhards *(aiz skatuves).* Stājies! Stājies! Tu esi ārprātīgs! Trakā cūkai

Visi prom, izņemot Ilzi.

Ilze. Rūtiņ!

Ciršana turpinās.

Četrpadsmitā aina

Zieme/kvinslenda. 1949. gads. Nakts. Ilzei ir dzemdības. *Ienāk Ruta. Viņa loti līdzīga tai, kāda bija* pēdējā *ainā. Tikai* viņas mati vairāk izpūruši.

Ilze. Ruta! Tu atkal atnāci šonakt.

Ruta. Pagājušo nakti es teicu, ka atkal atnākšu.

Ilze. Kur tu esi bijusi?

Ruta. Es staigāju, līdz kļuva pārāk vējains. Joprojām turpinās plūdi. Tev ļoti sāp, Ilze?

Ilze. Jā. Šausmīgi. Reizēm. *(Caur konvulsijām.)* Bet man bijis daudz vairāk sāpju agrāk, un es zinu, ka šīs sāpes pāries. Brīžam man

liekas, ka tās nekad nebeigsies un es nomiršu. Cik auksta ir tava roka.

Ruta *(atvelk roku). Manas* rokas mēdza būt mīkstas un apaļas. Tagad tās ir stingas un baltas. Es vienmēr lietoju krēmu, bet tas izbeidzies. Aizdod man savējo!

Ilze. Tu zini, kādas ir manas rokas. Kā gaļas gabali. Es nelietoju krēmu. Rokas to pierāda.

Iekliedzas pūce. Ruta saraujas.

Ruta. Redzi, kā noticis — mani mati sajukuši. Aizdod man savu ķemmi.

Ilze. Es nevaru.

Ruta. Es, Ilze, eju projām. Kopā ar Leonīdu. Un man nav nekā, ko vilkt mugurā. Kodes saēdušas manas drēbes. Uz tā, kas vēl vesels, aug zaļas dūņas kā sūnas. Dod man savu seģeni.

Ilze. Nē.

Ruta. Tu to vairs nevalkāsi. Tev vēl būs citi bērni. Tu paliksi dzīvot šeit un nekad vairs nebrauksi atpakaļ uz mājām. Tev nav vajadzīga seģene. Dod to man!

Ilze. Nē. Lūdzu, ej.

Ruta. Tu tiešām neredzi, cik nelaimīga es esmu? Manā sirdī ir tikai sāpes, Ilze.

Ilze *(raudot).* Un tu domā, manā ne?

Ruta. Es neprasu daudz. Mazu sudraba karotīti. Ari ar to pietiks.

Ilze. Tā paredzēta kristībām.

Ruta. Būs citas. Kādu mazu dāvaniņu, Ilzei

Ilze. Es vienmēr tevi atcerešos. Es mīlu tevi.

Ruta. Palīdzi man! Ilze! Es nevaru ievilkt elpu! Palīdzi man!

Ilze. Nē, par vēlu! Daudz par vēlu. Es tev neko nevaru iedot. Dot tev ko līdzi, lai kādu mazumiņu, nozīmē ņemt no mana bērna dzīvības. *(Vaidot.)* Viņš spārdās un prasās ārā. Es mīlu tevi, Rūtiņ, es mīlu tevi.

Ienāk Kārlis.

Kārlis. Ārsts jau nāk. Tu raudi. Es teikšu, lai viņš pasteidzas.

Ilze. Nē! Paliec pie manis.

Kārlis apsēžas uz gultas. īsa pauze.

Kārlis *(Ilzei).* Viņi atraduši laivu. Izskalotu malā. Jūdzēm tālu no šejienes. Tas ir viss. Viņi noteikti noslīkuši. *(Noliek galvu uz gultas un raud.)*

Ruta. Uz redzēšanos, Ilze. (Viņa iet.)

Ilze. Ruta bija šeit.

Kārlis *(pacefot galvu). Vēl* viens sapnis. Tu tiešām esi īsta zemniece. Tā tu esi.

Ilze *(saņem viņa roku un uzliek uz sava* vēdera). Jūti! Tu neizskaties tā nobijies! Viņš tikai grib redzēt šo zemi, kas būs viņa.

Kārlis. Vai viņas. Var būt arī meita. Es mēģināšu visu izdarīt kā

vajadzīgs. Kaut vienreiz dzīvē.

Piecpadsmitā aina

Zieme/kvinslenda, 1950. gads. Diena.

Leikhards. Sidnejā uzskata, ka sen, sen atpakaļ esmu noslepkavots vai nomiris badā. Ļoti interesanti, ko teiks cilvēki, kad es parādīšos augšāmcēlies ar veselām saujām kalnu un upju savās kabatās.

Gilberts. Cilvēki būs pārsteigti par manu brīnišķīgo kolekciju. Neviens līdz šim nezināja, ka arī šādā veidā var tik labi saglabāt putnu ādiņas.

Leikhards. Es baidos, ka civilizētā sabiedrība mani tik ļoti ietekmēs, ka tikko spēšu parunāt. Vārdi manā rīklē kļūs pārāk lieli, pieplūduši jūtām un asarām.

Ilze un Lidija uznāk atsevišķi no Kār/a un Oto. Lidija nes seģenē ietītu bērnu.

Ilze. Tagad pasteigsimies. Tu taču negribi nokavēt savu vilcienu.

Lidija. Brauciet kopā ar mums. Brauksim uz Sidneju. Tur būs labāk. Es nezinu, kā jūs varat te palikt . . . (Atiet sānis.)

Ilze. Pilsētā es daudz vairāk būtu spiesta domāt par Rutu un Leonīdu. Man liktos, ka redzu viņus ļaužu burzmā, man šķistu, viņi tomēr laimīgi tikuši projām.

Kārlis un Oto pievienojas Edvardam, Ruta nostājas blakus Leonīdam.

Kārlis. Mēs esam kā brāļi. Mēs kopā ēdām, piedzērāmies, gulējām ar sievietēm.

Edvards. Un kopā nogalinājām cilvēku. Asiņu savienoti.

Oto. Cst! Jūs vēl sagādāsiet man nepatikšanas. Ja kādreiz atbraucat uz Sidneju . . .

Kārlis. Es gribētu braukt tagad.

Oto. Tiešām? Nu, ko tu darīsi te!

Kārlis. Kļūšu par zemnieku . . . Izskrāpēšu dzīvību no zemes. Un tomēr domāšu par to, vai neesmu izdarījis kļūdu. Vācijā es biju iemācījies dzīvot tīri labi, varbūt tas man tīri labi būtu izdevies arī Amerikā.

Edvards. Nabaga Kārlis joprojām skumst, ka neaizbrauca uz Holivudu. Okei. Tagad viņam ir austrāliešu murgi amerikāņu sapņa vietā.

Lidija. Tev nebūs neviena, ar ko parunāt, tikai Kārlis un Edvards.

Ilze. Es runāšu ar cilvēkiem, kuri dzīvo šeit.

Lidija. Autsaiders nekad nesapratīs šo sabiedrību. Savādāk, ja esi te dzimis. Tu būsi savējā tikai pašā zemākajā slānī.

Ilze (ne *nelaipni)*. Bet tu brauksi uz Sidneju, un tur jūs čuposieties

ar citiem latviešiem. Jūs tad būsiet kā viens otra kruķi, un to vien darīsiet, kā sapņosiet par atgriešanos mājās.

Kārlis. Es joprojām sapņoju. Tu nē?

Ilze. Es sapņoju. Bet šī vieta tik ļoti nelīdzinās tam, kas ir mājās, ka es varu te sākt jaunu dzīvi. (Paņem uz rokām bērnu.) Redzi? Esmu jau sākusi.

Leonīds. Nāk vilciens.

Ruta. Beidzot mēs braucam.

Leonīds. Tajās pēdējās dienās, pirms atstājām Štutgarti, man likās, ka jebkuru mirkli amerikāņu virsnieks pienāks, uzliks roku uz pleca ... un jūs visi aizbrauktu bez manis.

Ilze. Es neiešu līdz vilcienam. Tas traucētu bērnu. Uz redzēšanos, Lidij. *(Viņas viegli apskaujas.)*

Lidija. Es rakstīšu. Tu noteikti atbrauksi mūs apciemot. Uz redzēšanos.

Oto *(paspiež Ilzei roku, noskūpsta viņu)*. Uz redzēšanos,

I Ize.

Kārlis. Es jūs pavadīšu līdz vilcienam. *(Dzirdams, kā pienāk un apstājas* vilciens, *atveras un aizveras* durvis. Pavadoņa *svilpiens, un vilciens sāk iet.)*

Leonīds. Piedod, Rūtiņ!

Ruta. Mēs nekad vairs netiksim projām no šīs vietas.

Leonīds. Man nebija spēka atvērt durvis.

Ilze klusi dzied savam bērnam «Pūt vējiņi». Pienāk Kārlis.

Leikhards. Tas viss noslīdēja manu acu priekšā kā dzīvā sapnī. Palikuši tikai daži iespaidi, apmierināta godkāre un atmiņas par kādu graciozu meiteni.

Kārlis. Es nebūšu spējīgs saukt šo vietu par mājām. Vēl ilgu, ilgu laiku.

Ilze. Nedzer tik daudz. Krāj naudu. Tev tagad ir meita, par ko rūpēties. Arī es strādāšu.

PRIEKŠKARS

PAR ATEISMU UN RELIĢIJU

Parastajā izpratnē vārds «ateisms» saistās ar «bezdievību»; ateists ir cilvēks, kas noraida vai noliedz Dieva eksistenci. Vārds «reliģija» savukārt nozīmē viena vai otra veida ticību Dievam vai teoloģiska rakstura pārliecību, ka Dievs eksistē. Šo divu pozīciju pamatošana kopš seniem laikiem ir mobilizējusi cilvēces gaišāko prātu enerģiju, izraisot ne tikai intelektuālus cīniņus, bet ari asiņainus karus, naidu, vajāšanas, inkvizīciju. Acīmredzot Dieva

un reliģijas jautājums, neatkarīgi no tā, kā to traktē — noraidoši vai aprobējoši — nav izņemams no apgrozības. Pat mūsdienu sekularizētajā (rietumu) pasaulē — un šeit jāpieskaita arī tie miljoni kristiešu, kas savu dzīvi veido kā praktiski ateisti — reliģija nebūt nav izplēnējusi, tā tikai pieņēmusi jaunas izpausmes formas (paš-aktualizācija, Junga individuāci-ja, hibrīdi austrumu kulti, meditācija, sātanisms). Sekojošo rindu nolūks nav «izsmelt» ateisma un reliģijas jautājumu, bet — tikai sniegt lasītājam fragmentāru ieskatu šo jēdzienu dažādajās nozīmēs un to savstarpējā sakarībā.

Vārds «ateisms» (no grieķu theos — Dievs un a — ne) burtiski nozīmē teis-ma noliegumu. Bet kas ir teisms? Teoloģiski runājot, tas balstās pieņēmumā, ka Dievs ir augstākā būtne *(ens supremum),* kaut kādā ziņā personisks (pretēji dabas parādībām un nedzīvām lietām), Visuma radītājs, visaugstākā mērā saprātīgs, labs, mīlošs un taisnīgs. Ja šī teisma definīcija ir pamatota, tad nu jāsecina, ka reliģisks var būt tikai tāds cilvēks, kas akceptē teis-tisku Dieva uztveri un vadās no tās savā praktiskajā dzīvē.

No teiktā izriet, ka nav pieņemama ateisma definīcija, kādu to atrodam marksisma inspirētajā Filozofijas Vārdnīcā (M. Rozentāla redakcijā, tulk. no krievu vai. Izdevniecība «Liesma», Rīga, 1974. g., 37. Ipp.): «Ateisms — uzskatu sistēma, kas noliedz ticību pārdabiskajam (gariem, dieviem, aizkapa dzīvei u. tml.); jebkuras reliģijas noliegums.» Reliģija šeit tiek kritizēta (un noraidīta) no dialektiskā un vēsturiskā materiālisma viedokja, norādot ceļus un līdzekļus tās pilnīgai pārvarēšanai» (lb.).

Mūsu tēze ir, ka teisma noliegums vēl nebūt nenozīmē reliģijas kā tādas noliegumu, jo, pirmkārt, reliģiju nedrīkstētu vienozīmīgi identificēt ar ticību «gariem, dieviem, aizkapa dzīvei u. tml.», otrkārt, bez teistiskām sistēmām pastāv arī citas: panteisms, panenteisms, monisms, misticisms, politeisms utt. Tāpat jāpiezīmē, ka teistis-kas reliģijas ir tanī pašā laikā monoteistiskas, ar uzsvaru uz vienu vienīgu *(monos)* Dievu, kā, piemēram, kristiānisms, judaisms un Islama ticība. Kā krasu pretstatu monoteistiskām reliģijām jāmin budisms, kurā «Dievs» Rietumu teoloģijas izpratnē nespēlē nekādu lomu, tā ka, paradoksāli, šeit var runāt par ateistisku reliģiju.

Ir svarīgi paturēt prātā, ka reliģiju zinātnes laukā *(Religionswissenschaft)* Rietumu vēsturnieki pielieto t. s. fenomenoloģisko metodi, kuras uzdevums ir aprakstīt pēc iespējas precīzi un objektīvi konkrētas reliģiskas pieredzes vai pārdzīvojuma struktūru, kāda tā sastopama starp ticīgajiem, nemēģinot izlemt, vai tā ir patiesa vai maldīga, laba vai slikta.

Fenomenoloģists nav ieinteresēts reliģiskās pieredzes ontoloģiskajā statusā (saturā). Viss, ko no viņa var prasīt, ir kļūt par uzmanīgu vērotāju, kura mērķis ir mēģināt saprast noteiktu reliģiju tā, kā to saprot šīs reliģijas sekotāji. Protams, nav viegli ielīst otra cilvēka dvēselē, taču fenomenoloģiskā metode pagaidām ir vienīgā, kas uzrādījusi nozīmīgus rezultātus reliģijas fenomena- izpratnē.

Mēs nule definējām teismu, resp., ateismu. Kā tad ir ar reliģiju? Reliģiju vēsturnieki un fenomenologi, kas bija sapulcējušies no visas pasaules (ieskaitot Maskavas Ateisma institūta pārstāvjus) Vārnā, Bulgārijā 1973. g., pēc ilgām debatēm vienojās par sekojošu reliģijas fenomena aprakstu: *Reliģija ir prakses un teorijas (doktrīnas) komplekts, kas, pēc tās piederīgo domām, ved pretim dzīves piepildījumam neatkarīgi no tā, kā šo piepildījumu katrs atsevišķais indivīds saprot.* Šeit mums tātad ir darīšana nevis ar substanciālu (filozofisku vai teoloģisku), bet funkcionālu reliģijas interpretāciju. Citiem vārdiem: reliģija tiek definēta, ņemot vērā funkciju, ko tā pretendē izpildīt — savienot doto kondīciju (A) ar cilvēka vai cilvēces galamērķi (B). Piemēram, pēc kristiānisma, doto kondīciju raksturo grēks (cilvēks kā «grēka kalps»), galamērķi — «debesu valstība», lnduismā A stāvokli raksturo garīgs aklums *(avidya),* ne-viedība, B — atbrīvošanās no avidijas *(moksha).* Budismā A līdzinās mentālām un miesīgām ciešanām *(duk-kha),* kas sakņojas duālistiskā pieejā lietām; B pastāv visu lietu vienotības apziņā *(nirvāna).* Reliģija tātad ir ceļš, kādā cilvēks cenšas sasniegt šāda vai tāda veida garīgu un materiālu piepildījumu, pilnību, transcendējot doto nepilnības stāvokli. Saskaņā ar šo izpratni, cilvēks drīkst dēvēt sevi par reliģisku būtni arī tad, ja viņš nepieder nevienai organizētai dogmatisku ticējumu sistēmai (baznīcai, sinagogai, templim, mošejai), gluži tāpat kā, piemēram, ateists, kas netic Dievam, bet kura nostāja atbilst minētajam reliģijas aprakstam, būtu jāuzskata par reliģisku personu.

Fenomenoloģiskā reliģijas definīcija neizslēdz «pārdabiskuma» elementu vai ticību «aizkapa dzīvei», bet tai pašā laikā šīs lietas netiek atzītas par reālām vai patiesām, nedz arī noliegtas kā nereālas un nepatiesas. Tikai teologs un filozofs drīkstētu izteikties šai jomā, lai gan tādā gadījumā mums jārunā par psiholoģiska rakstura iemesliem, kas filozofam vai teologam liek aizstāvēt un pamatot šīs lietas no tīrā prāta vai ticības (dievišķās atklāsmes) viedok|a.

Šinī sakarībā jāpakavējas pie fakta, ka Tālajos Austrumos reliģija nenozīmē vienkārši ticību Dievam vai citiem

pārdabiskiem spēkiem, tāpat kā filozofija nepastāv t. s. tīrā prāta spekulācijās. Vienīgais vārds, kas cik necik atbilst «reliģijai», kā to saprot austrumos, ir *gnosis* (viedība), ko nedrīkst sajaukt ar gnosticismu. Gnosticisms bija plaši izplatīta reliģiska rakstura kustība pirmajos kristiānisma gadsimtos un tā raksturīgākā iezīme ir krass duālisms starp divām pretišķīgām varām — labo Dievu un ļauno Demiurgu. *Gnosis* jāmeklē kaut kur vidū starp ticību vārda šaurākā nozīmē un «saprātu»: tā ir spēja redzēt lietas, tā sakot, no iekšpuses, to dziļuma dimensijā vai — kā tēlus, un šādā nozīmē tā varētu būt apmēram tas pats, kas iztēle, radošās iztēles spēks mūsos.

Viedība ir zināšana, kas nav tikai teorētiska un abstrakta spriedelēšana, bet atbrīvojoša un glābjoša, jo tā spēj transformēt cilvēka ikdienišķo, ego-centrēto esmi. Latviski to varbūt varētu saukt par «dzīves ziņu». Austrumu reliģijas dibinās dzīves ziņā, zināšanā un reizē prasmē «pareizi dzīvot». Tas ir sava veida transcendentāls pragmatisms, jo, tāpat kā fizikā, prāta ieskatītās atziņas (patiesības) ir nepieciešams pārbaudīt praksē, eksperimenta ce[ā. Piemēram, kad mēs lasām Upa-nišadās (induisma Svētie Raksti), ka *«Ta twam asi»* (Tas esi tu jeb tu esi pati dievība, Brahmans), vai — kad budisms apgalvo, ka *samsara* ir *nirvāna* («pārdabiskais» ir dabiskais), mums paliek iespaids, ka te darīšana ar augstākā mērā abstraktiem, ideālistiskiem izteikumiem. Taču indusa un budista acīs šie izteikumi nebūt nav abstrakti vai metafiziski: tie ir patiesi tikai tāpēc, ka tie ir efektīvi, t. i., īstenojami dzīvē, ja vien mēs esam gatavi *darit* zināmas lietas (meditēt, morāliski uzvesties utt.). Austrumos patiesība *jādara,* nevis tikai jāzina. Darināt pa-tiesību = radikāli pārveidot sevi un pasauli. Bet vispirms sevi.

Austrumu reliģijām piemīt daudz kas kopējs ar rietumu psihiatriju, bet — tikai tīri formālā ziņā. Lielākās da|as rietumos praktizēto terapiju mērķis ir palīdzēt emocionāli nestabiliem vai citādi no sliedēm izsistiem cilvēkiem

ROBERTS MŪKS DZEJAS DIENAS

pielāgoties sabiedrībai, kas visuma sa-stav no stabilākiem vai, teiksim, mietpilsoniskākiem indivīdiem, kuriem nav sevišķi jāpiepulas, lai varētu eksistet saskaņā ar pastāvošām normām un iestādījumiem. Sekmīgas terapijas ideāls ir *normāls* jeb caurmēra cilvēks — cilvēks, kas domā, jūt un izturas līdzīgi cilvēku vairākumam. But normālam — piederēt vairakuma partijai vai, kā tas ir totalitārās iekārtās, partijai, kurai dotā momenta pieder vara.

ROBERTS MŪKS DZEJAS DIENĀS.

JURA KRIEVIŅA FOTO

Austrumnieks nav ieinteresēts ši veida normalizācijai: statistika

viņam nav un nevar kalpot kā kritērijs, jo, pēc viņa domām, ir iespējama savādāka normalitāte, kas pastāv mūsu paslēpta potenciāla aktualizēšana, mūsu dabas doto iespēju pilnīgā uzplaukumā. Tie, kas kaut ko tādu spēj, pieder augstākai īstenības dimensijai, un viņu norma-lums nav mērojams pēc vairākuma uzvedības normām. Austrumu gnostiķa (terapeita) uzdevums tāpēc ir palīdzēt statistiski normāliem indivīdiem kļūt par normāliem fundamentālākā, dziļākā nozīmē. Terapijas galamērķis šeit ir piemēroties nevis vairākumam, bet kosmosa norisēm, kuru neatsavināma daļa gribot vai negribot ir arī katrs atsevišķs indivīds, Ķīna (daoismā) šī kosmiska orientācija tiek formulēta kā divu pirmatnēju polāru principu *-iņ* un *jaņ (yin* un *yan),* gaismas un tumsas, vīrišķā un sievišķā, cieta un mīksta savstarpēja mijiedarbība.

Starp rietumu psihologiem — terapeitiem, kas vairāk pietuvojušies aus-truinu dzīves ziņai, jāmin divi vārdi: Viktors Frankls (Franki) (populārākais darbs *Search for Meaning)* un Šveices psihologs Karls Gustavs Jungs. Pēc Frankla (t. s. logoterapijas dibinātāja) domām, musdienu psihoterapeitam arvien biežāk nākas saskarties ar īpatnēju, jauna tipa neirozi — neirozi, kas nav slimība vārda klīniskajā nozīmē un ko viņš sauc par «eksistenciālu vakuumu», tukšumu vai «eksistenciālu sabrukumu» (frustrāciju). Šāds tukšums parasti rodas, kad zūd «jēgas griba», griba rast dzīvei jēgu, ko Frankls uzskata par galveno motivējošo spēku mūsos. Logoterapija pieņem, ka cilvēks pēc dabas ir meklētājs — meklētājs pēc visaptverošas jēgas personīgā un universa dzīvē. Šādā kontekstā logoterapiju (un plašākā nozīmē reliģiju) var definēt ka veidu, kurā cilvēks pārvar atsvešina-šanos (tukšumu) no dabas, no sevis paša un līdzcilvēkiem. īsi — reliģija pastāv Visuma *(wholeness)* jēgas meklēšanā. Atklāts paliek jautājums, vai šādas jēgas atrašana nozīmētu visu meklējumu galu, sava veida psiholoģisku paradīzi vai tml. Drošāk un «jēdzīgāk» būtu pieņemt, ka dzīves piepildījums pastāv nevis jēgas atrašanā, bet pašā meklēšanā. T. s. laime ir būt allaž ceļa uz laimi. Cilvēks kā ceļinieks — *homo viator* (Gabriels Marsels). Mērķis ir ceļš.

Reliģijas psiholoģijas laukā ietekmīgāks par Franku jāuzskata Junga veikums. Pēc Junga, reliģija ir pirmām kārtām psihiska parādība un kā tāda ta ir pieejama psiholoģiskai izpetei. Bet tanī pašā laikā psiholoģija nevar būt kompetenta jautājumā par Dieva iru vai neiru vai jebkādu citu ticības objektu. Dieva jēdziens vai priekšstats ir psiholoģisks fakts, kam nav nekāda sakara ar mēģinājumiem pierādīt vai apgāzt viņa eksistenci. Vel vairāk, Dieva eksistences pierādījumi ir lieki, nevajadzīgi kaut tikai tāpēc, ka visvarenas dievišķas būtnes ideja sastopama visās tautās un visos laikos — ja ne apzinīgā veidā, tad vismaz aizapziņā, kur ta funkcionē ka emocionāli uzlādēts augstāks sēks, ko Jungs sauc par arhetipu un kas blakus citiem arhetipiem

cilvēka apziņas dzīvē uzpeld reliģisku ielu un simbolu veidā. Arhetipi ir iedzimti, zemapzinīgi, potenciāli speķi, gultnes, kas lielos vilcienos nosaka mūsu domāšanas un uzvešanās parametrus. Bioloģija to sauc par instinktu, taču cilvēka gadījumā arhetipiem, pec Junga domām, piemīt garīga dimensija aiz tā iemesla, ka tie ir nūminozi. Vārdu «nūminozs» ka tehnisku terminu lieto vācu reliģiju vesturnieks un pirmais fenomenologs Rudolfs Otto sava klasiskajā darbā *Svētuma ideju* (oriģinālā *Das Heilige*), kur tas tiek attiecināts galvenokārt uz Vecas Derības Dievu kā šausmu un fascināci-jas harmonisku apvienojumu *(mysterium tremendum et fascinosum)*. Jungs šo terminu lieto plašākā nozīme, t. i., ka galveno komponentu sava reliģijas definīcijā. Tādējādi reliģija (no lat. *relegere* — pārlasīt, ievērot) būtu uzmanīga zināmu dinamisku, numinozu faktoru (arhetipu), t. i., «spēku», «garu», «dēmonu», «likumu», «ideālu» utt. novērošana un vērā ņemšana. Mēs nevaram radīt šos faktorus apzinīga gribas lēmuma ceļā, tie patvaļīgi ielaužas zemapziņā un no «turienes» virza mūsu domāšanu un darīšanu noteiktās gultnēs. Reliģija tāpēc nav nekas vairāk, ne mazāk, ka veids, kada mēs «apkopjam» šos numinozos faktorus (teļus), neatkarīgi no tā, vai tie būtu pozitīvi vai negatīvi. Bet, kā jau minēts, psihologa varā nav noskaidrot, kas butu eventuāli paslēpts aiz šiem tēliem: viņš tos ņem nopietni vienigi to fenomenālajā aspekta.

Reliģija Jungām ir nereducējama, autonoma psihiska funkcija, kas ar tēlu, simboliku, mītu un rituāla palīdzību izsaka cilvēka fundamentālākās noslieces. Reliģiskās idejas nav mākslīgi izgudrotas, lai turētu cilvēku garīgā tumsonībā vai tml.; tās izlauž sev ceļu uz indivīda apziņu, tā sakot, pašas uz savu iniciatīvu, un viss, ko mēs varam, ir pieņemt tās apzinīgi vai kļūt par to neapzinīgiem, bezspecīgiem upuriem. Kā to vēsture liecina, reliģija var būt arī apsēstiba, narkoze un daudz kas cits.

Dieva vai, pareizāk, Dieva arhetipa pārdzīvojums manifestējas kā *pārindi-viduāls* centrs cilvēka, ka visa radošā augsne un pamats un tanī pašā laikā ka mērķis, uz kuru tiecas viņa psiholoģiskā attīstība. Jungs apzīmē šo centru ar vārdu «Pats» *(the Self,* indusu *Atman)* atšķirībā no «es» *(ego),* kas labākā gadījumā ir tikai niecīga dala no cilvēka psihes tās kopumā. «Pats» simbolizē psihiska veseluma (wholeness) esenci jeb apziņas un aizapziņas vienību. Cilvēks tuvojas pilnības stāvoklim par tik, cik viņš spēj savā dzīvē īstenot šo vienību, taču absolūta pilnība (totāla apziņas un aizapziņas integrācija) jāuzskata par ideālu, ko tikai retajam izdodas sasniegt (piem., Buda vai Kristus). Tos, kuriem tas izdevies, var pamatoti dēvēt par «pārdabiskiem» indivīdiem — nevis tāpēc, ka viņi butu transcendejuši dabu, bet taisni otrādi — tāpēc, ka viņi pilnīgi sevī īstenojuši dabas doto potenciālu. Šādi cilvēki ir normāli augstākā pakāpē, tie ir indivīdi vārda burtiskā nozīmē: nesašķelti, nesadalīti; procesu, kas ved uz nesašķeltibu jeb veselumu —

veselību, Jungs sauc par individuaciju.

Pirmīt minējām, ka visspēcīgākais arhetips dvēsele (Dievs) var būt pozitīvs vai negatīvs. Ar to Jungs grib teikt, ka sākotnēji (pirms apziņas dzīves parādīšanās, aptuveni vidējās pa-leolītiskās ēras laikā?) «labais» un «ļaunais» dievības arhetipā ir pārstāvēti daudzmaz vienlīdzīgos apmēros. Rietumnieka, sevišķi kristieša, acīs tas var skanēt zaimojoši, jo viņa uztvere vārdi «labs» un «ļauns» ir morāliski vērtējoši apzīmējumi, un tad jau iznāktu, ka Dievs un Sātans dalās kaut-kadā kopējā platformā. Taču, nemaz nerunājot par austrumu reliģijām, kurās dievība nekad netiek priekšstatīta ka visa labā iemiesojums, — arī rietumu literatūra un folklora Velns bieži parādās visai fascinējošā izskatā. Parasti šis džentlmenis pievelk vai nu ar savu skaistumu (sevišķi pretējā dzimuma valdzinājumu veidā — sieviete dieviete, sieviete velns . . .), vai kā šausmī-guma kā tāda iemiesojums. Un zīmīgi, ka no trim galvenajiem Dieva atribūtiem — labestība, patiesība, skaistums — pēdējo ir piesavinājies Velns. Piemēram, Dantes *Dievišķajā Komēdijā* paradīzes apraksti ir samērā garlaicīgi un pelēcīgi, salīdzinot ar iztēles krāšņumu, ko šī darba autors parāda, tēlojot elli. Tāpat Gustava Dorē *Komēdijas* ilustrācijās elles un purgatorija gravīras var aizraut ar savu iztēles spēku pretstatā pliekanajām paradīzes ilustrācijām, kurās sieviešu kārtas eņģeli baltos naktskreklos lēka pa debesim.

Pretēji austrumu reliģijām, kristīgā Dieva jēdziens ir unikāls tādā ziņā, ka tajā tikpat kā nav vietas *polaritātei* starp gaismu un tumsu, dzīvi un nāvi, labo un ļauno. Kristīgajā uztverē ļaunumam nav būtiskas, paliekošas vietas pasaulē; tas ir tikai «labā trūkums», dievišķās mīlestības parodija vai tml. Jungs turpretim, līdzīgi indusiem un budistiem, uzskata ļauno un labo kā divus polus, kas atkarīgi viens no otra: tie ir pretstatu *pāris,* kurā viens loceklis nevar iztikt bez otra — tāpat kā gaisma nevar iztikt bez tumsas, tēviņš bez mātītes, augša bez lejas. Reliģijas un līdz ar to apziņas dzīves uzdevums ir regulēt šo polu savstarpējo mijiedarbību un uzturēt starp tiem auglīgu un radošu spriegumu. Jāuzsver, ka te ir runa par polaritāti Dieva tēlā; cilvēku sadzīves jomā izšķirošā loma pieder konvenciālai morālei, un šis morāles robežās izvēle starp labo un ļauno ir ne tikai vēlama, bet lielākoties arī nepieciešama.

Diemžēl modernajos rietumos reliģija arvien vairak tiek identificēta ar morāli, ar morālisku uzvedību. But reliģiskam nozīme būt labam, mīlošam, altruistiskam utt. Tā ir reliģijas huma-nizacija, sekularizācija, noplicināšana, kas gala rezultātā ne ar ko neatšķiras no doktrināra vai praktiska ateisma.

Jo neviens (varbūt izņemot «ļaunās impērijas» proponentus) taču neiedrošināsies apgalvot, ka starp ateistiem var gadīties (!) labi, ētiski cilvēki, pat ideālisti, kuru dzīves veids var noderet par paraugu ne

vienam vien oficiālam kristietim. Pat vairāk, paturot prātā mūsu ateisma un reliģijas definicijas, var bez aplinkiem teikt, ka ateists, tā kā tas vada savu dzīvi garīga un materiāla veseluma rāmjos, (Junga indi-viduacija vai Frankla pašaktualizaci-ja), butu jāuzlūko par reliģisku personu, neskatoties uz to, ka viņš atsakās piederet pie kadas reliģiskas organizācijas vai piedalīties specifiski reliģiskos rituālos. Uz šādu cilvēku var attiecināt vārdus, ko kādreiz par sevi teica slavenais arhaisko reliģiju vēsturnieks Mirsea Eliade: — Es esmu reliģisks cilvēks (*homo religiosus)* bez reliģijas. Tas bez šaubām ir grūts cels — divdesmitā gadsimta cilvēka *via dolorosa.* Parasti ērtāk ir piebiedroties noteiktai baznīcai, konfesijai vai draudzei, kas pasniedz visas nepieciešamās prasības precīzi noformulētā veidā, tā ka atsevišķajam indivīdam atliek tikai «ticēt».

Taču — neatkarīgi no tā, vai tas labi vai slikti — ticība mūsdienas vairs nevar būt tik pašsaprotama lieta, kāda tā bija, kaut vai līdz apgaismības laikmetam. Šodien daudz runā par ticības krīzi, par nespēju ticēt kaut kam «pārdabiskam», brīnumainam, dievišķam. Varbūt ta tas tiešām ir, ka ticības, reliģijas un mītu pasaule tās līdzšinējā veidā pieder pagatnei. Varbūt jaunā reliģija pastāv ticība zinātnes un tehnoloģijas progresam un mūsu dvēseles šodien sēž pie automašīnu stūrēm vai brauka pa izplatījumu telpas kuģīšos. Varbūt «Dievs», kā to Nīče teica, ir tiešām miris, t. i., kļuvis bezjēdzīgs, bezsaturīgs, tukšs. Dieva koncepcijas nav mūžīgas, nedz viennozīmīgas. Un mēs nezinām un nezināsim, kas aiz šīm koncepcijām slēpjas. Šāda situācijā, liekas, nav citas izejas, kā but metafiziski pieticīgam, raugot saskatīt šīs pašas zemes dzīvē un šai dzīvei trausli piesietajā dvēselē kādu dziļuma slāni, kas mums ļautu eksistēt mazliet virs vēdera līmeņa. Kāda veida Dievs vai dievība varētu eventuāli iznirt no šī dziļuma slāņa, kādos rituālos mēs to eventuāli ietērptu un ko viņš vai viņa no mums gribētu — tam visam japa-liek nākotnes ziņā. Ir ļoti svarīgi iemācīties dzīvot bez garantijām vai, kā budisti teiktu, dzīvot bez atlikuma, bez ierunām tekošajā momentā, kas, ja labi padomā, ir vienmēr mūžīgs, netverams, bezlaicīgs mirklis starp pagātni un nākotni.

A voti

C. G. Jung, *Psychology and Religion* (New Haven: Yale University Press, 1938).

Roberts Avens (tas pats Roberts Muks), *The New Gnosis* (Spring Publications, Inc., Dallas, Texas, 1984).

Roberts Avens, *Imagination is Reality* (Spring Publications, Inc., Dallas, Texas, 1980).

▲

Žurnāla «Vāks» vienīgais numurs iznāca šogad 8. Vispasaules latviešu jaunatnes kongresā Haiko muižā Somijā. Šeit — dažas žurnāla lappuses, kongresa rezolūcijas un intervija ar Agni Balodi.

"VĀKA" REDAKCIJA —- PETERIS BANKOVSKIS ("Literatūra un Māksla"), VILNIS BlRIŅŠ , GUNTARS GODIŅŠ , SARMĪTE MĀLIŅA , NORMUNDS NAUMANIS (visi - "Avots"), DACE SMILDZIŅA ("Teātra Vēstnesis"), ANDRIS KRIEVIŅŠ ("Skolotāju Avize").

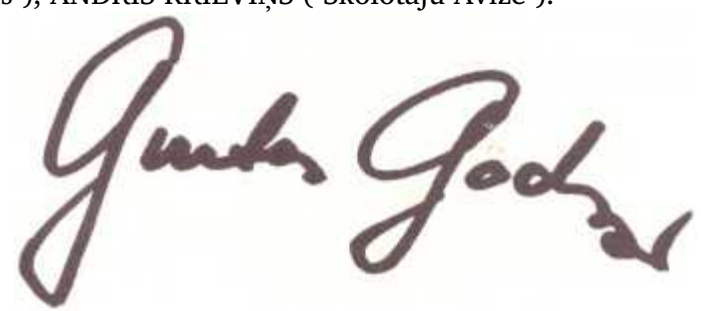

MEITENES, AUDZĒJ IET KRŪTIS, TĒVZEMES BRĪVĪBAI BŪS. NOSTĀJIET PRIEKŠĀ KĀ RŪTIS, IENAIDNIEKS APSTULBIS KĻŪS.

AIZMIRSĪS SVELMAINO NAIDU, AIZMIRSISJEKAROT MŪS. IZLAIDĪS SĒRĪGU VAIDU,

GRIBĒS VIEN IEKĀROT JŪS.

VIEGLI IR ATBRĪVOT PRĀTUS, KAMĒR TIE BEZPRĀTĀ KRĪT.

IEKĀRĒ ATSTIEPS TIE KĀTUS, TĒVZEME BRĪVA TIKS RĪT.

PAMETIET VAGAS UN KŪTIS, PAMETIET TRAUKUS UN BAĻĻAS, MEITENES,AUDZĒJIET KRŪTIS, MEITENES,AUDZĒJIET KRŪTI S.

Viegls dzejolis ar viegli uzminamam atskaņām.

PAR SPĪTI BADAM UN SALAM, PAR SPĪTI SPALAM UN GALAM, PAR SPĪTI DŪMIEM UN TRŪDIEM MES TIKSIM LAUKĀ NO ---------

PAR SPĪTI KAUJAI UN JAUDAI, PAR SPĪTI BAUDAI UN NAUDAI, PAR SPĪTI KRAUKĀM UN AUKĀM ŠĪS SKUĶES NEKĻŪS PAR ---------

PAR SPĪTI PAŠAM UN SAŠAM, PAR SPĪTI NAŠAM UN VAŠAM, PAR SPĪTI LIELIEM UN TIEVIEM MUS NEPARTAISĪS PAR ---------

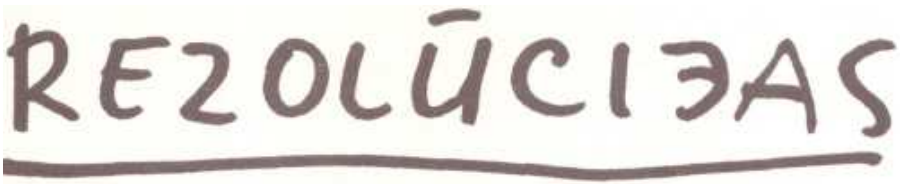

8. VISPASAULES LATVIEŠU JAUNATNES KONGRESA REZOLŪCIJAS

No 23. līdz 28. jūlijam Haiko muižā, Somijā.

1. Latvijas medicīna, tāpat kā daudzas citas nozares, patlaban atrodas nožēlojamā stāvoklī. Sevi neattaisnojusi bezmaksas medicīnas sistēma, kurā materiālā nodrošinātība, medikamentu trūkums un niecīgais mediķu darba atalgojums ir novedis pie tā, ka Latvijas iedzīvotāji nevar saņemt medicīnisko palīdzību 20. gs. līmenī. Pašlaik latviešu tautai ir apdraudēts gan garīgais, gan fiziskais veselums.

Izeju no šīs situācijas mēs saskatām medicīnas sistēmas nomaiņā ar apdrošināšanas jeb «slimo kasu» sistēmu, pašreizējā birokrātiskā aparāta demisijā un lielākās iespējās Latvijas mediķiem apgūt un ieviest pasaules mūsdienu medicīnas labākos sasniegumus, kas pilnīgi būs iespējams ekonomiski un politiski neatkarīgā Latvijas valstī.

8. VLJK pilnsapulce atbalsta Latvijas ārstu biedrības darbību, 1. Vispasaules latviešu ārstu kongresa rezolūcijas un apņemas (iespēju robežās) sekmēt šo pasākumu realizāciju ar galamērķi — latviešu tautas atveseļošana.

2. 8. VLJK pilnsapulce atbalsta veselības stāvokļa noskaidrošanu Baltijas valstīs: ieteic izveidot objektīvu izmeklēšanas komisiju, sastāvā, piemēram, Sarkanais Krusts; pieprasa Padomju Savienībai turēties pie starptautiskiem noteikumiem un ziņot par epidemioloģiskām slimībām.

3. 8. VLJK pilnsapulce ierosina visām jaunatnes apvienībām izsludināt un atbalstīt LOK Olimpiskās nedēļas, kuras notiks 1990. gada ziemā no 6. līdz 13. februārim un vasarā no 25. līdz 30. jūnijam.

4. 8. VLJK pilnsapulce atzīst, ka tikai Latvijas republikas pilsoņi ir tiesīgi lemt Latvijas republikas likteni; atbalsta Latvijā notiekošo Latvijas republikas pilsoņu reģistrāciju un pilsoņu komiteju veidošanos; aicina trimdas organizācijas un Latvijas republikas diplomātiskos pārstāvjus, vienojoties ar Latvijas pilsoņu komiteju pagaidu sakaru centru, veikt nepieciešamos pasākumus Latvijas republikas pilsoņu kopuma apzināšanā.

5. 8. VLJK pilnsapulce aicina Latvijas televīzijas un radio darbiniekus savos raidījumos ievērot Latvijas valsts valodu likumu. Mēs pieprasām krieviski raidītos sižetus raidīt ar latviešu apakštitriem vai ar tulkojumiem latviešu valodā.

6. 8. VLJK pilnsapulce aicina Latvijas un trimdas jauniešu organizācijas, īpaš; studentu organizācijas, iestāties par Latvijas augstskola pilnīgu patstāvību, pieprasot: 1) lai Latvijas augstskolas tiktu demilitarizētas un deideoloģizētas; 2) lai mācību programmas tiktu humanitarizētas un augstskolas atjaunotas kā fundamentālo zinātņu centri; 3) lai mācību programmas tiktu sastādītas suverēni; 4) lai tiktu izveidota sistēma speciālistu sagatavošanai ārzemēs.

7. 8. VLJK pilnsapulce ierosina latviešu jaunatnes apvienībām (ALJA, ELJA, DaLJA, LNJAK, LJAA[1]) ciešāk sadarboties ar vietējām Vides aizsardzības kluba nodaļām, kā arī rūpēties par informācijas apmaiņu organizāciju starpā.

8. 8. VLJK pilnsapulce atbalsta Vides aizsardzības kluba rīkoto nepārtraukto piketu pie Slokas celulozes un papīrfabrikas un pieprasa PSRS Augstākajai Padomei tās tu-līšu slēgšanu.

9. 8. VLJK pilnsapulce atbalsta Ēdoles konferencē pieņemto deklarāciju.

10. 8. VLJK pilnsapulce pieprasa izveidot kodolbrīvu zonu Baltijas jūras telpā, kurā netiktu izvietoti kodolieroči, kodol-spēkstacijas un kodolatkritumi.

Kā sākuma punktu šī mērķa sasniegšanai pieprasām PSRS Augstākajai Padomei: 1) izbeigt radioaktīvo atkritumu ievešanu Latvijā, kā arī radioaktīvo vielu transportēšanu cauri Latvijas teritorijai; 2) atcelt jebkādus plānus par atomelektrostacijas būvi Pāvilostā.

11. 8. VLJK pilnsapulce atbalsta starptautiskas neatkarīgas ekoloģijas laboratorijas veidošanu Baltijas reģionā.

12. 8. VLJK pilnsapulce nosoda PSKP par tās izdarītajiem noziegumiem pret Latvijas tautu un prasa saukt pie atbildības vainīgās personas.

13. 8. VLJK pilnsapulce apsūdz Padomju Savienību un starptautisko uzņēmumu *«Occidental Petroleum»* par noziedzīgu vienošanos Ostas rūpnīcas izvietošanai Ventspils pilsētā, rupji

pārkāpjot pastāvošās celtniecības un sanitārās drošības normas.

Sādu un līdzīgu vienošanos rezultātā tiek radīti draudi apkārtējai videi un cilvēku turpmākajai eksistencei Ventspils pilsētā un arī citur pasaulē.

Atbalstām Latvijas Zinātņu akadēmijas ekspertu komisijas slēdzienu par Ostas rūpnīcas slēgšanu Ventspils pilsētā.

Nosodām tādu starptautisko firmu kā *«Occidental Petroleum»* **tendenci — izveidot uzņēmumus ekonomiski atpalikušajās valstīs, pārkāpjot vispārpieņemtus drošības normatīvus.**

14. 8. VLJK pilnsapulce uzskata, ka naftas un naftas produktu eksporta uzņēmuma fiziskas un morālas nolietošanās rezultātā radīti draudi apkārtējai videi un it sevišķi Baltijas jūrai Ventspils rajonā.

Naftas produktu eksportēšanas turpināšana caur šo uzņēmumu tā pašreizējā tehniskajā stāvoklī nav pieļaujama, kas apstiprināts arī Latvijas Zinātņu akadēmijas ekoloģiskās ekspertīzes slēdzienā.

Aicinām visu valstu firmas, kuras importē naftas produktus no Padomju Savienības caur Ventspils ostu, atteikties no šo produktu importa līdz šī uzņēmuma kapitālās rekonstrukcijas veikšanai.

15. 8. VLJK pilnsapulce ierosina trimdas latviešu jauniešu apvienībām sastādīt vadlīnijas ciešākai savstarpējai sadarbībai un sadarbībai ar Latvijas jauniešu apvienībām.

DZIMIS TRIMDĀ
JĀNIS SICS, JĀNIS PAVULS (Zviedrija)

APSAPSUMS PAR KULTŪRU

Mazām tautiņām un pavisam lielām tautām ir kāda kopīga īpašība, kuras cēloņi gan atšķiras, šī īpašība ir ikbrīd par sevi atgādināt, meklējot, savai eksistencei pēc iespējas spēcīgākos apzīmējumus. Vienām tas nāk no gigantornānijas un bieži - no stulba šovinisma. Otrajām, pie kurām pieder arī latviešu tauta,- no apdraudētās dzīvotspējas (īpaši - tagadējā sociālisma, tātad - unitārisma, apstākļos) izraisītajiem mazvērtības kompleksiem un baiļu sajūtas.

Kultūra un izglītība ir tās mantas, kas grotesko un pārspīlēto iegrožo, harmonizē cilvēku kā tautas daļu ar sevi, dabu un, iespējams, pat civilizāciju kā. unitārisma radinieci. Pārspīlēta civilizācija nepazīst unikalitāti, principā neatzīst jebkura veida un izpausmes minoritātes jeb mazākuma viedokli un tiesības ieņemt savu dzīves telpu. Civilizācija bez kultūras ir garīgā fašisma paveids.

Vienu latvieši savā “vismaz ceturtajā atmodas laikmetā" (JĀNIS KRĒSLIŅŠ), šķiet, ir sapratuši - izglītošanās nepieciešamību. Ar iespējām un alkām to darīt, ir drusku problemātiskāk. Ir iznīdēta tiecība pēc gara skološanas, tas ir vēl .viens "sociālisma iekarojums"; fakts ir arī tas, ka trūkst, tehnisku un finansiālu iespēju studēt un papildināties Rietumos .Cerēsim, ka problēmas risinājums būs tikai (īsa?) laika jautājums.

Taču neatrisināts paliek - ko darīt ar KULTŪRU.

Pēc II Pasaules kara Latvijā tiek varmācīgi likvidēta Latvijas brīvvalsts laikā par tradicionāli svarīgu uzskatītā kultūrzinātne jeb kulturologija - gan pagāniskajā, folkloriskajā, gan kristīgajā, sen vēsturiska jā. un laicīgajā aspektos, iznīcināts iekoptais zinātniskais aparāts, noliegta metodoloģija, nonāvēti - gan fiziski, gan garīgi - kultūras un tās zinātnes kopēji - cilvēki. Kas gan tolaik bija došanās trimdā, ja ne piespiedu garīga nāve, par Sibīrijas variantu vispār nerunāsim.

Latvijā sākās, blakus visiem citiem, arī KULTURAS GENOCĪDS, kas ANO dotajā genocīda jēdziena raksturojumā arī tiek uzskatīts par noziegumu pret cilvēci.

Šobrīd kultūras genocīds ieguvis vēl perversāku izskatu: ne velti tautā populāra ir anekdote par suni, ķēdi un bļodiņu.

Sauklis "riet jau jūs drīkstat!" nav brīvības garants. Tas ir tikai kārtējā ciniskā grimase S.P.R.S. ideoloģiskajā sejā, kas šoreiz pau.ž "demokrātiskākas demokrātijas" optimismu.

Bet brīva KULTŪRAS APJĒGSME nav iespējama bez citām brīvībām.

Mūsu tautas sadzīves kultūras līmenis ir iedragāts no politikas, ekonomikas un citam kultūrām. Mūsu mākslas kultūras līmenis, lai gan tradicionāli par "vispārēji augstu" uzskatīts, cieš no diletantisma, informācijas pusbada, apziņas ierobežojumiem un gadu desmitos ieaudzinātās "pašcenzūras" žņaugiem.

Mākslas dzīvē (īpaši kino un teātrī) iestājusies ideju krīze un politisks apjukums Trūkst miera, skaidrības, pārliecības un ticības spēka. Emocionālā apātija mijas ar histērisku rosīšanos (gan pārsvarā - politiskajā sfērā). Un reizēm māc bažas par to, ka sabiedrības pārlieka politizēšanās var tautu pārvērst aurojošā barā, kas tik vien zina, kā kliegt: "Brīvību Latvijai!"

Psiholoģiskais klimats kultūrā (ja to uzskatām par dzīvu būtni) ir maniakāli depresīvs

Varbūt kādam tas skan pārspīlēti skumji. Ne jau karogi un auseklīši glābs Latviju no bojāejas Ne jau politiskās sīkpartijās apvienojušies, nodzērušies vai ekoloģiski sakropļoti idioti kļūs par politiskajiem līderiem. Ne jau pasīva abstraktu ilūziju perināšana tuvinās tautu laimei.

Kultūras jomā ir pārāk daudz nepadarītu darbu, neatbildētu jautājumu,, neizrunātu domu. Bailes., ka mērķis uz ekonomisko, tātad - materiālo uzplauksim (uz civilizāciju) nenomāc kāda cita mērķa nepieciešamību - Latvijai jābūt garīgās kultūras valstij Jā, arī tai

NORMUNDS NAUMANĪS

Par viņu mēs runājam daudz. Arī šeit, sabraukuši no trejdeviņām pasaules malām. Daži to pazīst labāk, jo ir kopā ar viņu no savas pirmās; dienas. Citiem vairs patīk tik vārds, jo pašu to grūti šobrīd iekārot. Jā, viņa nebūt, neizskatās labi - rotas apdrupušas, stāja sakritusies, miesa apgānīta.

Bet ideāls ir skaists un valdzinošs. Un vai maz ir vajadzīga viņa pati, kāda tā. šobrīd ir - mēslos līdz acīm.

(Vai ir viegli mīlēt no tāluma?)

Un tomēr dedzīgi mēs modelējam tai jaunus tērpus, katrs pēc savas gaumes un rocības, cīnāmies ar veciem brūtgāniem un vicināmies ar slotām, gribēdami izpucēt tīru tās māju.

Sapņu pilis var sabrukt.

Ideja uztur.

Mums patīk viņu mīlēt. Bet vai mēs gribam pie viņas atgriezties?

Pie LATVIJAS.

Dace Smildziņa

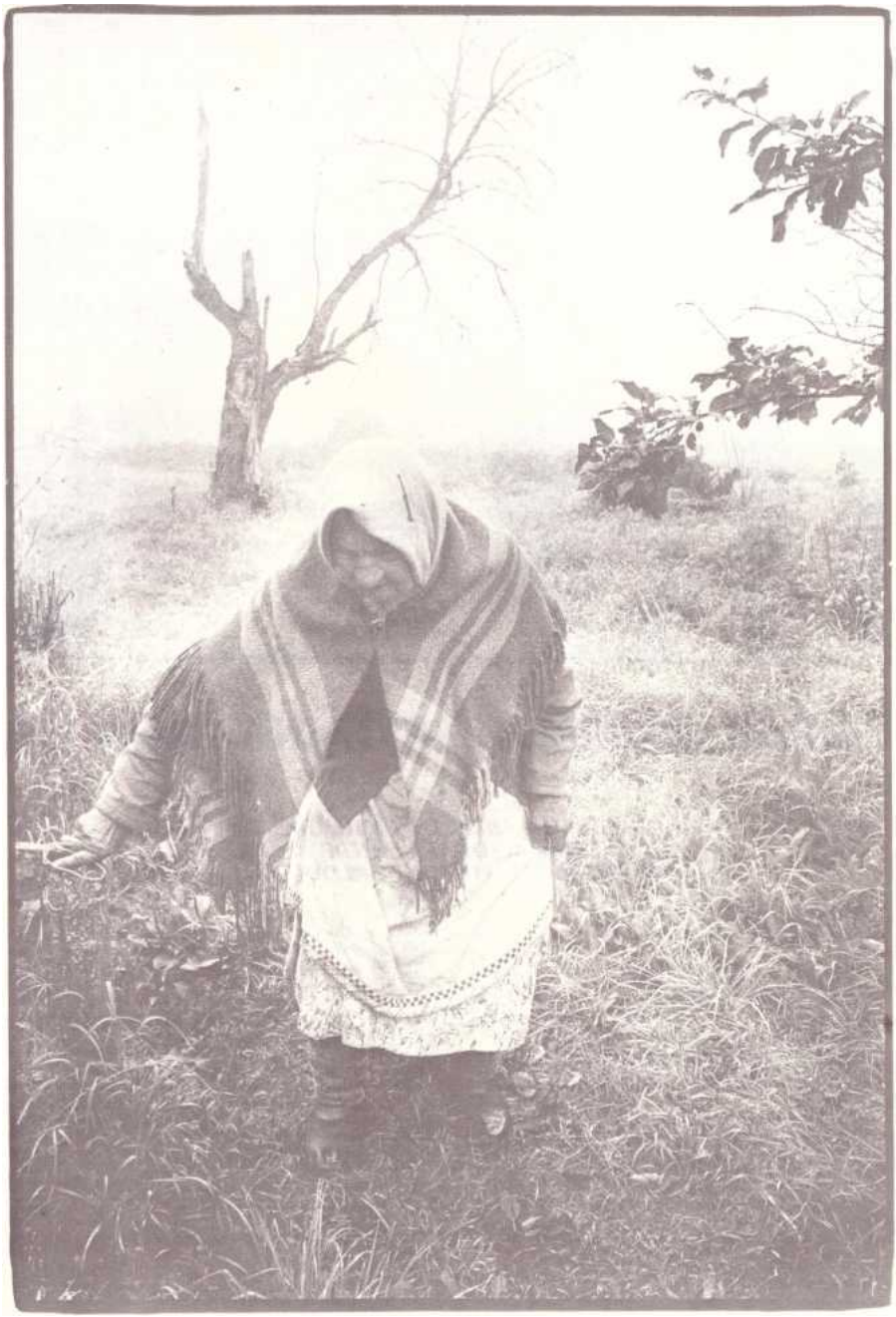

ANDRA KRIEVIŅA FOTO

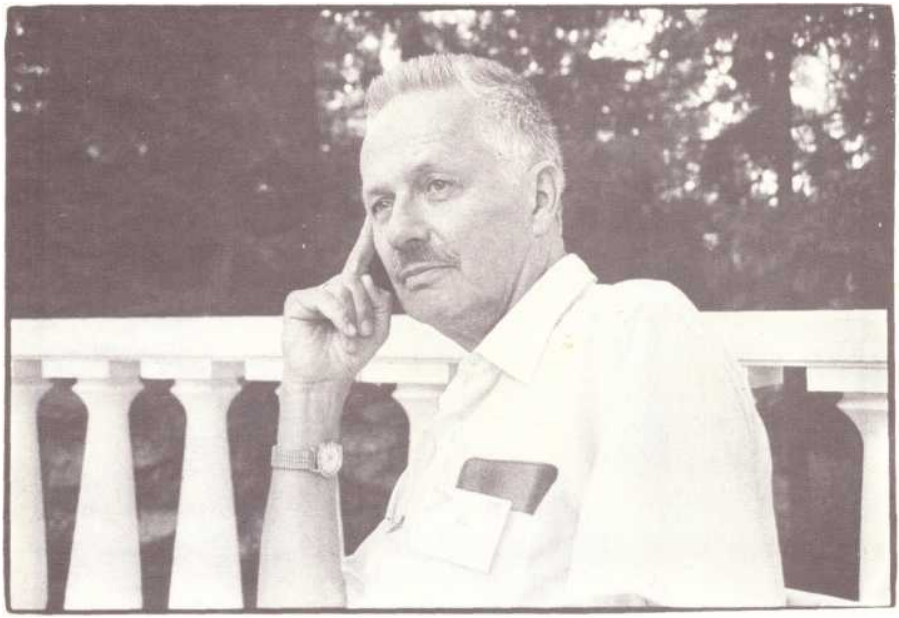

ANDRA KRIEVIŅA FOTO

V VA IRAK PAVOMM | fSLĪPBS AM A/I LAMĀ

INTERVIJA AR PBLA PADOMDEVĒJU, LATVIEŠU NACIONĀLA FONDA VALDES PRIEKŠSĒDĒTĀJU AGNI BALODI.

— Raksturojiet, ludzu, Nacionala fonda darbību un uzdevumus.

- Nacionālā fonda mērķis ir trīskāršs: vākt un izplatīt informāciju par notikumiem Latvija; censties informēt Rietumu sabiedrību par to; veicināt dažādus kulturālus pasākumus, jo sevišķi — mūsu jaunatnes izglītošanu nacionālos jautājumos.

— Kā visi šie uzdevumi tiek veikti praktiski?

— Mēs izdodam stipri daudz grāmatu. Neesam saskaitījuši, bet pēckara periodā izdots vairāk nekā simts dažādu nosaukumu. Daži no šiem izdevumiem ir it kā operatīvas atbildes uz to vai citu jautājumu. Sākumā viena otra no grāmatām bija veidotas loti vienkārši, teiksim — standarta tehnikā. Pēdējos gados esam pievērsušies nozīmīgu jautājumu izgaismošanai. Viens no tiem ir aizvesto saraksta* otrreizēja izdošana. Esam to pārrakstījuši, jo pirm-izdevums faktiski bija Zenēvā nogādātā saraksta faksimil-iespiedums. Jaunajā izdevumā ir rediģēts ievads, ir papildinājumi — daži dokumenti par Latvijas valdības darbību 1940. gadā, par deportācijām vispār. Tāpat arī ir mēģināts ievākt informāciju par tiem, kas aizvesti vai represēti pēc 1940.— 1941. gada. Jāatzīst, ka šis papildinājums gan ir ļoti shematisks un mazs.

Konstitūciju.

* These Names Accuse. Stockholm, 1982.

44

Esam sākuši izdot neatkarīgās Latvijas vēsturei nozīmīgus dokumentus. Pārspiedām Latvijas Satversmi*, izrediģējām to un apgādājām ar jaunu ievadu. Ievadu ir rakstījis Zigurds Zīle — viņš ir konstitucionālo jautājumu speciālists, darbojas ASV, Medisonas universitātē. Šķiet, viņš ir viens no 12 zinātniekiem, kas Savienotajās Valstīs nodarbojas ar padomju likumdošanas izpēti. Zīle ir pētījis arī to, kā neatkarīgajā Latvijā tika izstrādāta minoritāšu politika.

Otrs nozīmīgs mūsu publicējums ir 1920. gada mierā līgums ar Padomju Krieviju. Dokumentus publicējam piecās valodās: latviešu, angļu, franču, vācu un krievu. Satversmi varējām vienkārši pārspiest, jo tulkojumi jau bija izdarīti, attiecībā uz Miera līgumu un citiem dokumentiem tulkojumus jau nācās gādāt pašiem, pēc iespējas — no pirmavotiem, protams, zinātniski apstrādājot. Miera līguma franču tekstu ņēmām no Tautu Savienības protokolu krājumiem, kur tika reģistrēti visi valstu slēgtie līgumi. Angļu versija ir no Latvijas sūtniecības publikācijas, vācu tulkojums — no kāda speciāla izdevuma, krievu — nu, jūs jau zināt, ka līgumu noslēdza divās valodās, tāpēc tekstu varējām ņemt tieši no «Valdības Vēstneša».

Trešais mūsu šāda tipa izdevums ir tā sauktais bāžu līgums — Savstarpējās palīdzības līgums, kuru 1940. gadā uzspieda Latvijai. Te arī izmantojām oficiālo tekstu no «Valdības Vēstneša» un franču un vācu versijas no Tautu Savienības materiāliem. Šai publikācijā kā turpinājums pievienots 1940. gada 16. jūnija ultimāts vai, kā toreiz to dēvēja padomju žargonā — paziņojums. Šā dokumenta tulkojumi Eiropas valodās izdarīti jau mūsdienās, jo tas nav nekāds oficiāls, starptautiski reģistrēts līgums.

Esam no jauna izdevuši arī vairākus darbus, kas ir nozīmīgi Latvijas vēstures materiāli: S. Paegles darbu «Kā tapa neatkarīgā Latvija», E. Blanka grāmatu par tautību problēmu Latvijā.

Pēdējā laikā gan no zviedru sabiedrības, gan žurnālistu aprindām jūtama pastiprināta interese par Latvijas vēsturi. Sešdesmito gadu sākumā zviedru valodā izdota A. Švā-bes «Latvijas vēsture» — samērā neizstrādāts darbs ne pārāk labā tulkojumā, skaidrs, ka bija jāgādā kas jauns. Šis uzdevums pienācās man, esmu strādājis kādus trīs gadus pie jaunas «Latvijas vēstures» zviedru valodā — apmēram 400 mašīnraksta lappušu apjomā. Šī grāmata, domājams, iznāks šoruden. Ir sava patiesība, kad saka,— šeit, Rietumos, rakstītā Latvijas vēsture beidzas ar 1940. gadu, daži darbi gan ietver laiku līdz 1944. gadam. Savā grāmatā tad nu cenšos aplūkot Latvijas vēsturi līdz pat mūsu dienām, līdz Tautas frontei un pēdējiem notikumiem. Šis darbs, bez šaubām, ir domāts zviedru informēšanai, samērā īss, bez pārliekas

detalizācijas, informatīvs un, es ceru arī, viegli lasāms. Mēs ceram, ka grāmata aizpildīs to informācijas vakuumu, kas Zviedrijā jūtams.

— Kā veidojas Nacionālā fonda finanses, kādas šai ziņā ir jūsu iespējas?

— Nacionālajā fondā ir biedru — veicinātāju vai, kā lai to pasaka, biedru — vēlētāju pamatsastāvs, kuri katru gadu iemaksā zināmu summu, tādējādi veidojot rīcības pamatkapitālu. Bet lielākā fonda līdzekļu daļa ir no ziedojumiem un novēlējumiem. Katru projektu rūpīgi pārrunājam, cenšamies izvairīties no lielām, prestiža izdošanām. Līdz ar to mūsu tiešā darbība tiek ļoti labi finansēta. Faktiski mūsu darbība gandrīz pilnīgi var tikt segta no kapitāla procentiem.

— Pastāstiet nedaudz par savu interešu loku, kā nonācāt līdz vēsturei?

— Man ir vairāki arodi. Esmu beidzis divas fakultātes, bet studējis trijās. Mans maizes darbs ir zobārstniecība, esmu klīnikas vadītājs. Atlikušo laiku ziedoju vēstures petniecībai. Bez zobārstniecības esmu studējis arī vēsturi Stokholmas universitātē, turpat esmu papildinājies, specializējies baltu valodās un Austrumeiropas politikā. Ja būs laiks, iešu tālāk, doktorēšos, bet tas ir ļoti grūti veicams, ja ir vēl kāds cits darbs. Tomēr šo domu neesmu atmetis.

— Par jūsu publikācijām . . .

— Mjā, kā tas sākās. Ciemojoties Latvijā, kādos Jāņos pie alus kausa sākām runāt par dažādām norisēm Latvijas vēsturē. Mani sarunu biedri sāka taujāt par toreiz ļoti «jūtīgu» jautājumu — par to, kādā veidā Latvija nonāca Padomju Savienības robežās. Es tolaik vēl ar vēsturi ne īpaši nodarbojos, taču vispārējie fakti man bija zināmi. īsi atstāstīju notikumu gaitu, minot arī Hitlera —Staļina (Molo-tova—Ribentropa) paktu, par kuru maniem sarunu biedriem nebija nekādas informācijas. Pastāstīju, kā pēc tam notika tirgošanās ar Lietuvas teritoriju. Mans stāstījums izraisīja neparastu interesi, un vairāki studenti izteicās, vai es nevarētu par šiem jautājumiem uzrakstīt plašāk. Pats manīju, ka pietrūkst metodoloģiskās pieejas, tāpēc, atgriežoties Zviedrijā, uzsāku darbu pie brošūras un vēstures studijas universitātē. Var teikt, ka tā saruna Jāņos bija iegansts studiju uzsākšanai.

šī mazā grāmatiņa, kurai apzināti ir dots provokatīvs virsraksts padomju stilā: *«Baltijas republikas Lielā Tēvijas kara priekšvakarā»,* guva visai lielu ievērību, un cilvēki, iegriežoties Nacionālajā fondā, jautāja pēc tās atkal un atkal. Gramatiņas iespiedēji — PBLA* — ļoti kritizēja šādu nosaukumu, mēs Rietumos taču teiktu «Baltijas valstis pirmskara periodā» vai ko tamlīdzīgu, bet es apzināti turējos pie šī, lai uzreiz neatklātu, kas īsti šai darba ir. Rakstībā esmu mēģinājis lietot tā saukto padomju ortogrāfiju, t. i., to, kuru lieto šodien Latvijā. Arī

apzināti, lai neradītu reakciju, kāda dzirdēta Latvijā par vienu otru trimdas publikāciju: «Ir jau labi, bet izklausās it ka no trīsdesmitajiem gadiem.»

Jā, šī grāmatiņa necerēti kļuva populāra, nupat ir sagatavots jauns, pārskatīts izdevums, kurš, šķiet, arī iznāks šoruden.

Tostarp esmu daudz rakstījis laikrakstos, man ir, piemēram, garāka apcere par Somijas jautājumiem. Tāpat esmu piedalījies dažādos latviešu pasākumos, mācījis tur Latvijas pēdējā posma vēsturi — arī latviešu skolās, sabiedrisko zinātņu institūtā. Nācies uzstāties arī ar referātiem kā Amerikā, tā Eiropā. Un esmu manījis, ka par jaunākās vēstures jautājumiem, par kuriem ir ļoti liela interese, joprojām trūkst literatūras. No vienas puses — mūsu, Rietumu, vēsturnieki tā īsti neķeras klāt, no otras — tajā, kas rakstīts Latvijā, vienīgi pēdējos gados atrodamas interesantas, pat ļoti interesantas pasāžas. Faktiski — tikai pēdējā pusotrā gadā. Beidzot ir vērojama tiešām vēsturiska interese izgaismot problēmu, nevis dzīt propagandu.

— Atgriežoties pie jūsu «brošūriņas», vai esat dzirdējis par tās rezonansi Latvijā?

— Es tikai zinu, ka tā ir viena no tām publikācijām, ko padomju puse pilnīgi ir izvairījusies pieminēt. Vienmer ir bijis tā, ka gan es personiski, gan Nacionālais fonds esam lamāti dažādās toņkārtās, mums ir pierakstīti visādi grēki — gan slepeno dienestu darbi, gan vēl daudz-kas. Tādos gadījumos ir atsaukušies uz maniem rakstiem gan šur, gan tur, bet par grāmatiņu nav minēts neviens vārds. Kāds no Latvijas man teica, ka tā esot bijusi tik «riebīga» . . .

— Acīmredzot to var skaidrot ar režīma paniskām bailēm no patiesības par to, kā totalitārās lielvalstis prettiesiski iznīcināja triju mazo Baltijas zemju neatkarību . . .

— Noteikti tā. Ziniet, man tas skaidri parādījās jau tai tālajā Jāņu naktī, redzot cilvēku reakciju, jauno cilvēku degošo interesi. Man bija skaidrs —, ja šie fakti kļūs plašāk zināmi, tad padomju varas leģitimitāte Latvijā būs apdraudētā. Jo Padomju Latvijas dibināšanas apstākļi faktiski taču nepavisam nesaskanēja ar to versiju, kas valdīja padomju publikācijās. Otrkārt, varas orgāniem ļoti nepatika, ka manā darbā atklājās ciešā sadarbība starp Padomju Savienību un fašistisko Vāciju. Padomju Savienība taču vienmēr ir uzstājusies kā vienīgā patiesā un konsekventā cīnītāja pret fašismu, kas, cita starpā, ir arī nepareizi terminoloģiski, jo fašisms nav nacisms. .

Itāļu fašisms nekad nav vajajis žīdus, bez tam fašisms ir izaudzis no sociālisma idejām, no itāļu arodbiedrību dzīlēm. Nacismam ir pavisam cits pamats — tā ir ekstrēma vācu šovinisma kustība, bez šaubām, arī tajā ir daudz no sociālistu ideju patapinājumiem.

Neaizmirsīsim arī, ka jau sen pirms 1939. gada Staļins vairākkārt mēģināja vienoties ar hitlerisko Vāciju, tikai Hitlers to nebija ņēmis

vērā.

— Vai, sekojot līdzi pēdējā laika norisēm Latvijā, arī publikācijām, varat teikt, ka atklājušies kādi jauni aspekti 1939.—1940. gada notikumu izgaismojumā?

— Ir publicētas detaļas, kas ļoti interesanti raksturo procesu. Lielos vilcienos, protams, nav būtiskas atšķirības starp pēdējā pusotrā gadā Latvijā publicēto un to,

PBLA — Pasaules brīvo latviešu apvienība.

ka mes visu laiku zinājām šeit. Rietumos. Bet detaļu zina svarīgas ir daudzas publikācijās «Literatūra un Mākslā», «Padomju Jaunatne», palaikam ari «Ciņa».

Par pašreizējiem notikumiem Latvija. Jateic, ka tie Rietumus bieži vien ir pārsteiguši nesagatavotus. Mana personiska reakcija no sakuma bija dziļa neticība. Tiekoties personīgi ar Tautas frontes pārstāvjiem un citiem cilvēkiem no Latvijas, kuriem es nekādi nevaru pārmest kaut kadu mānīšanas tehniku (lada gan vienmer bijusi saistīta ar padomju informāciju), esmu sācis notikumus veriet ar zināmam cerībām. Gribas piekrist Rasmai Sildei-Kar-kliņai, kura deve sevi par optimisti. Gribas eeret, ka viņai bus taisnība.

— Vai esat gandarīts par līdz šim paveikto?

— Zinama mēra, ja. Mana gramatiņa par Baltiju izdota ari zviedru valoda, to izmanto vadošie zviedru vēsturnieki. Bez šaubām, no padomju puses es tiku smagi lamāts par C1P aģentu, kas tieši saņem algu no CIP štaba un ta tālāk. Nauda, protams, visiem vajadzīga, bet diemžel man 110 Amerikas čeki ta ari nav pienākuši. Mana attieksme bija un ir tada: jo vairak padomju varas iestādes lamājas par kaut ko, jo sāpīgāk ir trāpīts. Tādēļ es šo ļoti negatīvo nostāju uzņemu gandrīz ka komplimentu.

Intervēja

PĒTERIS BANKOVSKIS, Haiko, Somijā.

MERABS MAMARDAŠVILI

JA UZDRĪKSTĒTIES BUT...

(NOBEIGUMS)

Ja parādības netiek sauktas vārdā, nav arī vietas, kur, piemēram, varētu būt atmiņa, jēga tam, kas patiešām ir noticis, notiek vai notiks (arī posta, nelaimes, negoda, šausmu, slimības jēga). Kam tā nav, nav arī nākotnes, jo nav atmiņas, lai kā viņš censtos to sev pieburt, lai cik viņš nezinātu, ka atmiņu vajag, ka ir jāatceras. Vienīgā iespēja gūt nākotni, proti, iespēja kļūt cilvēkiem ir — nosaucot vilkt klajā, apjēgt postu un nelaimes, nevis spiest iekšā, kur tās kustas un attīstās iracionāli, stihiski un patogēni.

Nule jau it kā kļūst par paradumu saukt lietas to īstajos vārdos. Nemelot. Vai vismaz neaizstāt īstenību ar tai pretdabīgām, stulbām parafrāzēm. Atklātība — tā taču ir ne tikai kaut kādu noslēpumu izgaismošana, tā ir arī lietu saukšana īstajos vārdos. A, B, C tikai tad savstarpēji mijiedarbojas, tikai tad tajos — atsevišķi un starp tiem kopumā — notiekošais ir produktīvs un apveltīts ar rīcībspējīgu vēsturisku eksistēšanu, ja tie mums (mums un paši sev) zināmi tieši kā

A, B un C. Taču, ja mēs par to esamību nekā nezinām un tie paši bez vārda nevar pat artikulēties un īstenoties, tad tas ir tāpat, it kā viņu nebūtu. Un tā viņi atgriežas «ēnu pilī». Proti — pirmsvēsturiskā esamībā.

Ir vienmēr nāve. Un ir nedzīva nāve. Tās abas ļoti atšķiras. Ikvienai aiziešanai no dzīves jābūt publiskai, publiski nosauktai un zināmai. Tad tā ir nāve, kas piedalās dzīvē. Jo pat no negatīvā (vai gan var būt lielāks noliegums par nāvi?) var kaut ko gūt — kādu graudu dvēselei un jēgai. Nenosauktais šādu iespēju nedod. Tas grauj apziņu un dvēseli pat vairāk nekā, piemēram, karš, ja tā upuri nav atrodami publiski zināmos militāros sarakstos un šo upuru apraudāšanas, pilsoniskās piemiņas un sāpju rituāls netiek veikts viss, pilnībā. Lūk, kāpēc es saku, ka lietu nosaukšana, izteikšana ir viens no pirmajiem kultūr-celtniecības aktiem. Arī nācijas garīgās veselības, par kuru es faktiski fe visu laiku runāju.

— Kā *jums šķiet* — vai *Černobiļa mums kaut ko ir iemācījusi*?

— Manuprāt, vēl nekā nav iemācījusi. Ja nu vienīgi speciālistiem, no kuriem šad tad kaut kas tiek arī publikai. Un tas — pēc Černobiļā veiktā gigantiskā, pašaizliedzīgā darba! Nelielā iegūtā sabiedriskā skaidrība dzīvo — kā, piemēram, «Černobiļas zvanā» — līdzās meliem un neskaidrībai, sapinas ar tiem un noslīkst kaut kādā troksnī. Arī tāpēc, ka lietas būtība ir jau nosaukta, tā veikli pārtverta antinosaukumā. Jo publiski Černobiļa ir — «varonības vieta», vieta, kur «uzcels piramīdu, augstāku nekā Saules piramīda». To visu es, mazliet apdullināts, klausījos televīzijā un uz karstām pēdām lasīju avīzēs. Ir jau uzmesta cilpa domai un darbībai, kura grib rast savu jēgu. Nu un tad? Tūkstoši nepilnu patiesību surogātu saķēdēsies, saslēgsies gredzenā un nekad pasaulē par patiesību netaps. Galvenais ir tas, ka mūsu prāta spēka lauka magnētiskās līnijas tūdaļ uzvedina uz jau pastāvošajiem ārējās vides tēliem: «ienaidniekiem», «draugiem», savas nacionālās drošības u. tml. veidotiem, sasien tos visus mezglā, kuru meta-foriski varētu nodēvēt par «robežcilpu». Un turpinās šī domas kakofonija «uz robežas», līdzko tai mazlietiņ pieskaras. It kā domai no visām pusēm būtu pievadīta augstsprieguma strāva. Tas pats samezglotais saistījums, tas pats mūsu «gredzenojums», kas — ar nepilnvērtības un pārākuma kompleksiem vienā ādā sien mūs pie ārējās pasaules veidola. Tās pašas pusaudža mokas un sirds neskaidrība. Ja liktu lietā pašmāju žurnālistu sirdsmīļo dalījumu «viņi» un «mēs», tad te sanāktu gluži vai matemātiska formula: ja jebkurā mūsu valsts vietā brīvi izvēlētos mūsu vidē kādu atšķirības pakāpi starp «viņi» un «mēs» un, ja bīdītu šo pakāpi uz robežas pusi, tad atšķirība samazinātos tieši proporcionāli attālumam līdz robežai un uz robežas taptu — nulle. Uz robežas visi runā (un domā) vienu un to pašu! Dialogs iespējams tikai ar noteikumu, ka otra puse pašaizliedzīgi

gvelž to pašu. Un, ja ne — tad dialogs tiek risināts ar jau zināmiem līdzekļiem — kā karš, kur visi līdzekļi labi. Turklāt es te nerunāju par valsts diplomātiju, kurai ir savi likumi, bet par sabiedrisko dzīvi, par informācijas un sabiedriskās domas orgāniem, kuri ir kaut kas cits. Precīzāk — tiem vajadzētu būt kam citam. Jo cilvēka smadzenes ir vienotas, un saglabāt sevī šo trūdinošas, pavedinošas indes piesātināto «dialogu kara stilā» ir nāvējoši valsts iekšējai dzīvei. Tādēļ, neietekmējot ārpasaules veidu, neatsienot šo cilpu, šo visu dzīvo tieksmju un spēku mezglu, nav iespējams neko sasniegt iekšēji. Es pilnīgi saprotu Aleksandru Bovinu, kurš apskauž žurnālistus, kas raksta par iekšējām tēmām. Patiešām, laiks sākt rakstīt un domāt, ka ārējā tēma ir arī iekšējā tēma. Laiks pieaugt. Es, piemēram, nesaprotu, kā var cīnīties par civilizācijas saglabāšanu virs Zemes, ja paši netopam civilizētāki, vai — vienkārši — civilizēti.

— *Jautājums par tiesisko kārtību, šķiet, ir vietā arī šajā sakarībā. Kā jums liekas — cik lielā mērā vispār var uzlūkot likumu kā kultūras* daļu*?*

— Domāju, ka to var uzlūkot tikai tā. Kaut vai tāpēc, ka likumam nepieciešams pilsonis. Cilvēks — pilsonis. Turklāt likums — tās visupirms ir tiesības uz darbu, uz savu darbu. Ja uztveram Apgaismību kā spēju — un tiesības — domāt ar savu prātu, tad tā sevī ietver spēju — un tiesības — pašam izprast savu darbu. Vēl dziļāk — likums reāli pastāv tikai tad, kad tā mērķu sasniegšanas līdzekļi savukārt ir likumīgi, t. i., uzsūkuši sevī paša likuma garu. Tātad šie līdzekļi ir ar likuma starpniecību iemiesota konkrēta piederumu, priekšmetu, cilvēku pastāvēšana. Tā ir darbīga visur un visā, ko likums var skart un ko likums regulē. Likumu ieviest ar administratīviem, patvaļīgiem, t. i.$_f$ nelikumīgiem, līdzekļiem — pat vislabāko nodomu, visaugstāko apsvērumu, «ideju» vārdā šāds likuma pielietojums vairo nelikumības precedentus un paraugus (jo plašāks un noteiktāks šāds pielietojums, jo plašāks un sāpīgāks precedents), ko iekļauj sevī tie līdzekļi. Vairo nelikumību neatkarīgi no «labiem», «glābšanas» nolūkiem, ideāliem vai — gluži pretēji — no kāda ļauna nodoma. īpaši to var just, ja pastāv kāds monopols, jelkāds monopols. Sacīsim tā: ja es — kaut vai visaugstāko sabiedrisko apsvērumu vārdā — vienā jaukā dienā nosaku zināmām precēm speciālu cenu, slēpju un slepeni pārdalu ienākumus, ieviešu privilēģijas, dalu preces, jaunu plāna rādītāju labad mainu iepriekšējās norunas ar darbaļaudīm utt., u. tml., tad tajā pašā dienā (un — saskaņā ar mūžīgo paralelitāti — turpmāk) to pašu, kaut kur, gluži citu apsvērumu vadīts, pasāks vēl kāds (vai arī — tie paši un turpat). Savtīga aprēķina vadīts, spekulēdams, mānīdams, zagdams, kukuļus vākdams, piekopdams varmācību. Konkrētie iemesli un motīvi šajās struktūrās nav svarīgi, tie ir aizstājami, pārplūst cits citā, apmet ādu uz otru pusi. Tādēļ, ka likums ir vienots un nedalāms visās telpas un laika vietās, kur saskarē cits ar citu vien darbojas un pastāv cilvēki.

Arī — sabiedriskās labklājības likumi. Tātad — likumi ir sasniedzami tikai ar likumiem!

— *Bet kādēļ tad likumus tomēr pārkāpj?* Un — no *otras puses* — vai tas, ko jūs *sakāt, nav pārlieku mehānisks?*

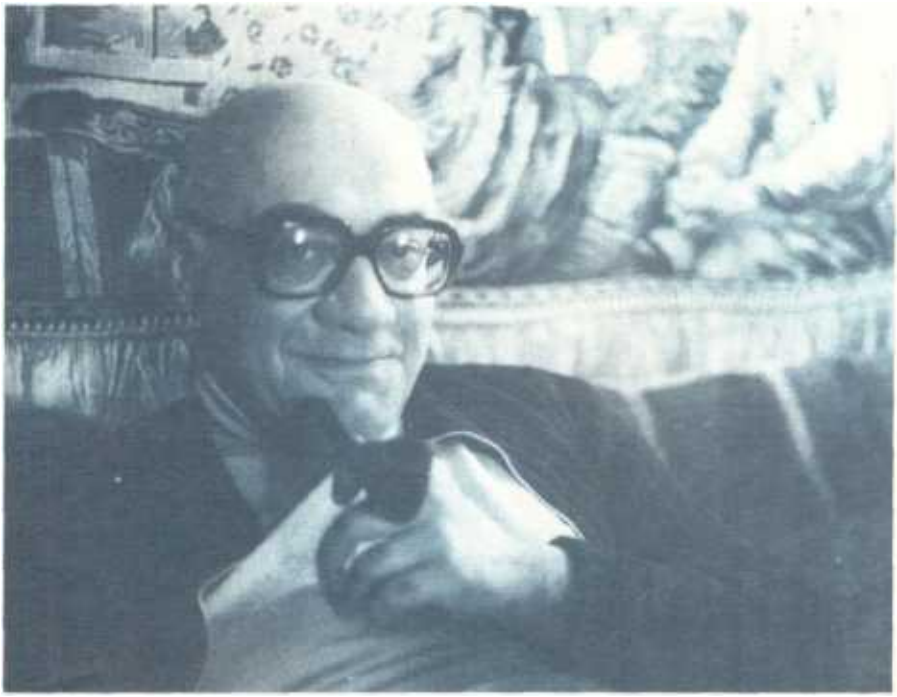

— Tādēļ, ka tiesisko kārtību parasti saista ar ideju patiesības kārtību. It kā likums pastāvētu pats par sevi un nevis cilvēkos, indivīdos, tajā, kā viņi izprot savu darāmo. Gribas iztikt bez indivīda, bez individuāliem spēkiem, bez cilvēciskas attīstības. Vienkārši netic cilvēka veselajam saprātam un personiskajai pārliecībai, spējai rīkoties saskaņā ar tiem. Taču tas ir arī neiespējami, ja esamības likumi pastāv šķirti no juridisko normu zināšanas. Proti — ne jau humāna priekšroka vai rūpes par cilvēku, bet gan pašas esamības, dzīves negrozāmais ierīkojums liedz iespēju apiet indivīdu. Ja vien vispār kaut kam būt. Esmu stipri pārliecināts, ka kaut kas var notikt vienīgi indivīdu vienlīdzīgas esamības līmenī. Te vienādi princis un ubags, buržuā un proletārietis. Te nevienu neskar— «nav pieņemts», ceļš jānoiet katram pašam, jāveic personiska kustība «būtības vidū», kustība, bez kuras ārtelpā nebūs nekādu ieguvumu, nekādu notikumu. Es jums nolasīšu Deržavina dzejoli. Izmantoju viņa vārdus, jo jau viņš lietas būtību uztvēra gluži filozofiski (ne tikai juridiski vai humāni):

«Es visa veseluma daļa,
Man šķiet, ir sacīts — mana vaļa Ir pašā vidū būtībai . . .
Es saistu pasaules, kas visur,
Es vielas tapums galīgais . . .»

Un Puškins? — «Griežas ap cilvēku pasaule visa, vai tiešām rimts paliks vienīgi viņš?»

Tad, lūk, neviens vēl nav atsvabinājis pasauli un cilvēku no — kādam būt — no šīs kustības cilvēkā, «būtības vidū».

— Un *tomēr, kā jums šķiet* — vai *materiālais ir šķirams no garīgā vai nav1*

— Nav, jo garīgais ir ķermenisks. Tam piemīt ilgums, tilpums, tie sniedzas dzīlēs uņ plašumos. Savā ziņā tas ir vēstures un cilvēka kolektīvais «ķermenis». Tas piedāvā mučhs no konkrētiem dvēseles atribūtiem un instrumentiem veidotu vidi — antropogēnu telpu, veselu sfēru. Tā ir piepūles sfēra. Lai kaul ko radītu — vienalga ko — arī garīgu, ir nepieciešams darbs, un darbu galu galā veic muskuļi. Var, ja gribat, runāt par dvēseles, prāta, pilsoniskuma, vēsturiskuma utt. muskuļiem. Tāpēc cilvēciskajā un vēsturiskajā realitātē ārējais *ir* arī iekšējais, bet iekšējais — ārējais. Pastāv uzskats, ka cilvēka ārējās darbības telpas ierobežojums var būt par iemeslu intensīvai iekšējās telpas attīstībai, bagātai iekšējai dzīvei. Tas ir bieži sastopams, bet, manuprāt, ļoti maldīgs arguments. Tā gluži vienkārši ir patmīlība, glaimīga sublimācija un faktiskās vēsturiskās bezpalīdzības kompensācija.

— *Kāpēc? Puškins taču, kā zināms,* nonāca *Boldinā ne jau aiz brīva prāta,* un *tur, atrauts no abām galvaspilsētām . . .*

— Jā, Boldinas rudens ir Boldinas rudens . . . Taču, saprotiet — mēs neesam Puš-kini. Ne vien tajā ziņā, ka mums nepiemīt viņa personiskā ģenialitāte, bet arī tāpēc, ka Puškins pārstāvēja augstāko krievu aristokrātiju, t. i., bija apveltīts ar «ķermeni», kurš rosināja gan patstāvīgu pilnveidošanos un vēsturiskumu, gan arī kaut kādā veidā — iespējams, tieši kārtas dēļ — pasargāja viņu un saudzēja. Puškins piederēja noteiktam, tā saukto «simts ģimeņu» lokam, kuras spēja kulturāli pašvērtīgi pastāvēt. Tieši piederība Šīm aprindām daudzējādā ziņā līdzēja cilvēkiem saglabāt pašcieņu un patstāvīgi domāt. Taču izrādījās, ka ar šo minimālo aizstāvību nepietika. Nerunājot nemaz par to, ka viņi visi bija spiesti elpot apkārtējās verdzības tvaikus, ka viņi nevilšus (vai labprāt) pārtika no tiem. Gana atcerēties ģeniālo Mihaila Luņina frāzi:

— Mēs visi — Katrīnas 11 bastardi. — Jaunie lauvas, kuri dzīvoja ne šo dzīvi un ne tā. Tāpēc Puškins gluži vai pašrocīgi, vienpersonīgi gribēja Krievijā radīt vēsturi, pūlējās praksē pierādīt savu antitēzi dažām Čaadajeva domām. Piemēram, iedibināt ģimenes tradīciju. Ģimenes — kā Mājas sevišķas izpausmes, kultūras apdzīvotas sētas, «mazās dzimtenes» tradīciju. Kā autonomu un neaizskaramu tradīciju kopumu, kurā nedrīkstētu jaukties neviens: ne cars, ne baznīca, ne tauta. Protams, ģimene, viņaprāt, nebija nekāda atzīmju dāļāšana par labdarību. Viņš ziedoja sevi savam principam. Man ir skaidrs,

piemēram, ka dueli izprovocēja ne jau acīm redzama fiziska greizsirdība. Patiešām — goda vaņģinieks. Goda — bet ne ierastā, «pulka» izpratnē. Goda — esamības balsta, gluži vai kosmiskas, apzinātas kārtības un mēra nozīmē. Tā viņš aizstāvēja un apliecināja dzejnieka, katra domātspējīga, ar iztēli apveltīta cilvēka sociālo statusu un cilvēcisko pašcieņu. Puškins uzreiz krasi apsteidza sava laika literatūru. Trīsdesmito gadu priekšvakarā viņu vairs nesaprata viņa paša vide, pat tuvākā apkaime un draugi. Jo šī vide arvien vēl bija gatava slepeni slimot ar labo, iemiesot slepenu domu un slimu skaistuma dziesmu. Puškins turpretī mainīja pašus rāmjus, problēmu augsni, kuras pamatelements bija valstiskuma privātīpaš-nieciskās pretenzijas uz visu lietpratēju darba augļiem, to padarīšana par kroplīgu vispārējā beztiesiskuma, pilsoniskas nekulturālības un garīgas tumsonības piedevu. Starp citu, šī pati šķirtne bija pamatā viņa domstarpībām ar oficiālo pareizticību un baznīcu. Viņš pārmeta, ka tās nav radījušas neatkarīgu un savdabīgu garīgās dzīves sfēru. Sajā sakarā, salīdzinādams svētos tēvus ar einuhiem, kurus «vien vara saviļņo», viņš ironiski izteicās, ka popa trūkums laicīgā salonā, t. i., kultūras celniecībā, ir pastāvīgs.

Tādi cilvēki kā F&iškins paši rada ap sevi telpu kultūras, pārmantojamības, vēstures tapšanai. Telpu, kas arvien satur jaunu esamību, tāpēc, nonācis Bolcftņā, Puškins ir gluži kas cits nekā kāds sevī iespundēts Maskavas inteliģents, kurš pārceļas uz pagrabu Sretenkā vai pieņem sarga vietu, lai radītu savus ģeniālos darbus. Ir starpība!

Cilvēki atbrīvojas tieši tik, cik viņi paši veikuši sevis iekšējas atbrīvošanas ceļu, jo — ikviena verdzība ir pašpaverdzināšana. «Iekšējā brīvība» nebūt nav pagrīdes brīvība ne sociālas, ne dvēseles pagrīdes izpratnē. Vārdi «iekšēja» šeit traucē, maldina. Tā ir reāli pausta brīvība — cilvēka iekšēja atbrīvotība no savu priekšstatu un tēlu važām, cilvēka patstāvības un esamības atbrīvotība.

Tātad — «iekšējā brīvība» nav nekas apslēpts. Parasti cilvēks pārnes sevī saspīlētību, ko rada ārējie noteikumi, atļautais un neatļautais kultūras mehānismos, kuri vētrainajā un ne vienkāršajā dzīvē apstāj cilvēku no visām pusēm. Tādēļ jo ievērojamāks un nozīmīgāks šajos apstākļos ir katrs izņēmums. Lūk, tāpēc patlaban īpaši vajadzīgi cilvēki, kuri spēj pastāvēt ne jau pagrīdes kultūrapstākļos, bet pilnīgi atklāti. Kuri spēj atklāti praktiski piekopt savu dzīves un domāšanas veidu, kurš varētu radīt jaunas iespējas cilvēka un sabiedrības attīstībai nākotnē.

Puškins (un — pēc viņa — daudzi citi literatūrā), radīdams jaunu telpu un cilvēciskās iespējas, neko nepauda, nevienu «nepārstāvēja», «neatspoguļoja» un — katrā ziņā — nevienu neapgādāja ar «likumīgām baudām» domātiem gara priekšmetiem. Puškins, Tjut-

čevs, Dostojevskis, Tolstojs savos darbos pūlējās radīt visu Krieviju (tāpat kā sevi)!

— Ko *jūs* ar to domājat? Vai to, par ko savulaik *rakstīja* Caadajevs: «Negribam zemes, gribam debesu valdnieku»? *Šķiet, citādi jaunais, negaidītais kultūrā nav iespējams.*

Vai var, piemēram, jautāt, — vai Dostojevski iedvesmoja Dzimtenes mīlestība, vai viņš mīlēja dzimteni? Un Tolstojs? Piespiežot viņus pēc *nāves* apliecināt, ka viņu patriotiskās jūtas bijušas uzticamas pavalstnieces. Absurdi jautājumi. Sie cilvēki paši bija Krievija, iespējamā Krievija. Man — neapšaubāmi. Māksliniekam, domātājam — kā Čaadajeva laikos, tā mūsdienās — jāpateicas Tēvzemei tikai par patiesību. Taču liksim to mierā. Runājot par veselas valsts, par Krievijas rašanos rakstnieku daiļradē, es domāju deviņpadsmitā gadsimta krievu literatūru kā vārdos ietvertu Krievijas mītu, kā sociāli tikumisku utopiju. Tas bija mēģinājums radīt valsti no liras un taures skaņām, kā teiktu Der-žavins. No vārda, no jēgas, no patiesības. Vēlāk, pēc revolūcijas, radās jauna, personiskāka un kritiskāka, bet ne misionāriska attieksme pret vārdu un tā iespējām. No taures skaņām personības, kā jau teicu, varēja piedzimt Tēvijas kara beigās. Taču arī tas, tāpat kā «liras skaņas», izrādījās mīts. Ja pieminam liru, tad patlaban daudzi no vārda ij sevi radīt nespēj. Kur nu veselu valsti.

Ja par patiesību jāpateicas tēvijai, tad tā taču vispirms ir patiesība par sevi kā savu stāvokļu krustpunktu. To var panākt tikai ar skaidru rakstību, iekšēji brīvu domu un saskaņā ar vārda likumiem. Tieši šo patiesību, pienākuma noteikto patiesību par pašu iespaidiem un pārdzīvojumiem negrib (vai neprot) apgūt, piemēram, biedrības «Pamjatj» aktīvisti. Dižie pagātnes rakstnieki bija apveltīti ar unikālu īpašību — spēju panākt savu pārdzīvojumu skaidru, pilnīgu, nobriedušu izteiksmi. Tas, ko viņi vēlējās pateikt savās grāmatās, bija skaidrs, neaptumšots. Turpretī mūsdienu literāti parasti nespēj tikt skaidrībā pat par pašu pārdzīvotā un piedzīvotā iedabu. Par viņu grāmatām nākas spriest tā: viņš īstenībā vēlējās teikt ko citu, lūk, to un to . . . Kaut kas jau tajās patiešām ir, tam ir tiesības izpausties, no tā patiešām var smelt dvēsele. Taču katram profesionālam literātam vajadzētu šādu līmeni uztvert kā apvainojumu. Starp mūsdienu prozaiķiem ar skaidrības uzdevumiem tiek — protams, manā izpratnē — galā un vienlaikus spēj saistīt ar tēmu, idejām, sirds un prāta talantu, māku mani līksmi pārsteigt (šāds pārsteigums arī ir mīlas avots . . . filozofijā) Okudžava, Bikovs, Bitovs, Iskanders, Abramovs, Sjomins, Makaņins, Mo-žajevs. Es saucu tikai tos, kuri raksta krieviski, un neminu jums nezināmus gruzīnu rakstniekus . . .

Viņi, paldies Dievam, nenoņemas ar misio-nārismu, neķeras pie globālu tikumisku un sociālu problēmu risināšanas. Toties izvēlas tās šķautnes, kas *atstaro visu minēto mūsu* kultūrā un dzīvē, mūsu dvēselēs,

apgūst un izgaismo to visu savās dvēselēs (tātad liek uz kārts sevi, nevis pamāca). Tas ir viņiem pa spēkam, viņi *savu uzdevumu* veic. Ar apbrīnojamu atbildības izjūtu, manuprāt, ir apveltīts Bikovs. Tā ir atbildība par visu, t. i., atsacīšanās no sava alibi, spēja pateikt: «to visu — es». Atbildība par to, lai šis sarežģītais stāvoklis un pārdzīvojums nepaliktu bez precīzas izteiksmes, nepaliktu taipus vārda esamības. Viņš veic savu profesionālo pienākumu, t. i., literāras rakstības veidā *izkopj* līdz absolūtai skaidrībai to, ko pats jūt un pārdzīvo, panāk to proporciju un mēru, kādā šis pārdzīvotais «savā iedabā» patiešām ir. Līdz *ar* to viņš dzimst un pastāv pats. Pastāv no sevis paša.

Kāda vēl cilvēka pastāvēšana vajadzīga? Mūsdienu lasītājs, paldies Dievam, vairs negaida no rakstnieka atbildi uz jautājumu, kā cilvēkam dzīvot un ko darīt. Viņš saprot, ka tādu atbildi nav iespējams dot nevienā situācijā. Jo vairāk — šī atbilde nevar tapt gatavas patiesības veida. Lasītājs prasa no rakstnieka visupirms skaidru un pašatbildīgu rakstību. Domas skaidrība allaž rosina domāšanu un bagātina. Piepilda neatkarīgi no pašas domas virziena . . .

— Un *kurš no* agrāko gadu darbiem jums ir *izteicis kaut ko* svarīgu?

— Bulgakovs. Ar «Meistaru un Margaritu» tolaik atnāca dvēseles atbrīvotība. Cilvēki, kuri nekā nejēdza no tā, kas notiek dzīvē, piepeši sajuta: garīgums — tā nav slimība. Tolaik tāds romāns bija vajadzīgs kā gaiss. Autora stilā bija kaut kas priecīgs, paša vārda prieks, vārda, kurš dzīvo un kustas saskaņā ar vārda likumiem (kā dzejā rakstīja mūsu Galaktons Tabidze). Jaunatne lasīja romānu un pārliecinājās, ka būt brīvam un garīgam, būt goda un ideāla cilvēkam ir normāli un priecīgi! Mūsdienu literatūrā tāds rakstīšanas prieks, manuprāt, jūtams Oku-džavas un Tatjanas Tolstojas prozā.

— Kā jūs — filozofs — *vērtējat* vai, precīzāk, izprotat mūsdienu cilvēku? Kāds viņš *ir* filozofa skatījumā?

— «Mūsdienu» cilvēka nav. Par «mūsdienu» var tikt uzskatīta tā vai cita doma par cilvēku. Pats cilvēks vienmēr it tikai mēģinājums kļūt par cilvēku. Iespējamais cilvēks. Tas ir pats grūtākais, tāpat kā — dzīvot tagadnē. Viņš ir vienmēr jauns, kā vienmēr jauna ir domāšana — ja vien mēs vispār domājam. Varam runāt tikai par vēsturisko cilvēku, t. i., par būtni, kuras dzīves orgāns ir vēsture, ceļš. Tas sākas grieķu romāņu pasaulē, ar Evaņģēliju, bet neatgriezeniski — ar Renesanses laikmetu. Mēs esam XX gadsimta cilvēki un mums no tā problēmu globalitātes neizvairīties. Taču vispirms tās ir mūsdienu barbarisma, mežonības problēmas. Tas ir «mūžīgā miera» drauds, t. i., iespējamais ne labais, ne ļaunais, ne pastāvošais, ne neesošais mūžīgais stāvoklis. Vienkārši — nekas. Kultūras dārgumi te nav nekāda garantija. Katastrofai var būt nukleārs mērogs. Jo kultūra, kā jau teicu, nav gatavu vērtību vai produktu savā-kums, kurš to vien

gaida, lai tiktu patērēts vai apjēgts. Tā ir cilvēka spēja un pūles būt, dzīvo atšķirību pārvaldīšana, kas nepārtraukti, atkal un atkal atjaunojas un paplašinās. Pretējā gadījumā var nokrist no jebkāda augstuma. Tas mūsdienu antropoloģiskajā katastrofā ir acīm redzams, to liecina citbūt-ņu zombiju parādīšanās mūsu vidū. «Vēsturiskajam cilvēkam» ar tiem nav nekā kopīga, viņš tajos nespēj atpazīt sevi un var — ja iznāk— vienīgi «atdot biļeti». Mēs spriežam: būt vai nebūt civilizācijai virs Zemes. Taču var notikt, ka tēs nebūs vēl pirms kādas atom-katastrofas. Nebūs gluži neatkarīgi no tās. Pietiks ar neatgriezenisku apziņas sabrukumu, vēsturiskā cilvēka struktūras pakāpenisku iz-dzimšanu. Tas pats sakāms arī par ekoloģisko katastrofu. Cilvēks mirst pirmais — daba pēc tam. Proti — vispirms tāpēc, ka ir iznīcināta kultūrsociālā *nooslēras* daļa, tā, ko es saucu par «vēstures un cilvēciskuma ķermeni». Rodas «papīrīša» cilvēks un — tikai pēc tam — šī bezdzimtenes taipusība, kura nespēj attīstīties, *t.* i. — *pār* dabu valda imitējoša dzīve, tātad mirst pēdējā noosfēras daļa, mūsu vienīgā dabīguma daļa.

Nu, man šķiet, ir skaidra atbilde uz jautājumu: kam ticēt, kur un kā novilkta neatgrie-zeniskuma līnija, kā virzīta cilvēces vēsture. Piemēram, vai revolucionārā pārkārtošanās ir neatgriezeniska? Nezinu. Zinu tikai, ka tā var būt neatgriezeniska. Kaut kas neatgriezeniski var pastāvēt tikai cilvēkā. Nepieciešami individuāli neatgriezeniskuma punkti. Svarīgi, cik ir tādu «punktu», kuru pretdarbībā atduras ikviens atgriezenisks bojāejas un sairuma process. Sie punkti ir izejmateriāls tādai vai citādai integrācijai. Tas arī izsaka ticību cilvēkam. Ticēt un paļauties var tikai uz ticīgu cilvēku, kurš ticēdams spēj sevi pilnveidot un mainīt. Savā punktā, neatkarīgi no tā vai cita sociālā mehānisma. Jo nav iespējams neviens, lai cik izsmalcināts un pilnīgs sociālais mehānisms, kurš spēj ignorēt izšķirošos individuālos punktus. Vissarežģītākās sistēmas rezultātus tik un tā nosaka to izšķiršanas spēja. Tādi ir individuālās metafizikas minimālie uzdevumi. Es te vispār visu laiku runāju par dzīvesspējas elementārajiem, minimālajiem apstākļiem un par sabiedrisko veidojumu pastāvēšanas pilnību.

— *Acīmredzot te* jūs *kaut kas* sevišķi *saista. Varbūt jūs šai* sakarā *lolojat kādu īpašu,* personisku filozofisku tēmu?

— Jā, tāds «punktiņš» man patiešām ir. Kopš sevi atminos, mani vienmēr burtiski apbūrusi noslēpumaina cilvēka (sevis un pasaules) saprašanas «topogrāfijas» esamība. Tās izpratnes, kura līdzdarbojas, lai cilvēks vispār varētu notikt. Redziet — ar to pašu rīcību, ar kuru mēs veidojam savu dzīvi līdz ar citiem, ar to pašu mēs veidojam arī šīs dzīves tēlu. Taču parasti šis tēls tūdaļ atdalās no tā, kas patiešām noticis, kā patiešām iznācis, no īstenās lietu proporcijas un mēra (tieši šī jēga ietverta senajā latīņu vārdā «ratio»). Taču patiesība jau ir, tā

nebēg, neslēpjas, tā stāv uz vietas un staro mums tieši sejā. Tie esam mēs, kuri bēg un . . . neredz. Bet tas, ko redzam, tas var mūs arī pazudināt. Jo mēs taču vēl neesam tikuši skaidrībā par saviem iespaidiem un pārbaudījumiem, toties — jau domājam saskaņā ar šo «nobīdīto tēlu», kurš tapis ātrumā par to, kāds raksturo mūsu dzīvi, un it kā bez mums (atcerieties «skrējējus» Dantes «Ellē», kurus lieliski uzskatāmi atveidojis Ernests Ņeizvestnijs «Dievišķās Komēdijas» ilustrāciju sērijā). Vien ar mokošu piespiešanos mēs spējam atgriezt sevi, pārnākt pie īstenā «ir», pie pastāvošā, briestošā laika. Filozofija — tā ir māka būt skaidrībā par šādu acīm redzamo. Tādēļ nepieciešama jušana, ko mēs veicam saprašanas apziņas topogrāfijā. Sai ziņā domāšana ir — «citādi kā ir» domāšana, t. i., citādi-domāšana. Tādēļ tik maģiska man likās arī cilvēka saprašana, nespēja ieraudzīt acīmredzamo, jo tieši viņam nāktos domāt citādi, pavērst «dvēseles acis» uz citu pusi, nevis meklēt un deklarēt faktus.

Man arvien gribējies tikt skaidrībā pašam un palīdzēt citiem saprast, kādēļ cilvēki, kuri nonākuši skaidri redzamu patiesību priekšā, tik un tā neredz un nesaprot tās. Jo, ja jau viens cilvēks redz, bet otrs ne, tad acīmredzot tā visa pamatā jābūt kādām iekšējām likumībām. Formula: viens gudrs, cits dumjš un neapķērīgs, te neder. Tā nav psiholoģisku dabisku dotumu un spēju problēma. Te jūtama zināma mums ejamo (vai neejamo) «topogrāfijas» ceļu dinamikas ietekme. Kad un kur, un kā mēs varam ieskatīties savu kaislību un nerimto iespaidu iekšienē? Kad, kā un kur — nevaram? Kādi ir «ieskatīšanās» nosacījumi vienam un «neieskatīšanās» — citam? Man pašam visbagātāko materiālu līdzīgu jautājumu analīzei devuši Folkners un Prusts. Te vispār jāsauc talkā cilvēces mākslinieciskā un tikumiskā pieredze. Starp citu, jau dižajam Platonam tā likās nešķirama no filozofijas un racionālas domāšanas. Eiropas kultūras Jauno laiku rītausmā Dante radīja savdabīgu dvēseles ceļošanas, «jūtu audzināšanas» romāna paraugu. Vēlāk tas, kļuvis par tradīciju, tika atkārtots. Mūsdienās — Folkners, Džoiss, Prusts, Muzils, Platonovs, dzejnieki — Man-delštams, Ēliots, Rilke. Starp citu, Folknera un Prusta darbos var atrast piemērus, kuri satur gluži vai hrestomātisku skaidrību. Folkners attēlojis, ka cilvēkam nav lielākas traģēdijas par situāciju, kad viņš neapjēdz pats savu stāvokli. Lauzīdams galvu par tādām lietām, es nodomāju, ka izpratne varbūt iesākas brīdī, kad tu skaidras apziņas stāvoklī atrodies kādas neiespējamas iespējamības priekšā. Tā ir skaidra «jābūtīgā», cilvēka «cienīgā» apzināšanās iespēja, un — tieši šīs iespējas neiespējamība! Brīdis, kad no tevis tiek prasīta neiespējamā vīrišķība! Doma top te! Ja vēlaties, te — «izšķiras mana dzīve». Arī — pasaule kopā ar domu. Taču parasti tieši no šīs galējās skaidrības cilvēku droši sargā viņa jūtas, pieķeršanās, priekšstati par pieļaujamo un nepieļaujamo (pat sodāmo!), par iespējamo un

neiespējamo, labo un ļauno .. . Vārdu sakot — sociālās darbības un mērķu noteikumi. Taču apziņā klaji skatāma iespēja parasti šķoba tieši šos noteikumus. Un pie «laba» nenovedīs. Taču nav jau saprotams arī — kas ir «ļaunais». Jāizšķiras. Taču cilvēks vēl pat sevi labi neredz, neredz savu darbību, to, ko viņš dara īstenībā. Cilvēks it kā saka sev: tas, ko es runāju un daru, tas neesmu īstais es, man ir vēl kāda cita, dziļa jēga, salīdzinājumā ar kuru šitam visam nav nozīmes. Sitas ir — «viņi», es te tikai kopā ar viņiem, kopā ar apkārtējiem — kā nekā starp cilvēkiem dzīvoju! Tā vietā, lai ņemtu visu uz sevi un domātu, ka — nav tev nekāda alibi. Citiem vārdiem sakot— aiz līdzīgiem daudznozīmīgiem spriedelējumiem un «es» trikiem parasti slēpjas visprastākais tukšums. Šķiet, sīkums, taču gana bīstams.

Reiz kopā ar klausītājiem Tbilisi universitātē mēģināju mutiski noskaidrot, atšķetināt un analizēt situāciju, kuru saucu par «neiespējamā vīrišķību». Pēc dažām dienām gluži negaidīti redzēju līdzīgu situāciju, iemiesotu Abdrašitova un Mindadzes filmā «Vilciens apstājies». Par tādu savas sarunas ar studentiem ilustrāciju es varēju tikai sapņot. Sižetu nepār-stāstīšu, Mums ir darīšana ar viltus stāvokļu traģikomēdiju. Cilvēkiem veļas virsū visdažādāko, ārēji nesaistītu, taču atsevišķi pilnīgi apjēgtu darbību vilnis. Simtiem darbību. Sis vilnis rada situāciju, kad ļaudis ir spiesti uzvilkt iepriekšparedzētās maskas (arī «varoņu» masku) un rīkoties saskaņā artām. Sie cilvēki turas tās vai citas maskas noteiktā tēla ietvaros, tādēļ ka cilvēciski cits citu saprot. Viņi izdzīvo, tā sacīt, «cilvēciskā» ceļā. Toties kāds — anonīms, kuram pati lietas būtība ir vienaldzīga, rausta ap šo cilvēcisko murskuli apsietos diegus. Rezultātā — neviens no šiem ļaudīm nerīkojas, jo rīkoties spēj persona (tas, kuram ir sava seja) un personas priekšā. Tās nav reakcijas un darbības «atbilstoši maskai». Bet neviens nekad nenonāk aci pret aci ar lietas būtību. Mūsu priekšā — no pretdabiskas likuma mehānikas un neskaidras iekšējas patiesības vārīta staigna jautra, kurā samudžinājies ļaunais ar labo, nepieciešamais ar patvaļīgo, fantāzija un reālā veselais saprāts, darbs un velti iekšējie centieni. Visu var ačgārnot, aizstāt, viss nenoteikts, ļodzīgs. Tas veido ne cilvēkus (t. i., būtnes, kuras raksturo rīcība), bet kaut ko principā neaprakstāmu, kaut kādas staignuma būtnes, kur «ij ēnas zilgās sajaukušās».

Tātad domāt — tas ir stāvēt aci pret aci ar kaut ko citu, ar lietas būtību, kura noglabāta aizkulisēs, kamēr skatuvi aizņem maskas marionetes. Taču tas ir iespējams, tas ir nenovēršams vienīgi punktā, kur tu esi īpaši izcelts, atrodies ārpus cilvēciskās sasaistes, jo nevar, kādu neievainojot, negrēkojot pret cilvēci, radīt «Citu». Tur, kur esi ievērots īpaši, tevi var pat ar akmeņiem nomētāt (kā filmā teju, teju nenotiek ar atbraukušo izmeklētāju), taču tev jābūt gatavam nevis lūgties atpakaļ, bet doties tālāk. Tātad, ja jau domāt, tad tikai

pienākuma vārdā, tā likuma vārdā, kas tevī, bet ne cilvēciskā, ne jūtīguma vārda. Jo, ja padodamies pēdējiem, tad visi cieš klusu, kad viņu acu priekšā brūk likums. Tad visu drīkst. Nekas tad nav nosakāms un atšķirams. Kāda vairs te vienlīdzība likuma priekšā. Kam bomis, tas kaprālis. Un «Varoņos» iecels kuru katru.

— Kas šajā «domas nenovēršamības» situācijā var līdzēt? *Te taču būtu* vajadzīga gan kāda noteikta cilvēku prasme, gan noteikta pašas *situācijas sabiedriska strukturācija. Citādi* — kur ir izeja? Vai vismaz kaut kādas *receptes*?

— To patiešām nav. Filozofija receptes neizsniedz, un filozofs — tā nav profesija. Viņš kā daudzi, viņš līdz ar citiem ir dzīvē. Un dzīvē domas atmodu var sākt, noņemot sev idejiskās klapes, «lielās lietas» burvestību tās saturīgajā perspektīvā, pievēršoties absolūtām, formālām vispārcilvēciskām vērtībām un dzīves cēloņiem, cilvēka kā cilvēka pastāvēšanas principiem.

Ja man kādreiz vajadzēja minēt formas radošā (un cilvēka tikumisko būtību saudzējošā) spēka piemēru, ilustrācijai parasti izmantoju lielisko Natana Edelmana grāmatu «Lu-ņins». Tajā aprakstīts pārsteidzošs cilvēciskās uzvedības tips, kura pamatā bija viens, taču nesatricināms jēdziens — gods. Gods ir gods, to nevar pamatot ne ar kādu mērķu un ideālu saturu. Gods ir nemainīgs jēdziens. Tas zināmā mērā ir absolūti formālas uzvedības gadījums, t. i., uzvedības, kura pilnīgi neatkarīga no jebkādiem ārējiem apstākļiem vai lietišķiem, saturīgiem un mērķtiecīgiem apsvērumiem. Jo tos producē visai nosacītais «ciklīdiskais» cilvēka prāts savas dienišķās dzīves plaknē, šajā plaknē augsts idejisks mērķis var attaisnot jebkurus līdzekļus, pat ja tie ir krasā un klajā pretrunā ar goda izpratni. Tikai goda cilvēks šajā situācijā izvēlas tieši pēdējo ... un izrādās, ka viņam taisnība. Neatlaidīgi tverdamies pie goda, Luņins saprata to, ko nesaprata citi (piemēram, deka-brisma ideologi), un atklāja jaunas, citādi neiedomājamas cilvēciskas iespējas. Bet, protams, ir skaidrs, ka tā dēļ jāaizstāv savas tiesības dzīvot tā, kā to vēl sirdsapziņa un pienākums. Tas ir pats dabiskākais, absolūtākais, neatkarīgākais cilvēka stāvoklis! «Valstiskas domāšans» kazuistika, «kopīgas lietas» loģika šajā situācijā nespēj saņemt goda cilvēku savā jūgā. Domāt, zināt — tas nozīmē novietot sevi visa sakarā, «tradīcijā». Bez tās cilvēks ir kails. Un tieši kails viņš ir vajadzīgs utopistiem eksperimentētājiem.

— *Jūs gribat teikt, ka pastāv kāda garīga* tradīcija, bez *kuras cilvēks viegli* padodas sava veida *sabiedriskai hipnozei*?

— Noteikti. Protams, cilvēkam ir tīkams viss spīdīgais. Sī īpašība ir pazīstamas hipno-tizēšanas metodes pamatā: nepārtraukti — kamēr aizmiedz — vērot rotējošu, spīdīgu lodīti. Jo bieži tādas lodītes, kuras hipnotiski iemidzina mūsu domas, rada dziļu intelektuālu ģīboni, ir

viņsaulīgu nepiepildāmu ideālu spīdums, slēpu un tālu zinību vizma. Tas nomāc, pakļauj mūsu domas. Personība, kuras skatiens sastindzis tālās augstienēs, guļ. Visparadoksālākais ir tas, ka dažkārt tieši šādā stāvoklī sākas personības sabrukums. Kā teicu, no necieņas pret sevi. Ideāli tāli, bet es nekā neesmu vērts, un tas, ko daru, nieks vien ir . . . Patlaban mēs jo bieži savā vidē saskaramies ar cilvēkiem, kuru apziņa ir dezorganizēta, atmiņa izpostīta, kuri apveltīti ar bez-dzimtu, svaidīgu totālu skaudību. Viņi nezina, kā bērni ir, kādai dzimtai pieder, kā dzīvojuši viņu senči, kādi likumi tos vadījuši, kāds dzīvīgs spēks iedvesmojis to, ko viņi darījuši. Viņi gaida tikai pavēli. Bet pavēle, patvaļīgs lēmums; kaut kam «būt», būs tikai snaudas turpinājums. Starp citu, senais krievu paradums uzskatīt — ja pavēlēts, tad būs, radīsies, kaut vai «pēc līdakas pavēles, pēc manas gribas» — arīir viens no tās pašas hipnozes variantiem. Saskaņā ar noteiktu izglītojošā absolūtisma tradīciju mēs ilgi pūlējāmies visu sabiedrisko lietu, dzīves un materiālās ražošanas pamatā likt racionālu shēmu, veidot to no «idejām», no kāda «skaidras» zināšanas, kurš mita «cilvēka sīkā prāta» būvlaukumā, aizmirstot, ka vēsture un sabiedrība ir organiska, nevis loģiska izglītība. Un galu galā — mēs patlaban ievācam šīs attieksmes dāsnos augļus, lēni atveram acis un noskaidrojam, ka sabiedrība ir dzīvs veselums, kurš briest laikā, savu sarežģīto, žuburaino pilsonisko spēku mijiedarbībā.

Un vēl — ko nozīmē zināt? Patiesība ir ceļš, kustība. Tikai kustībā, organiski apgūstot priekšstatus un pieredzi saistībā «agoras» telpā, cilvēks uzzina, ko viņš īstenībā domā vai sajūt. Bet, ja tu augstāku apsvērumu vai savu griezīgi skaidro zinību patvaļas dēļ reiz — slēpjot, melojot, ķirurģiski attīrot — esi kaut ko izjaucis patiesības procesā, tad tos nenovēršami gūs arī citās vietās. Rodas it kā ķēdes reakcija, kuru ļoti grūti apturēt. Reizēm tas nav iespējams. Galu galā taisnība nav pat tam, kurš «glābšanas» vārdā sāka to slēpt. Slepenu zinību nav un nevar būt.

Atcerēsimies nesenu pagātni. Kā zināms, ilgi eksistēja likums, ka jāpastāv vienīgi tam, kas apzīmogots ar kolektīvas mašīnas, ar īpašu anonīmu un noslēpumainu instanču zīmogu. Tikai tam ir tiesības dzīvot. Toties visi patstāvīgie, neatkarīgie un autonomie ražotāji (nav runa par uzņēmumu ekonomikas īpašībām, bet par cilvēku tipu un kultūru) bija lemti pazušanai. Tieši tāpēc — un nevis kādu ļaunu nodomu, maldu vai kļūdu dēļ — divdesmitajos un trīsdesmitajos gados tika izpļauts noteikts inženieru un inženieriskās domāšanas tips. Vēl ir dzīvas bailes no katra cilvēka personiskiem pūliņiem. No cilvēka, kuru baro viņa darbs. No otras puses — cilvēks kopumā ticis no tā visa arvien vairāk atsvešināts, atsvešināts no patstāvības tiktāl, ka neuzdrošinās darīt pat to, ko likums atļauj. Sīs neskaidrības un duālisma spiedogs manāms arī nesen pieņemtajā «Likumā par

individuālo darbību», kam ir jēga tikai kā pirmajiem soļiem.

Atkārtoju — kolektīvā mašīna kā tāda tikai atražo. Ne tā veicina progresu, ne vada dzīves kustību. Progresu nosaka tikai autonomi, neatkarīgi cilvēki, kuri spējuši izcīnīt sev un savam darbam īpašu garīgu eksteritorialitāti, formāli palikdami sistēmas ietvaros. Tas iespējams, pateicoties viņu talantam un prātam. Turklāt lai kā viņi nekooperētos! Jo kooperējas tikai neatkarīgie. Cita veida «kooperācija» pastāv kā reāls spēks visnejēdzīgākajā nozīmē. Pēdējos gados valstī radies diezgan liels skaits cilvēku, kuri ir vitāli un nikni ieinteresēti, lai viss būtu un turpinātos tā, kā bijis un ir. Sie cilvēki ir visai vienoti savās interesēs un to aizstāvībā. Lūk, kur savstarpēja atkarība un nelokāma saliedētība! Ja viņi runā par pārkārtošanos, par atklātību, par demokrātijas attīstību, uzticību katra cilvēka personiskajiem spēkiem, tad tie ir vien tukši vārdi. Jo viņiem īstenībā nevajag, lai cilvēkam būtu balss. Ja cilvēkam ir balss, ar viņu vairs nav tik vienkārši. Tādēļ, ka tā vienmēr ir tradīcijas, dzīvīgas vienotības, veselā saprāta un organiski iedibinātu sakaru balss. Toties viņi grib «savu acu priekšā» redzēt kailo. Šī griba viņus vieno, tā viņus arhaiski solidarizē, «kooperē»!

Daudz no tā, ko viņi negrib un kas viņiem spiežas rīklē, viņi ir sagrāvuši. Piemēram, man ir skaidrs, ka dzīvē gaist visvienkāršākās cilvēciskās saites. Žēlsirdība, līdzcietība. Līdzcietība un žēlsirdība — tā ir kultūra, «diža dabas doma», jo pastāv neatkarīgi no tā, vai cilvēks, pret kuru esam žēlsirdīgi, ir vainīgs vai nav. Ja es sniedzu paklupušam, cilvēku un sabiedrības priekšā grēkojušam cilvēkam gabalu maizes, tad vienīgi absolūts barbars spēj man to neļaut vai arī saistīt mani ar padarīto noziegumu.

Faktiski mūsu uzdevums ir vēsturiska jaunrade. Vispirms mums sava bezatbildīgā pasaule jāpadara atbildīga. Tāda, kur būtu iespējams nosaukt labo un ļauno, kur jēdzieniem «sods» un «grēku izpirkšana», «grēks» un «grēku nožēla», «gods» un «bezgodība» piemistu jēga, kur tie pastāvētu, nevis atgrieztos ēnu valstībā, kā tas notiek filmā «Vilciens apstājies» attēlotajā situācijā. Vajag radīt situācijas, kurās tas viss būtu atšķirams, aprakstāms, formulējams un pieskaitāms.

Tādēļ jāuztausta sabiedriskās dzīves mehānisms, kurš spētu esības cilvēciskos centienus transformēt attīstībā, radīšanā. Pilsoniskās dzīves artikulācija, atklātība, tiesiskā kārtība, ideoloģijas atdalīšana no pilsonisko struktūru funkcionēšanas (arī no izglītības un informācijas mehānismiem) — tie ir nosacījumi, kuri nepieciešami, lai cilvēks noticētu sev, saviem spēkiem, sāktu uzticēties dzīvei. Tai dzīvei, kas paver ceļu katra jauna, patstāvīga spēka grūdieniem un radības mokām, kura uzticas viņam. Brīva iekšēja vārda instances vai — ja vēlaties — patstāvīgas domas atdzimšana nebūt nav laika (kurš — kā daudzi jo daudzi cer — pāries) iegriba, nav spēle, kuru kāds spēlē ar

situāciju, bet reāla sabiedrības, tās ekonomikas, kultūras, daudzveidīgā nacionālā sastāva, visu tās oriģinālo spēku attīstības nepieciešamība.

Ja turpinām spriest par to, ka vajag veikt objektīvu tās situācijas strukturāciju, kur cilvēks nonācis domas nenovēršamības priekšā, tad te, manuprāt, vajadzētu atcerēties, ka Krievija ir nedalāma Eiropas civilizācijas daļa. Mēs ar jums runājam krieviski. Tā ir Eiropas valoda. Tostarp Eiropas sabiedrības attīstījušās nevis viena valdoša viedokļa noteiktas patvaļīgas gribas, bet gan sabiedriskās dzīves mehānismu praktiskas empīriskas uztaustīšanas ceļā. Izrādījās, ka šis mehānisms ir pilsoniskās sabiedrības daudzveidība, tās vispārēja polifunkcionāla «sadalītība». Tai savukārt nepieciešams cilvēks, kurš sevi pat iedomāties nespēj bez šīs sabiedrības vai ārpus tās. Proti, mums — t. i., Eiropas kultūrai, empīriski zināma tikai viena iekārta, kura nostiprina cilvēkā brīva «iekšēja vārda» instanci un nodrošina telpu viņa attīstībai. Tās ir institūcijas, attīstīta pilsoniska sabiedrība. Jau negantais Sen Zists teica — jo vairāk tautai institūciju, jo vairāk tai brīvības.

— *Cik tad nepieciešams visu reformēt?*

— Nezinu. Zinu tikai, ka nekādas reformas, to panākumi nav iespējami, ja, piemēram, netiek atkabināts ķepīgais saaugums «valsts — sabiedrība». Vajag izcelt un attīstīt autonomu sabiedrisku elementu, kurš būtu ne tikai dabiska varas robeža, bet arī nebalstītos nekādās valstiskās garantijās, aizbildniecībā vai apgādībā. Mēs neesam mazi bērni, neesam nepilngadīga tauta, zīdaiņu tauta. Sī parazītiskā simbioze ir kaitīga arī pašai valstij, tā liedz valstij kļūt tādai, kāda tā bijusi vēsturiski iecerēta. Valsts — tā taču ir tikai sabiedrībai kalpojošs izpildorgāns un ne jau kāds al-ķīmisks klēpis, kurā kausē kaut ko sabiedriski vai tikumiski jaunu — piemēram, «jaunu cilvēku», «jaunu morāli» u. tml. Tiesa, valsts ir svarīgs orgāns. Piemēram, vispārpilsoniska domāšana, politiska domāšana sociālajos subjektos nav iespējama bez attīstības un vienotas valsts un ārpus tās (Gruzijas vēsture to apliecina). Bez valsts subjekti — atbilstoši savam domāšanas līmenim — ieslīgst pirms-vēsturiskā, pirmspilsoniskā stāvoklī. Taču tā ir reversibla matērija — pastāvoša ārpus īstenošanās personās un personu grupās, brīva savā pašas attīstībā, ieturēta savu likumdevēju garā — t. i., ārpus taisnīguma. Kas gan ir valsts, ja ne «liela laupītāju banda», kā teiktu Augustīns (es taču brīdināju, ka filozofija nāk pie mums no liela vēsturiska tāluma). Proti — pati valsts tādā paradoksālā kārtā var kļūt par priekšvēsturiskā, dabiskā stāvokļa daļu.

— Bet tam *taču ir* nepieciešams kāds kultūras, izglītības *līmenis*?

— Tieši tā. Skola gadiem grāva cilvēka garīgās sākotnes audzināšanu un izglītošanu. Neattīstīja spēju un gribu patstāvīgi

rīkoties, tas ir — grāva humanitāro izglītību. Literatūru un vēsturi mācīja drausmīgi. To pasniegšana bija piepildīta un pārpildīta ar dažādām ideoloģiskām un «sargājošām» klišejām — pašu norišu vietā tika sniegts šo norišu attēls no kādas paralēlas realitātes.

Skolai, protams, vajag vairāk skolotāju vīriešu, vajag citu klašu skaitu skolā, citu bērnu skaitu klasēs. Autoritātes ziņā skolotāja statusam jābūt tuvu dievišķajam. Taču tas nav iedomājams ar to algu, kādu saņēma skolotājs un, starp citu, arī ierindas ārsts. Turklāt bez tiesībām uz patstāvību. Izglītību, tāpat kā ārstēšanu, nevar veikt rindā, atskaišu un vispārējo rādītāju papīra pasaulē, jo «rinda» šī vārda visplašākajā nozīmē nav tā vieta, kur varētu paust un attīstīt savu individualitāti. Ikviena rinda, neatkarīgi no tā, kādēļ cilvēki stāv un ko cer saņemt, ir parazītisks organisms. Jo vairāk — tieši šī «dabūšana» nostiprina vispārēju un bezcerīgu atkarības sajūtu, tevis paša un tavu pūļu veltīgumu noslēpumainas labvēlības un aizgādības priekšā, kuras tevi — rāmi tupošu! — «piekaļ» pie Pestīšanas armijas letes. Tas pavada cilvēku kopš bērnības un, protams, nevar neietekmēt arī pieauguša vai formāli par tādu pieņemta cilvēka dzīvi.

Tāpēc vajadzīgas tieši tādas reformas, kas spētu saraut cilvēku neattīstības, nevarīgu pilsonisku pūļu gredzenu un augstākās aizbildnības mezglu. Nepieciešams radikāli reformēt veselības aizsardzību, skolas, tās tiesības, kas nereti aizliedza pat to, ko likums atļāva. Jākoriģē likuma un nozieguma, kuri, savstarpēji rezonējot, viens otru pastiprina, attiecība. Visumā nepieciešama arī cietuma reforma, iekļaujot tajā cietuma un nometņu uzturēšanas, sadzīves reformu, kas, protams, saistīta ar Viskrievijas sadzīves reformu, jo jārunā arī par apsardzes un uzraudzības dienestu sadzīves un dzīves apstākļiem. Daudzām «augstām», neatrisināmā tiesiskā un pilsoniskā mezglā saķēdētām problēmām īstenībā ir sadzīves izcelsme.

— Bet *jums, jums pašam* nekad nav *gribējies pāriet* darbā uz *skolu par pasniedzēju*?

— Tā ir sena vēlēšanās. Protams, pasniegt ne literatūru vai vēsturi, bet filozofiju. Ir valstis, kuru skolās ir filozofijas pasniegšanas tradīcijas. Piemēram, Francija.

Es esmu visumā pārliecinājies, ka filozofiju labāk saprot tie cilvēki, kuri agrāk nekā par to nav zinājuši un sastopas ar tilozofiju pirmoreiz. Vai arī veiksmīgi tikuši vaļā no agrāk uztieptiem priekšstatiem. Ja vien filozofija vēršas pie šiem cilvēkiem personiski, tad viņi to viegli uztver. Katrā ziņā daudz labāk nekā cilvēki, kuriem ir filozofijā kādas akadēmiskas zināšanas. Manu tieksmi darboties skolā daļēji kompensē kontakti ar jauniem cilvēkiem. Tie jaunieši, kurus redzu lekcijās, maz atšķiras no skolēniem.

— *Kas* šodien no *tiek filozofijā*?

— Manuprāt, tai klājas ne visai spīdoši. Filozofu paaudzēm

mainoties un jaucoties, kaut kur izčibējis garīgais elements, kurš būtībā izraisīja filozofu parādīšanos sešdesmito gadu sākumā. Paši filozofi nonākuši speciālu nodarbību kultūrnišās — epistemoloģijā, loģikā un zinātnes loģikā, filozofijas vēsturē, semiotikā, strukturālistikā, estētikā, ētikā. Toties filozofi pēc temperamenta . . . Ārpus garīgā satura katrs darbs ir tikai pusdarbs. Es nespēju iedomāties mūsdienu filozofiju bez goda un cilvēciskās pašcieņas bruņiniekiem. Viss cits — vārdi. Cilvēkiem jāpazīst filozofu domās sevi. Es teicu; «goda un pašcieņas bruņinieki», taču to var izteikt īsāk — pēdējā skaidrība. Proti — domas kaisle, kuru filozofs izkausē sevī un sev. Tad arī citi tajā atpazīst sevi, uzzina — kā sacītu angļi — kur «viņi stāv».

īstenībā daudzas lietas, kuras sabiedrībā un apkārtējā vidē tiek uzskatītas gluži vai par pilnīgi obligātām, nemaz nav tik obligātas. Ja tu uzņemies to nedarīt. Ja nesteidzies. Un ir lietas, kuras var (un vajag) darīt,tikai apzināti atsakoties no karjeras . . . Karjera pārsvarā ir vienkārši iztapšana priekšniecībai tādā veidā, kuru faktiski varētu saukt par laupīšanu, par intelektuālu zādzību ar ielaušanos.

Neiespējamā vīrišķība — tā ir griba un uzticība liktenim, savai «planētai». Mūsu planēta ir—meistara darbs, sevi pašizsmeļoša amata pašcieņa, pēc labākās sirdsapziņas izgatavotas «lietas sviedri». Izteicis jūtu, cik ļoti tas atgādina Mandelštama zvērestu «ceturtajai kārtai». Mandelštams manis teikto pauž daudz poētiskāk: «Mēs mirsim kā kājnieki, taču necelsim godā ne plēsonību, ne klaušas, ne melus.»

Filozofija nevienam un nekam nekalpo, ne-pakalpo, tā neder, lai izskaidrotos, ar to var vienīgi dzīvot, mēģinot filozofijas terminos un jēdzienos apvienot kādus sava likteņa nogriežņus (citādi neaptveramus un nepārskatāmus). Riskējot nezināmā un jaunā, iespējamā priekšā un ciešā vienībā ar pēdējo. Visbiežāk filozofija ir tava paša seja. Tikai spoguļattēlā. Tādēļ filozofs — tas ir sevis lasītājs, kuram vienādas tiesības ar tālo, negaidīto sarunu biedru. Tādēļ tā ir kopīga jaunrade. Filozofs balsī, profesionāli pauž to, no kā nespēj atsacīties. Bet atsacīties nevar no apziņas, no apjēgšanas balsī. Te neviens (arī es) nevar no ārpuses iepriekš zināt vai iedomāties to, un — no otras puses — zināt varu tikai es, ja būšu nogājis (ja veiksies un izdosies) ceļu. Filozofu nedrīkst te ķert pie rokas un turēt ciet — viņam jābūt tur, kur viņš «zina savu Dievu», t. i., tajā vienīgajā vietā, kur var zināt, skaidr.i redzēt. Ja gribi izteikt un iemiesot nenovēršami un valdonīgi acīmredzamo, tas iespējams vien saskaņā ar saviem domas, vārda likumiem. Te nav vietas nekam labdabīgam vai cildenam. Jo, kā teicu, apziņa — tā ir kaislība. Un, ja tā ir kaislība, tad filozofs ir nolemts cilvēks, šajā situācijā viņam nav izvēles. Vienā virzienā vērsts «taisns nogrieznis», kas iesākas no punkta dvēselē. Kā redziet, mēs atgriežamies pie tā, ar ko sākām . . .

Ar Merabu Mamardašvili sarunājās K. Andrejevs, J. Senokosovs
Tulkoja Viktors Avotiņš

MAĢISKAIS VĀRD;

(Rainis, K. Skalbe, E. Virza, A. Ruņģis par Latvijas valsts, tautas, sabiedrības pastāvēšanas iespējām)

«Kas ir valsts?

Ne tā uguns blāzma, ne tie vārdi, ne tie māju grausti, kas šodien dara sāpīgu Latvijas vaigu. Mēs esam ceļa sākumā, tumsas un nāves pinekļi ap mūsu kājām, tūkstošas varas velk atpaka|, tik tas spēks, kas mūs nes pretī savas valsts nākamībai, tas izsauks kalnu sakustēšanos un darīs visu apkārt pēc mūsu līdzības.»

* 2 *

«Redziet, tur aizgāja Jūdass, aizturiet viņu, gūstiet viņu, gūstiet viņu visos viņa veidos, neatsedziet kailas dvēseles ļauno acu skatam, stāviet, kā turas zeme — ne pie kā, ja pat viss būtu zudis.»

(Andrejs Eglītis. «Dvēseļu cietoksnis».)

nātas neiecietības, vienvirziena domāšanas, «vai nu — vai nu» garā. Nomainot izkārtni, valsts ierēdņus, apmainot mīnus zīmi pret plusu, sabiedrības attiecību struktūra automātiski nemainīsies. Mums jāizkopj variatīvā domāšana un rīcība. Demokrātija pašplūsmā, demokrātija bez reāla seguma ved pretī anarhijai. To rāda divdesmito gadu Latvijas republikas attīstības gaita. Savukārt vienvaldība, autokrā-tija, kas novirzās no precīzas, obligātas likumu ievērošanas, noved pie katastrofālām sekām. Šāda ceļa traģismu rāda Latvijas gaita trīsdesmito gadu otrajā pusē, un vēl jo nežēlīgāk — pēckara posmā. Kur izeja? Var atbildēt, ka tas profesionālo politiķu ziņā, tas viņu uzdevums, meklēt šo izeju. Taču, ja mēs paši — katrs no mums, vismaz daudzi no mums, no tautas, nedomāsim līdzi (kaut diletantiski, kaut simto reizi izgudrojot sen izgudroto velosipēdu), pastāv briesmas saglabāt to pašu totalitārās varas sistēmu, kur vieni domā un rīko, citi bez ierunām paklausa un izpilda. Plaisa starp tiem, kas valsti vada, un tiem, kas strādā ierindas darbu (zemniekiem, strādniekiem, skolotājiem utt.), nedrīkst būt liela, jo tas atkal var novest pie vienas idejas, cilvēka, viena attīstības ceļa nekritiskas pielūgsmes. Un tad mūsu mazajai, novājinātajai tautai vairs nebūs spēka sākt vēlreiz no gala, no nulles punkta.

Varbūt maldos, tomēr šķiet, ka mēs šodien nodarbojamies ar

sapņiem par Latviju, mazāk ar reālu, konkrētu izsvēršanu, ko un kā darīt tajā Latvijā, kas būs. Mēs esam kā negaidīti atbrīvojušies no ilgstošas paralīzes. Katra vienkāršākā kustība, darbība izsauc bailes un nedrošību («Kas būs? Kā es varēšu?»). Arī bez sapņa, bez Latvijas valsts ideāla, droši vien nevar vai grūti izturēt visai bezcerīgajā un naidīgajā šīsdienas laikā un telpā. Taču, ja mēs domāsim tikai par to — sapņu Latviju, sapņu ideālo sabiedrību, kādreiz būs sāpīgi atmosties. Arī tajā Latvijā, ko mēs gaidām, virspusē uzpeldēs pašlabuma tīkotāji, veiklie zeļļi, jaunas markas Jūdasi un Jūdasiņi. Un viņi — tāpat kā tas notika agrāk un notiek šodien — sāks ar tautai svētu vārdu tērēšanu pa labi un kreisi. Ja paļāvībā gaidīsim, ka nāks kāds Lāčplēsis un vienā vēzienā viņus aizmēzīs, Latvijas nebūs. Ja mēs nokārsim galvas un teiksim, redz, kāda tā neatkarīgā Latvija, redz, kādi tie jaunie valdītāji īstenībā ir ... un nemēģināsim ar savu spēku vērst visu labāku, Latvijas arī nebūs.

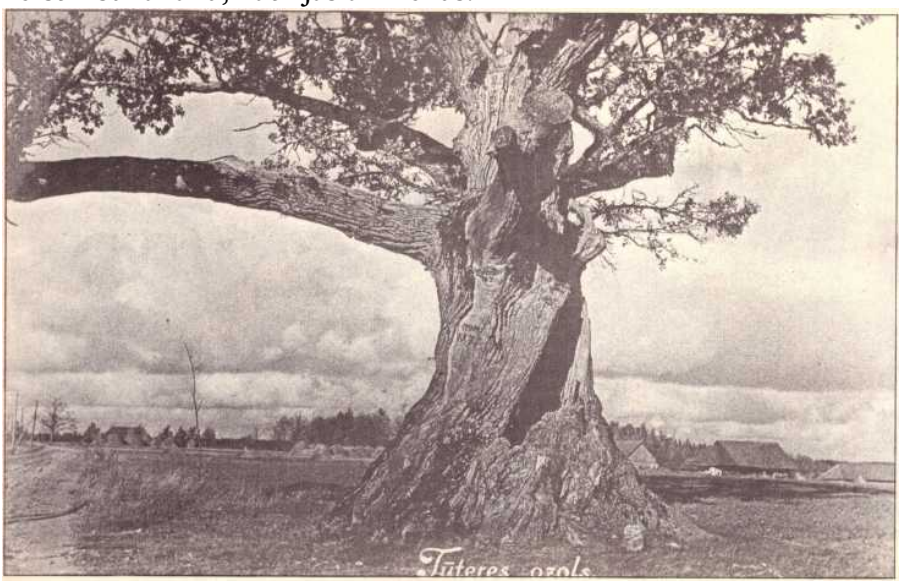

TOTERES OZOLS.

Lai varētu atjaunot, salikt kopā veselā vienībā neatkarīgu Latvijas valsti no laika gaitā nozaudētiem, sadrupinātiem fragmentiem, jāzina, kā tā tika salikta pirmoreiz.

Ne Raiņa, K. Skalbes, A. Ruņģa (demokrātiskas iekārtas piekritēju), ne E. Virzas (autokrātiskas iekārtas piekritēja) rakstītais nav jāuzņem kā nepārsūdzama patiesība. Tas, kam nepiekrīti, var rosināt ne mazāk par to, ko pilnībā pieņem.

Kādu izveidosim nākamo valsti, lielā mērā atkarīgs no tā, cik labi pārzināsim iepriekšējās Latvijas neatkarības gadu plusus un mīnusus. Izvēlētie četri autori — Rainis, Kārlis Skalbe, Edvarts Virza, Aivars Ruņģis — protams, nav vienīgie, kas par Latvijas valsts, nācijas

attīstības ceļiem domājuši un rakstījuši. Ceru, ka mums radīsies nepieciešamība atgriezties pie M. Valtera, V. Olava un daudzu jo daudzu citu uzskatiem par Latvijas vietu citu valstu vidū.

Raiņa pārdomas par valsti, tautu, cilvēci ir mūsu lasītājiem salīdzinoši vispieietamākās un zināmākās, tāpēc šai materiālu kopai izvēlējos nelielus fragmentus no diviem viņa rakstiem — «Vēstule vecam draugam par mīlu un ētiku» (1915.) un «Par tautības un kosmopolītisma jautājumu» (1917.). Pirmajā rakstiņā minētā partija ir sociāldemokrāti, kuriem Rainis pārmet visu problēmu pārlieku centrēšanu šķiriskajā momentā.

K- Skalbes divdesmitajos gados rakstītie darbi ņemti no viņa kopoto rakstu devītā sējuma (K. Skalbe. Kopoti raksti.

R., 1939.). Divi E. Virzas pārdomu fragmenti atrodami viņa monogrāfijā par Kārli Ulmani (1935.). E. Virzas rakstus «Zemnieks un politika» un «Dažādas pārdomas» pilnībā var izlasīt krājumā «Zem karoga» (1935.). Savukārt četri pārējie raksti pilna apjomā atrodami viņa publicistikas grāmatā «Jaunā junda» (1936.).

Lasītājiem pagaidām mazāk dzirdēts būs ceturtā autora — Aivara Ruņģa — prozaiķa, dzejnieka, publicista — vārds. Viņš dzimis 1925. gadā Latvijā, pašlaik dzīvo ASV. A. Ruņģis uzrakstījis, manuprāt, vienu no dziļākajiem un izsvērtākajiem pētījumiem par latvietību un latviešu tautas izdzīvošanas iespējām — «... iet latvieši caur gadu simteņiem» (1982.). Šajā publikācijā sniegti fragmenti no A. Ruņģa apjomīgās grāmatas dažādām nodaļām.

JANĪNA KURSITE

RAINIS:

. . Šis briesmīgais laiks mani gluži nogurdinājis. Mūsu tautu un tēviju nāvē nost — un viņā tik maza griba dzīvot kā tautai, tapt patstāvīgai. Tur arī partijas vaina, kas mācīja dzīties tikai pēc šķiras un indivīda labklājības, ne pēc dzīva organisma — tautas patstāvības. Daži |audis pie mums domā šķiras ārpus tautām kosmopolītismā, kuru nepareizi nosauc par internacionālismu. Bet cilvēce nepastāv no indivīdiem, bet no tautām. Pārlekt šo attīstības posmu nevar, kā nepareizi eseri savā laikā gribēja pārlekt kapitālismu. — Ja mēs, latvieši, to daram, tad mēs iznīkstam kā tauta, un nokaut latviešu tautu ir liels zaudējums cilvēcei, jo mēs tikko sākam dot pasaulei tās dvēseles bagātības, kuras mums ir;

OPEKALNS.

1915. («Vēstule vecam draugam par mīlu un ētiku»)

* * *

. . Cilvēce ir organizēta organiski tautās, ne mehāniski pū|os. Par tautu eksistenci nevar teikt, pāri tautas noliedzot. Cilvēces nacionālam attīstības posmam nevar pārlekt pāri, ielecot beztautu kosmopolītismā. Tā ir tikpat neloģiska, t. i., nedialektiska un neevolucioniska, domāšana, pretī attīstības likumiem, kāda parādījās savā laikā pie krievu narodņikiem, kas gribēja neiet cauri kapitālisma,posmam un taisni ielekt sociālisma iekārtā; patiesībā viņi būtu ielekuši obščinā. Tā arī tagadējie kosmopolīti, atsacīdamies no savas tautas, ielektu ne nākotnes beztautu valstī, bet tikai citā lielākā apspiedējā tautā. Tagadējais attīstības posms prasa ne tautu pašiznīcināšanos, bet tautu nokārtošanos nacionālās vienībās, lai sasniegtu pilnīgu attīstību, šīs nacionālās vienības vienotos arvienu lielākās apvienībās, līdz apņemtu kontinentus un cilvēci, un tur izaugtu varbūt jaunas, lielākas tautas ar jaunām valodām, varbūt ar vienu kopēju un citām indi-viduelām valodām. Bet arī tas nebūtu mehānisks kosmopolītisms, bet organiskas būtnes un būtņu vienības. Tas ce|š ir garš un viss jāiziet cauri; nevar nolemt, ka šodien jau gals ir sasniegts. Tā nav loģiska domāšana, bet garīga kūtrība, kas māna sevi ar fantāzijām. No tā pamatšķirai, kā progresīvākai, visvairāk jāizsargājas.

Katrai, arī latviešu tautai, ir šis dzīvības instinkts: neiznīkt, attīstīties, tapt par patību un augt uz vīrestību. Tā ir mana pārliecība, un to man pierāda pati pamatšķira un lielās cīņas par sabiedriskās dzīves jauniekārtu, ar kurām latviešu tauta jau aug uz vīrestību.

5o dzīvības dziņu tautā veicināt — materiāli, kulturāli, garīgi — ir augstākā tautas politika. Kurai šķirai piekrīt vadošā loma tautā, tai jāved šī politika. Kura šķira interesējas par tautas lielām lietām un ne

par saviem veikaliem vien, tā attīstās. Kura šķira spēj pacelt savu lietu visas tautas augstumā, tā uzvar. Bet kura šķira, būdama vadītājas lomā, atsakās no tautas lielo jautājumu izšķiršanas: uzturēt un attīstīt tautas kultūru, tautas patstāvību, tautas eksistenci, — tā šķira ne vien kaitē sev ar ideālisma trūkumu, bet zaudē vadītājas lomu (jo šī loma taču ir vēsturiski dota); cita šķira uzņemsies vairāk, nekā spēj nest, un galā izlietos šo atrasto priekšrocību tikai savu šauru interešu labā. Vai arī tautas lielo jautājumu pārzināšanu piesavināsies gluži sīkas privātpolitiķu kliķes, un tad tagadējais gods top smieklīgs.

. . Strādniecībā bij tendence atteikties no latviešu lietas, no kultūras veicināšanas; atstāt tautas lietu pilsoņiem; neprasīt nacionālo autonomiju, bet tikai teritoriālu, kur tad vadība piekristu citai lielai tautai; nedomāt par tautas nākotni, bet tikai par savu šodienu •— tā bij šauru praktiķu un kūtru šablonistu reāIpolitika.

1917. («Par tautības un kosmopolītisma jautājumu»)

KĀRLIS SKALBE:

MATĪSI.

1917. gadā Rīgā vēl nenoteikti runāja tikai par autonomiju. Neatkarīgās Latvijas zvaigzne uzlēca Valkā, kur vēlā rudenī sanāca Latviešu Nacionālā Padome, lai izteiktu protestu pret Kurzemes pievienošanu Vācijai un pasludinātu, ka Vidzeme, Kurzeme un Latgale ir nedalāma, neatkarīga valsts vienība, kuras iekārtu noteiks Latvijas Satversmes sapulce. Tā bija pirmā Latvijas pasludināšana. Bija tumšas dienas. Rīga bij kritusi, zeme saplēsta divās daļās, tauta sašķelta,

saplosīta un izkaisīta. Latviešu sabiedriskās organizācijas un laikraksti, kādi vēl bij atlikuši, atrada pēdējo patvērumu mazajā Valkā. Ar sāpēm mēs noskatījāmies, kā vienotās tautas kādreizējā cerība — latvju strēlnieki — maršēja projām uz Krieviju, kaut gan citas izejas viņiem nebij, ja negribēja krist vācu gūstā. Vēlētā Vidzemes Zemes Padome bij sašķēlusies divās daļās, jo kreisais spārns, kurš bij vairākumā, noteikti slējās uz lieliniecisma pusi, un liberālās un demokrātiskās partijas nevarēja viņam sekot. Tanī pašā laikā jau Valmierā nodibinājās «Iskolats», kurš sludināja strādnieku diktatūru. Viņa pusē nostājās arī karaspēks. Un pēc visiem demokrātiskiem likumiem vēlētai kreisai Zemes padomei nebij ne drosmes, ne gribas aizstāvēt savas suverēnās tiesības. Viņa gatavojās lēnām norietēt vai ieņemt mazāka spīdekļa vietu blakus «Iskolata» sarkanai saulei. Bet «Iskolats» nejāva viņai dzīvot. Ar Zemes padomes sašķelšanos nebij vairs nevienas iestādes, kas varētu runāt vienotas tautas vārdā. Bet to prasīja mūsu sašķeltās zemes un tautas liktenis, ar kuru spēlējās svešas varas. Kurzemē bij radusies kāda vācu iecelta Zemes padome, kura bij izteikusi vēlēšanos pievienoties Vācijai. Vajadzēja pacelt balsi uz ārieni pret šādu tautas gribas viltošanu. Šādos apstākļos notika Latvijas iecerēšana un sastādījās Nacionālā Padome no visām redzamākām organizācijām un politiskām partijām (izņemot sociāldemokrātus), lai izteiktu vienotās tautas gribu uz valsti, uz neatkarīgu Latviju. Vienotās, neatkarīgās Latvijas ideju, kuru Nacionālā Padome pasludināja ar svinīgu uzsaukumu visiem latviešiem, tauta uzņēma ar sajūsmu. Augstu paceltu galvu pār saplosītām šķiru cīņām, viņa pirmo reizi visā pilnībā ieraudzīja vienotās zemes un tautas mērķi — neatkarīgo Latviju, aiz revolūcijas dūmiem — balto tautas pili. Zināms, arī revolūcija šī mērķa sasniegšanu tikai veicināja, sagraudama veco cara valsti, lai uz viņas drupām varētu no jauna iekārtot savu dzīvi brīvas tautas. — Nekad tauta nav bijusi tik atsaucīga un devīga kā šinīs dienās. īsā laikā dažādas organizācijas sameta Nacionālās Padomes mērķiem lielāku summu. Uzsaukums «Visiem latviešiem» tika nodrukāts 25 000 eksemplāros un izplatīts ar Bēgļu centrālās komitejas palīdzību pa visu plašo Krieviju. Tālās latviešu bēgļu nometnēs šo aicinājumu uz neatkarīgo Latviju uzņēma kā gaišu priecas vēsti. Visur dibinājās Nacionālās Padomes nodaļas, kuras pulcēja un vienoja izkaisīto tautu ap neatkarīgās Latvijas karogu. Toreiz šo karogu kā mazu nozīmi nēsāja pie krūtīm visi mūsu pirmie nacionālie darbinieki. Atceros, kad bij beigušās Nacionālās Padomes sēdes Valkā, nelaiķis Zālīts noņēma no savām krūtīm šo karodziņu, klusā, dziļā sakustinājumā pagājās uz priekšu un teica: «Ar šo karogu mēs ieiesim Rīgā!» Bet Rīgā toreiz

Vijums noturēja savas parādes un apkārt bij revolūcijas haoss. Ar tik dziļu un gaišu ticību pirmie nacionālie darbinieki uzsāka ciņu par

neatkarīgu Latviju. Skaists bij šis iecerēšanas laiks! Še, Valkā, tika iecerētas un pa da|ai izveidotas Latvijas redzamākās mākslas un kultūras iestādes: Nacionālais teātris, Nacionālā opera, kuru Pēterpilī saorganizēja dzīves atjaunošanas noda|as vadītājs A. Frīdenbergs un jau okupācijas laikā pārveda uz Rīgu. Še entuziasma pilnos vakaros pie viesmīlīgā Ruķe|u saimnieka tika pārrunāta ari kultūras fonda vajadzība. Latvija bija saplosīta un izpostīta, totiesu skaistāka un pilnīgāka viņa pacēlās mūsu sapņos. Mēs viņu redzējām kā māti, kura salasa savas tautas sakapāto miesu un no jauna savieno to ar brinumdarošo dzīvības ūdeni.

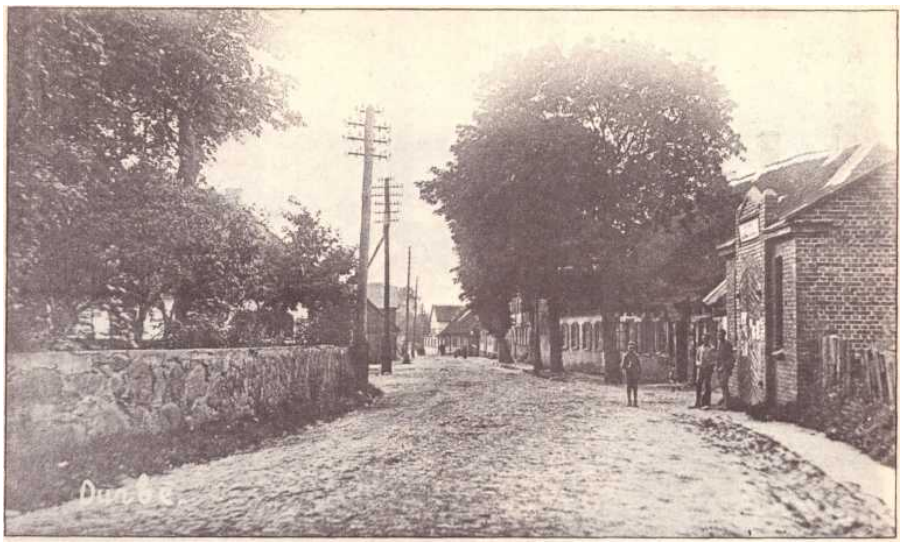

DURBĒ.

Arī Latvijai ir bijusi sava Bētleme, mazā nabadzīgā Valka, pār kuras zemiem nomelnējušiem jumtiem toreiz spīdēja tik lielas, kuplas zvaigznes. Lai pēc desmit gadiem, kad sabiedrība nogrimusi rupjā materiālismā, pār Latviju atkal nāk šis agro zvaigžņu spožums.

1928. («Latvijas iecerēšana»)

* * *

Mūsu brīvība nāca lēni. Viņa bij kā musu zieme|u pavasaris Ilgi mainijas saule ar saltu vēju, cerība ar vilšanos. Pēc desmit gadiem atcerēdamies jūnija dienas, es vēl tagad dzirdu viņas gausos so|us. Lēni un it kā taustīdamies pa rīta krēslu, tauta atrada savu īsto ce|u uz brīvību. Pa to laiku sveši |audis ar varu gribēja piesavināties to, kas bija viņas īpašums. Arī viņi nāca kā «atsvabinātāji». Komunisti mūs atsvabināja no vāciešiem, vācieši — no komunistiem, lai pār mums valdītu. Tikai tad mēs ieraudzījām savus arkla un, īstos atsvabinātājus — tautas kareivjus, kuri bij cēlušies no arkla un, brūni no saules un vēja, basām kājām soļoja blakus lielgabaliem pa Rīgas ielām.

Atmiņā rindojās zīmīgi acumirkli. Pēc Rīgas atsvabināšanas no

komunistiem vācieši bij sanesuši pilsētā daudz līķu mušu. Tās bija savādas, riebīgas, dzeltenas mušas. Viņas lidoja ap Matīsa kapiem, kur pie va|ējām bedrēm bij savesti nekrāsoti šķirsti. Tur gulēja nošautie, kas bija gadījušies ce|ā. Viņu bija daudz. Tie nebija krituši ielu cīņās, — tie bija sameklēti un nošauti kaut kur pie sētas, pa pilsētas nomalēm. Tie nebij nekādi revolucionāri, jo komunistu vadoņi — visi, kam vien šai kustībā bija kāda nozīmˆ — bij aizbēguši. Vācu vara, kura atkal taisījās nodibināties Latvijā, modināja tautā riebumu un šausmas.

Ar kādu prieku tad mēs apsveicām lielgabalus, kuri dārdēja pie Jūgtas, granātas, kuras meta jau pilsētā īsiļis un ātrus zibeņus. Uz ielām jau plīsa ziemeļnieku šāvienji. Atceros, mēs sēdējām, salīduši kādā pagraba dzīvokli, reizē bēgdami un uzgavilēdami viņu atsvabinošai skaņai. Tie mums likās kā svētīgi pērkona grāvieni, kurš dārdina, dzenādams Jodu. Un tā viņi laikam arī bij domāti. Viņus acīmredzot! laida šurp laba pazinēja roka, jo nedzirdēja, ka kāds no šiem šāvieniem būtu cietis.

Tikai no rīta — krāns nedeva ūdeņa. Dzirdēja,ļka ziemeļnieki esot sabojājuši ūdensvadu. Sievas pulcējās sētās ar spaiņiem pie akām un dzīvi sarunājās. Visur bija nojauta, ka atsvabināšana ir tuvu.

Tad nāca uzvaras diena. Vācu kara rati atkāpās pār Daugavu ar beidzamo Vidzemes laupījumu. Zeme beidzot ieraudzīja savus īstos atsvabinātājus. Pušķojušies Jāņu vītnēm, Rīgā ienāca uzvarētāji — ziemeļnieki. Pa priekšu jāja stalts karoga nesējs uz balta zirga. Viņam sekoja mūsu īsti tautiskā armija ar pulkvedi Zemitānu un pulkvedi Kalniņu

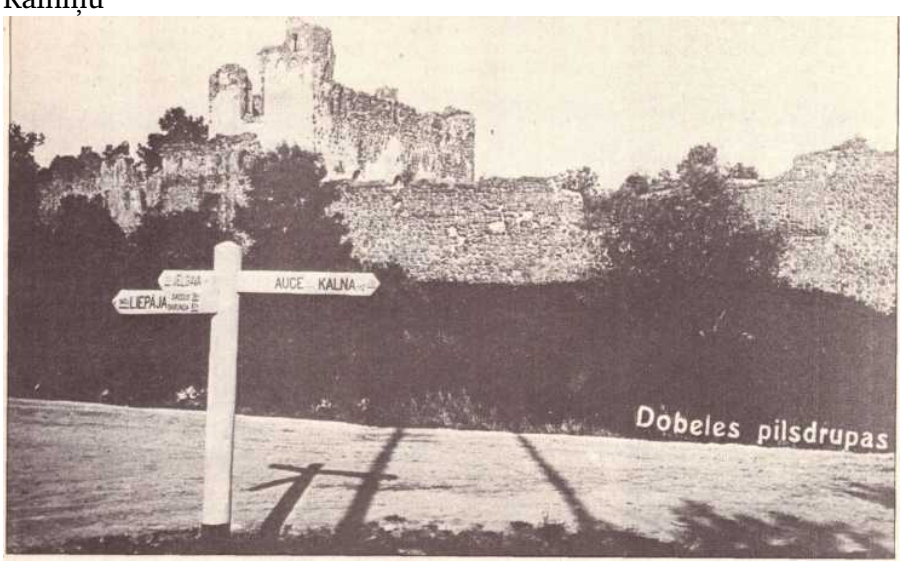

DOBELES PILSDRUPAS

priekšgalā. Brūni zirgi, kā no arkla ņemti, vilka lielgabalus. Viņu

gariem, zaļiem stobriem blakus soļoja vīri kuplām bardam, basām kājām, vēja apraut ām sejām. Savāds, vientiesīgs cēlums bija šiem uzvarētājiem, kādu pa šiem tumšiem, asiņainiem gadiem neviens nebij redzējis. Tie bija mūsu tautas, musu zemes īstie dēli. Spēks un labsirdība spīdēja viņu sejās. Apmulsuši no prieka, mēs gājām viņiem blakus, spiedām viņu lielās, sastrādātās rokas. Galvaspilsēta, kura varas maiņās bieži bij pazaudējusi galvu, pieķērās viņiem ar sirsnīgu uzticību.

Uzvarētāji ienāca pilsētā, un — neviens netika nošauts, kaut gan ienaidnieks vēl nebūt nebija nolicis ieročus. Arī še bij redzams tautas karaspēka rātnais cēlums. Latviešu armija ienāca Rīgā kā savās mājās. Viņa negribēja nevienu iebiedēt ar veltīgi izlietām asinīm. Viņa nāca ar mierīgu pārliecību, ka «šī zeme ir mūsu, šīs pilsētas mūsu». Un šī pārliecība uzvarēja. Spēks un labsirdība, kāda ir tikai zemnieku tautai, kura dienu no dienas stāv sakarā ar zemi un sauli, iekaroja mums mūsu zemi. Spēks, labsirdība un gudrība lai vada viņu arī uz priekšu!

1929. («Uzvaras diena»)

\jAs

EDVARTS VIRZA:

Mēs visi zinām, kas ir iedzīvota vieta. Tā ir tāda vieta, kas izveidojusies pēc mūsu kauliem, pēc mūsu paradumiem, bet mēs nezinām vel, ko nozīmē iedzīvota zeme. Tā ir zeme, ko mēs esam piepildījuši ne vien ar saviem miroņiem, bet arī ar saviem darbiem un ticējumiem. Ja tauta ir devusi vārdu kādai pilsētai, upei, kalnam vai ezeram, tad ir jāiedomājas, ka tas nav par velti darīts. Ar katru tādu nosaukumu saistās kopā zināms notikums, kāds reliģisks ticējums. Un, ja nu mēs vēl iedomājamies, cik daudz nevajadzēja mūžiem paiet, kādai domu un priekšstatu strāvošanai vajadzēja tautā norisināties, pirms šie vārdi kļuva par tautas vispārēju mantojumu, tad mēs droši varam sacīt, ka *mūsu zeme* ir gara piesātināta, ka mēs aram un apsējam gluži garīgu zemi. Jo kas ir visvecākā lieta pie latviešiem? Tā nav dziesma, tas nav kāds dievs, kura vārdu, kā zili melnu ozola bluķi no upes dziļuma, mēs izvelkam no tautasdziesmu dziļuma. Nē, tas ir lauks, ko latvietis, šajās piekrastēs ienākdams, uzplēsa un kas tūkstošiem gadu nav bijis atmatā. Un, ka tas nav par tukšu sacīts, tas redzams no tā, ka bija taču laiki, kur mūsu senči no purviem un ūdeņiem glābās uz pakalniem un līdzenām vietām. Iedomājieties nu, cik cilvēku nav pa tādu lauku rušinājušies, cik zirgu še nav pāri gājuši sviedrainām paugām, kādas cerības nav veseliem mūžiem ap šādu tīrumu saistījušās! Var droši sacīt, ka katrs smilšu grauds še ir pilns

prieku un bēdu saulēm. Šis lauks ir vecāks par baznīcu, no tā arī Dievs cēlies, lai pēc tam paceltos debesu augstumā un, tur valdīdams, svētītu lauku darbu. Laukam pēc savas dzijās nozīmes, tāpat kā Dievam, nav sākuma un gala, jo, kad lauks ir uzplēsts, tad arī Dievs ir atraisīts, un atšķirta tiek viņa lielā grāmata.

Bet, lauku uzarot, mēs uzaram arī sabiedriskās kārtības pirmos pamatus. Jo kas ir māja un tīrumi ap to? Tas nozīmē robežu, un, kur ir robeža, tur ir pārvaldīšana un aizstāvēšanās. Un, kad nu zināms zemes gabals ir izjozts robežām un mājas uzceltas, tad kādā dienā parādās pagasta vecākais. Viņš ir to sabiedrības attiecību kārtotājs, ko zeme darījusi, un kā vecais latviešu bišu dievs Osiņš no ozola iedobuma uzrāpjas ozola galotnē, lai novērotu, kā laukos sēj miežus, tā pagasta vecākais, no sabiedrisko attiecību dziļumiem nākdams, uzkāpj pagasta virsotnē, lai vērotu kārtības pareizu noritēšanu. Viņš nav vairāk nekas cits, kā valsts autoritātes turpinājums, un viņš savā pagastā ir valsts varas vietnieks un ir tikpat nemaldīgs kā tā, ja viņš turas likuma robežās.

- - <

} k)KUlļG,

RĒZEKNE. LIELA IELA. 1909.

ŠI piedzīvotā, garīgā zeme un ar to saistītā kārtība ir viens no vislielākiem un varenākiem spēkiem pasaulē. Abi kopā viņi izveido to, ko sauc par kādas tautas zemes garu, kas runā un valda pat tad, kad tauta, kas šo zemi apdzīvojusi, ir bojā gājusi. Te ir tas noslēpumainais, kas nav ne pie kādiem vārdiem izsakāms, kas ir augstāks par cilvēka saprašanu un kas nav nekas cits kā šīs zemes Dievs. Tāpēc katra īsta tauta, ja tā turas pie savas zemes gara, ir daudz stiprāka par tās iedzīvotāju skaitu, un uzvarēta tā uzvar.

(«Kārlis Ulmanis»)

* * *

Kas tad nu ģimene un radniecība galu galā ir? Tā ir apzināšanās, ka visi piederīgie cēlušies no viena celma, ka visos rit vienas un tās pašas asinis, kurās guļ atmiņa par kopīgiem kapiem un kopīgiem šūpuļiem. Katra ģimene ir noslēgta pasaule, un tās pamatā atrodas citiem nezināms un nepieie-tams noslēpums. Un ikviens ģimenes loceklis, kas nostaigā savu lemto ceļu no bērna autiņiem līdz miroņa autam, kustas vienā un tajā pašā radniecības gaisā.

Ja jūs lidojiet aeroplānā pār mūsu zemi, tad jūs redziet, ka Latvija sastāv no atsevišķiem laukiem, bet, ja jūs paceļaties virs tautas, tad jūs redziet, ka ta sastāv no atsevišķām ģimenēm. Tie, kam būs pazīstama Romas kara vēsture, zinās, ka romiešu karavīri, ejot uzbrukumā pret apcietinātu pilsētu, pacēla virs galvām vairogus un sagrūda tos cieti kopā, caur ko viss leģions atradās it kā zem pilnīgas bronzas jumta un palikās neievainojams. Ja nu visas mūsu nācijas ģimenes paceļ virs galvām savas kopības vairogus un sagrūž tos kopā, tad neievainojama un neuzvarama paliekās arī latviešu tauta.

Ģimeņu vēsture ir latviešu vēsture, un, jo lielāka mums būs ģimenes paradumu nojaušana, jo dziļāki mēs paši sevi izpratīsim un ciešāki turēsimies kopā. Latviešu ģimeņu sakaru savstarpējā izkopšana nav nieka jautājums, tas nacionāli politisks jautājums. Latviešiem ir rakstnieks Austriņš, kam bijusi dziļa nojaušana pār visām šīm lietām: «Es redzu mūsu patumšo, lielo istabu pildāmies aizgājušo gariem, kas nāk ārā no kaktiem, tīri no pazemes. Tur, baltā veļu drūzmā, es ieraugu ne vien tēvu, māti, vectēvu, bet veselu garu senču rindu iznirstam no sirmās senatnes. Viņiem pievienojušies ir krusttēvs un krustmāte, tāpat māsa ar savu vīru. Kā apstulbis aiz brīnumiem, blenžu šinī nepārredzamā senču pulkā, kas atdevuši man savu garu, savas asinis, savu valodu un savu nesalaužamo dzīvesprieku, savu pieticību un savu pazemību. Šis mantojums ir tik liels, ka uz apkārtni es skatos it kā ar mājas acīm un runāju šo baltu dienu vēl mājas valodu.»

Tauta, kurai būtu tāda vai nu apzinīga, vai neapzinīga radniecības sajūta, nevar iet bojā. Tā ar asinīm ciešāki, kā ar dzelzs ķēdēm, ir saistīta savā starpā. To var iznīcināt tikai visu, bet pa vienam nē.

(«Kārlis Ulmanis»)

* * *

Atņemiet (tautai) zemes arājus, sējējus un lopu barotājus, un zaļa kapsēta vasarā, bet balta ziemā būs tur, kur kādreiz bija darba pilna tēvija. Un tas ir tāpēc, ka ar zemnie-

kiem saistās kopā ne tik vien kaut kas pirmatnējs, bet -viņi ir šī tautas dzīvā dvaša pati. Jūs varat kokam nocirst galotni — tas za|os, nocērtiet viņam zarus, tas sitīs atvases, bet trāpait to tajā vietā, kur saknes savienojas ar stāvu, viņš vītīs ar neapturamu vīšanu. Šī vieta

tautā piekrīt arī zemniekiem, kas stāv tajā noslēpumainā krustceļā, no kā iziet tautas barošana un vairošanās, šīs divas pamata tieksmes.

LIEPĀJA. ANNAS TIRGUS.

Bet zemnieks nava tikai tas, kas stāv, uzlicis kājas šīm abām lielajām jūrām. Tāpat kā meži, augdami un gāzdamies, un zemē gulēdami, ir pārvērtušies milzīgajos akmeņogļu slāņos, tā arī zemnieku paaudzes noguldījušas tautā nepārredzamas pārdzīvojumu bagātības, kuras nemaz nav bezdarbīgas. Šinī pagātnes laboratorijā norisinās nemitīgs darbs. Kamēr tās paaudzes, kas ir virszemē, cīnās, darbodamās ar tagadnes un nākotnes lietām, no pagātnes darbnīcām viņām pienāk nemitīgi papildu spēki jaunu talantu, ģēniju vai psiholoģisku savādību veidā. Kamēr tie, kas atrodas dzīvajo frontē, karo, tautas tūkstošiem gadus vecā aizmugure strādā, lai dzīvajiem nepietrūktu gara un ticības. Tā gluži neapzinīgi, bet paklausīdama kādam neizprotamam likumam, tauta, noslēgta un izzvaigžņota pasaule, gādā par savu neiz-nīcību. Un mēs nemaz nevaram zināt, kāds jauns ģēnijs jau pirms gadu simteņiem vai tūkstošiem palaists, peldēdams caur paaudžu asinīm, atrodas ceļā uz mums.

Šī dzīves vairošana un barošana ir smalka un dziļa lieta vienā un tajā pašā laikā. Zemnieks stāv savā gruntī un savā mājā, kur arvienu viņu apdveš to nopūtas, kas pasaulē nāk, un to nopūtas, kas no tās aiziet. Ar-atvieglotu dvašas vilcienu no grauda izlien asns, no pumpura lapas, un kā nastu nosviedušas nāk pasaulē visas pārējās radības, un, tāpat kā smagumu pametušas, tās no turienes dodas projām. Zemnieks katru brīdi ir visa tā ielenkts, un, tā kā viņš atrodas pastāvīgi vaigu vaigā ar to, kas mūžam atkārtojas un ir, tad viņš ieradis pārākumā un vienaldzībā skatīties uz visu citu. Viņš ir cieši pārliecināts, ka pie viņa, bez kura neviena kārtība iztikt nevar, viss atgriezīsies atkal atpakaļ.

Labība, stādi, koki izaug no zemes, bet tauta izaug no zemniekiem. Tā nevar pastāvēt bez ļaudīm, kas dzīvo ar zemi vienu dzīvi, līdzināmies tās auglīgai virskārtai, kur barību ņem visu to augu saknes, kas aptērpjas lapām. Kāpēc zemniekus sauc par stipriem ļaudīm? Ne tāpēc vien, ka viņi dzīvo uz laukiem, ne tāpēc, ka pār viņiem pacelts stāv darbs kā nikna Dieva pātaga, bet tāpēc, ka viņi uzglabājuši instinktus — labos un ļaunos vienlīdzīgi stiprus. Kā saknes izlodājušas zemi un dzīslas cilvēka miesu, tā šie instinkti, resni un spēcīgi, krustiem un šķērsām stiepjas cauri viņa garam. Smakas, kas nāk no kūts un maizes cepjamās krāsns, saplūst kopā zemnieka pagalmā. Tā arī zemnieka gars ir pagalms, kur debesu un senu paradumu krāsnīs nobrūnējušas domas satiekas ar tieksmēm, no elles iznākušām. Viss tas kopā izveido to auglības pilno gara zemi, no kuras tautai nāk spēks un pestīšana. Zemniekus sauc par rupjiem, bet pēc viņu apstrādātās zemes līkumiem tauta veidojusi savu smalko garīgo seju, viņus sauc par mantkārīgiem, bet graudi, no viņu apcirkņiem nākdami, satek valsts lielajā apcirknī, un vaimanas iet pa zariem un pazarēm, ja tas ir tukšs.

Paaudzes nāk un iet, bet zeme paliekas mūžīgi. Mūžīgs lai paliekas arī tas, kas šo zemi apstrādā. Un tāpēc, ja mēs gribam kaut ko celt un nepārejošu un stipru taisīt, mums tas jābūvē uz tā, kas stipri stāv. Šā iemesla dēļ arī mūsu jaunās kārtības cēlājs, pirms viņš pie sava darba stājās, paņēma slotu un sāka slaucīt latviešu zemi, lai aizslaucītu projām gadu desmitu gružus un redzētu, kas zem tiem apglabāts. Un pirmais, uz kā viņš atdūrās, bija zemnieka mājas pagalms ar veco ozolu vidū, kas tur stāvēja kā valdniecības un saderības koks.

(«Mūžīgā zeme»)

* * *

Lai gan visas mākslas izaug no tautas garīgās zemes, tomēr literatūra ar to visciešāk kopā saistīta. Tā sakņojas tautas valodā, šinī noslēpumainā, bezdibenainā un skanošā jūrā, no kuras to nevar atraut. Un sveštautietim neiespējami mūs saprast, pirms viņš nav iemācījies nosaukt mūsu valodā visu to, ko viņš redz, domā un jūt. Ne gleznotāji, ne mūziķi, ne zinātnieki nav tik cieši kopā saistīti ar tautu kā rakstnieki. Viņu izteiksmes līdzekļi citi un viņus saprot bez vārdiem, bet rakstnieks, rīkodamies ar valodu, atrodas nemitīgās saistībās ar tur noguldītiem mūžiem. Viņos ir kaut kas kopīgs ar zemniekiem. Tāpat kā šie nevar atstāt savu zemi, nepazaudēdami visus pamatus, tā arī rakstniekam nav iespējams aiziet no garīgās zemes, no valodas. Un, kad Latvija vēl bija pakļauta Krievijai, mēs redzējām, ka no mūsu zemes aizgāja tās zinātnieki, daudzi gleznotāji un mūziķi, bet rakstnieki palikās un nekādi vilinājumi tos nevarēja izzvejot no lielā tautas ezera. Viņi ilgu laiku bija vienīgie latviešu uzmudinātāji un

vienotāji, jo, kad tautasdziesmu vienība beidza darboties, latvieši savā rakstniecībā garīgi satikās cits ar citu. Tās bija plaušas, ar kurām viņi elpoja, un acis,ar kurām viņi redzēja.

(«Nemainīgās īstenības radītājiem»)

* * *

. . latviešu lauku māja pamazām izmirst, un ir pagasti, kur, māju īpašniekam aizejot viņsaulē, nebūs vairs neviena, kas mājas manto. Jau tagad svešnieki veselām divīzijām nāk un apstrādā mūsu tūkstošiem gadu vecos laukus. Mūsu zeme ir neiztaisīta un tukša, neuzvarētie senču purvi un meži glūn, lai mūs pēc dažiem gadu desmitiem aprītu, un tikai tāpēc, ka jaunlaiku braucamie rati drāžas pa mūsu zemes ceļiem, ļaudis šurp un turp pārvadādami, izliekas, ka mūsu zemē dzīvo daudz cilvēku.

Mūsu mazais skaits mums jāatvieto ar lielām īpašībām — šajos vārdos ir tikai daļa patiesības. Lielas īpašības nenāk no retas dzīvošanas, bet no ļaužu biezuma. Būdamas plaši attīstītas, sabiedriskās dzīves parādības. Tās ce|as no ideju apmaiņas, garam pret garu šķiļoties. Cilvēku nabagā zemē garīgie zobeni var šķelt tikai tukšu gaisu.

Daudzi gudrinieki saka, ka maza dzimstība esot inteliģences pazīme. Bet lai jods parauj tādu inteliģenci un visas grāmatas, pie kurām tā skolojusies, ja tā tautai iemāca paš-slepkavības domas. Varbūt ja mums būtu par dažiem miljoniem grāmatu mazāk, mums būtu bijis par dažiem miljoniem cilvēku vairāk. Atgriezīsimies atpakaļ pie retām un mūžīgām grāmatām, ja mēs gribam biezu un mūžīgu tautu.

Tagad nu ir skaidra tā lielā un neparastā cīņa, kas jaunajai paaudzei jāizcīna ar mūsu zemes klusumu. Tā prasa lielu tautas atdzimšanu, neizsakāmi dziļāku un varenāku par to, kas nāca pār mums pagājušā gadu simtenī, šai atdzimšanai ir tik intīms raksturs, ka bailes tai tuvāki pieskarties. Tajos senos laikos, kad kari un mēri izskauda mūsu tautu tik pamatīgi, ka pagastos atlikās tikai daži cilvēki, traģēdija nebij tik liela, kā tagad. Toreizējiem cilvēkiem bij dziļa radniecība ar zālēm un kokiem, kas veļ savus zaļos viļņus pāri visai zemei, līdz pat nāves joslai. Tāpēc divās paaudzēs viņi uzvarēja klusumu, kas viņus māca nost,un piepildīja atkal savu zemi. Mūsu dienu posts ir pavisam citādāks, jo Dievs, kam mēs esam sākuši pakaļ staigāt, nav vairs auglības un dzīvības nesēja Māra, bet aukstais un ņirdzīgais dzīvības iznīcinātājs. Un tas notiekas pēc tik daudzām mūsu tautas slavām un uzvarām. Mēs vienīgi tad varēsim runāt par latviešu atdzimšanu, kad daudz neko nedomājošais dzīvības spēks atvērs vaļā savas slūžas un dzīves straumes sāks trokšņot tur, kur senāk bij tuksnešaina zeme. šis spēks ir patiesais mūsu tautas varenuma aijātājs un nesējs un bez tā visi mūsu monumenti var palikties par kapu

pieminekļiem.

Bet latvieši ir savāda tauta. Tai ir riekstu un sēklu ēdējas vāveres žiglums, kas, vienā rāvienā caur zariem lekdama, var atrasties pašā koka galotnē. Mums jātic un mēs ticam, ka mūsu jaunajai, skaļu dziesmu dziedātājai paaudzei paliks baiļes no klusuma, kas nāk mums virsū kā ejošs milzu kalns. Viņa taču grib atbalstu savām meldijām un viņa to izdzirdēs, kad atkal bērni, kā ilgi sprostā turēts putnu bars, skries pa gatuvi laukā līdzi priecīgi lecošiem jēriem. Tā būs mīļas Māras atgriešanās. Svētas bijības pārņemti, mēs no rītiem skatīsimies jautrajā celiņā, ko, viņai no mājas uz māju ejot un rasu birdinot, aiz sevis atstājusi viņas zaļā zīda sagša.

(«Cīņa ar klusumu»)

* * *

Kādas valsts ģeogrāfiskam stāvoklim ir liels iespaids uz visu tās politiku. Zeme un robežas pat nosaka to. Valsts var pārmainīties savā iekšējā uzbūvē no augšas līdz apakšai, bet tomēr tās politiskie paņēmieni arvienu paliek vieni un tie paši, jo vieni un tie paši paliek zeme un robežas. Labs piemērs tam ir Krievija, kuru pat visradikālākās pārmaiņas nav varējušas attālināt no vecām metodēm un vecajiem draugiem un ienaidniekiem. Tas pats sakāms arī par Franciju un Vāciju.

Arī Latvijas politiku no seniem laikiem vadījis tās zemes ģēnijs. Nebūdama liela valsts un spēcīgu kaimiņu ieslēgta, tā ir turējusies un pastāvējusi divu iemeslu dēļ. Sava izdevīgā ģeogrāfiskā stāvokļa dēļ, kas dod lielas priekšrocības, ko visi gribēja iegūt un ko viens otram nenovīda, un arī savas politikas dēļ. Kad valsts ir liela un stipra, tai nevajaga daudz galvu grozīt. Tās materiālā vara vien ir liels arguments visos strīdu jautājumos, un tā var iet pa savu parasto ceļu. Bet mazajām valstīm, kas atrodas pasaules krustceļos, jāizlieto visa iespējamā prāta izveicība, lai paglābtu savu suverenitāti. Te nevar būt ne mazākās rutīnas, jo politika turas ne uz plaša un smaga gājiena, bet uz politiska manevra, uz politikas īstās būtības. Te nu vajadzīgs nemitīgs prāta un apķērības nomods. Tāpēc mazas valsts vadītājs, ja viņš pratīs visos laika pārgrozījumos savu valsti saglabāt, būs daudz lielāks ģēnijs nekā lielas valsts vadītājs, kas rīkojas tikai ar savu spēka pārsvaru.

[. .] Mums vajadzīga ne morāle, bet no mūsu pagātnes nākušas politiskas mācības. Nacionālā diktatūra un nacionāls patoss ir ļoti labas lietas, bet vēl labāk ir zināt — katram pilsonim, kā tās aizstāvēt.

(«Baltijas gars»)

* * *

Nav tādu glaimu, kas nebūtu pēdējos gados izteikti latviešu zemniekiem. Viņus dēvē gan par pirmavotu, no kura plūdušas visas mūsu garīgās un materiālās vērtības, gan par čaklības un nesavtības

paraugiem, gan par mūžīgu un nesatricināmu pamatu visām nākošām būvēm. Visos šajos apzīmējumos ir daudz patiesības, un, ja zemniekiem tik lielu vērību piegriež, tad tas ir tāpēc, ka visi viņos saredzējuši lielu, bet vēl snaudošu majestāti. Tikai tas nav vienīgais visu slavinājumu iemesls. Tāpat kā modernām mašīnām vajadzīga petroleja, benzīns vai elektrība, kas tās iekustinātu, tāpat arī lielajai valsts mašīnai sava dzinēja enerģija nepieciešama. Te nu ar bailēm visi redz, ka mums nav daudz šādu valsts enerģijas avotu. Strādnieki? Aizrauti maldīgu ideju varā, viņi var aizraut mūsu valsts kuģi tādos ūdens virpuļos, kur tam neizbēgami jāiet bojā. Tie sešdesmit tūkstoši ierēdņu, kas kustas mūsu valsts iestādēs? Tas ir pārāk svārstīgs un nedrošs elements. Pats vara nebūdams, viņš vērīgi pagriež ausis pret visām varām. Kas tad mums vēl atliek? Atliekas arklu, sējmašīnu, lopu, māju un lauku turētāji un īpašnieki, divi miljoni cilvēku, kas stāv dzelžainā atkarībā no dabas un visvisādiem apstākļiem pasaulē. Tie ir valsts mašīnas smērētāji un enerģijas devēji. Šiem garos ūdenszābakos un biezās vadmalās ģērbtiem ļaudīm nu piegriežas vispārēja vērība. Viņos paredz apslēptu lielu spēku, kas, lietā likts, var darīt lielas lietas.

(«Zemnieks un politika»)

* * *

ilii Iāei

Katrai jaunai sabiedriskai kārtībai vislielākās briesmas draud ne no tās pretiniekiem, bet no piekritējiem. Uzvaru organizē, lai sagatavotu ceļu, un to izved arvienu rieiielš pulks cilvēku. Tie palaiž vaļā jaunos vējus. Tie saceļ vfesuļ-veidīgu griešanos, un tā uzpūš gaisā visas vieglās lietas. Bet jauna laika pionieri drīz vien redz sevi, pelavu puteņa ielenktus. Tā var dēvēt ļaudis, kas pievienojas jaunai kārtībai tūlīt pēc divpadsmitās stundas. Viņiem nav nekā radniecīga ar tām idejām, kas pārgrozību izveda, bet viņi redz, ka gaisā taisās ieaugt jauns un za|š koks, un viņi jūt, cik laba būtu barošanās pie tā lapām. Viņu centība ir ārēja, un ikviens uzmanīgs novērotājs mana nesaskaņu starp viņu vārdiem un viņu žestiem. Viņi novelk visu pie zemes, allažīb.as gultnē, jo intrigu un zema prakticisma gaiss ir viņu gaiss. Jaunajam laikam ir jāsargā savi spārni no viņiem. Katra ideja viņu rokās top vai nu smieklīga, vai tiek nogāzta dubjos. Uzmanieties, šajā laikā ne tik daudz no ienaidniekiem kā no draugiem. Viņi nāk, lai nodzēstu jūsu sirdīs svēto entuziasmu.

(«Dažādas pārdomas»)

AIVARS RUŅĢIS:

Pēc otrā pasaules kara beigām es atrados svešumā, Rietumos,

ārpus savas tautas, citu tautu vidū pilnīgi bez jebkādas apzinīgas izpratnes tautības jautājumos. Mani tāpat kā lielāko daļu trimdas jauniešu, brīvās Latvijas bērnu, tai laikā apmierināja tēze, ka «Dievs mūs ir radījis par latviešiem» un tāpēc mēs nekas cits nevaram būt. Latviskā izglītība un latviskās kultūras mantojums, paņemts līdzi no Latvijas, it kā palīdzēja apstiprināt iepriekš minēto apgalvojumu, ko tomēr īsā laikā nežēlīgi sadragāja dzīves īstenība.

Ap 1950. gadu, daži agrāk, daži vēlāk, mēs bijām no DP (pārvietoto personu) nometnēm Vācijā un Austrijā izklīduši pa visu pasauli — pa Eiropu, Ameriku un Austrāliju.

Jau pirmajos gados, jaunajās patvēruma zemēs starp citām tautām dzīvojot, mēs sastapāmies ar parādībām, kas mums bija svešas. Mums bija jāmācās jauni vārdi, jauni jēdzieni, piemēram, jauktās laulības vai aizprecēšanās citās tautās (ieprecēšanās latviešos tikpat kā netika un vēl arvien netiek pieminēta). Mēs iepazināmies ar iekļaušanās, asimilācijas, pārtautošanās aspektiem.

Trimdā vecākā paaudze — tēvi un mātes, skolotāji un sabiedrības vadītāji aicināja: palieciet latvieši! Palieciet pie latviešiem, palieciet pie savas tautas!

Drīz vien jaunākā paaudze — bērni un mazbērni, godīgi prasīja saviem vecākiem, latviešu sabiedrībai, arī paši sev: kāpēc mums jāpaliek latviešiem? Tā bija radies tas lielais jautājums, uz kuru atbildes meklējot, uz kuru mēģinot atbildēt mēs esam aicināti analizēt savu sociālo situāciju, izprast piederību un uzticību tautai, saskatīt tautības pazīmes un raksturības, formulēt savu latvisko pastāvēšanu un piemērot latvisko izglītību ģimenē, skolā, sabiedrība tautības saglabāšanai. Vai atceramies, kādā pakāpē risinājās šīs problēmas? Vai atceramies, ka mūsu sākotnējā atbilde bija vienkārši sašutums: kā nu tā var jautāt?

Pirms abas puses: gan viena uz saviem aicinājumiem, gan otra uz saviem jautājumiem, iespētu sagaidīt kaut cik pozitīvas un konstruktīvas atbildes, vispirms varbūt vajadzētu rast atbildi uz tādu «pašu par sevi saprotamu» jautājumu: kaiˆ.ir latvietis? Jeb: ko izteic, ko nozīmē, kādu informāciju murņˆ atklāj kāds, ja tas par sevi saka — es esmu latvietis? Jeb — ko mēs būtu atbildējuši, ja mums būtu prasīts: «Kas ir latvietis? Kas ir latviskums?»

Vai mums bija gatavas atbildes? Vai pastāvēja viena vai vairākas latviešu definīcijas? Vai bija kāda legāla, likumīga latvieša definīcija?

Liekas, mēs tai laikā vēl nevēlējāmies vai arī vēl nespējām ieskatīt, ka jautājums — kāpēc man vai mums jāpaliek latviešiem? — tāpat kā mudinājums — saglabāt tautību! — jau ietvēra sevi apgalvojumu par faktisko situāciju, resp., par mūsu šaubām un nedrošību tautības jautājumos. Piemēram, jauniešu jautājums atklāja, ka tautība vairs nebija pati par sevi saprotama lieta pat latviešu

ģimenē dzimušajiem, ka tautība jauniešiem bija nenoskaidrots un atklāts jautājums, kas savukārt ietvēra vairāk iespēju: viņiem bija iespēja pieslieties citām tautām un piederēt turpmāk pie tām, kuru vidū viņi dzīvoja — piemēram, pie amerikāņiem vai pie kanādiešiem. Viņiem jau tautības apziņa varēja nepacelties pāri labāk samaksāta darba un ērtākas dzīves iespējai.

Daudz latviešu ģimeņu citu vidu pamazam vien saka dzīvot «pseudolegāli» un pārprastu lojalitātes pieņēmumu, kam pamatā varēja būt ne tikai šo cilvēku brīva izšķiršanās, bet galīga neizpratne tautības jautājumā un tā sajaukšanā ar pavalstniecibu (pilsonību): tagad mēs esam Savienotajās Valstīs vai Kanādā, vai Austrālijā, un tāpēc mums jābūt un mēs arī būsim amerikāņi, resp., kanādieši, resp., austrālieši.

Itin drīza pārtautošanās, kā vērojams, negāja secen pat tai paaudzei, kam bija vēl Latvijā pabeigta latviskā izglītība vismaz ģimnāzijas apmērā un visai bagāts latviskās kultūras mantojums. Daļa manu skolasbiedru, tāpat jaunieši, ko biju iepazinis karavīra gaitās vai DP nometņu laikā, ātri un viegli iek|āvās citās tautās, sameklēja dzīvesbiedrus cittautiešu vidū un, pats traģiskākais, pazuda no latviešiem. Pazuda no mana, no mūsu redzeloka. (Jeb vai es pazudu no viņu redzesloka? Vai mēs pazudām viņiem?)

Biju pamanījis, ka ir latviešu cēluma cilvēki, kam tautības jautājums nav problēma. Tautībai viņu dzīvē nebija tāda nozīme, par kādu tā likās k|uvusi un auga man. Šie cilvēki ātri un bez grūtībām, kā no malas likās, pieņēma tās tautas valodu un kultūru (ļoti paviršā izpratnē), kas nodrošināja viņu eksistenci un atbalstīja viņu personīgo karjeru. Kas rada šādas tik «normālas», pašplūsmes situācijas? Kas ir cilvēka tautības apziņa? Kā tā top? Jeb vai tautības apziņa, nacionālā apziņa, nacionālā pašapziņa ir tikai ilūzija? Jeb vai nacionālā apziņa veidojas tikai sociāli aktīvajos cilvēkos?

Bija arī viegli ievērot, ka latvietim, kas sevi vairs neuzlūkoja par latvieti, nebija nekādu ārēju latvietības vai latviskuma pazīmju, kuras viņš nevarētu atmest, noslēpt vai noliegt. Nebija ne bioloģisku, ne fizioloģisku latviskuma pazīmju, ne ģērbšanās, ne izturēšanās, ne izskata, ne runāšanas ziņā (varbūt neliels akcents, citas valodas lietojot, bet ari to grūti lokalizēt), kas atšķirtu agrāko latvieti no citu tautību baltās rases pārstāvjiem.

Kā tad mēs vispār bijām nodzīvojuši par latviešiem tik garus un grūtus laikus? Vai tad citi nebija mūs ņēmuši pretī? Jeb vai mēs nekas cits visu laiku nebijām varējuši būt kā tikai latvieši?

Vērojumi trimdā mani satrieca.

Mani paglāba tautas nacionālā pašapziņa Latvijā.

(«Tautība kā problēma»)

% % sķ

Kāpēc ang|iem, frančiem, vāciešiem nav jānodarbojas ar tautības saglabāšanas jautājumu? Kāpēc mazu tautu piederīgiem vienmēr un visur ar to jāsaskaras?

Trimdas sākumā mani nospieda mana liktenīgā piederība pie mazas tautas. Es tīri labi sapratu tos, kas garīga līdzsvara un dvēseles miera labad mēģināja pieķerties kādai lielai tautai vai savas mītnes zemes sabiedrībai, pilnīgi indentifi-cējoties ar to. Tikai daudz vēlāk (un, paldies Dievam, ka ne par vēlu!) es sapratu un ieskatīju, ko sevis kā cilvēka veidošanai, savu spēju un spēka attīstīšanai un sava mūža vien-reizīguma apliecināšanai man nozīmē šī izaicinājumiem un grūtumiem bagātā piederība pie mazas, etniski apdraudētas tautas.

Lielās tautas manā uztverē ar savām bagātajām kultūrām darbojas kā «rotējoši spēku centri», kas gandrīz kā magnēti pievelk atdrupumus no mazām tautām vai atdrupina atsevišķus cilvēkus no tām, vai arī pilnīgi absorbē sadrūpošas etniskas vienības. Lielas tautas viegli un tikpat kā automātiski anulē tautības saglabāšanas problēmas un viegli un pilnīgi kompensē savus eventuālos zaudējumus, kas rodas, tautas piederīgajiem pārtautojoties, piemēram, vācu ieceļotājiem ASV amerikanizējoties, Vācijas vācieši to praktiski nejūt.

JERSIKAS UPĪTE. 1927.

Taču «dabiskās izlases» principi, pārdzīvošanas principi, ko dabas zinātnēm formulējis Čarlzs Darvins, attiecināmi arī uz cilvēkiem un ir vienlīdz spēkā kā uz mazām, tā lielām tautām. Vai tie nebūtu jāpatur prātā arī latviešiem? Eiropas vēsturē, kā apliecina zinātāji, neesot neviena gadījuma, kur kāda tauta aizgājusi bojā tīra genocīda ceļā. Visi bojā iešanas gadījumi esot vērtējami kā pašnāvības gadījumi.

Mēs esam samērā jauna tauta.

Nekādā ziņā nevaru pievienoties neskaitāmas reizes dzirdētiem apgalvojumiem, ka esam veca kultūras tauta. (Pārdomās par

latviskumu varbūt varēsim ieskatīt savas tautas «jaunību».) Taču es nespētu, pat ja gribētu, apšaubīt apgalvojumu, ka esam vecas kultūras tauta. Starpība starp abiem valodas ziņā jau ir tikai viens vienīgs līdzskanis «s», bet satura atšķirība ir milzīga, ļaujot nepareizam situācijas izvērtējumam samulsināt mūs, mūsu stāvokļa izpratni un pareizas rīcības un nostājas izvēli.

Pamati, uz kuriem mēs stāvam (latviešu kultūra, kulturālais mantojums) un uz kuriem stāvēdami esam pārdzīvojuši, ir veci. Mūsu jaunības daļa, piemēram, ir tā, ka šodien mēs vēl visai maz pazīstam savus pamatus. Kamēr mēs dzīvojām savas tautas teritorijas un beigās arī savas valsts aizsardzībā, mēs neapzinīgi, kā stādi ar saknēm, uzsūcām no nacionālās, no latviskās vides visas kultūras raksturības, kas palīdzēja veidot un saglabāt mūsu atšķirīgo identitāti. Mums pat bija grūti izaugt par kaut ko citu nekā par latvieti. Pazaudējuši savas valsts un savas zemes audzinātāju, saudzētāju, paglābēju aizsardzību, mēs pamanījām, kā mums trūkst, un mēs pamanījām, cik īsteni maz mums katram līdzi dots vai līdzi paņēmies «latviskas izdzīvošanas pirmās palīdzības somiņā».

Mēs atzīstam un bieži sakām: mūsu senči pārdzīvoja grūtus garus nebrīvības gadus, un jautājam: vai mums būs izturība un gudrība izdzīvot brīvībā? Vai savu senču, vai savu latvisko sīkstumu mēs varēsim pārnest uz tagadni un atrast latviskajā dzīves ziņā, latviskajā pasaules uzskatā visas atbildes un visus padomus, kas mums nepieciešami mūsu dienu pasaulē un mūsu dienu situācijās?

(«Personīgi vērojumi tautības saglabāšanā»)

* * *

Mūsu tautas misija ir tās eksistence. Mūsu tautai (paldies Dievam!) nav bijis pārāk izteikta priekšstata par kaut kādu īpašu misiju pasaulē un cilvēces labā, kaut gan latviskās «pasaules lāpītāju un labotāju» tieksmes mums šad un tad sagādājušas pamatīgus un sāpīgus lielo kaimiņu pērienus.

Mūsu tautas kultūra, mūsu vienreizīgās un pirmreizīgās tautasdziesmas, visas citas latviski atšķirīgās tautas garamantas dažs labs pasaules mēroga sasniegums modernās gara kultūras novados padara katru latvietības iemainīšanu pret citu tautību, kuras sfērā pie tam vēl nonākts tikai sagadīšanās pēc, par lētāku darījumu nekā zirgu mīšana tirgū.

Es palieku latvietis tāpēc, ka musu modernajā vēsture ir tik daudz sāpīgu jautājumu, kuru risināšana ir izaicinājums kopā ar izaicinājumu studēt, pētīt mūsu tautas garamantas, meklējot mums, latviešiem, vispareizākās atbildes un norādījumus, ir tāda izglītošanās, ar ko es varu veidot savu garīgo cilvēku visu mūžu. Par šo atbilžu esamību esmu pārliecināts tāpēc, ka ne tautas, ne tās garamantu pārdzīvošana nav nejaušība. Es palieku latvietis tāpēc, ka man ir

pagātnes un nākotnes, aizvadītā laika un gaidāmās nākamības izjūta, kas mani saista ar maniem senčiem, ar manu bioloģisko un kulturālo pagātni.

ALŪKSNE. K. LAPIŅA FOTO. 1929., SEPTEMBRI

Šo atbilžu meklēšana, kas dažam labam gados jaunam racionāli vai ciniski domājošam cilvēkam varētu līdzināties «spēlēšanai uz jūtām», īsteni tomēr iesniedzas cilvēka eksistences tajās sfērās, kurās agri vai vēlu ieskatās katrs indivīds, nereti vien uz sava kapa malas stāvēdams, atbai-dīgas vientulības, pamestības nomākts.

(«Kāpēc es esmu latvietis? Kāpēc man jāpaliek latvietim?»)

* * *

Turpinot latviskuma dzejisku aprakstīšanu un definēšanu, savās trimdaas piezīmēs esmu uzrakstījis, ka:

latviskums ir vairāk nekā latviešu valodas prašana, vairāk nekā apgrozīšanās latviešos, vairāk nekā latviešu svētku un svinamo dienu atcerēšanās un atzīmēšana, vairāk nekā pulcēšanās ģimeņu vai draugu godos, vairāk nekā spēja izvilkt savu maku un noskaitīt visu tā saturu par artavu Latvijai, vairāk nekā naids pret tiem, kas dara tautai pāri, vairāk nekā asinsradniecība, vairāk nekā tuvības sajūta un mīlestība pret tautas brāļiem un māsām Latvijā, vairāk nekā kopējas sāpes un cerības, daudz vairāk nekā zobu sakošana un mutes turēšana uz ielas, kad, svešumā vai tēvu zemē, tev pāri dara tieši tautas brālis!

Latviskums ir latviska pasaules uztvere, atšķirīga no visām citām, bet nekādā ziņā naidīga tām. Latviskums ir pilnīga un dzīva latviešu kultūra. Latviskums ir vērtību sistēma, kuras dogmatiskie elementi implicē vai aicina «mainīties uz augšu», lai «pastāvētu», un ar

apšaubīšanas un jautāšanas iespējām, pats it kā atsedzot savus pamatus, latviskums tos saglabā pēc rainiskās tēzes: pastāvēs, kas pārvērtīsies. ■ («Dzejiskas latviskuma definīcijas»)

* * *

Politiskais latviskums ir identificēšanās ar tautas politiskiem (valstiskiem) mērķiem, starp kuriem pašā pirmajā vietā mūsu dienās stāv prasība pēc universālām cilvēka tiesībām latviešiem Latvijā, prasība likvidēt visus mākslīgi radītus šķēršļus, spaidus vai ierobežojumus latviešu nacionālās kultūras attīstībai bez jebkādiem ideoloģiskiem priekšrakstiem (diktātiem), respektējot uzskatu atšķirību un apziņas brīvību.

Tagadnes politiskā latviskuma mērķis ir Latvijas teritorijas kā vēsturiskas tautas dzīves telpas saglabāšana latviešiem; to nedrīkst izpostīt, atļaujot plānotai vai pašplūsmes migrācijai iznīcināt vēstures gaitā radušos tautību sastāvu Latvijas ģeogrāfiskajā teritorijā. Latvija ir latviešu zeme tādā izpratnē, ka nedrīkst iznīcināt Latvijas teritorijā situāciju, kurā visās dzīves jomās brīvi un netraucēti var attīstīties latviešu valoda un latviešu kultūra. Ar jebkuru citādu rīcību latviešiem viņu zeme tiek atņemta, tautas garadzīve ierobežota un apspiesta, tautas etniskā, nacionālā eksistence apdraudēta.

Politiskais latviskums prasa no mums pulcēties un apvienoties arī uz ideoloģiskiem pamatiem. Tas prasa atzīt un iestāties par ideju, ka visi latvieši ir organiska vienība, realitāte, kas pastāv pār jebkurām robežām.

. . Kulturālais latviskums veido to tautības raksturību pamatu, kopumu, kas vienmēr spēj palikt kā kopēja bāze, kas nekad nedrīkstētu trūkt, par tautas sociālpolitisko programmu debatējot un to mainot saskaņā ar sociālo un politisko faktoru maiņām.

Kulturālais latviskums padara mūs visus par latviešiem, par vienādiem cilvēkiem, vieno un apvieno mūs. Politiskais latviskums ļauj mums tapt par atšķirīgiem latviešiem, par dažādu uzskatu cilvēkiem, bet tas nespēj un tā vārdā nedrīkst apšaubīt mūsu tautību, mūsu latviskumu, mūsu latvisko integritāti, veselumu («tautība ir viss cilvēks»). Politiskais latviskums (arī — latviskā ideoloģija) izaug no latviskuma. «Vai» un «kā» mēs identificējamies ar politisko latviskumu, ir mūsu brīvā izšķiršanā, ir mūsu aizsargātās, nodrošinātās tiesības latviskuma ietvaros.

(«Kulturālais latviskums un politiskais latviskums»)

* * *

Es negribētu piedzīvot, ka mūsu tautai Latvijā būtu jāzaudē sava etniskā seja un jāpazūd no pasaules kā nacionālai vienībai kaut kādu vienas dienas ekonomisku aplēšu un «materiālās ražošanas integrāciju procesu» dēļ, ko nākamais Padomju Savienības (Krievijas) komunistu partijas kongress Maskavā būs varbūt atkal aizmirsis vai iemetis

papīrgrozā.

Ja brīdinājumus un protestus pret rūpīgi plānotu un konsekventi realizētu latviešu pārtautošanu dēvē par «nacionālu aprobežotību», tad ar lepnumu es dēvētu sevi par «aprobežota» nacionālisma aizstāvi. Es apzinos, ka tad, kad ir izpostīta zeme un valsts, tauta joprojām var celties un visu atjaunot; ja tauta pati ir izpostīta, tad nekas tautu vairs nevar atjaunot.

(«Latviska ideoloģija»)

* * *

Latviešu zeme ir tā vieta, tas latviešu «atbalsta punkts» pasaulē, kur saglabājas latviskums un tautībā. Kas tauti-bas saglabāšanas priekšnoteikumos iznīcina, tautas sajaucot, tautas valodu nomācot, tas iznīcina pašu tautu un atestē sevi par noziedznieku.

Šodien kā pasaulē, tā Latvijā nav ne latviešu nacionālā šovinisma, ne buržuāziskā nacionālisma. Ir tikai kādas mazas tautas izmisis kliedziens par savas nacionālās, etniskās eksistences «būt vai nebūt», ir tikai kliedziens no kādas tautas lūpām, kurai grib izraut viņas nacionālo dvēseli.

Sauklis «Latviju latviešiem!» nav kaut kāds «pretpadomju izdomājums», tas ir Krievijas politikas sekas Latvijā, pārplūdinot Latviju ar krieviem un krieviski runājošiem sveš-tautībniekiem. Sauklis «Latviju latviešiem!» apsūdz Krievijas tautību sajaukšanas politiku Latvijā-, jo šīs rīcības nolūks ir tādu jaunu politisku un Krievijai izdevīgu faktu radīšana Latvijā, lai nevienam nebūtu vairs iespējams apšaubīt krievu klātieni Baltijas valstu telpā. Sauklis «Latviju latviešiem!» nav šovinistiska nocionālisma izpaudums, bet ir krievu imperiālistiskās politikas un tās radīto seku apsūdzība Latvijā.

Taisnība ir latviešu pusē.

Krievu pusē ir militārais spēks un vara. Krievi to apzinās.

Ko apzināmies mēs, latvieši?

(«Latviju latviešiem»)

* * *

Latviskums deta|ās mainās no paaudzes uz paaudzi, un it sevišķi atkarā no kultūras vai kultūrām, ar kurām tas saskaras vai spiests saskarties. Mūsu dienās jau varam teikt, ka Latvijas latviešu latviskums ir atšķirīgs no brīvvalsts vai pagājušā gadu simteņa latviskuma, ka atšķirīgs latviskums ir Savienoto Valstu un Kanādas latviešiem un Austrālijas vai Anglijas latviešiem. Bailes no. latviskuma «atšķaidīšanās» un «izkušanas» paliks nepamatotas bailes tik ilgi, kamēr visi latviskā dzīvesveida aspekti tiks iecerēti, izsapņoti, izdomāti, izdebatēti, aprakstīti, formulēti latviešu valodā. Šī valoda, latviešu sazināšanās līdzeklis, grūti tulkojamo latviešu tautasdziesmu valoda ar savām īpatnējām (latviskām) kategorijām un jēdzienu sistēmām ir latviešu (lai kur viņi dzīvotu!) saistviela un siets.

Tieši valodas dziļākajās, sīkākajās niansēs slēpjas vai ir paslēptas tās lietotāju gara un dvēseles raksturības, bez kuru atklāšanas, ieskatīšanas valodas lietotāji paliek pus-iepazīti, sekli vai virspusīgi iepazīti. Paliek slēpti viņu mērķi, centieni, vēlēšanās, godkāre, kā arī visas citas psiholoģiskās raksturības un citi dvēseles stāvokļi.

Kamēr pastāvēs latviešu valoda, pastāvēs latviskums! Bez

latviešu valodas nav latviskuma, nav latviska dzīvesveida. Latviskums ir ieprogrammēts, iebūvēts latviešu valodā. Tā ir vienreizīga, neatkārtojama vienība un mijiedarbība starp kādu filozofiju, dzīves uzskatu un starp valodu, kurā tas izteikts.

(«Par latviskumu nobeidzot»)

* * *

Mēs gribam būt (kā kādā dzejolī kādreiz nacionālās atbrīvošanās jeb antitēzes periodā, sintēzi meklējot, bija rakstīts) kungi savā dzimtajā zemē. Mēs (gandrīz) bijām, kā svinīgās lielsanāksmēs kādreiz Latvijā mēdza dziedāt šī paša dzejoļa pārveidoto variantu, kungi savā dzimtajā zemē. Un mēs kādreiz būsim kungi savā dzimtajā zemē, kungi —• tas ir, politiski un garīgi brīvi cilvēki: no mazvērtības kompleksiem, no pārprastas varas kāres, pašlabuma un vieglas iedzīvošanās kāres atbrīvoti cilvēki, tas ir — kungi arī pār sevi un savām vājībām. Man nekad par to nav bijis šaubu, lai cik tāls ceļš vēl ejams! Mēs būsim kungi savā dzimtajā zemē tad, kad mums būs kauns par to, ka sava slinkuma vai kūtruma dēļ neesam vēl iemācījušies, par to, ka esam pārstājuši sevi veidot garīgi. Mēs būsim kungi savā dzimtajā zemē tad, kad mēs pratīsim valdīt paši pār sevi! Kad mēs būsim kungi paši pār sevi, kad mēs pratīsim valdīt pār sevi, tad mēs būsim kungi arī savā dzimtajā zemē un paši pratīsim pārvaldīt savu zemi.

Latviešu tautas dzīvības stratēģija principā prasa, un to formulēt iespējams tikai tad, ja aug un veidojas latviešu cilvēciskās kvalitātes, kas, cita vidū, nodrošinās vēlēšanos piederēt pie šīs cilvēku kopības un saglabāt savu tautību, saglabāt latviskumu.

(«Meklējumi cilvēkos — mūsos pašos»)

* * *

Vai latviešu tautai ir nākotne?

Personīgi esmu optimistiski noskaņots tāpēc, ka dzīvoju ar nesatricināmu ticību latviešu tautas nākotnei; ja šīs ticības nebūtu, manai latviskajai eksistencei zustu jēga. Man ir diezgan stipra pārliecība, ka latviešu tauta var pastāvēt, ja tai ir vēlēšanās, griba un brieduma gudrība, kā pārdzīvot sastaptos grūtumus un izaicinājumus. Es esmu šīs pastāvēšanas gribas viens liecinieks.

Es neesmu pesimists, ne skeptiķis, ja domāju, ka būtu liels noziegums tomēr ignorēt visai pesimistiska iznākuma iespējas, piemēram, latviešu tautas nacionālās identitātes pazaudēšanu

«padomju tautā». Es domāju, ka šīs pesimistiskā iznākuma iespējas būtu jāizvērtē pirms mūsu «nesatricināmās ticības» un «racionālās pārliecības» par tautas pastāvēšanu.

Tautas nākotnes labad mums būtu plaši jāizvērtē sava jaunāko laiku vēsture un jāskaidro tik svarīgais, kas mēs esam? Vai bieži sastopamā pasaules lāpītāju un pasaules labotāju vai citu kungu kara kalpu loma nav mūsu pārprastā sūtība, misija? Jeb vai savu sūtību neizprast un pārprast mūsu liktenis un lāsts. Un vai vispār mums, latviešiem, ir kāda sūtība, misija un vai tāda vispār tautām ir? Jeb vai ir kaut kāda latviska taisnības sajūta, kas mūsos tik stipra un dominanta, ka neļauj domāt ar galvu un lēnām, bet liek rīkoties no sirds tā, ka mēs vienmēr, izrādās, esam pārsteigušies un galu galā zaudējuši gan būtiski, gan stratēģiski līdz galam neizdomātas rīcības dēļ?

Latviešu pastāvēšanas galvenie draudi varbūt būtu meklējami arī psihiskajos faktoros:

a) latviešu lielajā centībā, vienalga kādā situācijā, būt pirmajiem, būt labākajiem, būt priekšgalā, ko visu var ļoti atšķirīgi izvērtēt; tā var būt līšana, «bāšanās vis-siem un visādiem acīs» vietā un nevietā, it kā latviešu tautas dzīves gudrība un dzīves ziņa moderniem latviešiem nebūtu atstājusi nekādus mājienus vai pamācības, kā maza tautiņa var pārdzīvot un pastāvēt tādā teritorijā, kurā krustojas liela daļa Eiropas kontinenta politisko un militāro lielceļu, nebūtu atstājusi nekādu izpratni par to, kas ir ar sekundāru, kas ar primāru nozīmi, ko aizstāvēt visiem spēkiem un visiem līdzekļiem;

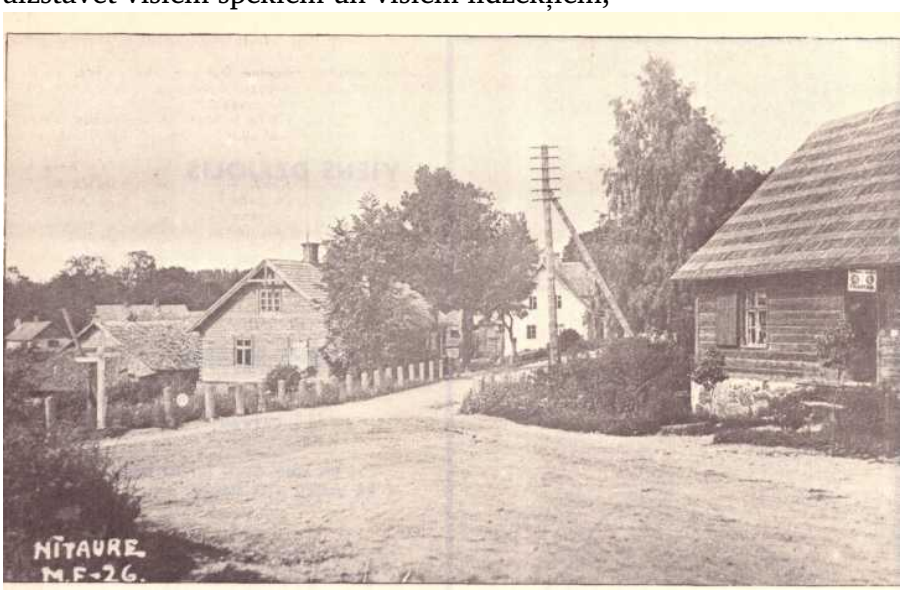

NTTAURE. 1926., M. FREI VALDA FOTO

JURA KRIEVIŅA FOTOREPRODUKCIJAS NO PERSONĪGAS KOLEKCIJAS

b) latviešu samērā niecīgajā vai seklajā vai neattīstītajā tautības apziņā, kuras koeficientus vislabāk varbūt iezīmē skaJīe vārdi un dūru dauzīšana gan uz krūtīm, gan uz galda, un izturības un izpratnes trūkums ikdienā, tautību saudzējot un audzējot.

(«Meklējumi cilvēkos — mūsos pašos»)

* * *

Kāpēc daudzi mūsu tēvi un mātes, kāpēc mūsu sabiedrība, vismaz oficiālajās deklarācijās, kāpēc latviskā ideoloģija tik |oti pieķērusies tēvu zemei, Latvijai? Kāpēc it ka labākas, pārtikušākas dzīves meklēšana Krievijas «siltajos dienvidos» un «pāri okeānam» nav iztukšojusi Latviju no latviešiem pavisam un kāpēc uzņēmīgākie laimes meklētāji pat atgriezušies vai mēģinājuši atgriezties atpaka|? Kāpēc pārdroši,kaut labi domāti, plāni par visu latviešu pārcelšanos no Latvijas uz ģeopolitiski mierīgāku un laimīgāku zemes stūri mūsu ausīs skanējuši vai skan utopiski? Tāpēc, ka mazās latviešu tautas vēsture sākusies Latvijā, kur tauta vēl stiprāk nekā ar asinsradniecības saitēm saistīta savā starpā ar garīgu radniecību un arī ar pavisam tīri mistiskām saitēm, ko veidojuši kopīgi pārdzīvojumi un jūtas šai zemē. Mēs nojaušam, ka visas šīs saites pārtrūks, izirs, nekad neizveidosies pa visu pasauli izkaisītai tautai bez savas zemes, bez savas Latvijas un līdz ar to bojā ies tauta, ko veidojusi kopēja vēsture Latvijas teritorijā, tauta, kuras misija, kā esam mēģinājuši ieskatīt, ir tās eksistence, tās pastāvēšana. Modernās sabiedriskās zinības tikai spēj apstiprināt to, par ko tautības un tautas pastāvēšanas jautājumos varbūt pat tikai instinktīvi bija bažījušies mūsu tēvi un mātes un mūsu latviskā ideoloģija. Tāpēc tautai, lai tā varētu dzīvot, jānotur sava zeme, un latvietim, lai kur viņš atrastos, jāsajūt tieša, personīga saistība ar šo zemi kā latviešu tautas mājvietu.

(«Premisa par atgriešanos»)

VIENS DZEJOLIS

LEONS BRIEDIS

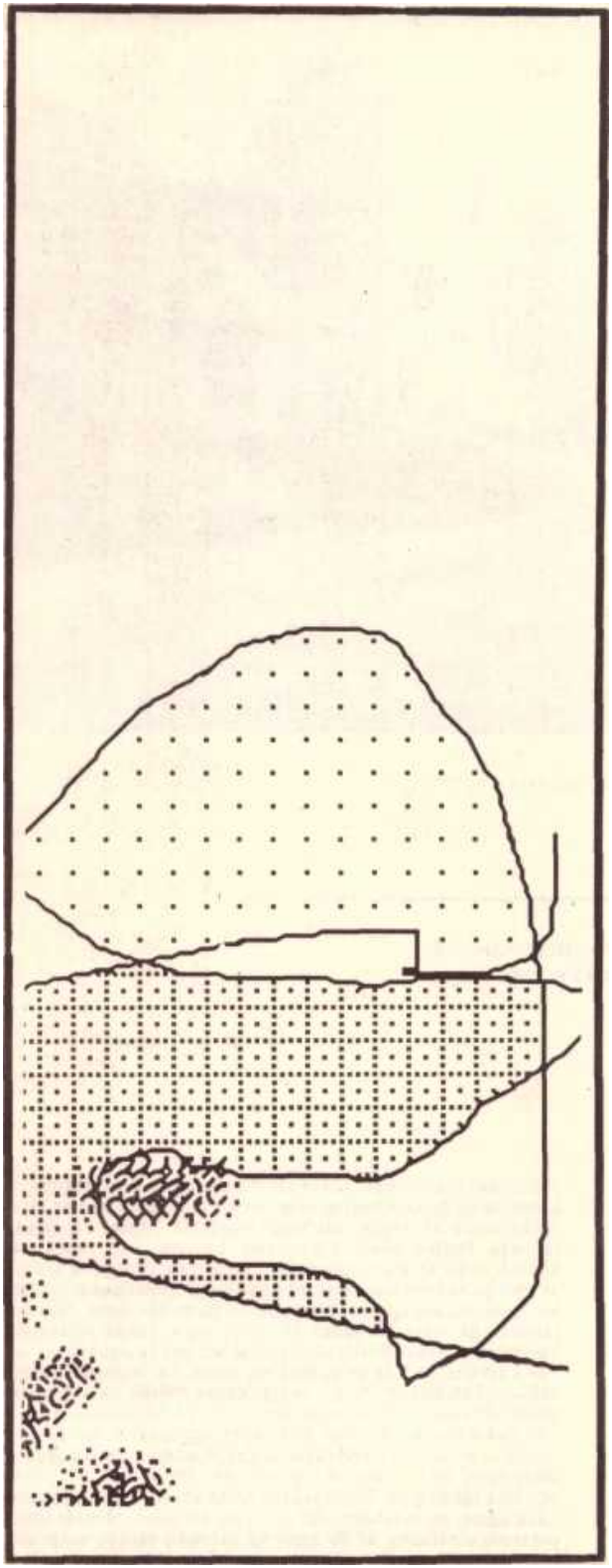

LAIVAS

… un visu nakti laivas peld kā zvēru acis tumsā.
Tik sāpīgi, tik nolemti griež brūcē stikla drumslas …
Viss asiņo; bet kāpēc tu no sevis sāpi vairi!
Stāv neredzamais pārcēlājs ar mēness balto airi.

Nezinu, bet, lasot šo dzejoli, atcerējos Lukrēci-ju — «ja mūsu jutek|i nav patiesi, tad visiem mūsu spriedumiem arī jābūt nepatiesiem».

Iespējams, mani pārliecina salīdzinājumu trāpīgums un ietilpība, kuru dēj varu aizdomāties no smagajām vēju laivām līdz Haronam, varbūt pat līdz tām monētām mirušo mutēs, kuras lika kā samaksu pārcēlājam. Cik svarīga ir Izjūtas precizitāte, citādi Lukrēcija absurdās šaubas var uzskatīt par pamatotām.

GUNTARS GODIŅŠ

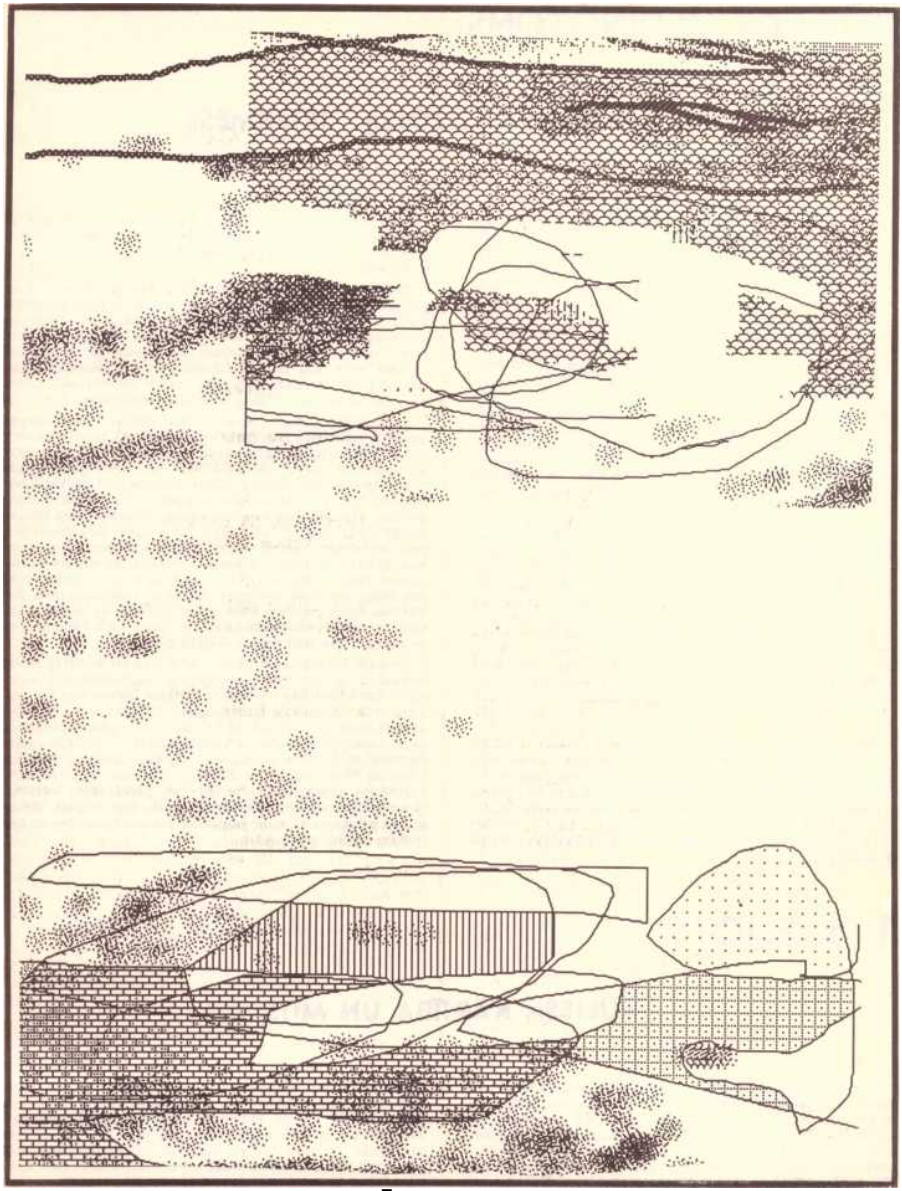

AfA PRAULI ŅA ILUSTRĀCIJAS

RIČARDS OLDINGTONS

NO «D2EIMSA DZOISA IETEKMES»

Acīmredzot, kamēr Džeimsa Džoisa kunga «Uliss» pilnībā nebūs izdots atsevišķā grāmatā, nebūs iespējams pievērsties pamatotai šī darba kritikai. Man šķiet, ka turpinājumu publicēšana ir ievilkusies nenormāli ilgi un ka ir tomēr zināms attaisnojums, ka es nevaru

nerunāt par «Ulisu», kaut gan tas vēl ir lasāms tikai fragmentāri. Džoisa kunga mēģinājums ir ārkārtīgi interesants gan tā sasniegumu, gan noteikti paredzamās ietekmes dēļ. Sasniegums ir ievērojams, esmu par to pārliecināts, bet ietekme, es baidos, ka varētu izrādīties nožēlojama. Ja varētu piespiest jaunos rakstniekus slavēt un godināt Džoisa kungu, neatdarinot viņu, viss būtu labi, bet šāda iespēja liekas maz ticama . . . No Džoisa kūnga stila-līdz dadaismam ir viens solis, bet no dadaisma līdz plānprātībai nav pat tik daudz. Tas, kas izdevies Džoisa kungam, ja neņemam vērā dažas kļūmes, nevar izdoties' citiem, kam trūkst viņa intelektualitātes, pārsteidzošo novērošanas spēju, atmiņas un intuīcijas, prasmes pārvaldīt visus savas mākslas procesus.

Džoisa kungs ir mūsdienīgs naturālists, kam piemīt lielākas zināšanas dziļākajā psiholoģijā, bet trūkst naturālismam raksturīgās pārmērīgās aizraušanās ar *1' écriture artiste.* Viņš mazāk apzinās un vairāk ļaujas intuīcijai nekā naturālisti; varbūt, ja tas neskan pārlieku samocīti, viņš ir padarījis reālismu mistisku. Franču rakstnieku ietekmētie «Dublinieši» bija grāmata, kurai Zolā būtu piešķīris savu *nihil obstat.* Tā nebija ne labāka, ne sliktāka par ļoti daudzām franču naturālistu grāmatām: «Dubli-niešos» iekļautie stāsti bija visai tuvi tāda tipa literatūrai, kādu rakstīja Oktāvs Mirbo. Grāmata piesaistīja sev uzmanību tādēļ, ka naturālismu kā literāru stilu visai maz lietoja angļu prozaiķi, kas turklāt būtu arī mākslinieki. [••]

Es acīmredzami loloju veltas cerības. «Uliss» ir daudz rūgtāks, daudz netīrāks, daudz nežēlīgāk satīriskāks nekā viss pārējais, ko Džoisa kungs līdz šim sarakstījis; Tas ir milzīgs cilvēces nomelnojums, ko vismaz es neesmu pietiekami spējīgs atspēkot, bet kurš tomēr, es esmu pārlie-’ cināts, ir nomelnojums. «Ulisā» ir smiekli, bet tie ir visai skarbi un ņirdzīgi smiekli, kas visai stipri atšķiras no Rablē' *gros rire.* [. .]

Bez tam es saku, ka Džoisa kungs, būdams tik brīnišķīgi apdāvināts un izmantodams to, lai radītu mūsos riebumu pret cilvēci, rīkojas melīgi, un viņa rīcība ir cilvēces nomelnošana.

Tāds ir mans viedoklis par Džoisa kunga «Ulisu». Raugoties no mākslas viedokļa, var atrast zināmu attaisnojumu Džoisa kungam, viņam izdevies sarakstīt ārkārtīgi ievērojamu darbu, taču no cilvēciskas dzīves viedokļa esmu pārliecināts, ka viņam nav taisnība. Piedevām «Ulisa» stils, kas parasti Džoisa kungam padodas veiksmīgi, viņa imitētājiem iznāks tikpat nožēlojami neīsts kā viņa filozofija. «Uliss» ir milzīgs monologs. [. .]

Viņa ietekmi, kura, cerams, būs milzīga, tomēr nevar uzskatīt tikai par pozitīvu. Viņš pamatoti rada riebumu, citi radīs riebumu bez jebkāda pamata. Viņš ir neskaidr? un attaisno savu neskaidrību, bet cik gan • daudz citu rakstītais būs tīrais juceklis, ko viņi paši uzskatīs par diženu? Cik gan daudz galēja absurda ieraudzīs dienasgaismu,

«Ulisam» uzņemoties vecmātes lomu? Pats Džoisa kungs visai maz ir ietekmējies no saviem laikabiedriem, kaut arī viņš ir acīmredzami iegrimis baznīcas rakstniekos, klasikā un franču literatūrā. Liekas, ka krievu rakstniekus viņš ir lasījis vairāk, nekā tas viņam varētu nākt par labu. Bet viņš nepieder pie tiem virspusīgajiem cilvēkiem, kas piesavinās kādu seklu viltībiņu kā jaunas mākslas formas kanonu. Viņš kritīs par upuri kaut kādiem grupējumiem, bet pats stāvēs augstu pāri tiem . . .

Jaunam rakstniekam nevajadzētu pamest novārtā savus laikabiedrus, bet viņa galvenajiem sabiedrotajiem vajadzētu būt klasiķiem. «Uliss» ir bīstama lasāmviela katram, kura stils vēl nav īsti izveidojies. Ja man būtu jaunāks draugs, kurš gribētu rakstīt un uzklausītu manus padomus, es no viņa paslēptu Džoisa kunga darbus un ieteiktu viņam Paskāla un Voltēra grāmatas, vieglākai lasīšanai atstājot Džordžu Mūra kungu un Flobēru. Un, kad viņš jau būtu apzinājies skaidrības, atturības un precizitātes vērtību, tātad literatūras labās manieres, es pasniegtu viņam Džoisa kunga grāmatas ar visaugstākajām slavas dziesmām un bez īpašām bažām par sekām.

T. S. ELIOTS

«ULISS», KĀRTĪBA UN MĪTS

Džoisa kunga grāmata nu jau pietiekoši sen kā iznākusi, tāpēc nav nekādas vajadzības pēc vispārīgiem cildinājumiem vai tās pēlēju pārliecināšanas, taču tas tomēr ir. pārāk īss laiks, lai būtu iespējams kaut vai pamēģināt visā pilnībā izsvērt tās vietu un nozīmi. Vienīgā lietderīgā nodarbība šobrīd, runājot par šādu grāmatu, ir aplūkot to no visiem iespējamiem viedokļiem. Es uzskatu šo grāmatu par vissvarīgāko mūsu laika izpausmii kāda vien līdz šim redzēta. Tā ir grāmata, kurai mēs visi esam parādā un no kuras neviens no mums neizbēgs. Tie tad ari ir postulāti visam, ko es vien varētu par to pateikt, un man nav ne mazākās vēlēšanās velti tērēt lasītajam laiku, tālāk izvēršot savas slavas dziesmas, Grāmata man sniedza tik daudz pārsteiguma, sajūsmas un šausmu, cik vien man varētu būt nepieciešams, un neko vairāk es arī neteikšu. •

Starp visiem kritiskajiem rakstiem par šo grāmatu, kurus esmu redzējis, ja nu vienīgi kaut kādā ziņā pieņemtu Valeri Larbo kunga vērtīgo apcerējumu, kurš gan drīzāk varētu būt ievads nekā kritika, es neesmu lasījis nevienu, kurš manā uztverē pienācīgi novērtētu izmantotās metodes nozīmīgumu — paralēles ar «Odiseju» un katrā nodaļā izmantoto atbilstošo stilu un simbolus. Varētu domāt, ķa tā būs pirmā īpatnība, kas piesaistīs uzmanību, bet pret to līdz šim attiecas vai nu kā pret amizantu triku, vai'arī kā pret sastatnēm, kuras autors

uzstādījis, lai varētu izkārtot savu reālistisko stāstu, un kurām nebūs nekādas nozīmes, kad būve tiks pabeigta. Kritika, ko Oldingtona kungs pirms vairākiem gadiem vērsa pret «Ulisu», manuprāt, ir kļūmīga tieši šādas neuzmanības dēļ, bet, tā kā Oldingtona kungs to rakstīja pirms grāmatas publicēšanas pilnībā, tas ir at-taisnojamāk nekā to kritiķu neveiksmes, kuru rīcībā bija visa grāmata. Oldingtona kunga attieksme pret Džoisa kungu bija kā pret haosa pravieti un viņš gaudās par dadaisma plūdiem, kuri, kā viņš pareģoja, sākšoties kā pēc burvja mājiena. Protams, no mana viedokļa Džoisa kunga grāmatas iespējamā ietekme nav būtiska. Patiesi, arī ārkārtīgi izcila grāmata var atstāt ļoti sliktu ietekmi, un visai viduvēja grāmata galu galā var izrādīties pat svētīga. Nākamā paaudze pati ir atbildīga par savu dvēseli, ģeniāls cilvēks ir atbildīgs sev līdzvērtīgo, nevis neizglītotu un nedisciplinētu ģeķu bariņa priekšā. Tomēr Oldingtona kunga gādība par plānprātiņiem, manuprāt, ietver sevi arī zināmus mājienus attiecībā uz pašas grāmatas raksturu, kuriem es'nevaru piekrist, un tieši šis ir strīdīgais jautājums. Ja es pareizi saprotu, viņš uzskata grāmatu par aicinājumu uz haosu un par perversu, vienpusīgu un realitāti kropļojošu izjūtu izpausmi. Taču es baidos, ka, necitēdams Oldingtona kunga vārdus, es tos sagrozīšu. «Bez tam es saku, ka Džoisa kungs, būdams tik brīnišķīgi apdāvināts un izmantodams to, lai radītu mūsos riebumu pret cilvēci, rīkojas melīgi, un viņa rīcība ir cilvēces nomelnošana.» Tas nedaudz atgādina izsmalcinātā Tekerija viedokli par Sviftu. «Runājot par morāli, es uzskatu to par drausmīgu, kaunpilnu, vīrieša necienīgu un zaimojošu, un, lai kāds milzis un dižgars arī šis dekāns nebūtu, es tomēr saku, ka viņš ir pelnījis, lai viņu izsvilptu.» (Un tas sacīts par «Ceļojuma pie Hoihnhnmiem» noslēgumu, kas man šķiet viens no cilvēka dvēseles visu laiku lielākajiem triumfiem.) Tiesa, vēlāk Tekerijs Sviftam izsaka vienu no brīnišķīgākajiem cieņas apliecinājumiem, kādu vispār kāds cilvēks izteicis vai uzklausījis: «Viņš man liekas tik dižens cilvēks, ka domāt par viņu ir tikpat kā domāt par kādas impērijas sabrukšanu.» Savukārt Oldingtona kungs ir gandrīz tikpat dāsns.

Vai vispār ir iespējams nomelnot cilvēci (atšķirībā no nomelnošanas parastajā nozīmē, proti, atsevišķa indivīda vai grupas nomelnošana pretstatā pārējai cilvēces daļai), būtu jāapspriež filozofu biedrībām, taču neapšaubāmi, ja «Uliss» būtu «nomelnojums», tas būtu vienkārši bezspēcīgs viltojums, kas nebūtu piesaistījis pat visniecīgāko Oldingtona kunga uzmanību. Es nevēlos ilgāk kavēties pie tā. Pats interesantākais ir tas, ko pasludina Oldingtona kungs, kad viņš runā par Džoisa kunga «lielo, nedisciplinēto talantu».

Man liekas, ka Oldingtona kungs un es esam vairāk vai mazāk vienisprātis par to, ko mēs vēlamies principā, — to apzīmēt par klasicismu. Tieši šīs vienprātības dēļ esmu izvēlējies tieši Oldingtona

kungu par uzbrukuma mērķi šajā jautājumā. Mēs esam vienisprātis par to, ko vēlamies saņemt, bet ne par to, kā to saņemt, nedz arī, kādos mūsdienu rakstniecības darbos izpaužas tiekšanās šajā virzienā. Es ceru, mēs esam vienās domās, ka «klasicisms»

/ .i-.iirnaf. efirr

nav alternatīva «romantismam», kā, runājot par politiskām partijām, Konservatīvā — Liberālajai vai Republikāņu partija — Demokrātu partijai — pēc principa «mēs-neko-tādu-te-necietīsim». Tas ir mērķis, uz kuru tiecas jēbkāda laba literatūra, ciktāl tā ir laba, atbilstoši vietas un laika iespējām. Rakstnieks var būt «klasišks» kaut kādā ziņā, atsakoties no deviņām desmitdaļām materiāla, kas viņam pa rokai, un izvēloties vienīgi , mumificētu muzeja drazu kā daži mūsdienu autori, par ko varētu šajā sakarībā pateikt kādu nejaucību, ja tas būtu tā vērts (Oldingtona kunga nav viņu vidū). Vai arī rakstnieks var būt klasisks, tiecoties kaut ko iespējami labi izveidot no tā paša materiāla, kas ir pa rokai. Sajukums rodas tāpēc, ka šo terminu attiecina tiklab uz literatūru kā uz visu interešu, uzvedības manieru un sabiedrības kompleksu, kura sastāvdaļa ir literatūra, turklāt abos pielietojuma gadījumos nozīme nav viena un tā pati. Ir daudz vieglāk būt par klasicistu literatūrkritikā nekā radošajā mākslā, jo kritikā jāuzņemas atbildība tikai par to, ko vēlas saņemt, bet radošajā darbībā nākas atbildēt par to, ko var izdarīt ar materiālu, kurš gluži vienkārši jāpieņem. Sajā materiālā es ietveru ari paša rakstnieka pārdzīvojumus un izjūtas, kuras viņam jāpieņem kā pašsaprotamas, nevis kā atbalstāmi tikumi vai noraidoši netikumi. Jautājums par Džoisa kungu tātad ir šāds: cik daudz dzīva materiāla viņš izmanto un kā viņš to izmanto, nevis kā likumdevējs vai aizstāvis, bet kā mākslinieks?

Tieši te Džoisa kunga paralēles ar «Odiseju» ir ārkārtīgi nozīmīgas. Tās ir nozīmīgas kā zinātnisks, atklājums. Vēl neviens līdz šim nav uzbūvējis romānu uz tāda pamata: tas vēl nekad nav bijis nepieciešams. Es neapgalvoju, ka «Uliss» noteikti jāsauc par romānu, un, ja to nosauktu par. eposu, nekas no tā nemainītos. Ja to nevar uzskatīt par romānu, tad tāpēc, ka romāns ir forma, kas turpmāk vairs nederēs; protams, arī tādēļ, ka romāns ataino laikmetu, kas pats nav vēl zaudējis jelkādu formu, lai rastos nepieciešamība pēc kaut kā noteiktāka. Džoisa kungs ir sarakstījis vienu romānu —«Portretu»; Vinems Lūisa kungs ir sarakstījis vienu romānu — «Tāru». Es nedomāju, ka viens no viņiem vēl uzrakstīs kādu «romānu». Romāns beidzās ar Flobēru un Džeimsu. Man liekas, tieši tādēļ, ka Džoisa un

Lūisa kungi aizsteigušies savam laikam priekšā un ka viņi sajuta apzinātu vai, iespējams, neapzinātu neapmierinātību ar šo formu. Viņu romāni ir daudz bezveidīgāki nekā veselam pulkam gudru rakstnieku, kuri uzskatīja, ka viņu romānu forma ir novecojusi.

Izmantojot mitu un liekot lietā pastāvīgo paralēli starp mūsdienu un antīko pasauli, Džoisa kungs pieturas pie metodes, kurai jāseko arī citiem. Viņi nekļūs par imitatoriem, gluži kā zinātnieks, kas izmanto kāda Einšteina atklājumus, nododoties saviem neatkarīgajiem, tālākejošajiem pētījumiem. Tas vienkārši ir ceļš, kā kontrolēt, sakārtot, piešķirt apveidus un nozīmīgumu neaptveramai veltīgu pūliņu un anarhijas panorāmai, kāda ir mūsu laiku vēsture. Šo metodi jau ieskicējis Jeitsa kungs, un, manuprāt, Jeitsa kungs ir bijis pirmais mūsu laikabiedrs, kurš apzinājies tās nepieciešamību. Šai metodei horoskops ir labvēlīgs. Psiholoģija (kāda nu tā ir, vai nu mēs to uztveram komiski, vai nopietni), etnoloģija un «Zelta zars» ir apvienojušies, lai padarītu par iespējamu to, kas bija neiespējams vēl dažus gadus atpakaļ. Stāstījuma metodes vietā mēs tagad varam lietot mītisko metodi. Es nopietni uzskatu, ka tas ir solis pretī mūsdienu pasaules pielāgošanai mākslai, pretī tai kārtībai un formai, kuru tik dedzīgi kāro Oldingtona kungs. Vienīgi tie, kuri šajā pasaulē radījuši savu metodi — paši, bez kāda palīdzības, kaut cik noteiks turpmāko ceļu.

No angļu valodas tulkoja SABĪNE OZOLA

(5. turpinājums)

ALEKSANDRS GRINS

DVĒSEĻU PUTENIS

«Pasveicini no manis tas trīs meitenes, ja kādreiz atnak,» es saku Cintiņam.

«Labs ir,» rīdzinieks atņirdz zobus, «man tā viena gluži labi patīk.»

«Tad ņem tik ciet, ka nepaķer kāds cits,» es jokojos, un mēs ejam pie māsas Elzas saņemt savus papīrus.

«Agri gan jūs sadomājuši laisties projām,» viņa saka, mūs vērodama savām samtainajām acīm, un atkal nevar izprast, vai zem brīnumgarajām skropstām paslīdējušas skumjas vai draudzīgs smīns.

Pētersons atmet ar roku, bet Miķelsons teic:

«īstam kareivim nav aizmugurē dzīvošana, — vienalga, vai tas vā|ājas slimnīcā, vai stampā kazarmu pagalmu dubļus. Nevari pa savam prātam paspert ne so|a, — tas nav brīv un tas nav brīv. Priekšniecība rājas par katru nieciņu.»

«Pie mums nu gan rājas ļoti maz,» māsa smaida, pusslēp-dama acis zem skropstām, un pat Miķelsons šoreiz apjūk no viņas savādā,

smaidošā skatiena.

«Es jau nerunāju par slimnīcu,» viņš sāk taisnoties. «Un jūs, māsa, mēs arī neskaitam par priekšniecību.»

«Par ko tad?» Brīnīdamās skrien augšup māsas Elzas acu skropstas.

«Par jaunkundzi,» Miķelsons atcērt, sacirzdams papēžus, un galanti noskūpsta māsas sniegto roku.

Māsa smiedamās bīda viņu uz durvju pusi, un, pie trepēm vēl atskatīdamies, mēs redzam, ka tā iznākusi koridorā un noskatās pakaļ.

Miķelsons met gaisā skūpstu, māsa purina galvu, bet Pētersons cērt čiekurkalnietim pa pirkstiem.

«Miķelson, kas tā par uzvešanos?» viņš rājas, jau iejuz-damies noda|nieka lomā.

Rētainais sakustas, kā gribēdams mesties Pētersonam virsū, tas iesvelpjas un, palicis fēniksietim mazliet iepakaļus, man klusi teic:

«Kas to būtu domājis! Arī šis vecais sams iegrābies tai freilenē.»

Tas ir nieki, protams, bet, priecādamies par savu izdomu, Miķelsons kļūst atkal jautrs un svilpodams steidzas pa trepēm lejā, pakaļ Pētersonam, un es steidzos viņiem līdz.

«Ei, krievu bārda, dod ceļu kārtīgam latvju strēlniekam,» Miķelsons piesit ar celi pie bikšdibena bārdainam sibīrietim, kas tūļādamies kāpj uz vagona augšējā plaukta un ir aizsedzis visu eju ar savu plato muguru.

«Čevo talkaješsa, zemļak,» sibīrietis atrūc, «mesta hva-ķit vsjem.» •

Viņš noliecas, lai ņemtu savu mantu maisu un celtu augšā, bet Miķelsons kā kaķis uzlec tam uz skausta, ieņem plauktu un, laizdams logā spļāvienu gar krieva pinkaino galvu, nosaka: „

«Raz hvaķit, tak siģt vņizu.»

Miegainajās krieva, acīs iegailas ļaunas uguntiņas, un viņš lamādamies grib grābt Miķelsonam aiz zābaka, bet fēniksietis sper soli uz priekšu, ar plecu kā neviļus atgrūzdams sibīrieti sānis. Tam ceļot zvēlienam dūri, Miķelsons saliecas ka atspere, izvelk nazi un, sākdams uz zābaka stulma to asināt, skatās krievā plēsīgi jautrām acīm.

«Pazūdi, suselniek,» viņš saka, zobus rādīdams, un nevar lāgā saprast, vai tas grasās smieties vai kost: «Ja ne, nogriezīšu bārdu un, misējoties rokai, varu nogriezt arī degunu vai ausi piedevām.»

Sibīrietis neprot latviski, bet, ieraudzījis nazi, nospļaujas un rūkdams ceļ plecos manu maisu.

«Ņe ļuģi, a razboiņiki,» viņš promiedams nosaka. «Vot i vojui tut iz za takih.»

«Atradies karotājs,» Pētersons norūc tam pakaļ. «Pa jokam atdeva šovasar Kurzemi. Prot tikai mukt un piedevām piecūko mūsu zemi.»

«Ar utīm un nesmukām slimībām,» Miķelsons iekrīt tam valodā un, aizsmēķējis papirosu, sāk dungot vieglprātīgu tautasdziesmas

meldiju. •

Mēs ar Pētersonu ierīkojamies uz apakšējiem soliem. Arī te var izstiepties visā garumā, jo vagons ir pustukšs no ļaudīm, bet toties pilns tās skābās specifiskās smakas, ko visur atstāj krievu kareivji.

«Cūkas, ne cilvēki,» Pētersons vēl arvien nevar rimties, bet es pagriežos pret sienu, iespiežu seju mantu maisā un taisos snaust.

XXI

Debesis liekas jūkam kopā ar zemi, un jau laba spļāviena tālumā nekas nav saredzams. Un dzirdēt arī nekā nevar, jo visu pārkliedz vēja auri un noslāpē viesuļa griezīgā kaukšana. .

Vietām iešana sokas puslīdz labi, jo zem kājām čīkst sasalusi purva zāle, un tikai puteņa brāzieni cenšas mūs grūst sānis vai atpakaļ. Daudz grūtāk mums klājas tādās vietās, kur gadījušies lielāki ciņi vai aug purva priežu ceri, ap kuriem putenis sagriezis sausa sniega kupenas: viņās mēs stiegam līdz ceļiem, dažās pāri jozmenim, jo zābaki iegrimst irdeno sniega putekļu baltumā kā miltu kaudzē un apstājas tikai pēc tam, kad zoles aizsniegušas cietu ze'mi.

Gadās arī tādas vietas, kur tā nav cieta, par spīti visam salam, bet elastīga un irdena reizē un, sperot virsū kāju, ieliecas un taisās grimt. Tad mūsu gaita kļūst šļūcoši lēna, un mēs ar sprindzinātu uzmanību vērojam balto zemes segu un joņojošo sniega blāķu gaisīgo baltumu., vai kaut kur tuvumā nevīd melnās akaču mutes, kurām nevar likt aizvērties cieti pats bargākais ziemas sals.

Viņas glūn, un klusās naktīs dvašo zilganbaltu smirdošu purva elpu, un melnās rudens naktīs te zudušas bez vēsts un ziņas veselas patruļas.

Akaču mutes paliek mums aiz muguras un pa kreisi, un sniega sega zem kājām atkal kļuvusi iešanai droša, jo zeme zem viņas te sasalusi cieta kā klons. Un tagad, varēdami drošāk spert soļus, mēs varam vērot kaucošo klaju, vai sniegputeņu jūklī nav tuvumā manāms ienaidnieks.

«Sitā mēs aizkātosim vēl līdz pašam Kalnciemam,» Miķelsons iebrēc man ausī, bet tūliņ tam cieti lūpas, šautene no paduses ieskrien rokās, jo Pētersons, kas ved mūsu patruļu, ir piepeši nokritis sniegā uz ceļa un ceļ roku virs acīm, vairīdams sniega putekļus no skatiem, kas vēro purva klajumu un kroplu priežu audzi, kura ceļas iepretim. Spandegs ir palicis kājās, bet noliecies tik zemu, ka rokām##rē|-ļJ. tas aizsniegt zemi, bet man aiz muguras kāds elpo satraukti un aši, un pat puteņa auriem cauri var sadzirdēt mazā Prie-dīša sirds ska|o pukstēšanu.

Tad Pētersona plauksta, kas gulējusi tam pie uzacīm, ceļas gaisā un māj pa labi un pa kreisi, un, sekodami viņas mēmajai komandai, mēs izretojamies pusloka ķēdē un sākam zagties uz priekšu, pus iešūs un pa pusei līzdami, un ledaini salta vairs neliekas sasalušās zemes

dvaša, kaut arī tagad mēs to samanām ar vaigiem un pierēm, un zodi vietām gandrīz skar sniega segu.

Sirdīs mums jau pamodusies cīņas alka, acis asi vēro, kur, Pētersona pamanīts, putenī tumsā klīst ienaidnieks.

Tagad to ieraugam arī mēs, un nāsis sāk straujāk grūst dvašu, bet kāju vietā mēs manām zem sevis tērauda atsperes, kas katru mirkli gatavas mūs gaisā sviest, —. sviest kaķa lēcienā pāri snieglaukam uz priežu pusi.

Starp kroplajiem priežu augumiem redzami divi zemāki stāvi. Tie nestāv uz vietas, bet, cīnīdamies ar kupenām, nāk mums tieši pretim, un pēc Miķelsona plaukstas straujās kustības, kas tver pie jostas, es manu, čiekurkalnietis grib pārliecināties, vai tam pa grābienam līdzņemtā rokas granāta.

Vācu patru|a nāk taisni virsū, un bez komandas mūsu pusloks noplok sniegā, nekas vairs nav saskatāms šai vietā, un bālāks vēl par sniegputeni liekas purva klajs, pa kuru aurodams brāž viesu|vējš, sviezdams mums acīs ledaini aukstus sniega putek|us.

Tad nācēji jau ienākuši mūsu pusloka vidū un saplok kā rubeņi sniegā, jo vienā rāvienā mēs esam augšā un tiem klāt, un izraujam šautenes. Tik liels tos pārņēmis apmulsums, un sastapšanās nākusi tik negaidīti, ka viņi [aujas atbruņoties bez cīņas un «Waffen nieder» sauciena.

Tikai tad apmulsuma pinek|i nokrīt vienam no kājām un tas lūko bēgt. Miķelsons lēc tam paka|, atvēzējis durkli, bet klūp un lamādamies nogāžas sniegā, un mazais Prie-dītis sviež šauteni pie vaiga un šauj. Šāviena uguns atspīdums uz mirkli apgaismo sniega klaju, un mēs redzam, ka vācu kareivis skrējienā apmet kūleni, tad paliek sniegā un nekustas vairs.

Otrais gūsteknis nelūko bēgt, jo viņam no bailēm |odzas ceļgali. Tie sāk vēl vairāk drebēt, kad Miķelsons lādēdamies uztrukstas kājās, viss noputējis balts ar sniegu un nikns ka purva velns. Šņakdams no dusmām par savu kritienu, viņš gāžas virsū dzīvajam vācietim.

«Velna frici! Aknas tev izgāzīšu,» — gūsteknim kājas salūst ce|os, un, rokām grābdams cieti tam krūtīs mērķēto vinčestra asmeni, tas sniegā sēd un brēc.

Vācieša roku tvertais asmenis tam graiza pirkstus, plaukstas, un tumšas, lielas lāses pil sniegā, bet nāves bai|u pārņemtais nemana sāpju, tura durkli ciet ar izmisuma spēku, kaut Miķelsons tam sper zābaku krūtīs, velti cenzdamies izraut durkli un velti lūkodams durt.

Viņu cīnīšanos izjauc Pētersons, pieskriedams klāt, un aiz pleca atrauj satracināto čiekurkalnieti sānis ar visu viņa šauteni.

«Dulns esi palicis, vai?» viņš uzbrēc pašpuikam un tad palaiž vaļā tā plecu, mezdamies pie gūstekņa, kas gu| ar seju sniega.

Spandegs aizsteidzas Pētersonam priekšā, noliecas, sagrābj vācieti

aiz apkakles un pieceļ kājās.

Gūsteknis sagrīļojas kā dzērājs, un viņam trīc rokas un kājas, bet mazais Priedītis piepeši sāk ostīt gaisu, saķer ar roku degunu, un Spandegs viebdamies saka:

«Memmes dēliņš gatavais! Kā lai tādu sesku ved rādīt vecajam?»

Pētersons paskatās gūsteknī, tad sāk vērot priedītes un rūc:

«Tuvumā vajaga būt friču blokhauzim. Artūr, saki tam jaunkungam, lai ved mūs turp.»

«Ka neiziet dumji,» Spandegs domīgi saka, «ja friči tepat tuvu, tie dzirdējuši šāvienu.»

«Bleķis,» teic Pētersons, skatīdamies sniega virpuļošanā, «ko gan tādā gaudošanā var sadzirdēt?»

«Izies slikti,» Spandegs tiepjas, un mēs skatāmies vienā un otrā, nezinādami, kam klausīt, un Miķelsons, kam pārgājušas dusmas, pusvīpsnādams un reizē viebdams seju, tur gūstekni aiz apkakles.

Pētersons nikni saslien milzīgās ūsas un uzsit uz zemes vinčestru.

«Puikas gan no tavas nodajas,» viņš saka, «bet rotnieks lika man vadīt patruļu. Ja tev bail, š|ūc atpakaļ, bet puikas un fricis nāks man līdz.»

Spandegs nesaka ne vārda, un, Pētersona mudināts, es sāku stāstīt gūsteknim, kurp mēs vēlamies iet.

Viņš sākuma purina galvu, bet, Miķelsonam piedraudot ar durkli, saraujas un saka:

«Ja, gut.»

Salīcis un kopā turēdams sagrieztās rokas, kas nebeidz asiņot, viņš iesāk brist cauri priežu pudurim, un gētersons, turēdams tam pie muguras šauteni, iet lieliem so|iem vācietim paka|, un mēs citi tiem līdz.

Aiz priežu audzes biezi krūmi, tad atkal daži kroplu koku augumi, un viņu vidū ir saskatāms virs sniegbaltās zemes kaut kas milzīgs un melnbalts.

«Friču zemnīca,» rūc Spandegs, iedams visiem nopaka|us. «Ja jau cilvēks grib tīšu prātu iet galu meklēt, lai vismaz neved citus līdz.»

Dzirdot mūsu noda|nieka rūkšanu, Priedītis palēnina solus, skatās man sejā platām acīm, bet es purinu galvu, un zēns nopūzdamies brien blakus, un sauss un irdens ir zem kājām puteņa sagrieztais sniegs.

Pētersons apstājas, tad nodod Miķelsona ziņā gūstekni un, noliecies uz priekšu, sāk iet atkal lieliem so|iem, un viņa galvai pa labi un pa kreisi melni milzīgās ūsas arī noliekušās uz priekšu un izskatās kā vērša ragi, tam taisoties mesties cīniņā.

Draudoši pelēks rēgojas caur auļojošiem sniega virpuļiem masīvais baļķu celtnes stāvs, bet viss ir klajs un salts ap viņu, un blokhauzī nemana nevienas dzīvības. Toties dzīvs izliekas tas pats, un viņa šaujamās lūkas, kas melno putekļa nakts paisumā, izskatās kā

tumšu draudu milzu zvēra redzokļi, un pats daudzacainais zvērs ir pieplacis pie zemes un it kā gaida, kad nāks tuvāk ienaidnieks.

Pētersons vēl vairāk noliecas uz priekšu, nolaidis durkli pa cirtienam, viņš lielos lēcienos metas skriet uz zemnīcas durvju pusi, un mēs, apmulsuši un reizē nevarēdami nesekot vadonim, skrienam ķēdē tam paka|. Miķelsons trenc gūstekni sev pa priekšu, turēdamies aiz ta muguras, un Spandegs skrejienā sirdīgi nospļaujas par plecu un, pie sevis kaut ko vēl arvien rūkdams, izrauj rokas granātu. .

Skrienot blokhauzim tuvāk, arvien melnākas sāk palikt viņa ambrazūras, bet pats tas joprojām šķiet izmiris un draudoši kluss. Un vēl baisīgāki skan viesuļvēja auri puteņa nakts ņirbojošajā paisumā.

Zemās durvis, liekas, nāk mums pretim, un Pētersons, tām klātu pieskrējis, sper viņās no visa spēka. Tās atsprāgst va]ā kā rēcienam atvāzta mute, un no viņas izšaujas uguns šalts, nosviezdama mūsu vadoni sniegā, un arī ambrazūras sāk tūliņ zibsnīt šāvienu ugunis.

Kā pļauti, mēs nokrītam zemē, vēlēdamies pazust viņas sniegsegas baltumā, un ir labi, ka blokhauža cēlājiem palikuši pāri daži neizlietoti baļķi, jo ap mums sprēgā locies un puteņo viņu kapātais sniegs.

Pa visām lūkām tagad līst arā liesmu šaltis, un, nodunot rokas granatai, ko Spandegs, tēmēdams pāri nekustīgajam Pētersona augumam, ielaidis blokhauža durvīs, no augšlū-kas sāk bērt uz mums nāves uguni ložmetējs.

Mēs šaujam, klupuši aiz ba|ķiem, kas pa pusei īeputināti sniegā, bet sejas vairs nejūt ziemas salu, un sniegs, ko lodes un virpuļvējš mums puteņo aiz apkaklēm un vaigos, neliekas dedzinoši salts. Rokas trakā steigā rausta šauteņu aizslēgus, pāri ba|ķiem celtie stobri uguņo bez stājas, ap mums jūk lodes, viņu atplēstās koka šķembeles un griežas sniega pārslas, bet karsts vilnis visiem saskrējis galvā, un viena pati doma līdzi tam: friču iekšā vesela banda, mūsu vairs tikai četri, — kā mēs tiksim prom un atpakaļ?

Man ir sācis asiņot vaigs, ko ieplēsusi lodes atrauta koka drumsla, un, pieķerdamies ar roku pie vaiga, es griežu galvu iesānis un manu turpat blakus Miķelsonu, kas šauj un nikni lādas, un sniegs tam blakus no tā spļāvieniem jau izraibots dīvaini melns.

«Tev ķēra?» prasu, bāzdams jaunu patrontvertni savā šautenē.

«Pa pašiem zobiem,» sirdās Miķelsons, spļaudams asinis sniegā, un tad mēs abi beidzam šaut un guleniski aizraujamies aiz baļķa, jo turpat pie mūsu kājām sāk ārdīt sniegu ložmetēja sēta ložu šalts.

Vācu šauteņu uguns kļūst vājāka, un tad instinkts mums liek gar baļķi līst pa labi, kur klaudz Spandega un Priediša šautenes.

Nav labi, ka friču strēlnieki beidz šaut: viņi nojauduši, ka uzbrucēju tikai sauja un tagad taisās nākt ārā, lai saņemtu mūs cieti dzīvus vai mirušus.

Līdz tam es nebūtu ticējis, ja man kāds teiktu: tu vari līst uz

vēdera pa sniegu tikpat žigli, kā rikšos skriet. Un tomēr tas ir tiesa, un pāris sekundēs es jau esmu ticis garām trijiem citiem baļķiem, un aiz manis, neatstādamies ne pēdu, lien un spļaudās Miķelsons. Un apstājamies mēs tikai uz mirkli, jo prātā mums tas pats, kas Priedltim un Spande-gam:friču ložmetēju uguns vērsta pret klaja pusi, no kuras nāca mūsu uzbrukums. Tūliņ bruks ārā viņu patruļas, un tāpēc mums jālobj, cik jaudas, un sānis, kur ceļas kroplu priežu ceri, un viņu pusapsegts māj puteni un nakti mums vienīgais atkāpšanās ceļš.

Lidz krūmu pudurim ir soļus piecdesmit, ko skriet. Mēs stiepjamies kā zaķi, un aiz muguras un pa labi paliek klajums, kurā saskatāmas retas priedītes, un to patlaban mēž vācu ložmetējs.

Viņa vadītāji nav pamanījuši mūsu bēgšanu, un tas ir labi, jo tagad mēs varam priežu puduri atvilkt elpu jaunam sˆiepienam. Tas jāuzsāk tūliņ, jāskrien bez apstājas, jo ķērcošā sasaukšanās ap blokhauzi jau rāda, ka ienaidnieks iznācis mūs meklēt, un to pašu apstiprina ložmetēja tarkšķēšanas spējais norimums.

Vēl soļus piecdesmit, un tad mēs būsim glābti, jo putenis jau steidzas griezt starp mums un vajātājiem sniega putekļ-blāķus, kuros viss zūd kā miglā.

Vēl pāris stiepienu, un mēs būsim izgaisuši bez miņas, bet Priedītis palicis bez elpas, un Spandegam tas jārauj aiz rokas, lai diloņslimais zēns tiktu mums līdz.

Priežu ceros, kas palikuši mums aiz muguras, dzird niknas klaigas, tās nāk tuvāk, un tad mums pāri aizspurdz pa-kaļskrējēju lodes.

Mēs esam pamanīti, un atkal top žiglākas mums kājas, un, saņēmis pēdējos spēkus, Priedītis lēkšo mums līdz.

Atkal spindz lodes, — tepat klāt jau purva priežu krūms, un salīkuši mēs aizšļūcam aiz tā, lai, viņa slēpti, skrietu tālāk. Bet priekšā, kā no zemes, izaug daži augumi, skan ķērcošs sauciens: «haltl», un turpat pajūk uguns, brāzdamās mums tieši sejās.

Šāvēji ir šāvuši tādā steigā, ka nevienuˆneķer, un, mums auļojot tiem garām, divi klusēdami metas sānis, bet trešais atkrīt sniegā, jo Miķelsons ar durkli, garām skriedams, pārcirtis tam vēderu.

Pārējie divi ceļ atkal šautenes, bet viņi stāv blakus, un Spandegs nomērķēdams laiž tiem virsū rokas granātu. Viņi taisās krist sniegā, bet granātas sprādziens aizsteidzas tiem priekšā, un, atskatīdamies pār plecu, es redzu, ka tos atsviež vienu no otra uguns un sniega stabs.

Atkal mēs metamies pa kreisi un pa labi, un atkal aiz muguras dzird jaunu sasaukšanos, un tad tai pusē, kur palika vācu blokhauzis ar Pētersona līķi pie sliekšņa, izšaujas gaisā raķete. Sniegputenī tā deg vāji, viņas atspīdums nesniedz tālu, un tomēr arī tās vājajā gaismā mūs atkal ieraudzījis ienaidnieks.

Jauns «ha 11!», jauns šāvienu troksnis, un tad Spandegs,

iestenēdamies «nolādētā ragana!», ļimst sniegā, un sniegs ap tā sāniem metas melns.

Miķelsons grūž niknu lāstu, paķer plecā šauteni un sagrābj ievainoto aiz pleciem. Es ķeros pie kājām, un Priedītis, nesdams trīs pārējās šautenes, tek, smagi elsodams, mums blakus.

Spandegs ir drukns virs, mēs divi tikko vēl no slimnīcas, un tieši šai vietā putenis sagriezis purvu klajumā augstus sausa sniega vaļņus. Tiem skrienot pāri, kājas grimst līdz puszābakiem, un drīz vien mēs sākam elsot tikpat smagi, kā diloņslimais kara zēns.

Vajātāji nāk arvien tuvāk.

«Puikas, liekat mani zemē, glābjaties,» Spandegs saka, sakodis zobus un abām rokām turēdams sānu, bet aiz mums paliek melnraibots sniegs.

«Nē,» šņākdams atcērt Miķelsons, un ar izmisuma spēku mēs lūkojam atkal skriet.

Jauni šāvienu blīkšķi sniegputenī, netālu aiz muguras, un Spandegs iestenas no jauna:

«Puikas, glābjaties paši, man tāpat gals.»

«Turi muti,» Miķelsons tam pārskaities iebrēc sejā, sākdams atkal spļaut asinis, un nešana mums atkal labāki sokas, jo vējš te aizpūtis gandrīz vai visu sniegu, un sasalušais purvs ir gluds kā lauks. Bet spēki mums iet uz beigām, ļodzas kājas, trīc roku muskuļi.

«Zēni, ķēdē un žiglu uguni,» Spandegs komandē, un, mehāniski klausīdami komandas vārdiem, mēs guldām nodaļ-nieku sniegā, grābjam rokā šautenes un šaujam puteņa paisumā uz to pusi, no kuras nāk mūsu vajātāji, — vienu, otru un trešo reizi.

Mūs pārņēmis auksts niknums, un cietas un vingras ir mūsu roku kustības, kaut smagi elš krūtis un sviedri līst aumaļām.

Mēs esam apņēmušies pārdot savas dzīvības par iespējami augstu cenu, sirdīs mums bango nāvēt alka un gribas šaut un atkal šaut.

Pretinieks acīmredzot sagūlis sniegā, jo sācis mūs metodiski apšaudīt. Tas mazliet nomierina mūsu nervus, jo liek manīt, ka vajātāji tagad jūt pret mums respektu. Bez zaudējumiem viņi to gan nedarītu, un mēs sviežam šautenes no jauna pie vaiga, šaujam un taisāmies atkal šaut.

Tad mums turpat blakus norīb ceturtais šāviens, spēcīgāks par šauteņblīkšķi, un liekas nedzirdēti skaļš.

Viņu dzirdot, mēs visi reizē griežam galvas atpakaļ, uz to pusi, kur sniegā noguldīts ir nodaļnieks Spandegs, kam cieta seja, vēsi pelēkas acis un kaujās droša sirds.

Viņš guļ turpat sniegā, bet sagriezies uz sāniem, ar seju uz augšu, un sniegs tagad metas melns ne vien ap viņa sāniem, bet arī deniņiem. Labā roka atsviesta atpakaļ un tur pirkstos kaut ko smagu, un Miķelsons noliecies izņem no tiem nagānu.

Priedītis šņauc degunu, Miķelsonam izlaužas no kakla gārdzuļojoša skaņa, un, mēmi sveicinādams, es ceļu roku pie cepures.

Tad mēs karam plecos šautenes un sākam iet projām pa klaju.

Pakaļ mums spindz lodes un brāžas vēja vaimanas, un mums ir zemu kārtas galvas, sagurušas kājas.

Sniegā un putenī paliek mūsu nodaļas komandieris, kas, glābdams mūs, gāja nāvē. Viņš nepazina baiļu, tam bija vēsi pelēkas acis un droša sirds.

Paliek Pētersons, mūžam drūmais kareivis, kam pasaule pēc dēla nāves likās tukša un vilinoša šķita ienaidnieka ugunsšalts.

Paliek arī mazais vācu gūsteknis, kas nāves bailēs bija sagrābis Miķelsona durkli un tajā brīdi nemaz nesajuta, cik tas nežēlīgi ass.

Viņš to sajuta mazliet vēlāk, kad no koka cietokšņa sāka uz mums bērt nāves uguni, un Miķelsons, krizdams aiz bluķa, vēl paspēja iegrūst gūsteknim kaklā plato kaujas naža asmeni.

XXII

Ziema iet uz beigām, un gaisā jau samanāmas dvašas, kas vēsta pavasara atnākšanu. Bez apstājas pūš marta vēji, ar savu spirdzinošo elpu kausēdami sniegu, kas neskārts vairs turas tikai dziļākās bedrēs, kur reti kad ieskatās saules acs. Liekņās, gravās un lejās čalo ūdens urdziņas, un rubeņu balsis dzird no rīta līdz pusnaktij. Tās aprimst tikai pirms ausmas, kad uznāk viegls sals, pārvilkdams visus ūdeņus ar plānu ledus segu, kas sadilst drīz pēc saules lēkta.

Jau sesto dienu bataljons stāv pozīcijās cieši pie Daugavas, un gandrīz no visām mūsu rajona vietām saskatāms aiz upes aizmugurē palikušais Vidzemes krasts. To šķir no mums plata un pelēkbalta ledusstrīpa, kas, dildama zem marta vēju brāzieniem un atgriezušās saules stariem, jau k|uvusi čaugana, vietām zilganmelna. 5ais vietās bīstami ir doties pāri Daugavai, un tām liec apkārt līkumu ne vien patronu un produktu rati, bet arī ievainoto divriči, kas aizved projām Nāves salas biedrus, ar kuriem mēs atkal redzēsimies pēc laba laika, un tos, kurus nekad neredzēsim vairs.

Par Nāves salu mēs esam sākuši saukt šo vietū, ko Daugava šķir no Vidzemes, bet no Zemgales nošķīrusi vācu ierakumu strīpa. Uguns un ledus līnijas, rītos un vakaros saiedamas ap mums kopā, ir nošķīrušas mūs no tuviem un tāliem mī|iem, un mūs apņem nāves loks.

Kad paies palu laiks un ledus strīpas vietā sāks šalkot Daugavas vi|ņi, mēs jutīsimies te vēl vairāk šķirti no visas pasaules, piestājuši pie mūžības vārtiem, kuru pievārtē viss atgādina nāves tuvumu. Varbūt aiz šī tuvuma vainas te tikai retumis redz smaidus citkārt jautrās sejās un reti dzird atšalcam smieklu brāzienus, kas ātri apraujas un plok bez bravūrīgā ska|uma. Te visi mēs manām un zinām, ka, cīņā pagurstot, nebūs iespējams atkāpties vai sagaidīt

palīgspēkus, bet vienīgi mirt.

Nāves salu varētu dēvēt arī par miroņu salu, jo viņas zeme pilna cilvēku trūdu, un dienās jau tagad pasiltais agrīnā pavasara gaiss dvašo saldeni pretīgu līķu smaku. Krievi, kas sargājuši šo nāves vietu pirms mūsu atnākšanas, nav pratuši vai arī nav gribējuši gādāt, lai viņu miroņi tiktu zem zemes, par kuru tie krituši. •

Ap sašauto māju drupām un mazajā priežu šiliņā, kas, granātu apkapāts, palicis mūsu un vācu ierakumu starpā, — visur mana nāves trūdu dvingu un rod pelēkos mēte|o« tērptus pussapuvušus augumus, kuru sejām vairs nav ādas, nedz acu, un smīnošs un baisīgi stings ir šo kluso gulētāju zobu baltais atņirgums. No steigā uzmestām kapu kopām lien ārā izdēdējušas pelēkmelnas rokas, kā tiekdamās pretim saulei vai draudēdamas dzīvajo pasaulei, un vietējos žīdu kapos mēs vakar apbedījām kristīgu karavīru, kam viņa biedri bija steigā uzbēruši zemes tikai uz vēdera un krūtīm, atstādami sniega un vēja ziņā galvu un kājas ar dubļainiem zābakiem.

Mums metās stīvi pleci un sāp roku musku|i, jo jāsteidzas aprakt miroņi, pirms saule nav paspējusi galīgi atnest pavasari, un jārok tranšejas, lai pašiem būtu patvērums no vācu lodēm un granātām. Mūsu priekšgājēji ir bijuši tik slinki, ka ne vien nav aprakuši savus miroņus, bet ir vairījušies arī cik spēka no ierakumu un satiksmes eju rakšanas, iztikdami ar plienā iecirstām vai smiltīs izkašātām bedrītēm. •

Kā viņi tajās varējuši tverties, nav lāga saprotams, kaut gan, nākot mums šurpu, bija dzirdēts, ka krievi te ierīkojuši' neieņemamus lauku cietokšņus.

Nakts ir gaiša, balto mēnesnīca, un krēslā tumšs un draudošs izskatās pa labi augošais priežu šiliņš, kam granātas un lodes nobrāzušas zarus un nolauzījušas koku galotnes.

«Tie vaņkas laikam dzīvojuši sniega tranšejās,» rūc Miķelsons, īgni cilādams kapli un kaldams ka|ķakmeņa slāni, kuram cauri jāiet mūsu ierakumu strīpai. Tad viņš piekusjs izlaiž no rokām savu instrumentu un atlaižas augšpēdus uz grāvja malas, bet tūliņ saķer degunu ar roku un viebdamies raujas atpaka|.

«Pat suns neķēzās tai vietā, kur gulējis,» čiekurkalnie-tis lādās, «tikai krievs. Laikam, lai būtu meslos mīkstāka gulēšana. Velns lai parauj, — vai tad ar līķu pievākšanu un grāvju rakšanu vēl nav gana, un mums būs arī viņu mēsli jānovāc?!»

«Neārdies, Miķelson,» viņu pamāca Sala, turpat blakus rīkodamies ar lāpstu, kas negrib un negrib līst cietajā plienā. «Man vecāki nekā tev kauli, bet tāpat līdzi jālokās.»

«Esmu nācis ar fričiem kauties, nevis tīrīt krievu susel-nieku' atejvielas!» brēc Miķelsons, sasliedamies taisns un vicinādams gaisā savu kapli kā dumpja karogu, bet tūliņ plok pie zemes, un mēs tam

līdz, jo vācu ložmetējs sāk bērt guni, šķiezdams to no savus simts so|us liela attāluma, — tik tuvu te viena no otras mūsu un vācu tranšejas.

«Redzi nu,» sirdās Sala, gulēdams uz vēdera un rādams Miķelsonu, «tavas kliegšanas dē| arī šonakt ar darbu nekur netiksim un kāds puika vēl dabūs pa aci vai kāju.»

Kā pasvītrodama kaprā|a pareģojumu, vācu aizmugurē iestenas lielgabala balss. Dzird gārdzu|ojošu gaudošanu, kas aši nāk tuvāk, un tad netālu aiz mums plīst vācu šrapnelis, ko neredzams smēķētājs izpūtis no tāpat neredzamas milzu pīpes.

«Cūku būšana un vairāk nekas,» tagad sāk sirdīties Konrāds, kas, glābdamies no vācu ložmetēja guns, ar seju un rokām ieklupis seklā bedrē. Tad viņš viebdamies ce| gaisā savas lielās rokas, pie kurām pieķēries kaut kas lipīgs, smirdošs un tumšs.

«Kāda tad tev gadījusies nelaime?» brīnās Sala, gulēdams turpat blakus dundadzniekam.

«Nezinu,» Konrāds stomīdamies atsaka, «mēsli vai trūdi, bet labs jau nav,» un, vairīdamies pats no savām plaukstām, viņš stiepj tās cik spēdams tālu prom no sejas un apjucis skatās visapkārt, kā meklēdams vietu, kur noslaucīt rokas.

«Šļūc labi mudīgi uz upi,» Sala to pamāca, un dundadz-' nieks, pietrūcies augšā, sāk skriet uz Daugavas pusi, cik jaudā viņa garās kājas, un pēc mirk|a tam gandrīz virs galvas plīst jauns vācu šrapnelis.

«Neuzskrien tikai vecajam virsū,» Sala nosauc tam pakaļ, bet Konrāds jau pazudis agrā pavasara mēnesnīcas nakts baltajā paisumā.
.

Vācu šaušana kļūst stiprāka, un mēs rāpjamies atpaka| uz lielās be.dres pusi, kas pagaidām, līdz kārtīgāku tranšeju izrakšanai, ir mūsu rotas patvērums. To aizsniedzot, visiem ir kļuvušas netīras drēbes, rokas un sejas, un līķu un netīrumu riebīgās smakas piesātinātais gaiss šķiet atnācis no pirmās līnijas mums līdzi.

«Tā nav īsta zaldāta dzīve, bet velns zina kas,» Miķelsons nevar rimties. Salicis rokas un skatās debesu velvē, kas pilna zvaigžņu zaigas un mēness mirdzuma. «Naktī jāņemas ar krievu miroņiem un mēsliem, dienu jātaisa āži un jākauj utis, — kad lai dabū pagulēt? Kas nekait Jurēviča puikām pa izlūku komandu? Strādāt nav jāiet, jo pa nakts pelēkumu viņi iet pastaigāties gar friču drātīm, bet dienā atpūšas. Pavisam cita dzīve, nevis ķēpāšanās ar maitām un mēsliem, kā mums.»

«Nu, tad lasies projām uz izlūku komandu,» Sala paliek pikts, jo viņam liekas, ka nekur nevar būt tik jauka dzīvošana, kā viņa gādībā. «Iztiksim, jaunskungs, arī bez tevis.»

«Aizlasīšos ar',» Miķelsons tiepjas, un tad bedres rņalā parādās mēness apspīdēts dundadznieka augums, kas, rēgodamies pret zilmelnām nakts debesīm, izskatās milzīgi liels, un Konrāds ieklūp mūsu vidū starojošām acīm un lielīgu seju.

«Ziniet ko, puikas?» viņš lepni saka, «nupat sabrāļājos ar pašu veco!»

«Nepūt pīlītes,» Miķelsons ieminas, un Sala neticīgi parausta palsās ūsas.

«Jā, nudien, nemeloju,» Konrāds ir gatavs pārmest krustu, «uzskrēju, uz upi jozdams, pulkvedim virsū pie pašas Dau-gavmalas. Drāžu cik spēka, nagus izstiepis, — uzreiz viens dod ar roku man pa mugurkaulu un nikni brēc: dulnais, stāvi! Vai nu ūdenī skriesi no nobī|a?! Kas tu par kurzemnieku, ja no pāris šrapneļiem dabū zaķa kājas?

Cērtos apkārt, lai redzētu, kas tur ārdās, un redzu: pats vecais krata spieķi un sirdās. Es izstiepjos taisns, lieku ķepu pie cepures un saku: pulkveža kungs, nebūt nebēgu, skrēju tikai, ar kaprā|a ziņu, nomazgāt rokas, kuras biju iegrābis krievu netīrumos.

Pulkvedis nokāsējas, pakaSa bārdu un saka:

«Tad jau tev, dēls, tas kāviens nāca nepelnīts?»

«Taisni tā, pulkveža kungs,» es atsaku, «bet tas nekas.

gan es viņu atpelnīšu.» Vecais paliek mīkstāks, uzsit man tā draudzīgi, un šoreiz ar roku uz pleca, un teic:

«Ej tagad atpaka| uz rotu. Redzu, ka tev īsta kurzemnieka sirds.»»

Konrāds atsēstas uz bedres malas un lielīgi nosaka:

«Kaut jūs, mīlīši, zinātu, cik man labi ap dūšu! Vēl labāki, nekā būtu ticies ar brūti divatā.»

Miķelsons paosta gaisu, nospļaujas un prasa: .

«Konrād, tu nomazgāji rokas?»

Dundadznieks satrūkstas un apskata plaukstas.

«Velns ar' ārā, ar tiem priekiem pavisam piemirsās,» viņš apjucis saka, un, strēlniekiem sākot sprauslot, pat Salam, pavīd sejā smaids.

«Tad joz uz Daugavmalu pa otram lāgam,» ieminas vada komandieris, k|uvis atkal nopietns, un Konrāds, pārlēcis pār bedres malu, steidzas no jauna uz upi nokaunējies un kluss.

Ir k|uvis vēl gaišāks, mēness zvī|o augstu pie melnzilās debess velves, un bālas gaismas apliets ap mums nāves lauks. No kraujas malas aizstiepjas uz bedres vidu liela tumša ēna, apsegdama vada strēlniekus, kas saspiedušies kopā, jo laiks uz rīta pusi k|uvis vēss.

Mums salst, jo, rokot ierakumus, samirkušas dub|os un sviedros drēbes, bet,gu|ot ienaidniekam tepat pie degungala un zem klajas debess, mēs nedrīkstam kurināt uguni.

Par spīti salam, mums ir sācis nākt gurdens miegs, un bedres kaktos jau dzird krākšanu un caur degunu laistas svilpojošas skaņas. ■

Tikai Miķelsonam vēl nenāk prātā gulēšana. Viņš klusē un sp|auj caur lodes izsistiem priekšzobiem, domā savu domu, un tad klusi teic, paraustījis mani aiz mēte|a stūra:

«Artūr, vai tev arī sāp mugura un pleci no grāvju rakšanas?»

«Sāp gan,» es atbildu, jo man tiešām smeldz no grūtā darba visi muskuļi, «bet kas tad mūsu vietā strādās?»

Miķelsons nicīgi norausta degunu.

«Lai strādā lauķi, kas pie tādām lietām pieraduši. Man tie spaidu darbi apriebušies līdz kaklam. 5|ūksim uz izlūku komandu!»

Nomanījis, ka es palieku domīgs, Miķelsons sāk stāstīt, cik jauka dzīve esot izlūkos: naktī viņus sūtot bumbulēt aiz drātīm, nevis strādāt, varot iet nerrot fričus, šaudīt, kad vien tīkas, un dienu gulēt, kamēr aknas sāp: vecais, dikti cienot izlūkus un viņu priekšnieku un vienmēr sakot:

Lai Bocmaņa zēni tagad atpūtina kājas un rokas: diezgan ir šonakt pa neitrālo joslu ņēmušies.

Par Bocmani mūsu pulkvedis iesaucis izlūku priekšnieku, kas bijis kuģinieks.

Man ienāk prātā bēdīgais tēva vaigs, un es vilcinādamies saku:

«Diezin, vai tā būs labi. Te tak paliek visi mūsējie.»

«Par to nebēdā,» Miķelsons mierina, uzminējis manas domas, «tagad mūsu bataljons stāvēs viss vienkopus, un. tas ir gluži vienalga, ka tēvs rotā, bet tu komandā: varēsi satikties, kad gribas. Te rotā jau arī tev neiznāk ikdienas tikšanās. Paaicināsim Vilni vēl un garo žirafi un laidīsimies prom.»

Par žirafi Miķelsons saukā Konrādu, un, pieminot viņa palamu, tas ir kā saukts klāt, nākdams no upmalas puses.

Miķelsons lūko kārdināt arī viņu, bet Konrāds žāvādamies atmet ar roku:

«Ja gribi, skrien. Es palikšu rotā. Te jau nav Tīre|purvs, kur varējām izstaigāties pēc patikas: pūcē, uz kuru pusi gribi, kamēr pagurst kājas. Šeit jau var aizsviest no vienas pozīcijas līdz otrai akmeni, lamu vārdu vai rokas granātu. Manām garajām kājām te švaka staigāšana. Tad jau es labāk palieku pie Salas un vecā virsseržanta.»

Konrādu mums neizdodas pierunāt, bet Vilnis taisās mums līdz: to rotnieks, nezin kāda grēka dēļ, nolicis uz četrām stundām zem šautenes, kaut gan Vilnis sakās pelnījis labi ja divas. Tagad viņš jūtas apvainots un ir ar mieru iet prasīt, lai ieskaita bataljona izlūkos.

Rotnieks ir piekāpīgs un arī izlūku priekšniekam nav.'ne-kas pretim, ka mēs ejam pie viņa, jo Vilnim ir Jura krusts, Miķelsonam divi, un februārī vecais pulkvedis piesprauda vienu arī man. Par izlūku gājienu Babītes ezeram dienvidos, no kura mēs atvedām līdzi divus dzīvus gūstekņus.

Bija vēl trešais, bet ievainotās kājas dēļ nevarēja ātri paiet, un Miķelsons to nošāva ce|ā, sacīdams, ka fricim kāto-šana sokoties grūti, bet viņam esot mīksta sirds.

Man likās, būs taisnība, ko saka par Miķelsonu dižkarei-vis

Pakalnietis: tam esot vilka daba, un Pakalnietis labi pazīst meža zvērus, jo dzimis un audzis dzi|i leišos, kur tā tēvs kalpojis pie kāda poļu grāfa par mežsargu.

XXIII

Ir pavasaris, kokiem saplaukušas lapas, bet Nāves salā gandrīz nav koku, — citus nokapājuši ziemā krievu un vācu cirvji, citiem aplauzušas galotnes un zarus lielgabalu granātas. Viņu kailie stumbri ceļas pret debesīm kā draudošas neapraktu miroņu rokas, un tikai ap māju drupām redz vārgus krūmus, kas nevar izšķirties, vai lapot un vērt ziedus vai nīkuļot un kalst.

Nāves salas vidū, pie mājām, no kurām palikusi vesela tikai aka, ložu apskrambāts, zaļo ievu krūms. Viņš vakar ūzziedējis, un Miķelsons, tam iedams garām, bija norāvis un atnesis līdzi veselu zaru, pilnu zaru ziedu un vēl neplaukušu zaļganu pumpuru.

Zars smaržoja saldi un reizē rūgti, un no viņa lapām dvašoja savāds sērīgs svaigums, kā aizmirstas dzīves dvaša un zudušas laimes atcere.

Maz te redz zaļojam arī zāli, un liekas, it kā dzīvības zaļums vairītos no nāves dvašas un miroņu tuvuma. Daugav-malā — radžu klints, — tālāk iekšā kaļķains pliens, vietām māls, vietām smilts.

Pašā vidū, pašā pozīciju starpā ir palicis pērn nenokopts rudzu lauks. To izkūlis un apsējis no jauna rudens vējš, iebirdinādams turpat zemē graudus un likdams arī šogad te zaļot priecīgajam maizes labības za|umam.

šai zaļumā neapnīk skatīties tiem strēlniekiem, kas paši staigājuši pļāvēju un sējēju gaitās. Smaidošiem skatiem tie vēro un glāsta rudzu lauku, un, viņā veroties, uz brītiņu tiem izdziest sejās cietais skaudrums, ko ievilkusi apziņa, ka tepat, dažu desmit soļu attālumā, glūn savos grāvjos slēpies ienaidnieks. .

Aiz šī tuvuma vainas te tikai naktīs var strādāt un staigāt bez drošām izredzēm dabūt lodi galvā, un nakts mums aizvietojusi dienu. Ir rotām, kas tumsā vēro poziciju un gatavo āžus, tos dienā appīdamas dzeloņdrātīm, lai naktij iestājoties varētu aizsprostot no vācu puses ceļu uz mūsu rakumiem. Ir izlūku komandai, kas katru vakaru iet sirojumos pa neitrālo joslu un dodas atpakaļ tikai ap to laiku, kad sāk gaisma svīst un nobāl zvaigznes.

Šie nakts sirojumi mūs sagrābuši savā varā, jo viņos paslēpts savāds burvīgums, un, tumsai tuvojoties, mēs kļūstam pilni spridzīguma un gaidu. Un gausāk nekā parasti velkas laiks no vakarkrēslas līdz tam brīdim, kad rotu ierakumos sāk skanēt lāpstas un kapļi, dzeloņdrātis un klusas valodas un mēs taisāmies iet lūkot, ko dara ienaidnieks.

Taisnību sakot, mēs to zinām no galvas, un no viņa grāvjiem nāk tās pašas skaņas, kuras dzird pie mums. Un tomēr katru nakti mēs it

kā dzirdam viņas pirmo reizi, un nekad mums neapnīk viņās klausīties, — sasprindzinātu dzirdi, tumsā urbtiem skatiem un lēcieniem savilktiem locekļiem.

Skolā mēs smējāmies par biedriem, kas piēdza lasīt vecmodīgos Kupēra romānus, un dēvējām viņus par sarkan-ādām. Tagad mēs tā vairs nedarītu, jo mūs pašus tura savā varā cilvēku medību romantika, un mums nav spēks no viņas burvības vaļā tikt.

Ik vakarus tā liek līst ārā no rakumiem, — iet ložņāt un lūkot mums pavēl par mūsu parastajiem rīkotājiem vēl noteiktāk iekšējās dziņas balss. Viņa liek klīņāt mums no bataljona frontes viena gala līdz otram, turpu un atpakaļ, un sākt atkal no gala, un mazākā skaņa, kas nāk no ienaidnieka puses, acumirklī pavēl asākai kļūt dzirdei un redzei un liek līst tuvāk, ar roku pie metamās granātas vai turot pirkstu pie šautenes sprūda.

Parasti izrādās, ka pie šīs tumsā jaustās skaņas nav vainīga vācu izlūku patru|a, bet kāds nakts dzīvnieks, kuru te saradies visai daudz. Seski te medī peles, kas kļuvušas tik pārdrošas, ka dienas laikā zogas pie kareivju maizes doni-ņām, bet māju gruvešos, kapos un priežu šiliņā, kur vēl arvienu mana trūdu smaku, mitinās žurkas, — riebīgi treknas, sarkanām, |auni spīdīgām acīm un pīkstošām, piesmakušām balsīm, nekaunīgas un pārdrošas bez mēra. Sastop arī ežus, — tumsā bieži gadās dzirdēt viņu pašapzinīgo sprauslošanu, un, tumsā lienot pa bedraino zemes virsu, nereti gadās, ka izstieptai rokai pārtek pāri bezbailīgais susu-riņš. .

Putni parasti izvairās no nāves salas, un tikai sevišķi klusos vakaros šiliņa priedēs dažkārt salaižas apmaldījies miegains vārnu bars. Māju krāšņatās kādreiz mana mazo paceplīti, kādreiz ieskanas skumjā zīlītes balss, bet citti putnu balsis te ir svešas. Viņu vietu cenšas izpildīt zemes vēziši, kuru vienmulīgi skumjā cirpstēšana, nākdama no apakšzemes, modina savādas sēras, un kādreiz, tumsā ejot gar neitrālā joslā palikušām māju drupām, mēs dzirdējām circeņa dziesmu.

Mēs esam tā pieraduši pie nakts dzīvnieku balsīm, viņu skraidīšanas un čaboņas smiltīs, gruvešos vai zālē, ka to klātbūtni ātri uzmin dzirde, kaut reti kad pamana acs. Arī viņi savukārt apraduši ar mums un mūsu gaitām, un domā, ka lielos divkājainos zvērus dzen staigāt apkārt izsalkums vai mīlas prieks.

Dažreiz tomēr instinkts ašāk par dzirdi nojauš briesmas, un tad mēs pieplokam zemei, gatavi cīņas lēcienam.

Nācēji cenšas iet pēc iespējas klusi, bet šad un tad iebrik-šas kāds sakaltis priedes vai bērza stiebrs. Dažreiz nedzird no šīm skaņām nevienas, un tomēr mēs jūtam, ka pa neitrālo joslu staigā ienaidnieks.

Pēc iespējas ātrāk tam sānos vai aiz muguras, jo viena pati rokas granāta, sviesta no mugurpuses, iespaido vairāk, kā trīs no

priekšpuses, un bēglis, kas vairās no sprādziena, visātrāk tad ieskrien lamatās.

Gadās, ka iekrītam lamatās arī mēs. Tad mūsu rindās rodas robi, kas ātri aizpildās, jo no rotām nāk kritušo izlūku vietā jauni nakts gaitu talcinieki.

Kāda no šīm gaitām, vai pareizāki sakot, viņas sekas diena, man iespiedusies atmiņā.

Silta maija nakts bez mēnesnīcas un bez ēnām, un debesis ir aizseguši tumši padebešu pulki. Kaut kur tālu, Zemgales apvāršņa malā, šad un tad atmirdz rūsa, kā paceļoties ļaunā milža plakstiņiem. Tad virs pakalniem pa kreisi, kas slēpj vācu baterijas, debesu loks uz mirkli kļūst iesarkans, bet tūliņ atkal dziest, palikdams vēl tumšāks, un tumsā no jauna pazūd visu priekšmetu kontūras.

Tādā naktī var bez raizēm aizkļūt līdz pašām vācu drātīm, un mēs nevilcināmies to darīt, jo vairāk tāpēc, ka tas nolemts jau dienā, mūsu priekšniekam satiekoties pie komandas blindāžas ar otrās rotas komandieri.

«Jurēvič,» viņš saka, «šonakt būs priekš tevis loti labs laiks. Palūko izpētīt, kur īsti tagad stāv pretī mūsu labo flangu jaunais vācu postenis,» kapteinis runā tālāk, skatīdamies mūsu priekšniekā savām lielajām ērgļa acīm, kustīgs un straujš.

Mēs vērīgi klausāmies virsnieka runā, un virsseržants Zirnis, laizdams pāri mūsu sejām pētošu skatu, jau domās sācis izspriest, kam šonakt jāiet sirot un kas paliks māj'āš sildīt gaisu.

Komandas priekšnieks klusē, vērodams vācu ierakumus, un asi skaidras kļuvušas tā brūnās acis, kurās parasti gail jautrasˆ uguntiņas. -

«Labi,» viņš beidzot atsaka, vēl arvien skatīdamies uz ienaidnieka tranšeju pusi, kuras iepretim mūsu labajam flangam aizsniedz Daugavu. «Biju jau pats par-to domājis, jo gribas zināt, kur tagad, pēc vecā nocelšanas, tie sākuši novietot savu jauno posteni. Lūkošu tev rītu to paziņot.»

«Lūdzu,» kapteinis atvadīdamies ceļ roku pie cepures un pazūd, steigdamies uz centra ierakumiem. Viņš vienmēr steidzas un iet lieliem soļiem, lēkdams pāri satiksmes ejām un grāvjiem.

Priekšnieks noskatās tam pakaļ, tad griežas uz mūsu pusi, un viņa sejā, no kuras pat ziemas gaiss nav spējis izdzēst jūras vējos gūto brūnganumu, iegūlies smaids.

«Nu, puikas,» viņš saka, «šonakt iesim fričus apciemot. Pievakarē esiet gatavi.»

Viņš aicina sev līdzi virsseržantu un iet pa labi, lai vēl reizi pie dienas gaismas novērotu vācu ierakumus un vietas, kur naktīs varētu būt jaunais postenis.

Nakts ir bez mēnesnīcas, no Daugavas kūpēdama ceļas migla un

ūdens zem viņas segas vairs nav saskatāms, -tikai dzird, kā piekrastes radzēs atsizdamies skalojas slinkie upes viļņi.

«Tādā naktī labi meitās iet un labi arī izkauties,» filozofē Konrāds, pacēlis galvu un vērodams tumšos padebešus. «Lāgā neiezīmēs seju ne meita, ne policists, un tā tu vari justies drošs no alimentiem un sēdēšanas.»

«Muti ciet,» Zirnis ierūcas, «ja ne, dzīšu atpakaļ uz rotu, un Konrādam pārtrūkst filozofēšanas pavediens, jo šonakt tas nācis mums talkā, un ierasties jau drīz pēc tumsas iestāšanās atpakaļ rotā viņam kauns.

Klusi, kā veļu kamoli, mēs izlienam no ierakumiem un vispirms ejam apraudzīt Daugavmalas bedri, kurā viņnakt atradās vācu postenis.

Mūsējie viņu saņēma ciet, un vāci šai nelaimes vieta nav stādījuši jaunus sargus, bet drošs paliek drošs, un kārtības dēļ mēs ļāvāmies uz bedres pusi.

Ir tik tumšs, ka skaidri var samanīt tikai tuvāko biedru augumus, un arī tikai tāpēc, ka acis apradušas ar nakts gaitām. Attālākie nav saredzami, kaut gan mēs jūtam viņu elpošanu un vieglos izlūku soļus, zem kuriem retumis iečabas kāds zāļu puduris.

Bedre ir tukša, un, gājuši tai apkārt mazu līkumu, mēs sākam lēni zagties gar vācu aizsprostojumiem, vērodami ar redzi un dzirdi, vai mākoņainās pavasara nakts fumsā kur nemana kūkojam sarga muguru, — nejūt satrauktu elpu, ko ašāk grūž sargkareivju nāsis, ar dzirdi un redzi vēl nejaušot, bet ar instinktu jūtot, ka draud briesmas un zogas klāt ienaidnieks.

Vācu pusē viss ir klusu, un mēs topam arvien drošāki, un tad lienam tieši gar viņu āžiem, kas rūpīgi notīti dzeloņdrātīm, un, dienvidos atplauksnījoties rūsas sarkanumam, liekas, ka kokus aptinuši milzīgi zirnekļu pavedieni.

Kur gan varētu stāvēt jaunais vācu postenis? Mēs mēmi taujājam sevi un citus, un atbildes nav, un aiz vācu āžiem nemana dzīvības.

«Būs aizsnaudies,» Vilnis, iedams man blakus, tikko samanāmi iedveš ausī, un tikpat klusi sakustas man lūpas, dodot atbildi:

«Tad jau mēs manītu krākšanu vai šņākšanu.»

«Ja te būtu kādas apdzīvotas mājas, varētu domāt: friču sargi aizgājuši skuķus apciemot,» jau sliprāk ieminas Konrāds, bet tūliņ ierauj plecos galvu, dabūjis belzienu sānos ar vinčestra laidi.

«Še tev skuķi, purva velns,» iešņācās neredzama balss, «ja tuvumā nav friča, tad tas nenozīmē, ka katram muļķim brīv pļāpāt, kas tam uz mēles un sirds.»

Konrāds neatbild, bet šņākdams kāpj uz priekšu, un klusums, kas valda ap mums, ir tik liels, ka kaut kur tuvumā sāk cirpstēt zemes vēzītis, un bezgala viegla un reizē(savādi baiga skan dienā nemanāma

dzīvnieciņa balss, nākdama no apakšzemes un kā aicinādama tur lejā kāpt.

Tad mēs apstājamies un klausāmies atkal, un tik vērīgi un asi, ka uz mirkli nav pat samanāma blakus stāvošo elpošana.

Vācu pusē viss ir un paliek klusu. Arī pēc tam, kad priekšnieks sagrābis kādu āzi aiz koka kājas un paraustījis, lai pārliecinātos, vai drātis skan.

Tikko jaušama metāliska skaņa, tik klusa, ka liekas, to radījis nakts tauriņa spārnu pieskāriens.

Mākoņu sega kļuvusi vēl biezāka, retumis mana atsarkstam rūsu, un sērīgi baisa skan pavasara nakts tumsā zemes vēziša balss.

Tad mēs, kā gājuši, ķēdē gar vācu aizsprostojumiem, pagriežamies bez komandas uz āžu pusi, ķeramies pa divi klāt, — salīkuši augumi slīd pa tumsu uz mūsējo ierakumu pusi, un tik klusi ceļas mums mājas, ka nav manāms ne mazākais troksnis, un, tikai noliekot āžus atkal zemē, cieši pie mūsu pirmās rotas aizsprostojumiem, dzird iešalcamies metālisku dziedošu skaņu, kas tomēr ir tik klusa, ka turpat izdziest nakts melnumā.

Atkal mēs zogamies uz vācu pozīciju pusi, klausāmies, vai mūsu nedarbs nav jau pamanīts, un atkal zogamies atpakaļ ar jaunu nesamo.

Mūsu aizrautība šai darbā kļuvusi tik liela, ka sāk sviedri līt, ašākas top dvašas, un Konrāds jau ir sācis šņākt.

«Kas te šņāc kā tvaikmašīna?» tumsā nikni čukst komandas priekšnieka balss. «Dos nagos kādam skursteņslauķim, lai iztīra degunu.»

Konrāds beidz šņaukāt un rūkdams nāk mums ar Vilni līdz.

Atkal mēs ejam, smagi pūzdami, ar jauniem vācu āžiem, un tad priekšnieks dod zīmi, ka ir gana, un Vilnis spraus-lodams iegrūž man sānos.

«Zini ko, Artūr?» viņš klusi saka, «kad būsim Daugavas viņā krastā, būs jāprasa pirmās rotas puikām, lai labi izmaksā par šīs nakts strādāšanu.»

Es pamāju ar galvu, sākdams klausīties, jo priekšnieks ar Zirni patlaban lūko aprēķināt, par cik galvām pieaudzis mūsu un samazinājies vācu āžu skaits.

«Savi četrdesmit gabali būs,» Zirnis nosaka.

Debesis kļuvušas gaišākas, mākoņu lāņiem nogulstoties gar apvārsni, un augšā jau mana zvaigžņu zaigu. Un viņu atmirdzumā mēs varam saredzēt, ka, klausoties virsseržanta vērtējumā, komandas priekšnieka sejā nozib smīns.

«Lai nu pirmā rota saka paldies,» viņš teic un vēro rotas sprostojumu joslu, kas tagad kļuvusi labu tiesu platāka.

Atkal mēs klausāmies, vai nedzird jau vācu pusē lādēšanos, bet tur ir un paliek kluss.

Tad mēs ejam mājup, un atpakaļceļā mums sāk nākt miegs kā smaga darba ļaudīm pirms pelnītās atdusas.

«Smuks numurs,» Vilnis žāvādamies saka, iedams man aiz muguras. «Redzēs, ko par to sacīs friči. Es gan negribētu būt vācu sargu ādā, — tai tagad ir kapeikas vērtība.»

«Labi jau viņiem neies,» es atsaku, un arī man ir pielipušas Viļņa žāvas un visos kaulos manāms gurdenums.

Tad mēs esam savā blindāžā, liekam šautenes un granātas pie malas, likdamies uz auss, un gandrīz tūliņ mūs apņem miegs. _

Mēs guļam līdz saules lēktam un arī vēl pēc tā, jo Nāves salā nakts ir darbam un izlūku gaitām, bet diena gulēšanai.

Pats pirmais ir uzcēlies Zirnis, lai izietu, pēc paraduma, apskatīties, kāds rādās laiks, jo pēc dienas laika var jau iepriekš sākt zīlēt, kas būs naktī uzsākams.

«Puikas, ceļaties,» viņš skaļi saka, iesteidzies atpakaļ blindāžā. «Nupat ir joki.» -

Vienā rāvienā mēs esam kājās un metamies ārā no sava mitekļa, skrējienā vēl berzēdami miegu no acīm.

Arī rotās manāms savāds uztraukums. Pat priekšnieka ziņnesis ir stājies pusceļā, ar tējas trauku rokā, un, muti ieplētis, skatās uz vācu pozīciju pusi, -

«Ko tu boli acis, sulaiņa dvēsele?» Vilnis tam uzsauc un, garām skriedams, iesper ar kāju sēdvietā. «Atdzisināsi priekšniecībai tēju.»

Ziņnesis satrūkstas, tējas trauks līst pāri un nokrīt zemē, jo karstais ūdens applaucējis trauka turētāja rokas.

«Pats nesen biji vēl sulaiņa dvēsele,» sirdās ziņnesis, noskatīdamies Vilnim pakaļ, bet tas jau ir uz pakalniņa, kam virsū sastājis pulciņš strēlnieku.

Mēs ar Miķelsonu izspraucamies tiem cauri un nostājamies Vilnim blakus, lai redzētu, kas citiem vērojams, un Konrāds, kas nav aizgājis uz rotu, joņo mums līdz.

Ir savādi: mūsējo pieplūdušas pilnas malas, — strēlniekus redz uz blindāžu augšām un ierakumu malām, un kāds pārgalvis pat uzrāpies granātas nopļauta koka stumbra galā, bet no vācu puses neatsvelpj neviena lode, kaut gan citās dienās tie parasti mēdz šaut uz katru atsevišķu strēlnieku.

«Velns lai parauj, kas tad tas?» Vilnis iesaucas, sagrābdams manu plecu, un, skatīdamies citu skatiem pakaļ uz vācu pusi, arī es satrūkstos un stingstu viss.

Uz vācu ierakumu malas, ar muguru uz mūsu pusi, stāv pilnā kaujtērpā vācu kareivis, bruņu cepuri galvā un šauteni uz pleca. Viņš stāv nekustēdamies un liekas sastindzis, un izmiruši liekas ierakumi zem tā kājām, kaut gan šaujamās lūkās pamirdz viena otra acs.

Līdz vācu tranšejai un tai viņas vietai, virs kuras stāv kareivis ar

šauteni, labs sviedējs varētu aizsviest akmeni vai granātu. Pat sievietes raidītai lodei te vajag ķert mērķi, un tomēr mūsējie stāv sastinguši, un nevienam neizstiepjas roka pēc šautenes.

«Tas par tiem āžiem,» Konrāds nožāvājas, un mēs ar Vilni smagi atņemam elpu.

Tiešām, cits tas nevar būt, kā nelaimīgais sargkareivis, aiz kura vainas vāci pagājušā naktī zaudējuši savus āžus.

«Diezin kā tam puisim tagad ap sirdi,» Vilnis klusi saka, vēl arvien nelaizdams vaļā manu plecu. «Varbūt jau palicis pussirms, katru mirkli gaidīdams lodi mugurā.

«To viņš tūliņ dabūs,» Miķelsons nikni nospļaujas caur izšautajiem priekšzobiem un, izspraucies strēlnieku pulciņam cauri, sāk iet uz mītnes pusi.

Pāris lēcienos Vilnis tam ir aizstājies ceļā.

«Nekur tu neiesi,» viņš iesaucas, cieši skatīdamies čiekurkalnietim acīs.

«Nemaisies pa kājām, velna pistole,» Miķelsons iešņācās, mezdamies sānis un reizē laizdams roku uz zābaku stulmu pusi, kur aizbāzts tam glabājas tutenis. «Citādi tava blūze paliks par vesti, un vēders ar'.»

«Neiebiedēsi,» Vilnis teic, vēl ciešāk aizstādamies Miķelsonam priekšā, «neesmu jau lauķis, — pašam nazis līdz. Bet fricis paliks, kur bijis.»

Ķildā steidz iejaukties kaprālis Lapiņš.

«Puikas, iztiekat bez fiskariem un asins izliešanas,» viņš saka, neizlaizdams no zobiem papirosu. «Man tā friča nav žēl, — lai Miķelsons to šauj nost rīt vai parīt. Bet šobrīd, par prieku vācu leitnantam vai kādam citam, kas viņu nostādījis uz strīpas, — to nu gan nē.»

Strēlniekiem noskaidrojas sejas, jo Lapiņš ir mums visiem no sirds runājis.

Visiem, atskaitot Miķelsonu, kaut arī tam jau sākušas saplakt dusmas, kas ātri nāk un iet.

Lai izgāztu niknuma palikumu un reizē slēptu citiem, ka tas mazliet apjucis, viņš sāk gānīt Vilni.

«Atradies ernūtietis,» Miķelsons mēdīdamies saka, «laikam gribi karot pēc bībeles, un, kad fricis tev gāzīs pa ģīmi, tu teiksi «danke» un pagriezīsi ausi vai pakausi? Tpu,» viņš aiziedams uzspļauj Vilnim uz zābaka, «tev īstā vieta baptistu saiešanas namā, ne strēlniekos.»

Vilnis viss salecas no apvainojuma, bet valdās, redzēdams, ka tuvāk stāvošie strēlnieki smīn. Viss rāda, ka viņi smīn par čiekurkalnieti, nevis apspļauto Viļņa zābaku, un manam draugam lēni izgaist no sejas dusmu nobālums.

«Ko viņš kasās?» Vilnis pukojas par Miķelsonu, mums vēl arvienu

skatoties uz to pusi, kur mūsu nošaušanai nostādīts zem bises vācu kareivis. «Kad aiziesim atpūtā, būs jāmēģina tikties ar bezzobaini divatā. Tad redzēsim, cik īsti viņš ir vērts.»

«Lai nu paliek,» es mierinu, bet Konrāds, sataisījis lietpratēja seju, nosaka:

«Izkauties ir veselīgi; citādi var ierūsēt kauliem eņģes. Va velns, nupat laikam ir cauri,» viņš pēkšņi iesaucas, un tiešām, vācu kareivja soda laiks, laikam, beidzies, jo tas piepeši gāžas visā augumā uz priekšu, kā akmens nozūd tranšejā, un mēs dzirdam, ka nograb viņa katliņš, nožvakst durkļa maksts, un nodārd bruņu cepure.

«Varbūt palika bez elpas,» ieminas kāds izlūks, Konrāds ņirgādamies nosaka:

«Nekā mīlīši: tas zellis aizjoza pie mantziņa pēc jaunām biksēm.»

Vācu tranšejās pēc kareivja pazušanas iestājies vēl lielāks klusums. Un tad to pārtrauc gaviļbrāzma:

«Bravo, Letten! Bravo-o-o-o!»

«Skat nu, vai tie nav dulni: paši rāda teijāteri un paši aplaudē,» rājās mazais mīnmetēju seržants Dambis, kas godam valkā Nāves salas velna nosaukumu. Viņš mazliet atgādina savu vārdabrāli arī skata ziņā, un ir pats pārgalvīgākais vīrs bataljonā, kam dienu, nakti prātā domas, kā sagādāt vāciem lielākas raizes, kā tos cūkot un izjokot.

«Tagad mēs uzstāsimies ar savu izrādi,» Dambis nosaka un teciņus laižas uz žīdu kapu pusi, kuru malā gu| paslēpts mūsu mīnmetējs.

«Nupat fričiem ies plāni,» Konrāds priecājas, un tiešām, pēc brītiņa sāk gārdzu|ot gaiss, kaut kas aizkrāc uz vācu ierakumu pusi, un pēc smaga nodunējuma virs tranšejas, apmēram tai vietā, kur stāvējis sodam liktais kareivis, izšaujas gaisā dūmu un zemes stabs, kam līdzi lido mieti un dē|i, un Konrāds steidzas apgalvot, ka šis redzējis arī rokas un kājas, un bezgalvainus augumus.

Vācu grāvjos atskan lamas, viņi sāk nikni šaut. Mēs klūpam savos ierakumos, pa kreisi tarkšķ ložmetējs, un tam atsaucas arī citi, vienā un otrā pusē.

Draud sākties nikna uguns kauja, jo, atsaukdamās Dambja laisto mīnu sprādzieniem, kas ārda vācu ierakumus, iesāk šaut viņu baterijas.

«Nupat metas karsti, būs jālaižas uz rotu,» Konrāds nosaka, gulēdams mums blakus aiz traversa, kura virsu kā pļaujmašīna p|auj vācu ložmetējs. «Citādi virsseržants atkal rāsies, ka blandos apkārt bez viņa ziņas.»

Šaušana stājas, baterijas beidz strādāt, un, retākiem kļūstot šauteņu blīkšķiem, apklust arī ložmetēju balsis.

Mēs ejam atpakaļ uz komandas blindāžu, bet tēvs man neiziet no prāta, un pēcpusdienā eju viņu apciemot.

Vecie paziņas mani saņem smaidošām sejām, bet, vaicājot pēc

tēva, viņiem nopietnas kļūst lūpas un no vaigiem izgaist smīns. Un Sala, uzlikdams roku man uz pleca, nopūzdamies teic:

«Ej uz viņa grāvja galu, turpat jau viņš būs. Aizgāja atkal fričus šaut, bet kā tas viss beigsies, to zin tikai Dievs. Es baidos, Artūr, vai tēvs te ilgi izturēs.»

Es metos skriet pa ierakumiem, un iepretim māju drupām, aiz kurām naktī stāv mūsu sargposteņi, satieku Sēju, kas stāv, atspiedies uz grāvja malas, un skatās, nenovērsdams acu no rudzu lauka. Viņš neredz neko citu, nedzird, kad es saucu vārdā, un, tikai sagrābjot aiz rokas, pret mani pagriežas leišmales apaļā saimnieka seja, kurā sastindzis sapņains smaids.

«Drīz sāks vārpas briest,» Sēja saka, paskatījies man sejā, un tad viņa skats atkal aizmaldās gar māju drupām uz lauka pusi, kura pavasarīgajam zaļumam jau sācis jaukties klātu maigs zilganums.

«Kur tēvs?» es prasu.

Sēja pamāj ar roku uz drupu pusi.

«Tur jau viņš sēd,» tas atsaka.

Es lēcu ārā no grāvja, izlocos pa āžu starpu, un tūliņ jāpieliecas, jāsāk skriet, jo starp sagrautajām' mājām un granātu apgrauzto priežu šiliņu ir saskatāmi vācu ierakumi, no kuriem sāk svilpt lodes.

Aizelsies es sasniedzu gruvešu kaudzi un aizkrītu aiz apdegušu ķieģeļu čupas, kuras vietā reiz stāvējusi istabas krāsns un cēlies gaisā skurstenis. Pa labi un pa kreisi krāšņatām ir saauguši dadžu krūmi un lielu nātru puduri, un iezaļgana ķirzaciņa aizlokas un pazūd zem ka| ķu un mālu gruvešiem.

Tēva te neredzu, un es lienu tālāk, uz mūra stabu pusi, kur lupstāji sazaļojuši tik kupli, ka spēj aizslēpt cilvēka augumu.

Liekdamies ap mūra stūri, uzminu virsū zābakotām kājām, un tūliņ krītu zemē, jo lode, sizdamās pret kaļķa apsvie-dumu, ir piešķiedusi man acis kodīgi pelēkiem putekļiem.

Tēvs gu|, pieplacis pie mūra, un, dzirdēdams manu kritienu, sviežas apkārt ar kaķa lunkanumu, sviezdams arī šautenes stobru sev līdz un tūliņ atkal pie vaiga. Un ārkārtīga niknuma un naida pilna glūn manī viņa nepiemiegtā labā acs, bet saspūrušās garās ūsas ir baltas kā ievziedu sniegs.

«Tēt!» es iekliedzos, un ļaunuma guns izdziest tēva sejā, vinčestra stobrs slīd lejup, un ūsu galos parādās apjucis un nevarīgs veca vīra smaids.

«Tu nāci mani apciemot?» tēvs prasa, nolicis sev blakus šauteni, un skatās manī laipnām, sagurušām acīm, salīcis un sirms, un tagad atkal liekas, ka tas ir vecs saimnieks, kas nācis vērot sējas laika debesu zīmes, nevis nāves strēlnieks, kā to dēvē rotās un komandās.

«Jā, meklēju tevi ierakumos, un Sēja teica, lai nākot šurp.»

Tēva sejā vēl arvien saredzams nevarības smaids. Viņš noliecis

balto galvu mazliet uz sāniem, kā klausīdamies, un tad māj man klusēt, kaut gan apkārt viss kluss, un tikai kaut kur tālu, Daugavas pusē, dzird ķērcošās vārnu klaigas.

Viņš skatās man garām savām sagurušām acīm, kurām iesarkani plakstiņi, un lūpas tam lēni kustas, kā sarunājoties ar sevi pašu vai kādu citu, kas man nav saredzams.

«Ko tu teici, tēt?» man pasprūk vaicājums, bet tēvs nedzird. Viņš, noliecis vēl zemāk galvu, klausās un kaut ko murmina. Tad seja tam atkal ceļas augšup, liekas, kļuvusi gaišāka, un lūpas prasa:

«Aci pret aci, zobu pret zobu, vai nē, Artūr?»

«Jā,» es vilcinādamies atbildu.

«Nu, redzi,» viņš apmierināts paloka galvu, «arī viņa teica to pašu.»

«Kas tad?»

«Nu,māte,» tēvs nepacietīgi atsaka, sākdams atkal skatīties man pār plecu. «Nupat tak viņa te bija ...»

Es saraujos, sviežos apkārt, bet viss ir tukšs ap mums, tuvumā nav neviena, un nokvēpis ce|as vecais stumbura mūris, ko apkapājušas mūsējo un vācu lodes.

Tēvs skatās manī viltīgi piemiegtām acīm un klusi smejas.

«Velti tu domā viņu tagad izraudzīt! Viņa prot slēpties, bet rādās man katru dienu, un es zinu bez skatīšanās, ka tā ir tuvumā.»

Man sāk klabēt zobi, bet es savelku cieti vaigu un lūpu muskuļus.

«Aci pret aci,» tēvs atkārto, beidzis smieties, un viņa iesarkanajās veca cilvēka acīs sāk atkal gailēt naida ugunis. Asākas ievelkas vaigu krunkas, savilkdamās slīd lejup sirmās uzacis, lūpas atkal k|uvušas cietas un skarbas, un viņu saslēgums zem baltajām ūsām ir taisns un ass kā naža asme-nis.

Noliecis galvu uz ienaidnieka pusi, viņš skatās un klausās, pagriezis pret mani savu plēsīgo profilu, un tad roka tam sāk slīdēt gar sāniem zemē un sagrābj šauteni.

Acīm nesekojot roku kustībām, ierocis tam lēni ceļas pie vaiga, laide iegulstas plecā, un stobrs jau izstiepts tēmēšanai un šāvienam.

Tad viņš ļauj tam slīdēt lejā, izgrūž niknu lāstu, un neapmierināts un apmācies ir tēva vaigs.

«Kļuvuši traki uzmanīgi,» viņš pikti nosaka, vēl arvienu turēdams uz ce|iem savu vinčestru. «Vakar viņā rotas galā velti nokūkoju pus dienas; vai tad arī no šejienes vajadzēs tukšā iet projām?»

Klusāka top viņa runāšana, bet lūpas vēl arvienu kustas un murmina, acīm nikni veroties uz ienaidnieka tranšejas pusi.

Tad piepeši tēva galva un pleci strauji paliecas uz priekšu,

vinčestra laide atkal ieskrien plecā, un noklaudz šāviena troksnis, kas, atsizdamies mūrī, izklausās neparasti ska|š.

Tēvs klusi smaida zem nošļukušām ūsām, nolaidis šauteni uz ce|iem, — manī atkal veras krunkains, rāms un laipns vecā zemnieka vaigs. Tēva acīs ir nozudusi ārprāta un naida guns, un atviegloti dvašo tam krūtis, kā gulētājam, sagaidot rīta gaismu pēc melnas lietuvēnu un rēgu nakts.

«Tagad varēšu iet gulēt,» viņš kā atvainodamies teic, «kuru dienu neesmu šāvis, nemaz nenāk miegs.»

Tad viņš izvelk no bikšu kabatas nazi un, atlocījis to va|ā, iegriež kreisajā laides vaigā mazu, tikko saskatāmu svītriņu. Cik var manīt, tādu tur labi daudz.

«Ko tu dari?» es brīnīdamies prasu, labi zinādams, cik rūpīgi tēvs glabā bataljona mantu kā rotas virsseržants, un ka mazākais tai nodarītais bojājums ir viņa acīs nāves grēks.

«Atzīmēju, lai nepiemirstas,» tēvs norūc, nepaceldams galvu, un pēc brītiņa nosaka:

«Sitas man trīsdesmit ceturtais. Ja stāvēsim tepat līdz rudenim, varbūt sanāks vesels simts,» viņš nobeidz, un mani sagrābj baisīgs nemiers un māc bailes, ka tēvam atkal iedegsies acīs un sejā ārprāta uguns atmirdzums.

Domas trakā steigā meklē kaut ko tādu, kas spētu tēvu no šīs uguns projām saukt.

«Pēc Jāņiem iešot vaļā uzbrukums visā Daugavas frontē,» es sāku aizgūdamies stāstīt, un man paliek vieglāk ap sirdi, nomanot, ka tēvam kļūst dzīvākas acis un taisnāki paliek pleci, līdzko ausis sadzirdušas vārdu: uzbrukums.

«Beidzot gan,» viņš saka, priecīgi smaidīdams. «Tad jau ap rudzu pļaujas laiku būsim mājās.»

Tēvs gatavs pat smieties, tik laimīgs uzreiz kļuvis tam prāts. Acīm, tāpat kā Sēja, vēro un glāsta rudzu zaļumu, kas sācis jau stiepties stiebros un kļuvis mazliet iezilgans.

«Martā, kad citi bataljoni kāvās aiz Daugavas, domāju tikt mājās ap vasarāja sējas laiku,» viņš runā, nevarēdams atraut skatu no rudzu lauka, «bet diezin vai Jurītis būs pratis paglabāt no vācu acīm dārzā noraktās auzas. Labi vien būs, ja tiksim mājās ap rudzu pļauju. Tad mēs pārnāksim īstā laikā,» tēvs priecīgi teic, cenzdamies sevi un mani drošināt, un tad es paņemu viņa šauteni un gribu pašu vilkt uz mūsu ierakumu pusi.

«Iesim projām,» es aicinu, un, domādams par mājām, tēvs laimīgi smaida un bez kurnēšanas nāk līdzi.

Zagdamies gar zemes uzmetumiem un bedrēm, mēs aizsniedzam tranšeju, kur mums ceļas pretim gaišmataina galva un apaļi pleci.

Tas ir Sēja, rāmais un mierīgais leišmales saimnieks. Arī viņš,

redzēdams rudzu lauku zaļumu, ir piemirsis savu kareivja tērpu, līdzšinējās kauju gaitas, un aizmirsta tam blakus gu| uz grāvja malas šautene.

Ieraudzījis tēvu, Sēja mehāniski stiepjas taisns, bet tad, paskatījies tam acīs, kas priecīgas un gaišas, atkal nolaiž pie cepures celto roku, kļūdams vēl smaidošāks.

«Laikam būs bagāta vasara,» viņš draudzīgi saka, palīdzēdams tēvam iekāpt grāvī, un tikpat draudzīgi, kā satiekoties robežgrāvja malā ar vecu kaimiņu, skan tēva balss:

«Liekas gan. Rudziem jau krietni pastiepušies stiebri, un saauguši gluži biezi.»

«Kā tad,» Sēja māj ar galvu. «Vidzemes pusē, kad vēl nebijām nākuši nomainīt rīdziniekus, gāju viņnedēļ tāpat pa laukiem paklīņāt. Saimnieki raujas ar auzu sēšanu, un visi priecājas, ka gadījies tik jauks pavasaris.»

Abi iegrimst vecu zemnieku valodās un tērzēdami iet uz rotas pusi, domās staigādami pa savām sētām un pašu artiem tīrumiem, un šai brīdī tiem aizmirsies karš un atmaksas naids.

Viņi sapņo, iedami cieši viens aiz otra, un, aizturējis elpu, es klusi eju tiem pakaļ, nesdams tēva vinčestru un arī Sējas šauteni, ko tas piemirsis uz ierakumu grāvja malas.

Ir labi, ja cilvēku vēl nav atstājuši sapņi, un vēl labāk, ja viņš tos var atsaukt pēc sava prāta, iegrimstot viņos, atceroties bijušās dienas, — un viņu atcerē rast mierinājuma veldzi.

Dažāda mēdz būt šī veldze, — Miķelsons sapņo par abiem nākamajiem Jura krustiem, un Vilnis domās mīl atcerēties dēku gaitas Rīgas nomalēs, jo šo gaitu tam tik daudz. Konrāda sapņi nesniedzas tālāk par meitām un ostmalas krodziņu, kur var dabūt īstu rumu, kontrabandas cigārus un pirmās šķiras kaušanos.

No lauku sētām nākušiem strēlniekiem kļuvušas smaidošākas sejas, un stundām ilgi tie var gulēt zālē, rokas salikuši zem galvas un atcerēdamies savas arāju gaitas, skatīties gaisā un vērot, kā debesu zilumā aizpeld mākoņu pulki, un siltais sējas laika vējš, nākdams no Vidzemes puses, atnes tikko artas zemes smaržu.

Pa pozīciju grāvi, kas izrakts, lai varētu slēpties un šaut, aiziet divi kareivju drānās tērpti latvju saimnieki, — viens pusmūža, bet otram jau aiz muguras ir palikušas sešdesmit vasaras.

Viņi aizmirsuši karu, nāsīm sajuzdami svaigā zaļuma dvašu, ko ar vēsmu tiem uzpūtis tranšeju starpā palikušais rudzu lauks. Zemnieka instinkts uz brītiņu nomācis viņos visus citus, gaita tiem kļuvusi gausa un smaga, kā staigājot ar kaklā uzkārtu sētuvi, un rokas, kuras ejot staigā gar sāniem, vairs nekustas ar kareivisku ašumu, bet lēnāk, un reizē ar lielāku spēku, kā sviežot zemē graudus, jo viņi to pieraduši darīt daudzus gadus, un pirms viņiem to ir darījušas neskaitāmas tēvu

paaudzes.

Laiku pa laikam tie paceļ galvas, rāmi vērodami gar de-besvelvi aizpeldošās mākoņlaivas, un pēta, vai ilgi vēl būs tikpat labs sējas laiks.

Tad no dienvidu puses parādās virs mākoņu laivām melni, stūraini putni, kas ātri nāk, augdami arvienu lielāki, un tagad jau var sadzirdēt motoru sirdīgo rūkšanu.

Ziemeļu krastā dzird atsaucamies citas, dobjākas un smagākas balsis, un melnajiem putniem priekšā un sānos pie debesu velves parādās viens un otrs balts mākonītis, kura tur agrāk nav bijis. Tie sākumā izskatās kā maigi apaļi pūpoli, tad sāk bozties lielāki un atgādina spilvu pūkas vai dūmu lokus, ko pūš pasaules griestos kāds milzīgs pīpnieks, pats palikdams citu acīm neredzams.

Abi gājēji ir apstājušies un smaidošā mierīguma vietā viņu vaigos sagulstas ciets skarbums, bet rokas, kas nupat vēl staigājušas kā sēdamas gar sāniem, ceļas pie pleca, meklēdamas šautenes siksnu. Acīs ir aptumšojies pavasara iesviestais gaišums, lūpas kļuvušas asas un drūmas, bet, sejām pagriežoties pret to debess malu, no kurās laižas plēsīgie tērauda putni, gājēju plaukstas sažņaudzas dūrēs, draudēdamas un reizē kā žņaugdamas cieti ieročus, kurus tiem bija licis mazu laiciņu piemirst arāju instinkts un viņa modinātājs, — jaukais sējas laiks.

No asins dziļumiem, kur nogrimuši guļ agrāko audžu mūži, kāpj augšup vecais asins naids, kas licis viņa mantiniekiem ņemt rokās rokas granātas un šautenes, kurām stobru galos mēs mēdzam uzspraust asus kaujas nažus, kad jāiet tuvcīņā.

Asins naids mūs sasaucis no pilsētām un lauku sētām, bet divkārt niknāki tas dedzina sirdis tiem visiem, kam aiz svešo ierakumu strīpas palikusi dzimtene. Un kā tuvcīņa bez atpūtas un stājas ir mūsu stāvēšana Nāves salā, kur tranšejas tik tuvu, ka no vienas otrā var viegli ielaist rokas granātu.

Pa labi un pa kreisi, no priekšpuses un no pakalnu galiem, — no trijām debesu pusēm te mūs apstājis ienaidnieks. Ceturtajā debesu malā šalc Daugava, kurai pāri nāk naktīs laivas ar maizi, patronām un granātām.

Griezdamās atpakaļ uz Vidzemes krastu, viņas paņem līdzi mūsu miroņus un tos kauju draugus, kam dzīvība vēl turas mīnu šķembu plosītā miesā, ir gāzu saēstas krūtis vai ložu dragāti locekļi.

Naktīs Daugavas ūdeņi izskatās gluži melni, un viņas mala liekas veļu upes krasts.

Nāve te nenolaiž no mums skatu un glūn visur. Tā uzmana mūs no ienaidnieka tranšejām, skatīdamās caur šaujamām lūkām, kas atgādina izpuvušus acu dobumus. Kuru katru brīdi to var sagaidīt atšņācam no'augšas, mīnas, lielgabala granātas vai lidmašīnas mestas

bumbas izskatā.

Dažkārt naktīs, sēdēdami grāvjos vai ložņādami gar vācu drātīm, mēs dzirdam viņu ierakumos dobji metāliskās skaņas un manām savādu rosību. Tad jāsteidzas labi ielāgot vācu grāvju vietas, kur dzirdēta aizdomīgā skanēšana, un jādod ziņa krievu baterijām, bet vispirms pašu seržantam Dambim, lai laiž darbā savu bišu tropu, kā Konrāds dēvē viņa mīnumetēju.

Mums draud «zaļā nāve», gāzu vilnis, ko vāci parasti mēdz laist rīta ausmas stundā, kad gurdākas ir kļuvušas sargposteņu ausis un acis, un mītnēs gulošiem tās vēl aizslēdzis miegs. Kad sargu nāsis mana gaisā savādu kodīgumu vai pretīgu saldumu, ir jau par vēlu, zaļā nāve tam jau piezagusies pašam klāt, neredzamiem gļotainiem pirkstiem sagrābj aiz rīkles, un sargkareivja kakls un plaušas sāk degt elles gunīs, pirms tas paspēj sacelt trauksmi un brīdināt gulošos.

Gāzu ataku vairīšanai mums guļ speciālās vietās sakrauti salmu un žagaru sārti, un maskas, kuras mēs, iedami atpūtā uz Vidzemes krastu, neņemam līdzi, jo tās ir Nāves salas inventārs, līdz ar ierakumiem, salmu un žagaru sārtiem un arī trūdu smaku, kas vasaras karstumā k|uvusi grūti panesama un nāk no neitrālā meža, līdz ar līķu žurkām, kuras mēs cenšamies nāvēt kā vien varēdami, jo tās modina strēlniekos niknu riebuma naidu un kaut ko līdzīgu neapzinīgām bailēm.

Par aizsarglīdzekli pret za|o nāvi mūsu virsnieki uzskata maskas un sārtus, kurus piekodināts steigties aizdedzināt, kad sācies gāzu uzbrukums, bet pats labākais ir, — priekšlaikus, ar granātām un mīnām sadragāt vāciem viņu gāz-balonus, lai paši sarijas ar viņu saturu. Miķelsons ņirgājas: te ne Dievs, nedz krievi nevarot mums tā līdzēt, kā līdzot Nāves salas velns.

Mūsu «velns» zin no galvas, kur tam jālaiž mīna, un pašā melnākajā nakts melnumā, izmodināts no miega, viņš var bez kļūdīšanās pasacīt, cik liels ir attālums līdz tai un tai vācu pozīcijas vietai. Ja mīnu krājums un salas komandants tam ļautu, Dambis būtu gatavs bombardēt vācu tranšejas no vakara līdz rītam, un no rīta līdz vakaram. Kurš strēlnieks pie tā aizsteidzas ar ziņu, ka vajadzīga viņa mašīnas palīdzība, tas Dambim ir šajā mirklī mīļāks par brāli un labākais draugs. Ļauni ņirdzīga tad viņam top seja, zvēriski un reizē jautri iegailas acis zem lielajiem uzaču lokiem, kas apauguši tumšu matu mežu, un tik velnišķīgs ievelkas smīns ap Dambja lūpām, ka daži pārgalvīgākie strēlnieki, satikdamies ar viņu vaigu vaigā, ir iesākuši to godināt par velna kungu, ko seržants nemaz neņem ļaunā.

Nāve var nākt Nāves salā arī no zemes apakšas, kas līdz šim skaitījās pēdējais visu cilvēku patvērums: vāci rokas zem mūsu tranšejām un mītnēm, lūkodami taisīt mīnu koridorus, lai liktu uzskriet gaisā dažām simts tonnām kaļķakmeņu un smilšu zemes,

kurām atpakaļ krītot kā milzu mute tad aizvērtos vada vai veselas pusrotas kopējais brāļu kaps.

Sevišķi klusās naktīs, kad rimušas šauteņu ugunis, klusē ložmetēji un lielgabalnieki atpūšas abos Daugavas krastos, var dziļi apakšā nojaust savādu, tikko samanāmu skaņu, kas atgādina ķirmja graušanos vecā alkšņa koka skapī, bet reizē ir ar metālisku, ļoti tālai zvanīšanai vai tērauda šķindoņai līdzīgu pieskaņu, kas brīžiem top diezgan skaidra, bet tad atkal nemaz nav sadzirdama vairs.

Tad mums uzreiz liekas aukstāks palicis vasaras nakts gaiss, ašāka top elpa, un ar sasprindzinātu dzirdi, ausīm pieplakuši pie zemes un rokas žņaugdami dūrēs, mēs klausāmies un sekojam šīm baisīgajām skaņām, kas nāk no pazemes dziļumiem.

Tur rokas mums nesasniedzams ienaidnieks, kuram mēs nevaram tikt pie rīkles, un taisni tāpēc mūsu asins naids pārvēršas trakot gatavā, zvēriskā niknumā, ko palīdz sakurināt pašu nevarības apziņa.

Vai tiešām tā sēdēt, griezt zobus, vīstīt dūres un kauties pašiem ar savu niknumu?

Aci pret aci, — māca asins naids, un mēs sākam paši rakties zemē, steigdamies pretim neredzamajam ienaidniekam, kas zogas mums klāt no apakšas. Ja cietais pliens nespēj salauzt viņu stangas un kapļus, tad nesalauzīs arī mūs! Ja viņiem ir papilnam sprāgstvielu, ko parakt mums zem kājām, — lūkosim tikt šiem pliena kurmjiem sānos, raksimies vēl dziļāk tiem apakšā, — raksimies cauri neitrālās joslas pazemei, līdz pašiem vācu grāvjiem, — lai, satiekoties apakšzemes tumsā, nāves cīņā saķeras rokas, lai strādā zobi un naži, un, ja lāpstas atvēzienam pietiks telpas, — arī lāpsta ir ierocis, ar kuru var pāršķelt galvu, pārcirst seju no deniņiem līdz mutei, un tā cirst kakla artērijas, ka cirtējam iešļācas acīs karstu asiņu šalts.

Mums jācīnās par katru pēdu zemes, un mēs cīnāmies, — ar šautenēm, durkļiem, akmeņiem, nažiem, mīnām un rokas granātām.

Nāves sala ir kā apmilzusi skabarga *vālu* armijas labajā plecā, ar kuru tā piespiedusies pie Daugavas, glūnēdama pāri Tīreļpurvam uz Rīgas pusi. Ienaidnieks labprāt izrautu šo skabargu, bet mēs turamies izmisuši un ceram noturēties.

Līdz lielajam uzbrukumam, kas tik sen solīts un gaidīts, ka mēs viņam ticam tikpat svēti, kā rīta nākšanai pēc melnākās biedu nakts.

Tad Nāves salas radžu lauztuvēs, bedrēs, blindāžās un grāvjos savilksies dūrē nevis divi bataljoni, kā patlaban, bet savi divdesmit, un šī dūre ar visu spēku drāzīsies vācu armijai labajos deniņos, — mums piepalīdzot, Ķekavas ceļu vārti atsprāgs vaļā, vāci plūdīs atpakaļ pār Iecavu un tālāk, un mēs iesim pa Bauskas lielceļu uz dienvidiem, un tad pāri Lielupei, lai vāci bēgtu ārā no Jelgavas.

Mēs gādāsim, lai viņi neapstātos ceļā, — mēs iesim līdz Ventai, dzīsim viņus līdz jūrai un pāri Ņemanai. Un tad. . .

Tad mēs iesim mājās, bet savas šautenes un granātas mēs ņemsim līdz.

Vācu baroniem viņu muižās tā kā nebūs vairs palikšana, bet reizē ar viņiem lai pazūd arī stražņiki un uradņiki, krievu žandarmi un krievu garnizoni, kas bez kaujas atdeva Kurzemi un Zemgali.

Viņi būtu atdevuši arī Rīgu, ja strēlnieki nesteigtos uz Sloku un Misas purviem un neapturētu vācu gājienu uz ziemeļiem.

Mēs tagad zinām, ko varam un spējam. Mūsu zemei jā-būt tīrai no vāciem, bet no krievu suselniekiem ar'.

Un tāpēc, ejot mājās, mēs ņemsim līdz savas šautenes.

XXIV

Divas nedēļas mēs neesam gulējuši cilvēcīgu miegu, — vienmēr ar patronsomām pār krūtīm un ap vidukli, ar pret-gāzu masku un metamām granātām pie rokas, un tik tuvu nolikuši savas šautenes, lai tās varētu paķert vēl pusmiegā, kad mūs sauks kājās trauksmes signāli.

Divas nedēļas mēs esam centušies turēt ausis un acis vaļā, — ne vien nakts stundās, bet arī tajos īsos dienas brīžos, kurus varam veltīt atpūtai. Kad blindāžā atgriežas maiņa, nākdama no izlūkošanas vai pozīciju darba, — tagad pie tā sāk likt arī izlūkus, — strēlnieki tāpat kaujtērpā nolaižas salmos un viņu miegu nespēj traucēt pašas skaļākās valodas.

Bet vajaga tikai kaut kur — kaut arī kaimiņu rotas sektorā, vai pat aiz tā, — noklaudzēt šāviena troksnim, kas, guļot zemes būdā, neizklausās daudz skaļāks par važoņa pātagas plīkšķi, — gulētājiem veras vaļā acis, no salmiem paceļas stūrainas, sapinkojušās galvas, un viens otrs iet žāvādamies ārā apskatīties, ko dara ienaidnieks.

Divas nedēļas mēs esam dzīvojuši līdz pēdējam sasprindzinātiem nerviem, un tagad, zinot, ka naktī nāks rīdzinieki un mēs varēsim divas nedējas vaļāties pa otru Daugavas malu, — mēs tikai tagad manām un jūtam, cik liels ir mūsu nogurums.

Pirmo reizi ejot no Nāves salas atpūtā, — tas bija vēl aprīļa sākumā, kad neredzējām nevienas zaļas lapas un krastmalas bedrēs gulēja netīrs sniegs, — mēs jokojāmies un smējām kā skolēnu bars, brukdami ārā no klases, kad pienākusi lielā starpstunda. Arī virsniekiem un instruktoriem bija priecīgas sejas, kaut gan mutes rājās un ne bez vainas, jo mūsu čalošanas atbalss, klīzdama pa Daugavu, bija aizsniegusi vācu sargposteņu ausis, un gaiss virs upes sāka vaidēt no granātšmīkstiem un šrapneļu sprādzieniem. Mēs bijām jau turpat pie Vidzemes krasta, bet pāris zēnus tomēr nācās nešūs nonest no kuģīša, kam šrapneļa mēziens bija norāvis skursteni.

Tagad ir vasara, un otrā Daugavas malā mūs gaida lauku sētas, pussiēpušās dārzu zaļumā. Vairs nevajag bradāt pa dubļiem, kā aprīlī, un ir tik patīkami, ja var pēc divām grāvjos un granātbedrēs nīktām nedēļām nomest zābakus un piesvīdušo blūzi, iet basām kājām pa

saulē sasilušu zāli un atkal just, cik maigas ir aitu dābola baltās galviņas, cik viegli kutina pirkstus smilgu bārkstis un zaļganās timotiņa vālītes, un manīt nāsīs iesitamies nevis līķu trūdu smaku, bet medaini maigo āboliņa lauka aromātu.

Un tomēr — mēs ejam atpūtā klusēdami, bez agrākā bravūrīgā skaļuma, jo mums saguruši nervi, visas cīpslas un visi muskuļi, un, jūtot, ka mūsu vietās stājušies citi Nāves salas sargi, mums atslābst arī gribas spēks, kas līdz šim palīdzējis turēties kājās, būt modriem dienu un nakti, būt gataviem katru mirkli mesties cīņā.

Pāris dienas mēs noguļam kā āpši. Tad nomazgājamies, iztīrām drēbes, kas aplipušas dub|iem un ka|ķiem, piesūkušās ar sviedru un līķu smaku, un, juzdamies atkal kā cilvēki, sākam vērot debesis un zemi, ziedu pilnās pļavas un vējiņa viļņotos rudzu laukus jau citādām acīm, kurās atkal atgriezies dzīvesprieks.

Tikai ejot pastaigāties pa bērzu birzīm un priežu šiliņiem un dzirdot nobrīkšam sausu zaru zem neredzama nācēja kājām, acis kļūst atkal plēsīgas un asas, instinktīvi meklē resnāko celmu vai stumbru, aiz kura varētu aizklupt un glūnēt, un roka taustīdamās slīd gar sāniem, meklēdama metamo granātu, vai ķer pie pleca, gribēdama raut zemē šautenes siksnu.

Tad mēs atceramies, ka te nav ienaidnieku, ka šautenes palikušas rotai par mītni norādītās lauku mājās.

Mierīgi sāk atkal elpot krūtis, un divkārt zilākas tad liekas debesis, spožāka, šķiet, palikusi saule, medainas bez gala ir puķu smaržas un ziedošās rudzu druvas aromāts, ko atnesusi silta vēsma, iemaldījusies starp kokiem no lauku puses. ■

Tikai trešā vai ceturtā atpūtas dienā mēs'sākam justies kā zēni un jaunekļi, nevis karotāji vien. Uz laiku beiguši skatīties nāvei acīs, mēs lūkojam ciešāk saskatīties ar meitenēm, kuras gadās sastapt uz ceļa, ieejot lauku sētās vai klīnājot ap negatavām pozīcijām, ko ceļ Daugavas labajā krastā pie vīru darba liktās sievietes.

Kurzemes bēgles un Rīgas strādnieces, kas palikušas, viņu fabrikām evakuējot uz kādu Krievzemes malu, un tagad lūko pelnīt maizi ar zemes lāpstu.

Vairums tomēr ir kurzemnieces, un lauku ļaužu pazinēja acs tās var ātri atšķirt no zemgalietēm, kas ir gausākas un smagākas kustībās, it kā viņu locekļi būtu darināti no auglīgā un smagā kviešu māla. Tās ir lielāko tiesu kalpones, kuru saimnieki bez saimes aizgājuši bēgļu gaitās, un gadās arī rezervistu sievas, kam valdības dotais pabalsts liekas par mazu un kuras lūko nopelnīt ko klāt.

Šai raibu jaciņu un baltu lakatiņu barā gadās visai daiļas sejas, ar saules un vēja bruņotiem vaigiem un izaicinoši zilām vai dzirkstoši brūnām acīm. Tās nevairās no strēlnieku skatieniem, bet meklē viņus un seko tiem, un, kad mēs taisāmies neapstājušies iet garām tranšeju

strādnieču pulciņam, aiz muguras iešalcas skaļi vilinoši' smiekli, kuros dzirdams aicinājums un reizē pārmetums, ka mums tak nav kur steigties, un mēs ejam ierakumos pārliecināties, vai no sieviešu raktiem cīņas grāvjiem būs laba šaušana.

Šautenes mums palikušas mītnēs, un ieroču vietā mēs jokodamies liekam uz tranšejas malas un pie vaiga lāpstu kātus. .

Tie vispirms jāizņem no mazām, bet stingrām rokām. Ņemot satiekas pirksti, var saskatīties vēl ciešāki, un tad izrādās, ka pēc darba beigām viena un otra strādniece jau agrāk nodomājusi iet pastaigāties pa Daugavmalas gravām, birzēm un celiņiem, kas aizvijas starp vasarāja un āboliņa laukiem, lai apvāršņa malā pazustu debesu vai tālu mežu zilumā.

Tūliņ rodas līdzgājēji, un tā, turpat Nāves salas pievārtē, sākas senais stāsts par jaunām sirdīm un to pašu veco mīlestību, kas kara laikā, un sevišķi pozīciju tuvumā, mēdz būt visai īsa, bet toties vēl karstāka, jo mīlētāji kara gados vairās domāt, ko nesīs viņiem rīts.

Nesen vēl biklās meitenes tad kļūst par kaislām mīlnie-cēm, un jaunas sievas, kuru vīri aizgājuši karā, bieži mēdz turēt uzticības solījumu tikai tik ilgi, kamēr rodas gadījums to neturēt.

Kara laikā zēni un jaunekļi ņem ieročus un kļūst par ienaidnieku nāvētājiem, un meitenēs un sievās mostas alka mīlēt par kareivjiem kļuvušos jaunekļus un zēnus ar nevaldītu straujumu.

Varbūt lai nepaliktu par meliem dzejnieku spriedelējumi par mīlas un nāves tuvumu.

Šeit viņas jūtas kā māsas, un mīlas pāri, roku rokā sēdēdami piekrastes vītolu ēnā, var labi saredzēt kreisā krasta ierakumus, kurus ārda vācu mīnas un granātas, un redzēt ievainoto laivas, kas lūko atirties no Nāves salas, par spīti šrapneļu plīsieniem virs Daugavas.

Kara laikā meitenes ir viegli iegūstama manta, un varbūt taisni tāpēc man kļuvusi atkal smaga sirds, redzot draugu sejās mīlas gurdenumu.

Atkal nāk prātā man zudusī meitene, un viņas atcere smeldz kā veca vaina, kas veras vaļā un taisās no jauna asiņot.

To, liekas, pamanījis arī Vilnis, mans delikātais un uzticamais draugs. Aiz muguras tam daudz mīlas dēku, šeit nākušas klāt jaunas, un mīlestību, kā viņš to saprot, tas uzskata par zāli pret visām sirds un dvēseles vainām, un ieteic to arī man.

«Artūr,» viņš saka, aplicis man roku ap pleciem, «tavas sirds sāpes var ārstēt tikai jauna mīlestība. Kas tad šejienes skuķiem vainas? Var jau būt, ka tās visai reti lieto ziepes, bet kur lai viņas ņem tādu mantu, taisīdamas purvu ceļus, rakdamas grāvjus un dzīvodamas pa velēnu un skuju būdām?»

Vilnis runā tik ilgi, līdz esmu gatavs klausīt viņa padomam un eju līdz.

Kara laikā ātri satiekas kareivju un meiteņu lūpas, un tikai pēc mūsējo sastapšanās es dabūju zināt, kā sauc zilacaino frontes meiteni.

«Marta,» viņa min savu vārdu, sākdama sakārtot matus, un skatās manī smaidošām un jautri zilām acīm.

Viņa smejas, it kā nekas nebūtu bijis, un tūliņ sāk stāstīt par draudzenēm, par bēgšanu no Ventas malas, par tagadējo darba dzīvi, un cik uzbāzīgi esot krievu sapieri.

Es guļu augšpēdus zālē, košļādams timotiņa stiebru, vēroju debesu zilgmi, paklausīdamies meitenes čalošanā, un sirds man kļuvusi vēl smagāka.

Jaunie skūpsti liek spilgti atcerēties agrākās skavas, tranšeju meitenes smiekli sauc atmiņā sudraboto Mirdzas balsi, un dvēsele atkal sāk asiņot.

Klusēdams es pieceļos un eju prom.

Biedri izklīduši kur kurais. Sēja palīdz saimniekam savest kārtībā pļaujmašīnu, Miķelsons guļ klētspriekšā ar burtnīcu rokās un, puspiemiedzis acis, kaļ lomu, jo rīt mūsu brīvdabas teātri būs pirmizrāde, uzvedīs «Mērnieku laikus», un Miķelsons spēlēs Pāvulu.

Viņš ka| un klusi lādās, jo tam grūta galva, un piedevām tas lādās arī par aktieri Gaili, mūsu teātra direktoru, režisoru un Ķeņča tēlotāju vienā personā.

«Viņam viegli pasacīt: stāvi šeit, runā tā un dari šitādi! Kuru reiz jau spēlē, un deguns tam arī tik pasīgs priekš lomas, ka pat uz pasūtījumu labāku nedabūtu. Ko tad es? Blamāža vien iznāks, vairāk nekā.»

«Tad uzspļauj un pasaki, lai tavā vietā spēlē kāds cits,» dod padomu Konrāds, sēdēdams uz klēts trepēm. Viņš novilcis kreklu un rūpīgi revidē visas vīles, jo vakar par kasīšanos ierindā ir dabūjis stāvēt divas stundas zem šautenes.

«Tev viegli uzspļaut, — ko tad sacīs citi? Miķelsons nobijies, Miķelsonam bail, ka neizsvilpj! Lai pamēģina tikai svilpot, — izdauzīšu visiem zobus pēc izrādes.»

«Kā tu zināsi, kurš svilpis, kurš ne?» es ieminos.

Miķelsons apjūk un tad sirdīgi nosaka:

«Ceru, ka tu ievērosi, ja tiešām esi draugs.»

«Tad jau tev vajadzēs piekaut pusbataljona,» Konrāds nerimstas, turpinādams tīrīt no kukaiņiem savu kreklu, un tad pēkšņi izbrīnā saliek rokas.

«Mīlīši,» viņš saka, «viena balta, otra melna, un man pašam sarkani mati! Pirmo reizi redzu tādus brīnumus.»

Miķelsons pace| galvu:

«Savādi gan,» viņš novelk. «Tie zvēriņi tak arī mīl nēsāt aizsargkrāsas mundierus.»

(Nobeigums sekos)

PROZA, DZEJA, DRAMATURĢIJA, PUBLICISTIKA, KRITIĶA

notes

1

ALJA — Amerikas Latviešu Jaunatnes Apvienība. ELJA — Eiropas Latviešu Jaunatnes Apvienība. DaLJA — Dienvidamerikas Latviešu Jaunatnes Apvienība. LNJAK — Latviešu Nacionālā Jaunatnes Apvienība Kanādā. LJAA — Latviešu Jaunatnes Apvienība Austrālijā.

2

* *

Mēs ejam uz savas valsts atjaunošanu. Varbūt šī valsts būs jau drīz, varbūt ne tik drīz. Taču viens skaidrs: bez valsts patstāvības mēs — latvieši — nespēsim saglabāt savu nāciju. Vienlaikus svarīgi apzināt, kāds būs šis atgūtais valstiskums, kādi tajā būsim mēs. Pēckara paaudzes ir audzi